

KIRKKO MUUTOSTEN KESKELLÄ

Suomen evankelis-luterilainen
kirkko vuosina 2000–2003

Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 89

Kirkon tutkimuskeskus
Tampere 2004

2. korjattu painos

ISBN 951-693-256-8

Gummerus Kirjapaino Oy

Jyväskylä 2004

Kannen suunnittelija: Eliisa Isoniemi

Kannen kuva: Timo Merensilta /Credonet Imagebank

SISÄLLYS

ESIPUHE	7
-------------------	---

I KIRKON TOIMINTAYMPÄRISTÖN MUUTOKSET

1. KANSAINVÄLINEN TILANNE	
1.1. Terrori-iskut ja Irakin sota	10
1.2. Euroopan unioni	12
1.3. Muu Eurooppa.	14
2. USKONTOTILANTEEN JA EKUMEEINISEN KENTÄN MUUTOKSET	
2.1. Maailmanuskontojen muutokset.	15
2.2. Ekumeeninen toimintaympäristö	16
3. SUOMALAISEN YHTEISKUNNAN MUUTOSSUUNTIA	
3.1. Keskeisiä tapahtumia Suomessa kertomuskaudella.	17
3.2. Väestömuutokset	18
3.3. Muuttoliike	19
3.4. Taloudellisen tilanteen kehitys	22
3.5. Työelämän muutokset	24
3.6. Vapaa-aika	25
3.7. Informaatioyhteiskunnan kehitys	26
4. KIRKON JA VALTION SUHTEET	
4.1. Uskonnonvapauslaki	26
4.2. Hautausoimilaki	29
4.3. Rukouspäiväjulistus	30
4.4. Taloussuhteet.	31
5. ARVOT JA ASENTEET	
5.1. Yleiset asennemuutokset	32
5.2. Eri ikäluokkien asennemaailman erot	34
5.3. Hyvä vanhuus	37
5.4. Parisuhdelaki	37
6. SUOMALAISET USKONNOLLISTEN YHDYSKUNTIEN JÄSENINÄ	
6.1. Uskonnollisten yhdyskuntien jäsenmäärät	39
6.2. Suomalaisten suhtautuminen eri uskontokuntiin.	43

7.	SUOMALAISTEN USKONNOLLISUUS	
7.1.	Uskonnollisuus muutoksessa	45
7.2.	Uskonnollinen osallistuminen ja aktiivisuus.	49
7.3.	Uskonnollinen identiteetti	51
7.4.	Kristilliset uskomukset	52
8.	SUOMALAISTEN SUHDE KIRKKOON	
8.1.	Kirkon julkinen kuva	56
8.2.	Suhtautuminen kirkon toimintamuotoihin	57

II KERTOMUSKAUDEN TAPAHTUMIA

1.	KIRKOLLISET TAPAHTUMAT	
1.1.	Vuosi 2000.	62
1.2.	Vuosi 2001.	64
1.3.	Vuosi 2002.	65
1.4.	Vuosi 2003.	67
2.	KESKEISET HALLINNOLLISET PÄÄTÖKSET	
2.1.	Seurakuntien hallinto	68
2.2.	Hiippakuntien hallinto.	73
2.3.	Piispainkokouksen uudistaminen	75
2.4.	Toiminnallisen osaston kehittäminen.	76
2.5.	Kirkon ruotsinkielinen työ	76
2.6.	Kirkkohallituksen ja kirkollisten järjestöjen yhteistyön kehittäminen	77
2.7.	Teologikoulutus	78
2.8.	Uusi rippikoulusuunnitelma.	79
2.9.	Naispappeus	79
2.10.	Kirkon neuvottelukunnat	80
2.11.	Ohjeita ja säädöksiä.	81
3.	TOIMINNALLE ASETETUT TAVOITTEET	
3.1.	Seurakuntien toiminta- ja taloussuunnitelmat	83
3.2.	Läsnäolon kirkko	85
3.3.	Tietohallintostrategia.	86
3.4.	Viestintästrategia.	86
3.5.	Vammaispoliittinen ohjelma	87
3.6.	Diakonia- ja yhteiskuntatyön strategia.	87
3.7.	Lapsi- ja nuorisotyön strategia	88

III KIRKON KEHITYSSUUNNAT

1. JÄSENET	
1.1. Kirkkoon kuuluminen	89
1.2. Kastetut, kuolleet ja muuttaneet	95
1.3. Kirkosta eroaminen	97
1.4. Kirkkoon liittyminen	101
2. JUMALANPALVELUSELÄMÄ	
2.1. Jumalanpalveluksen ja kirkollisten toimitusten kehittäminen	104
2.2. Jumalanpalvelukset ja muut julkiset tilaisuudet . .	112
2.3. Kirkolliset toimitukset	122
3. MUSIIKKI- JA KULTTUURITOIMINTA	
3.1. Musiikkitoiminta	129
3.2. Kulttuuritoiminta	136
4. KASVATUSTYÖ	
4.1. Kasvatustyön suuntaviivoja	145
4.2. Lapsityö	147
4.3. Varhaisnuorisotyö	154
4.4. Rippikoulu	160
4.5. Nuorisotyö	170
4.6. Oppilaitustyö	178
4.7. Lapsi- ja nuorisotyön muutossuuntia	180
5. SIELUNHOITO	
5.1. Sielunhoito seurakunnissa	183
5.2. Palveleva puhelin	184
5.3. Perheneuvonta	186
5.4. Sairaalasielunhoito	190
6. DIAKONIA- JA YHTEISKUNTATYÖ	
6.1. Seurakuntadiakonia	194
6.2. Vammaistyö	200
6.3. Päihde- ja kriminaalityö	202
6.4. Yhteiskunnallinen työ	204
6.5. Suuronnettomuus- ja kriisivalmius	207
6.6. Muut kirkon yhteiset hankkeet	209
7. KIRKKOJENVÄLINEN TOIMINTA	
7.1. Ekumeeninen toiminta Suomessa	215
7.2. Kirkon ulkomaiset suhteet	221
7.3. Ulkosuomalaistyö	231

8.	LÄHETYS JA KANSAINVÄLINEN DIAKONIA	
8.1.	Koko kirkon missio	235
8.2.	Lähetystyö	238
8.3.	Kansainvälinen diakonia	251
9.	VIESTINTÄ	
9.1.	Viestintäkentän muutoksia	257
9.2.	Kirkko mediassa	259
9.3.	Kirkollinen tiedotus	262
9.4.	Kirkollinen viestintä televisiossa	267
9.5.	Kirkollinen viestintä radiossa	269
9.6.	Kirkollinen verkkoviestintä	273
9.7.	Kirkollinen av-toiminta	274
10.	TALOUS	
10.1.	Kirkon ja seurakuntien talouden yleinen kehitys .	276
10.2.	Seurakuntien talous	278
10.3.	Kirkon keskusrahaston talous	290
11.	HENKILÖSTÖ, KOULUTUS JA LUOTTAMUS- HENKILÖT	
11.1.	Henkilöstön määrä	296
11.2.	Henkilöstörakenne	298
11.3.	Koulutus kirkon virkaan ja työvoimatilanne. . . .	305
11.4.	Henkilöstökoulutus	313
11.5.	Kirkon virkarakenneuudistus	318
11.6.	Henkilöstön hyvinvointi ja kirkon virkaan sitoutuminen	320
11.7.	Luottamushenkilöt	325
12.	KIRKOLLISET HERÄTYSLIIKKEET JA JÄRJESTÖT	
12.1.	Herätysliikkeet ja järjestöt osana kirkollista elämää.	329
12.2.	Lestadiolaisuus	331
12.3.	Herännäisyys	335
12.4.	Evangelisuus	337
12.5.	Rukoilevaisuus	339
12.6.	Uuspietistiset liikkeet	339
12.7.	Uudemmat liikkeet	342
12.8.	Yhteistyö muiden yhteisöjen kanssa	345
IV	JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA TULEVAISUUDEN HAASTEITA	348
	Asiasanahakemisto	354

ESIPUHE

Tämä kirja kertoo Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toiminnasta vuosina 2000–2003. Uuden vuosituhannen alussa tapahtui lukuisia muutoksia niin kirkon toimintaympäristössä kuin kirkossa. Muuttoliike oli vilkkaampaa kuin koskaan aikaisemmin. Suomalaiset muuttivat paikkakunnalta toiselle ja saman kunnan sisällä. Lisäksi Suomeen tuli huomattava määrä maahanmuuttajia. Kirkossa saatiin päätökseen lukuisia uudistuksia.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on osa maailmanlaajuisia kirkkoja, joka apostolien ajoista lähtien on todistanut kolmiyhteisestä Jumalasta ja palvelut lähimmäistä. Kirkon sanoma on pysyvä, mutta samalla kirkon on uudistuttava. Näkyvänä organisaationa Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa ja sen toimintaa, hallintoa ja taloutta voidaan tarkastella kuten minkä tahansa inhimillisen yhteisön toimintaa. Kirkon nelivuotiskertomuksessa tarkastellaan sitä, millaisessa toimintaympäristössä ja miten Suomen evankelis-luterilainen kirkko on tehtävänsä toteuttanut.

Kirkon nelivuotiskertomus on tehty kirkolliskokouksen toimeksiannosta. Kertomuksen tarkoitus on tarjota kirkon tilanteen ja kehityssuuntien kuvaus ja analyysi, jonka pohjalta on mahdollista tehdä päätöksiä kirkon tulevaisuudensuunnitelmiksi. Tämän lisäksi kertomus palvelee käsikirjana seurakuntia, kirkon työntekijöitä ja tiedotusvälineitä. Sitä käytetään myös oppi- ja tenttikirjana sekä tutkimusten lähde- ja vertailuaineistona. Vastavia kertomuksia on tehty Kirkon tutkimuskeskuksessa vuodesta 1967 alkaen.

Ensimmäisessä pääluvussa tarkastellaan kirkon toimintaympäristön muutoksia. Toisessa luvussa kuvataan keskeisiä kirkollisia tapahtumia kertomuskaudella, merkittävimpiä hallinnollisia päätöksiä sekä toiminnalle asetettuja tavoitteita. Kolmas luku käsittelee kirkon kehityssuuntia eri näkökulmista. Neljänteen lukuun on koottu keskeisiä johtopäätöksiä siitä, miten tärkeimpiä kehitystrendejä olisi tulkittava ja ehdotuksia siitä, miten kirkon tulisi niiden perusteella toimia.

Kirkkohallitus asetti nelivuotiskertomuksen valmistelua varten työryhmän, johon kuuluivat kirkkoneuvos *Seppo Häkkinen* (puheenjohtajana), varatuomari *Freja Häggblom*, johtaja *Kimmo*

Kääriäinen, hallintojohtaja *Riitta-Sisko Tarkka* ja kehittämispäällikkö *Raimo Turunen*.

Nelivuotiskertomuksen tekemisestä on aikaisempaan tapaan huolehtinut Kirkon tutkimuskeskus. Tutkimuskeskuksen johtaja *Kimmo Kääriäinen* on kirjoittanut pääluvusta I luvut 1–5 sekä pääluvun II, tutkija *Maarit Hytönen* on kirjoittanut III pääluvun luvut 2, 3, 5 ja 6, tutkija *Kati Niemelä* on kirjoittanut pääluvun I luvut 6–8 sekä pääluvun III luvut 1, 4, 11 ja 12. Tutkija *Kari Salonen* on kirjoittanut pääluvun III luvut 7–10. Kirjoittajat ovat yhdessä työryhmän kanssa muokanneet tekstejä ja yrittäneet löytää keskeiset painopisteet.

Kirkon nelivuotiskertomuksen valmisteluun eri vaiheissa on osallistunut myös koko muu Kirkon tutkimuskeskuksen henkilökunta. Kertomuksen kyselyaineistojen atk-ajot, graafiset kuvat ja taiton on tehnyt tutkimusassistentti *Risto Nissilä*. Toimistos sihteeri *Anita Lamminen* ja tutkimussihteeri *Annika Aroharju* ovat avustaneet kertomuksen tekemisen kaikissa vaiheissa. Määräaikaiset tutkimusassistentit *Kyllikki Hovila* ja *Anni Airaksinen* ovat suorittaneet tutkimuslomakkeiden esikäsittelyn ja atk-tallennuksen sekä huolehtineet vastausten saamisesta eri kyselyihin kaikilta 582 seurakunnalta.

Lähteet

Nelivuotiskertomus pohjautuu tilastoaineistoltaan pääosin seurakunnilta kerättäviin tietoihin. Kirkkohallitus on vuosittain koonnut jokaisesta seurakunnasta perustiedot kirkon väestömuutoksista, toiminnasta ja taloudesta (A-lomakkeet). Näiden tietojen lisäksi tutkimuskeskus on kysynyt seurakunnilta ja seurakuntayhtymiltä nelivuotiskertomusta varten tarkempia tietoja vuodelta 2003 eri työaloilta. Nämä kyselyt ovat seuraavat: B1 yleinen seurakuntatyö, B2 kasvatus- ja nuorisotyö, B3 diakoniatyö, B4 lähetystyö, B5 tiedotus ja Internet, B6 henkilöstö, suunnittelu ja hallinto, B7 uskonnollisten liikkeiden ja järjestöjen toiminta sekä maahanmuuttaja- ja ystävyysseurakuntatoiminta. Seurakuntayhtymien toiminnasta tiedot kerättiin C-lomakkeilla seurakuntayhtymien yhteisestä diakoniatyöstä, tiedotuksesta, henkilöstöstä, suunnittelusta ja hallinnosta.

Lisäksi nelivuotiskertomusta varten on kerätty tietoja seuraavilla erilliskyselyillä: kysely kirkollisille lehdille, kysely kirkollista koulutusta antaville oppilaitoksille, kysely tuomiokapitulien notaareille hiippakunnan papistoa, lehtoreita ja kanttoreita koskevista asioista sekä kysely kirkollisille järjestöille. Näiden tietojen lisäksi kirkkohallituksen monet yksiköt ja tuomiokapitulit ovat antaneet kirjoittajien käytettäväksi katsauksia omasta työalastaan sekä laatineet kuvausta ja arviointia omasta työalastaan. Lisäksi aineistona on käytetty kirkollisten toimielinten pöytäkirjoja, mietintöjä ja toimintakertomuksia sekä lehdistötiedotteita ja kertomuskautta koskeneita tutkimuksia.

Koko suomalaisen aikuisväestön uskonnollisuutta, suhdetta kirkkoon sekä seurakunnalliseen toimintaan osallistumista kuvaavina kyselyinä on lähinnä käytetty *TNS-Gallup Oy:n* Kirkon tutkimuskeskuksen toimeksiannosta toteuttamaa *Gallup Ecclesiastica 2003* -haastattelututkimusta (N=1 009) sekä *MDC-Risc:in* toteuttamaa *Monitor-2004* -asennetutkimusta ja siihen liittyvää *Kirkkomonitor-tutkimusta* (N=2 569). Seurakuntien työntekijöiden ja luottamushenkilöiden käsityksiä on selvitetty Kirkon tutkimuskeskuksen tekemillä työntekijä- ja luottamushenkilökyselyillä.

I KIRKON TOIMINTA- YMPÄRISTÖN MUUTOKSET

Kertomuskauden aikana kansainvälistä tilannetta sävyttivät terrorismin uhka ja useat sodat. Suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutokset jatkuivat. Muuttoliike oli voimakasta ja ulkomaalaisten osuus Suomen väestöstä lisääntyi. Kirkon ja valtion suhteissa tärkeimpiä virstanpylväitä olivat uusi uskonnonvapauslaki ja hautaus-toimilaki. Ekumeenisissa suhteissa keskeisiä päätöksiä olivat Porvoon sopimuksen täytäntöönpano ja *Charta Oecumenica* -peruskirjan allekirjoittaminen. Suomalaisten arvo- ja asennemaailmassa oli nähtävissä vakiintuneisuuden lisääntymistä ja kiintopisteiden merkityksen kasvua. Luottamus kirkkoa kohtaan säilyi vahvana, mutta uskonnollisuus muuttui yhä yksityistyneemmäksi.

1. Kansainvälinen tilanne

1.1. Terrori-iskut ja Irakin sota

Kansainvälinen terrorismi nousi koko maailmaa koskettavaksi uuhkatekijäksi kertomuskauden aikana. Syyskuun 11. päivän 2001 iskut Yhdysvaltoihin järjestyivät koko maailmaa. Iskujen suunnittelija *Osama bin Laden* paikannettiin Afganistaniin. Afganistania johtanut Taleban-hallinto ei suostunut luovuttamaan häntä, ja amerikkalaisten johtaman liittouman kostoisku alkoi lokakuussa. Talebanien valta murtui, ja myös sen suojissa toimineen terroristijärjestö Al Quaidan koulutusleirit tuhottiin. Tämä ei kuitenkaan poistanut terrorismin uhkaa. Al Quaida tai sen kanssa yhteistyössä toimivat järjestöt toteuttivat kertomuskauden aikana lukuisia terrori-iskuja eri puolilla maailmaa.

Osana terrorismin vastaista taisteluaan Yhdysvallat liittolaisineen hyökkäsi Irakiin maaliskuussa 2003. Irakin sanottiin suojelevan terroristeja ja pitävän hallussaan joukkotuhoaseita. Kansainväliset asetarkastajat eivät löytäneet joukkotuhoaseita, eikä Yhdistyneet kansakunnat antanut valtuutusta sodan käynnistämiseen. Valtaosa kansainvälisestä yhteisöstä oli sotatoimia vastaan. Sota-

toimet kuitenkin alkoivat ja Bagdad vallattiin vajaassa kuukaudessa. Voiton symbolina ympäri maailmaa näytettiin kuvia *Saddam Husseinin* patsaan kaatamisesta huhtikuussa 2003.

Kirkot ympäri maailman ottivat kielteisen kannan sotaan Irakia vastaan. Kirkkojen maailmanneuvosto piti hyökkäystä moraalittomana, laittomana ja huonosti harkittuna. Se arvosteli Yhdysvaltoja siitä, että hyökkäys tehtiin ilman Yhdistyneiden kansakuntien päätöstä eikä siviiliyhteiskuntaa, kirkkoja tai muita uskonnollisia yhteisöjä kuultu. Kirkkojen maailmanneuvosto piti hyökkäystä myös poliittisesti vaarallisena ja kulttuurisesti epäviisaana. Sen mukaan hyökkäykseen osallistuneet väheksyvät kansainvälisiä sääntöjä vahvemman oikeuteen luottaen ja pelkoa ja taloudellista painostusta käyttäen.

Myös *Luterilainen maailmanliitto* tuomitsi sodan. Sen mukaan ennaltaehkäisevää sotaa ei voi olla ja väkivaltaa on aina vastustettava. Euroopan kirkkojen konferenssin mielestä sota ei ole hyväksyttävä väline hoitaa kansainvälistä politiikkaa. Reformoitujen kirkkojen maailmanliitto tuomitsi niin ikään Irakin sodan ja kritisoi liittoumaa siitä, että maailman mielipidettä ei kuultu.

Useat kirkkojen johtajat tuomitsivat sotatoimien käynnistämisen Irakissa, muiden muassa Amerikan luterilaisen kirkon johtava piispa *Mark Hanson*, paavi *Johannes Paavali II* ja Venäjän ortodoksisen kirkon patriarkka *Aleksi II*. Samoin koko anglikaanisen maailman johtaja, Canterburyn arkkipiispa *Rowan Williams* katsoi, että sota Irakissa ei ole hyväksyttävä ja että siitä voi käynnistyä inhimillinen katastrofi Irakissa ja koko alueella.

Vaikka Irakin valtaus ja *Saddam Husseinin* kukistaminen sujuivat nopeasti, liittouma joutui lukuisten hyökkäysten kohteeksi. Miehitysjoukkojen vastustus lisääntyi vuoden 2003 lopulla. Myös kansainvälinen kritiikki koko operaatiota kohtaan kasvoi, etenkin kun joukkotuhoaseita ei lopulta löydetty.

Israelin ja palestiinalaisten väliset jännitteet jatkuivat koko kertomuskauden ajan. *Tiekartaksi* nimetty rauhansuunnitelma herätti ajoittain toiveita väkivaltaisuuksien loppumisesta, mutta itsemurhaiskujen ja Israelin kostoiskujen kierre jatkui. Tilannetta kärjisti myös Israelin Länsirannalle rakentama turvamuuri.

Afrikkaa piinasivat kertomuskauden aikana edelleen sodat, nälänhätä, paikallaan polkeva talous sekä yhä paheneva

aids-tilanne. Useissa Etelä-Amerikan maissa oli toistuvia poliittisia levottomuuksia.

Aasiassa talous kasvoi voimakkaasti erityisesti Kiinan vetämänä. Suomessa Aasian talouskasvuun ei suhtauduttu pelkästään myönteisesti. Alettiin puhua niin sanotusta Kiina-ilmiöstä, eli työpaikkojen siirtymisestä halvemman työvoiman maihin. Kiina-ilmiö sävytti globalisaatiosta eli maapalloistumisesta käytyä keskustelua Suomessa. Suomalaista globalisaatiokeskustelua leimasivat pääosin pessimistisyys ja huoli työpaikkojen siirtymisestä ulkomaille. Eri puolilla maailmaa osoitettiin mieltä globalisaatiota vastaan. Näitä mielenilmauksia oli myös Suomessa.

Keväällä 2003 puhjennut sars-epidemia synnytti huolta ympäri maailmaa. Se vaati satoja uhreja etupäässä Itä- ja Kaakois-Aasiassa. Maailman terveysjärjestö suositteli matkustamisen rajoittamista monille Kiinan alueille sekä Torontoon, josta tuli pahin tautipesäke Aasian ulkopuolella. Sars ehti lyhyessä ajassa tuottaa vaikeuksia koko maailman taloudelle ja ajaa useita lentoyhtiöitä ahdinkoon lentomatkustamisen vähennyttä. Sarsin leviäminen maailmanlaajuisesti kulkutaudiksi pyrittiin kaikin keinoin estämään. Se saatiin kuriin tiukkojen varotoimien avulla ja epidemia saatiin nujerretuksi kesällä 2003.

1.2. Euroopan unioni

Euroopan unionin huippukokous Nizzassa joulukuussa 2000 päätti EU:n laajenemiseen tarvittavista perussopimuksen muutoksista. Isot jäsenmaat säilyttivät poliittisen määräysvaltansa; esimerkiksi verotukseen tai sosiaaliturvaan liittyvät asiat ratkaistaan yhä yksimielisesti.

Eurooppa-neuvoston kirkkoja koskettavat asiat jäivät EU:n rakennemuutosten varjoon. Perusoikeuskirja, jossa luetellaan kansalaisten oikeudet hyvään elämään, uskonnonvapauteen ja kulttuurien monimuotoisuuteen, hyväksyttiin julistuksena Nizzassa. Perusoikeuskirjassa tunnustetaan yhteinen arvopohja. Se nousee EU:n henkisestä ja moraalista perinteestä, joka perustuu ihmisarvoon. Siinä mainitaan yksilön oikeus ajatuksen, uskonnon ja omantunnon vapauteen ja oikeus harjoittaa uskontoa julkisesti tai yksityisesti.

Syksyllä 2000 hyväksyttiin myös työsyrijintädirektiivi, joka takasi työntekijälle oikeusturvan rotuun, etniseen alkuperään, uskontoon ja sukupuoliseen suuntautuneisuuteen kohdistuvassa syrjinnässä. Kirkot säilyttivät siinä oikeuden edellyttää vakaumusta ja jäsenyyttä työntekijöiltään.

Kymmenen uutta jäsenmaata allekirjoitti jäsenyys sopimuksen Euroopan unionin kanssa Ateenan huippukokouksessa huhtikuussa 2003. Nämä maat olivat Viro, Latvia, Liettua, Puola, Tsekki, Slovakia, Slovenia, Unkari, Kypros ja Malta. Sen jälkeen maat osallistuivat tarkkailijoina neuvoston työskentelyyn. Hakijamaiden järjestämässä kansanäänestyksissä kansa antoi tukensa Euroopan unioniin liittymiseen. Uudet jäsenmaat liittyivät unioniin vappuna 2004.

Euroopan uutta perustuslaillista sopimusta valmistellut konventti kokoontui 16 kuukauden ajan vuosina 2002 ja 2003. Se koostui 105 komission, Euroopan parlamentin ja EU:n jäsenmaiden ja hakijamaiden hallitusten ja parlamenttien edustajista varajäsenineen. Konventti käsitteli kesäkuussa 2003 ehdotusta Euroopan unionin uudeksi perustuslaiksi. Kristinuskoa ei kirjattu perustuslakiluonnoksen esipuheeseen. Esipuheeseen lisättiin kuitenkin kompromissina sana arvot. Sen mukaan Euroopan asukkaat ”hakevat innoituksensa Euroopan kulttuuristen, uskonnollisten ja humanististen perintöjen arvoista, jotka edelleen vaikuttavat sen perinteessä”. Uuden perustuslakiluonnoksen toiseen artiklaan kirjattiin unionin arvopohja: ”Unionin perustana olevat arvot ovat ihmisarvon kunnioittaminen, vapaus, kansanvalta, tasa-arvo, oikeusvaltio ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen”.

Konventin jäsenet hyväksyivät perusoikeuskirjan osaksi EU:n perustuslakia. Perusoikeuskirjassa määritellään mm. yksilöiden uskonnonvapaus ja oikeus perheeseen ja sosiaaliturvaan. Lisäksi uuteen perustuslakiin hyväksyttiin artikla 51 kirkkojen ja ei-tunnustuksellisten järjestöjen asemasta. Sen mukaan

- Unioni kunnioittaa sitä asemaa, joka kirkoilla ja uskonnollisilla yhdistyksillä tai yhdyskunnilla on kansallisen lainsäädännön mukaisesti jäsenvaltioissa, eikä puutu siihen.
- Unioni kunnioittaa myös elämänkatsomuksellisten ja ei-tunnustuksellisten järjestöjen asemaa.

- Unioni käy avointa ja säännöllistä vuoropuhelua näiden kirkkojen ja järjestöjen kanssa tunnustaen niiden identiteetin ja erityisen tehtävän.

Hallitusten välinen konferenssi joulukuussa 2003 ei päässyt yksimielisyyteen eri maiden äänimääristä neuvoston päätöksenteossa, ja perustuslain hyväksyminen lykkääntyi. Perustuslain valmistelu ja hyväksyminen siirtyivät uudelle puheenjohtajamaalle Irlannille vuoden 2004 alussa.

1.3. Muu Eurooppa

Presidentti *Boris Jeltsin* ilmoitti eroavansa vuoden 1999 viimeisenä päivänä ja nimitti pääministeri *Vladimir Putinin* vt. presidentiksi. Putin valittiin presidentiksi maaliskuussa 2000 suoraan ensimmäisellä kierroksella. Olot Venäjällä vakiintuivat, ja talouskasvu oli ripeää. Samalla alettiin kantaa yhä enemmän huolta sananvapauden rajoittamisesta. Putinin määräyksillä lakkautettiin Kremlille kriittisiä televisiokanavia ja lehtiä. Kremlin kontrolli mediasta näkyi selvästi joulukuun 2003 parlamenttivaaleissa, joissa eri puolueet saivat epätasaisesti äänensä kuuluviin. Putinin tukena oleva Yhtenäinen Venäjä -puolue sai vaaleissa murskavoiton, ja liberaali Jabloko ja Oikeistovoimien liitto jäivät duuman ulkopuolelle.

Venäjä ilmaisi tukensa Yhdysvalloille sen taistelussa terrorismia vastaan vaikka ei hyväksynytkään hyökkäystä Irakiin. Putinin hallinto määritteli sodan Tshetsheniassa osaksi terrorismin vastaista taistelua. Moskova oli kertomuskauden aikana useita kertoja terroristi-iskujen kohteena. Tshetsheenit valtasivat loka-kuussa 2002 teatterin ja ottivat yli 800 ihmistä panttivangeikseen. Valtaus päättyi Venäjän erikoisjoukkojen hyökkäykseen, jossa kuoli 41 tshetsheenikapinallista ja 129 panttivankia. Suurin osa menehtyi venäläisotilaiden käyttämään kaasuun. Kaappauksen jälkeen Venäjä kiihdytti iskujaan Tshetsheniaan.

Venäjän talouskasvu ja olojen vakiintuminen heijastuivat myös Suomeen. Kertomuskauden aikana vienti Venäjälle kasvoi voimakkaasti. Laaja köyhyysongelma ja muut sosiaaliset ongelmat Venäjällä saivat suomalaiset avustamaan erityisesti Suomen lähi-alueiden asukkaita.

Kosovossa saavutettiin rauhansopimus kesäkuussa 1999 YK:n myötävaikutuksella. Humanitaarinen kriisi kuitenkin jatkui kertomuskauden aikana. Sadat tuhannet albaanipakolaiset pääsivät palaamaan takaisin koteihinsa, kun taas Kosovon serbit ja romanit joutuivat pakenemaan naapurialueille. Monilla alueilla albaanien ja serbien välit olivat äärimmäisen kireät. Useita Kosovon sodan aikaisia johtajia tuomittiin Haagin kansainvälisessä sotarikostuomioistuimessa. Kosovo pysyi YK:n hallinnassa ja muodollisesti Serbian ja Montenegron valtioliiton alaisuudessa. Turvallisuudesta vastasivat NATO-johtoiset KFOR-joukot. YK:n pääsihteeri *Kofi Annan* valitsi valtioneuvos *Harri Holkerin* Kosovon YK-hallinnon johtoon heinäkuussa 2003.

2. Uskontotilanteen ja ekumeenisen kentän muutokset

2.1. Maailmanuskontojen muutokset

Kristittyjen määrä Euroopassa väheni kertomuskauden kauden aikana mutta kasvoi muissa maanosissa. *David Barrettin* ja *Todd Johnsonin* raportin mukaan vuoden 2003 lopussa Euroopassa (Venäjän mukaan lukien) oli 527 miljoonaa kristittyä. Latalaisessa Amerikassa kristittyjä oli 498 miljoonaa, Afrikassa 383 miljoonaa, Aasiassa 324 miljoonaa, Pohjois-Amerikassa 222 miljoonaa ja Oseaniassa 22 miljoonaa.

Koko maailman väestöstä kristittyjä oli kolmannes (32,9 %), muslimeja viidennes (20 %), hinduja 13,2 %, kiinalaisperäisten uskomusten kannattajia 6,3 % ja buddhalaisia 5,9 %. Suurin kristillinen kirkko oli roomalaiskatolinen kirkko. Roomalaiskatolisia oli 1,1 miljardia. Helluntailaisia, karismaattisia ja uuskarismaattisia oli yhteensä 571 miljoonaa, riippumattomiin kristillisiin yhteisöihin kuuluvia 415 miljoonaa, protestantteja 368 miljoonaa, ortodokseja 217 miljoonaa ja anglikaaneja 82 miljoonaa.

Taulukko 1. Maailman uskontotilanne vuosina 1970–2003 (%).

	1970	1980	1999	2003
Kristityt	33,7	32,8	33,1	32,9
Muslimit	15,3	16,5	19,8	20,0
Hindut	12,9	13,3	12,9	13,2
Uskontokuntiin kuulumattomat	15,0	16,4	12,8	12,2
Buddhalaiset	6,4	6,3	6,0	5,9
Muut	16,7	14,7	15,4	15,8

Eri uskontoihin kuuluvien prosentuaalisessa osuudessa maailman väestöstä ei kertomuskauden aikana tapahtunut merkittäviä muutoksia. Pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna muslimien osuus maailman väestöstä on kasvanut selvästi.

2.2. Ekumeeninen toimintaympäristö

Kirkkojen maailmanneuvoston piirissä toimineet ortodoksiset kirkot kritisoivat 1990-luvulla voimakkaasti neuvoston edustuksellista rakennetta ja päätöksentekoa. Tilanne kärjistyi Georgian ja Bulgarian ortodoksisten kirkkojen eroon maailmanneuvoston jäsenyydestä vuosina 1997 ja 1998, minkä jälkeen KMN asetti yleiskokouksessaan Haraessa 1998 erityiskomission selvittämään ortodoksisten kirkkojen osallistumisen mahdollisuuksia. Komissio päätti toimintansa kokoukseen Järvenpäässä kesäkuussa 2002. Se antoi suositukset, joiden mukaan *Kirkkojen maailmanneuvoston* kokousten päätökset tulisi tehdä konsensus- eikä enemmistöperiaatteen mukaan.

Luterilaisen maailmanliiton neuvoston vuosittaisessa kokouksessa vuonna 2000 päätettiin jatkaa edellisenä vuonna allekirjoitetun Yhteisen julistuksen vanhurskauttamisopista viitoittamaa työtä. Neuvosto päätti kokouksessaan 2002 Wittenbergissä nimenmuutoksesta. Nimeen liitettiin määrite ”kirkkojen kommuunio” (*Lutheran World Federation – A Communion of Churches*). Nimenmuutos vahvistettiin seuraavan vuoden yleiskokouksessa Winnipegissä. Nimenmuutoksella kuvataan kirkkojen yhteyden

hengellistä luonnetta: kommuunio tarkoittaa Uudessa testamentissa yhteyttä sekä Kristukseen että toinen toiseemme.

Euroopan kirkkojen konferenssin (EKK) ja Euroopan katolisten piispainkokousten neuvoston yhteinen Euroopan toiminnan peruskirja *Charta Oecumenica* allekirjoitettiin huhtikuussa 2001 Strasbourgissa. Asiakirjan tavoitteena on edistää ekumeenista dialogin ja yhteistyön kulttuuria kirkon elämän kaikilla tasoilla ja antaa sille yhteisesti sovitut kriteerit.

Pohjoismaiden ja Baltian luterilaisia sekä Brittein saarten anglikaanisia kirkkoja yhdistävän Porvoon julistuksen täytäntöönpano saatettiin muodolliseen päätökseen, kun kirkolliskokous ja eduskunta hyväksyivät vuoden 2001 aikana sen edellyttämät muutokset kirkkolakiin ja kirkkojärjestykseen.

Pohjoismainen ekumeeninen neuvosto (NER) menetti toimintaedellytyksensä Tanskan ja Norjan kirkkojen päätettyä erota sen jäsenyydestä vuonna 2002. Myös eräät pienemmät yhteisöt jättivät neuvoston. Koska neuvosto ei enää ollut kattavasti pohjoismainen eikä ekumeeninen, se päätettiin lakkauttaa vuosikokouksessa elokuussa 2003 Islannissa. Pohjoismaisen ekumenian edistämistä varten aloitti Sigtuna-säätiön yhteydessä järjestäytymisensä Ekumeeninen instituutti Pohjolaa varten (*Ekumeniskt institut för Norden*, EIN). Sen käynnistymisessä antoivat merkittävän panoksensa Ruotsin ja Suomen kirkot.

3. Suomalaisen yhteiskunnan muutossuuntia

3.1. Keskeisiä tapahtumia Suomessa kertomuskaudella

Tarja Halonen valittiin Suomen presidentiksi helmikuussa 2000. Presidentinvaalien toiselle kierrokselle selvinneistä *Esko Aho* sai 48,4 % äänistä ja *Tarja Halonen* 51,6 %. Presidentti Halosen kansansuosio lisääntyi nopeasti, ja kertomuskauden lopulla valtaosa suomalaisista arvioi hänen hoitaneen tehtävänsä hyvin.

Maaliskuun alussa 2000 Suomessa tuli voimaan uusi perustuslaki. Uudesta perustuslaista tiedotettiin jakamalla perustuslaki

jokaiseen kotiin. Mukana jaettiin esite, jossa perustuslain sisällöstä kerrottiin kansanomaisesti.

Lahden MM-kisojen doping-skandaali järjestytti Suomea ja kiiri maailmalle helmi-maaliskuussa 2001. Useat suomalaiset huippu-hiihtäjät jäivät kiinni kiellettyjen aineiden käytöstä. Tämän jälkeen doping oli monien saarnojen aihe jumalanpalveluksissa.

Suomi siirtyi yhteisvaluutta euron käyttöön vuoden 2002 alussa. Markka oli käytössä euron rinnalla helmikuun loppuun, mutta jo tammikuun puolivälissä valtaosa liikkeellä olevasta rahasta oli euroja.

Lokakuussa 2002 Myyrmannin kauppakeskuksessa Vantaalla tapahtui tuhoisa räjähdys. Vantaalainen nuori mies räjäytti omatekoisen pommin keskellä kauppakeskusta. Seitsemän ihmistä kuoli, kymmenet haavoittuvat, osa loppuelämäkseen. Järkytys ja huoli nuorten juurettomuudesta ja lisääntyvistä mielenterveysongelmista nousivat keskustelunaiheiksi.

Maaliskuun 2003 eduskuntavaaleissa Suomen Keskusta nousi suurimmaksi puolueeksi ja *Anneli Jäätteenmäki* valittiin pääministeriksi. Kesäkuussa hän kuitenkin erosi tehtävästään eduskuntavaalikampanjan aikaisen Irak-kiistelyn synnyttämän luottamuspulan vuoksi. Jäätteenmäki oli television vaalitenttin yhteydessä viitannut ulkoministeriön salaiseen raporttiin, jonka vuotajaksi paljastui presidentin kanslian neuvonantaja. Uudeksi pääministeriksi nousi *Matti Vanhanen*.

3.2. Väestömuutokset

Suomen väkiluku kasvoi kertomuskaudella yli 48 000 hengellä ja oli vuoden 2003 lopussa 5 219 732. Alle 15-vuotiaiden lasten osuus koko väestöstä oli 18 % ja yli 65-vuotiaiden osuus lähes 16 %. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan alle 15-vuotiaiden osuus tulee pysymään lähes samana aina vuoteen 2030 saakka mutta yli 65-vuotiaiden osuus nousee samana aikana neljännekseen väestöstä.

Suomalaisten suurin viisivuotisikäluokka oli 50–54-vuotiaat, toiseksi suurin 55–59-vuotiaat. Kertomuskauden aikana keskusteltiin runsaasti siitä, miten nämä niin sanotut suuret ikäluokat saadaan pysymään terveinä työelämässä. Vuosina 1998–2002

käynnissä olleen Kansallisen ikäohjelman visiona oli, että Suomessa saavutettaisiin tilanne, jossa ikääntyvien ja ikääntyneiden työllisyysaste olisi sama tai lähes sama kuin parhaassa työiässä olevien 35–45-vuotiaiden. Ikäohjelman mukaan tavoitteen päästään, kun työelämää kehitetään myös ikääntyville sopivaksi. Ikäohjelman yhtenä osiona oli laajamittainen tiedotus, jolla pyrittiin vaikuttamaan yleisiin asenteisiin, yritysten asenteisiin ja rekrytointipolitiikkaan sekä ikääntyvien ja ikääntyneitten omiin asenteisiin.

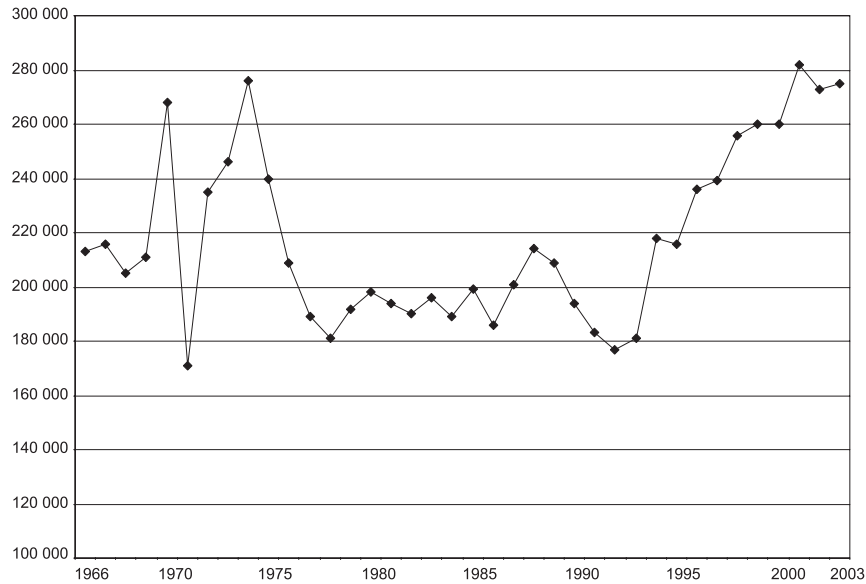
Kansallinen ikäohjelma ja hallitusohjelma asettivat tavoitteeksi siirtää eläkkeelle siirtymistä nykyisestä 59 ikävuodesta noin 2–3 vuodella eteenpäin, mikä turvaisi eläkkeiden riittävyyden ja hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuuden. Vuonna 2005 voimaan astuva eläkeikäuudistus tarjoaa taloudellisia kannustimia työuran jatkamiseksi 63 ikävuoden jälkeen.

3.3. Muuttoliike

Suomalaisten muuttaminen paikkakunnalta toiselle oli vilkasta. Vuonna 2000 kunnasta toiseen muutti 260 000 henkeä. Vuonna 2001 kuntien välinen muutto saavutti kaikkien aikojen huipputaso 282 000 henkeä. Vuonna 2002 paikkakunnalta toiselle muutti 273 000 henkeä ja 275 000 henkeä vuonna 2003. Muuttoliikkeeseen vaikutti useita eri tekijöitä mutta työn perässä muuttaminen oli keskeisin tekijä. Maakunnista voimakkaimmin kasvoivat Pirkanmaa ja Itä-Uusimaa (0,8 %) sekä Uusimaa (0,7 %). Väestö pieneni voimakkaimmin Kainuussa (0,9 %), Etelä-Savossa ja Lapissa (0,5 %) sekä Pohjois-Karjalassa (0,4 %).

Voimakas muuttoliike aiheutti muuttovoittopaikkakunnille asutuspulaa, asuntojen hintojen nousua ja julkisten palvelujen ylikuormittumista. Muuttotappiopaikkakunnilla syntyi toisenlaisia ongelmia, kun verotulot pienenevät ja palvelut vähenivät.

Kuvio 1. Kuntien välinen muutto vuosina 1966–2003. Tilastokeskus.

Kuntien pienenevät resurssit vaikuttivat myös kuntaliitoksiin. Kuntien määrä väheni kertomuskauden aikana kuudella. Vuonna 1999 kuntia oli yhteensä 452, joista kaupunkeja 107 ja muita kuntia 345. Vuonna 2003 kuntien määrä yhteensä oli 446, joista kaupunkeja 111 ja muita kuntia 335. Kuntien määrän ennustetaan jatkossa vähenevän tuntuvasti.

Taulukko 2. Ulkomaiden kansalaiset Suomessa vuosina 1990–2003. Tilastokeskus.

Maa, jonka kansalaisuus:	1990	1995	1999	2000	2003
Venäjä	-	9 720	18 575	20 552	24 998
Viro	-	8 446	10 652	10 839	13 397
Ruotsi	6 051	7 014	7 809	7 887	8 124
Somalia	44	4 044	4 410	4 190	4 642
Entinen Jugoslavia ja Jugoslavian liittotasavalta	75	2 407	3 392	3 575	4 243
Irak	107	1 341	2 960	3 102	3 485
Yhteensä	26 255	68 566	87 680	91 074	107 003

Saman kunnan sisällä muutto oli kaksinkertaista kunnasta toiseen muuttamiseen verrattuna. Kertomuskauden aikana kunnassa muuttajia oli vuosittain noin 550 000. Vuonna 2001 saman kunnan sisällä muutti peräti 577 000 henkeä.

Suomen ulkomaalaisväestö nelinkertaistui 1990-luvulla. Ulkomaalaisväestön kasvu jatkui myös kertomuskaudella. Kertomuskauden alussa Suomessa oli lähes 88 000 ulkomaalaista, kauden lopussa jo 107 000. EU-maiden kansalaisia Suomessa oli vuoden 2003 lopussa vajaat 19 000.

Äidinkielenään muuta kuin suomea tai ruotsia puhuvia oli Tilastokeskuksen mukaan kertomuskauden lopussa 125 000. Etenkin venäjää äidinkielenään puhuvien määrä lisääntyi ja oli vuoden 2003 lopussa 35 000. Maahanmuuton lisääntymisestä huolimatta Suomi oli väestöltään edelleen yksi Euroopan homogeenisimpia maita, sillä vain kaksi prosenttia väestöstä oli ulkomaalaisia.

Maahanmuuttajien myötä Suomen uskonnollinen kartta muuttui enemmän kuin virallisten rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien jäsenmäärät osoittavat. Kasvavan venäläisväestön myötä ortodoksien määrä lisääntyi virallisia tilastoja enemmän. Venäjällä kirkkoon ei kuuluta samalla tavoin rekisteröityneinä jäseninä kuin Suomessa, joten monet Suomeen muuttaneet ortodokseiksi kastetut ovat jatkaneet tätä käytäntöä ja jääneet kaikkien uskonnollisten yhdyskuntien ulkopuolelle. Myös islaminuskoisten määrä kasvoi, vaikka monet islamilaiset maahanmuuttajat eivät ole liittyneet islamilaisyhteisöjen jäseniksi.

Ulkomaalaisten ikärakenne poikkesi selvästi koko maan väestön ikärakenteesta. Lapsia ja työikäisiä oli paljon. Monien ulkomaalaisryhmien työttömyysluvut olivat korkeita.

Vuonna 2003 Suomesta muutti noin 12 000 henkeä. Maastamuuttajia oli kuitenkin huomattavasti vähemmän kuin maahanmuuttajia. Maastamuuttajat olivat yleisimmin nuoria, kielitaitoisia ja hyvin koulutettuja. Heidän oleskelunsa ulkomailla on yleensä määräaikaista.

3.4. Taloudellisen tilanteen kehitys

Vuonna 2000 maailmatalous kasvoi ripeästi ja tulevaisuudennäkymät olivat lupaavia. Yhdysvaltain tieto- ja viestintätekniikkasektorilta alkanut kansainvälinen laskusuhdanne kuitenkin heikensi kasvua. Maailmantalouteen vaikutti myös terrorismin pelko.

Kansainvälisten jännitteiden vähentyminen ja talouspolitiikan antama sysäys voimistivat maailmantalouden kasvua tuntuvasti vuoden 2003 jälkipuoliskolla. Kasvu nopeutui etenkin Yhdysvalloissa ja Aasiassa. Euroalueella kasvun käynnistyminen oli sen sijaan hitaampaa. Heikon talouskasvun myötä euroalueen julkisen talouden rahoitustasapaino heikentyi. Euroalueen julkistalouksien vakautta ylläpitävien sääntöjen soveltaminen osoittautui vaikeaksi tilanteessa, jossa merkittäväällä osalla alueen maista oli alijäämöngelmiä.

Suomessa kuluneen nelivuotiskauden aikana koettiin talouden taantumaa. Kun bruttokansantuote markkinahintaan kasvoi vuonna 2000 edelliseen vuoteen verrattuna 5,1 %, se kasvoi seuraavana vuonna vain 1,1 % ja sitä seuraavana vuonna 2,3 %. Vuoden 2003 loppupuolella taantuma alkoi helpottaa ja vuoden bruttokansantuote kasvoi 1,9 % edelliseen vuoteen verrattuna. Vuoden 2003 kasvu perustui lähinnä yksityisen kulutuksen kasvamiseen. Kansainvälinen taloustilanne selkiintyi vuoden 2003 lopussa, taloudelliset näkymät kohentuivat ja kasvu näytti olevan varmemmalla pohjalla kuin vuosiin. Taloudellisen kasvun heikkeneminen näkyi nimenomaan vuosien 2002 ja 2003 aikana investointien vähentymisenä koko maassa.

Inflaatio laski kertomuskauden aikana. Vuonna 2000 inflaatio oli 3,4 %, vuonna 2001 se oli 2,6 % ja seuraavana vuonna 1,6 %. Vuonna 2003 kuluttajahintaindeksi nousi vain 0,9 %. Korkotaso laski ennätyksellisen alas. Kun kolmen kuukauden Euribor oli vuonna 2000 vielä 4,5 %, se laski vuoteen 2003 mennessä 2,5 prosenttiin.

Heikko talouskasvu hidasti julkisen talouden kasvua ja lisäsi menopaineita, varsinkin kuntatalouden puolella. Kyselytutkimuksien mukaan noin joka kolmannessa kuntataloudessa harkittiin liittymistä naapurikuntaan taloudellisen ahdingon vuoksi kymmenen

seuraavan vuoden aikana. Mikäli näin käy, myös seurakuntatalouksien lukumäärä vähenee huomattavasti.

Verotuksen keventäminen vähensi useana vuonna julkisen sektorin verokertymiä. Ansiotulovähennysten ja tulonhankkimisvähennysten ylärajojen nostot useana vuonna peräkkäin vähensivät myös seurakunnille tulevien verotulojen määrää. Totuudenmukaisen kokonaiskuvan saamista verotulojen muutoksesta vaikeuttivat vuonna 2002 seurakuntiin tulleet runsaat jälkiverotilitykset vuodelta 2000.

Tuloerojen kasvu pysähtyi kertomuskauden aikana. Tuloerot kasvoivat Suomessa yhtäjaksoisesti kuuden vuoden ajan vuosina 1995–2000 lähinnä omaisuustulojen lisääntymisen vuoksi. Tuloerot kaventuivat hieman vuonna 2001, kun omaisuustulot vähenivät. Vuonna 2002 tuloerot eivät muuttuneet eikä kotitalouksien tuloerakenteessa tapahtunut suuria muutoksia. Reaalitulot lisääntyivät noin 2 prosenttia edellisvuodesta. Käytettävissä olevia tuloja lisäsivät ansio- ja omaisuustulojen ja tulonsiirtojen kasvu sekä verorasituksen aleneminen.

Kansainvälisten vertailujen mukaan tuloerot olivat Suomessa pienemmät kuin useimmissa muissa teollisuusmaissa. Suomessa suurituloisimman viidesosan tulot olivat 3,6-kertaiset pienituloisimpaan viidesosan verrattuna vuonna 2002. Suhde oli EU-maiden alhaisimpia.

EU:n tilastoviraston määritelmän mukaan laskettuna Suomessa oli vuonna 2002 noin 565 000 pienituloista henkilöä. Pienituloisia oli väestöstä 11 prosenttia. EU-määritelmän mukaan pienituloinen on henkilö, jonka kotitalouden tulot ovat alle 60 prosenttia keskimääräisestä tulosta. Pienituloisten osuus oli Suomessa EU-maiden alhaisimpia.

Suomen eri alueiden välillä oli huomattavia palkkaeroja. Uudellamaalla palkat olivat selvästi muuta Suomea korkeammat. Vuoden 2001 Palkkarakennetilaston mukaan pääkaupunkiseudun ansiotaso oli noin 15 prosenttia, ja koko Uudellamaalla noin 13 prosenttia, korkeampi kuin maassa keskimäärin. Yksikään toinen maakunta ei yltänyt maan keskiarvoon.

3.5. Työelämän muutokset

Työttömyyden vähentämiseksi tehtiin runsaasti erilaisia päätöksiä vuosien 2000–2003 aikana, mutta siitä huolimatta työttömyys väheni vain hieman kertomuskauden aikana. Tilastokeskuksen tilastojen mukaan kertomuskauden alussa työttömyysaste oli noin 10 prosenttia ja kertomuskauden lopussa 9 prosenttia. Vuoden 2003 lopussa työttömyysaste oli korkein Lapin läänissä, noin 16 prosenttia, ja matalin Etelä-Suomen läänissä, noin 7 prosenttia. Erityisinä huolenaiheina olivat nuorisotyöttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys. Nuorten työttömyysaste laski kertomuskauden aikana, mutta silti nuorisotyöttömyys (15–24-vuotiaat) oli vuonna 2003 noin 22 prosenttia. Työttömistä pitkäaikaistyöttömiä (yli vuoden työttömänä olleita) oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan vuonna 2003 runsaat 23 prosenttia. Työikäisten 15–64-vuotiaiden työllisyysaste pysyi ennallaan. Kun vuonna 2000 se oli 66,9 %, vuoden 2003 aikana sen suuruudeksi laskettiin 67,3 %.

Vuoden 2003 *Työolobarometrin* mukaan palkansaajat antoivat työpaikoilleen todistuksen keskiarvoksi 7,9. Positiivisen yleiskuvan taakse kätkeytyi kuitenkin monenlaisia muutoksia. Ylityöt olivat lisääntymässä ja sairauspoissaolot olivat pidentyneet. Tyky-toiminta ja työpaikkakoulutus olivat lisääntyneet, sen sijaan muu työpaikkojen kehittäminen vähentynyt.

Palkansaajista 45 prosenttia piti työpaikkaansa sekä varmana, kannustavana että sopivana omille voimavaroilleen. Epävarmaa, huonosti motivoivaa ja voimavarat ylittävää työtä tekeviä oli kolme prosenttia.

Työn henkisen rasittavuuden kasvu hidastui 2000-luvun alussa. Vuonna 2003 se kääntyi jälleen nousuun. Sama trendi oli nähtävissä ylitöiden määrässä. Ylitöitä tehtiin eniten kunnissa ja yksityisellä palvelusektorilla. Yli puolet (54 %) oli sitä mieltä, että heidän työpaikallaan oli työtehtäviin nähden liian vähän työntekijöitä.

Kaikista palkansaajista 41 prosenttia ei ollut vuoden aikana päivääkään poissa oman sairauden takia. Vähiten tällaisia henkilöitä oli kunnissa. Iäkkäiden työntekijöiden voimakkaasta valikoitumisesta kertoo se, että yli 54-vuotiaiden ikäryhmässä niiden

osuus, jotka eivät olleet päivääkään poissa, oli korkeampi kuin muissa ikäryhmissä (52 %).

Sairauspoissaolot pidentyivät. Keskimääräinen pituus vuoden 2003 aikana oli 14 päivää. Edelliseen vuoteen verrattuna kasvua oli keskimäärin yksi päivä. Kunnissa työskentelevillä oli muita sektoreita enemmän sairaspäiviä. Poissaolojen pituus kasvoi iän mukana.

3.6. Vapaa-aika

Tilastokeskuksen *Vapaa-aikatutkimuksen* mukaan vapaa-aika koetaan entistä tärkeämmäksi. Vuonna 1991 vapaa-aikaa piti hyvin tärkeänä noin puolet väestöstä ja vuonna 2002 runsaat 60 prosenttia. Muutos oli samansuuntainen kaikissa ikäluokissa. Mitä nuoremasta ikäluokasta oli kyse, sitä suurempi oli vapaa-ajan arvostus. Työn kokeminen hyvin tärkeäksi on puolestaan vähentynyt. Muutos on samansuuntainen kaikissa ikäluokissa lukuun ottamatta 55–64-vuotiaita, joiden keskuudessa oli aiempaa enemmän niitä, jotka kokivat työn erittäin tärkeäksi.

Vapaa-aikatutkimuksen mukaan kodin ja perheen arvostus vapaa-ajassa on huomattavasti kasvanut. Koko väestössä niiden henkilöiden osuus, jotka pitivät perheen kanssa olemista hyvin tärkeänä, nousi kymmenessä vuodessa 26 prosenttiyksikköä. Kasvu oli kaikissa ikäryhmissä lähes yhtä suuri. Myös harrastusten kokeminen hyvin tärkeäksi lisääntyi. Perusnäkökulma vapaa-aika-käsitteeseen oli yksilöllinen: oma valinta omaan arkeen, oli se sitten sosiaalisuutta tai yksilöllistä tekemistä.

Enemmistöllä suomalaisista (60 %) oli vuonna 2002 jokin kodin ulkopuolinen harrastus. Vähintään kerran viikossa harrastavia oli 45 % ja aktiivisia vähintään kolme kertaa viikossa harrastavia 17 %. Aktiiviharrastajia oli miesten ja naisten keskuudessa lähes yhtä paljon. Osalla nuorista harrastaminen vei lähes kaiken vapaa-ajan. Eniten erityisen aktiivisesti harrastavia oli 15–19-vuotiaiden poikien keskuudessa. Heistä 17 % osallistui johonkin järjestettyyn harrastukseen vähintään viitenä päivänä viikossa.

3.7. Informaatioyhteiskunnan kehitys

Sähköisten viestimien kehitys vaikutti voimakkaasti suomalaisten elämään kertomuskauden aikana. Sähköposti ja Internet yleistyivät ja vähensivät maantieteellisten etäisyyksien merkitystä. Yhä useampi suomalainen oli tavoitettavissa missä ja milloin tahansa matkapuhelimen välityksellä. Tekstiviestien lähettäminen yleisty. Erityisen suosittua se oli nuorimpien ikäluokkien keskuudessa: lähes kaikki 15–29-vuotiaat olivat lähettäneet tekstiviestejä.

Oma sähköpostiosoite oli vuonna 2003 noin 2,4 miljoonalla eli 61 prosentilla 15–74-vuotiaista suomalaisista. Internetin käyttäjiä oli lähes 2,6 miljoonaa. Yleisintä Internetin käyttö oli 15–19-vuotiailla: naisista 93 % ja miehistä kaikki käyttivät Internetiä. Ikäryhmässä 20–29-vuotiaat Internetin käyttäjiä oli yhdeksän kymmenestä. Käyttäjien osuus väheni jyrkästi yli 50-vuotiaiden keskuudessa: 50–59-vuotiaista Internetin käyttäjiä oli enää puolet ja yli 60-vuotiaista vain 18 %.

Teknologiabarometrin mukaan Suomi sijoittui informaatioyhteiskuntana maailman kärkimaiden joukkoon. Informaatioyhteiskunnassa informaation tuottamisella, käsittelyllä, välittämällä ja hyödyntämisellä on keskeinen merkitys kaikilla yhteiskunnan sektoreilla. Suomi menestyi hyvin myös tietoyhteiskuntaa vertailtaessa. Tietoyhteiskuntaa pidetään informaatioyhteiskuntaa seuraavana kehitysvaiheena: se on yhteiskunta, jossa tieto ja osaaaminen ovat sivistyksen perusta ja keskeisin tuotannontekijä. Tietoyhteiskunnassa määrällisen informaation asemesta korostuu merkityksellinen tieto.

4. Kirkon ja valtion suhteet

4.1. Uskonnonvapauslaki

Uusi uskonnonvapauslaki valmistui kertomuskauden aikana. Uskonnonvapauskomitea jätti välimietintönsä syksyllä 1999 ja siitä pyydettiin lausunnot 130 taholta. Uskonnonvapauslainsäädännön uudistamistarpeista vallitsi lausuntokierroksen perusteella laaja yksimielisyys. Suurimmat näkemyserot koskivat uskonnollisen yhdyskunnan perustamista, kuulumista useampaan uskonnol-

liseen yhdyskuntaan sekä ikärajaa, jolloin lapsi voi itse valita uskonnollisen yhdyskuntansa.

Uskonnonvapauskomitea luovutti ehdotuksensa uudeksi uskonnonvapauslaiksi kulttuuriministeri *Suvi Lindénille* maaliskuussa 2001. Kirkolliskokous antoi toukokuussa 2001 luterilaisen kirkon lausunnon ehdotuksesta uudeksi uskonnonvapauslainsäädännöksi. Kirkolliskokous piti komitean esitystä onnistuneena kokonaisuutena. Sen mukaan uusi laki turvaa yksilön ja yhteisön oikeuden harjoittaa uskontoa perustuslain tarkoittamalla tavalla. Kirkolliskokous oli myös pääpiirteissään tyytyväinen ehdotettuihin ikärajiin.

Uusi uskonnonvapauslaki tuli voimaan elokuussa 2003. Se korvasi vuodelta 1922 peräisin olevan uskonnonvapauslain. Uskonnonvapaus on perustuslain mukainen perusoikeus. Siihen kuuluu oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus sekä oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Uuden uskonnonvapauslain taustalla on ajatus positiivisesta uskonnonvapaudesta. Siinä uskonto ymmärretään paitsi yksilön valinnaksi myös yhteisön perinteen osaksi. Valtion tehtävänä on turvata uskonnonvapaus ja luoda edellytykset sen toteutumiseen.

Entisen uskonnonvapauslain mukaan lapsen uskonnollinen asema määräytyi automaattisesti huoltajien uskonnollisen aseman mukaan. Uusi uskonnonvapauslaki on tässä suhteessa neutraali. Nyt säädetään ainoastaan siitä, ketkä päättävät lapsen uskonnollisesta asemasta. Uuden lain mukaan huoltajat yhdessä päättävät alaikäisen lapsen uskonnollisesta asemasta, eli he päättävät siitä, haluavatko liittää lapsen kirkon jäseneksi tai erottaa kirkon jäsenyydestä. Poikkeuksena on kuitenkin se, että 12–17-vuotiaiden lasten uskonnollisen aseman muutokset edellyttävät aina lapsen ja hänen huoltajiensa samanmielisyyttä. Viisitoista vuotta täyttänyt lapsi voi huoltajien kirjallisella suostumuksella itse liittyä uskonnolliseen yhdyskuntaan tai erota siitä. Kaksitoista vuotta täyttänyt voidaan liittää uskonnolliseen yhdyskuntaan tai ilmoittaa eronneeksi siitä vain omalla kirjallisella suostumuksellaan.

12–17-vuotias voi liittyä tai jäädä seurakunnan jäseneksi, vaikka hänen vanhempansa eivät kuuluisikaan kirkkoon. Alle 12-vuotias voidaan liittää seurakunnan jäseneksi, jos ainakin

toinen hänen vanhemmistaan tai yksi hänen huoltajistaan on kirkon jäsen. Alle 12-vuotias voi jäädä kirkon jäseneksi, vaikka hänen vanhempansa tai huoltajansa eroaisivat kirkosta. 18 vuotta täyttänyt voi päättää uskonnollisesta asemastaan itsenäisesti.

Vuoden 1922 uskonnonvapauslain mukaan henkilö voi kuulua vain yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan kerrallaan. Tämä sääntö on voimassa vielä kolmen vuoden siirtymäajan eli 31.7.2006 asti. Siirtymäajan jälkeen uskonnonvapauslaissa ei enää estetä henkilöä kuulumasta samanaikaisesti useampaan uskonnolliseen yhdyskuntaan. Yhdyskunnat päättävät itse, voivatko niiden jäsenet kuulua myös muihin yhdyskuntiin.

Kirkkohallituksen esityksessä kirkolliskokoukselle huhtikuussa 2003 vastustettiin kaksoisjäsenyyttä. Poikkeuksen tekisivät vain tapaukset, joissa luterilainen kirkko on tehnyt toisen kirkon kanssa sopimuksen kirkon jäseneksi tulemisesta.

Uusi uskonnonvapauslaki painottaa perustuslain hengen mukaisesti positiivista oikeutta saada uskonnon opetusta. Aiempi laki lähti negatiivisesta oikeudesta vapautua uskonnon opetuksesta. Perusopetus- ja lukiolaeissa käsite ”tunnustuksellinen uskonnonopetus” korvattiin käsitteellä ”oman uskonnon opetus”. Oppilaalla on edelleen oikeus saada oman uskontonsa opetusta ja toisaalta myös velvollisuus osallistua tähän opetukseen. Oppilaiden enemmistön mukaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton oppilas osallistuu enemmistön uskonnonopetukseen vain, jos hän ilmoittautuu siihen erikseen.

Evankelis-luterilaista ja ortodoksista uskonnonopetusta antavalta opettajalta ei enää edellytetä asianomaisen kirkon jäsenyyttä vaan kelpoisuutta kyseisen aineen opetukseen.

Lakiuudistuksella ei puututtu kouluperinteisiin. Eduskunnan linjausten mukaan esimerkiksi perinteisten virsien laulaminen koulujen kevät- ja joulujuhlissa ei ole uskonnon harjoittamista uskonnonvapauslain tarkoittamassa merkityksessä. Juhlilla katsotaan olevan kulttuuria säilyttävä ja välittävä merkitys; siten kaikki oppilaat voivat osallistua niihin uskontokunnasta riippumatta.

Uskonnollisen yhdyskunnan perustamiseen vaaditaan aikaisemman uskonnonvapauslain tapaan vähintään 20 henkeä.

4.2. Hautaustoimilaki

Hautaustoimilaki on uskonnonvapauslain kanssa samanaikaisesti valmisteltu erillinen uusi säädös. Sen mukaan evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien hautausmaat toimivat jatkosakin yleisinä hautausmaina, joilta myös kirkkoon kuulumaton vainaja on oikeutettu saamaan hautasijan. Hautaustoimilain kautta hautausmaiden ylläpitäminen tuli luterilaiselle kirkolle yhteiskunnalliseksi viranomaistehtäväksi.

Hautaustoimilain mukaan hautasija on kolmen vuoden siirtymääjän jälkeen eli vuoden 2007 alusta lukien pyynnöstä osoitettava erilliseltä tunnustuksettomalta hauta-alueelta. Tunnustukseton hauta-alue on erillinen hautausmaa tai muusta hautausmaasta selvästi erottuvalla tavalla rajattu hautausmaan osa. Se ei saa sijaita kohtuuttoman kaukana seurakunnan tai seurakuntayhtymän alueesta.

Lääninhallitus voi myöntää rekisteröidylle uskonnolliselle yhdyskunnalle tai sen rekisteröidylle paikallisyhteisölle taikka muulle rekisteröidylle yhteisölle tai säätiölle luvan perustaa hautausmaa. Luvan myöntämisen edellytyksenä on, että hakijalla on edellytykset ylläpitää hautausmaata asianmukaisesti ja että muut hautausmaan perustamiselle säädetyt edellytykset täyttyvät. Hautausmaata ei saa ylläpitää taloudellisen voiton tavoittelemiseksi.

Uuden lain mukaan hautaustoimesta perittävien maksujen perusteiden tulee yleisellä hautausmaalla olla kaikille samat. Vanhan uskonnonvapauslain mukaan luterilaiseen kirkkoon kuulumattomilta voitiin periä korkeampaa maksua (enintään omakustannushinta) kuin seurakunnan jäseniltä. Seurakunnat voivat edelleen myöntää rintamaveteraaneille vapautuksen hautausmaksuista joko kokonaan tai osittain. Maksuvapautus voi koskea myös heidän puolisojaan.

Hautaustoimilaki aiheutti vilkkaan julkisen keskustelun syksyllä 2003. Kritiikkiä synnytti erityisesti se, että kirkkoon kuuluvilta ja kirkkoon kuulumattomilta peritään hautaustoimessa samansuuruiset maksut. Jotkut papit ilmoittivat julkisesti kieltäytyvänsä kirkkoon kuulumattomien hautaan siunaamisesta.

4.3. Rukouspäiväjulistus

Vuoden 2003 lopulla rukouspäiväjulistuksesta syntyi poliittinen kiista. Hallitsijan antamilla rukouspäiväjulistuksilla on Suomessa pitkä perinne. Ne saivat alkunsa *Kustaa II Adolfin* aikana 1600-luvun alkupuolella. Venäjän vallan aikana julistuksen antoi tsaari ja Suomen itsenäistyttyä tasavallan presidentti. Presidentti on vuodesta 1931 lähtien allekirjoittanut julistuksen kiitos-, katumus- ja rukouspäivistä valtioneuvoston esityksestä. Kirkollisasioista vastaava ministeri on varmentanut päätöksen.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta esitti uskonnonvapauslakia koskevan käsittelyn yhteydessä vuoden 2003 helmikuussa kantanaan, että presidentillä ei voi olla vanhaan käytäntöön perustuvaa lain veroista tehtävää. Jos julistus halutaan säilyttää, olisi sen antamisesta säädettävä lailla.

Rukouspäiväjulistuksen säilyttämistä perusteltiin osana suomalaista kulttuuriperinnettä. Julistus tuo esiin kirkkojen ja valtion yhteisiä, lähimmäisistä huolehtimista korostavia arvoja. Toisaalta se on haluttu lopettaa valtiokirkkojärjestelmän ajalta peräisin olevana käytäntönä. Lopettamisen kannalla olevat pitivät sitä ongelmallisena myös uuden uskonnonvapauslain kannalta.

Hallitus antoi äänestyksen jälkeen marraskuussa eduskunnalle lakiesityksen ekumeenisesta rukouspäiväjulistuksesta. Lakiesityksen mukaan kristilliset kirkot olisivat valmistelleet yhteistyössä vuosittain annettavan julistuksen. Eduskunta kuitenkin päätti, että rukouspäiväjulistuksesta ei anneta lakia, vaan perinne jatkuu kuten aiemmin. Äänestyksessä voitti perustuslakivaliokunnan enemmistön kanta. Sen mukaan rukouspäivän julistuksen antamista koskevaa perinnettä voidaan jatkaa ilman sitä koskevaa erityistä lakia. Äänestyksessä vähemmistöön jääneitten mielestä laki olisi korostanut perinteen merkitystä.

Vuonna 2003 julistuksen neljästä kiitos-, katumus- ja rukouspäivästä teki kristillisten kirkkojen ekumeeninen työryhmä. Presidentti allekirjoitti julistuksen joulukuussa. Julistus luettiin eri kirkoissa jumalanpalveluksissa uudenvuodenpäivänä 2004.

4.4. Taloussuhteet

Kirkon osuus yhteisöveron tuotosta nousi keskustelun kohteeksi kertomuskauden aikana. Valtiovarainministeriön työryhmä teki keväällä 2002 ehdotuksen seurakuntien yhteisövero-osuuden korvaamisesta lakisääteisellä valtionapujärjestelmällä. Työryhmän ehdotuksen mukaan evankelis-luterilaisten seurakuntien yhteisövero-osuus korvattaisiin lakisääteisellä valtionavulla, jonka määrä määriteltäisiin laissa ja joka olisi indeksisidonnainen. Valtionavun lähtötason perusteeksi työryhmä laati kaksi vaihtoehtoista laskentatapaa, joiden perusteella lähtötasoksi tulisi noin 75–90 miljoonaa euroa. Valtionapu maksettaisiin kirkon keskusrahastolle, joka jakaisi varat edelleen seurakunnille. Valtionavun seurakuntakohtainen jako määräytyisi kirkon omassa päätöksenteossa laissa säädettyjen yleispiirteisten säännösten perusteella.

Kirkolliskokous antoi opetusministeriölle lausuntonsa ehdotuksesta marraskuussa 2002. Kirkolliskokous piti yhteisöveron korvaamista lakisääteisellä valtionavustuksella mahdollisena, mikäli kirkolliskokouksen asettamat edellytykset toteutuvat. Näitä edellytyksiä olivat seuraavat: On pidettävä kiinni siitä oikeudellisesta periaatteesta, että valtionapu on seurakuntien yleistä tuloa. Tämä merkitsee, että seurakunnat voivat käyttää tuloa kaikkeen toimintaansa itse päättämällään tavalla. Toiseksi lähtötason tulee olla riittävän suuruinen ja se on sidottava täysimääräisesti indeksiin. Kirkolliskokous päättyi kuluttajahintaindeksillä korjattujen yhteisöveron maksuunpanotilastojen perusteella noin 100 miljoonan euron vuositason. Kolmanneksi uuden järjestelmän tulee olla vakaa ja antaa kirkon taloudellisen toiminnan suunnittelulle pysyvä ja kestävä pohja. Kirkolliskokous totesi, että kirkon itsenäisyyden kannalta on tärkeää, että päätösvalta yhteisöveron tuoton tai sitä korvaavan valtionavun käytöstä säilyy kirkolla itsellään. Mahdollisen uudistuksen aikataulu olisi sovitettava sellaiseksi, että seurakunnat ja kirkon keskusrahasto pystyvät sopeutumaan siihen

Kulttuuriministeri *Tanja Karpela* käsitteli toukokuun 2003 kirkolliskokouksessa kysymystä yhteisöverosta. Hänen mukaansa kysymys tulevaisuuden rahoitusmalleista oli vielä auki. Hän piti tärkeänä, että kirkon tarvitsema rahoitus turvataan kaikissa olosuh-

teissa. Tätä puolsivat hänen mukaansa kirkon monet yhteiskunnalliset tehtävät. ”Uusi hautaustoimilaki tuo kirkolle lisää vastuuta hautaustoiminnasta. Kirkon diakoniatyö on osoittautunut tärkeäksi erityisesti taloudellisesti vaikeina aikoina.”

Hallituksen talouspoliittinen ministerivaliokunta päätti joulukuussa 2003 olla siirtämättä yhteisöveroa valtiolle. Ratkaisu merkitsi yhteisövero-osuuden tason säilymistä vuoteen 2005. Siihen mennessä pitäisi hallitusohjelman mukaan arvioida kuntien rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmä kokonaisuutena.

Helmikuussa 2003 Suomen Gallupin toteuttaman kyselyn mukaan 50 % suomalaisista oli sitä mieltä, että kirkon tulee tulevaisuudessakin saada osuus yhteisöveron tuotosta voidakseen hoitaa yhteiskunnalliset palvelut. Vuonna 1998 tätä mieltä oli 42 % suomalaisista. Suomalaisista 17 % kannatti vaihtoehtoa, että kirkon osuus yhteisöverosta tulisi poistaa ja valtion tulisi korvata yhteisistä verovaroista kirkon suorittamat yhteiskunnalliset palvelut (19 % vuonna 1998). Joka kymmenes vastaaja oli sitä mieltä, että kirkon osuus yhteisöverosta tulisi poistaa ja samalla korvata tulojen menetys korottamalla kirkkoon kuuluvien kirkollisveroa. Luterilaiseen kirkkoon kuulumattomista vastaajista joka kolmas oli tätä mieltä. Vastaajista 6 % kannatti vaihtoehtoa, että kirkon osuus yhteisöverosta tulisi poistaa ja kirkon luopua huomattavasta osasta yhteiskunnallisia palveluita. Tämän vaihtoehdon suosio oli vähentynyt: vuonna 1998 oli tätä mieltä 10 % vastaajista.

Kirkon osuus yhteisöveron tuotosta oli 1,63 % vuonna 2000, vuosina 2001 ja 2002 se oli 1,7 % ja vuonna 2003 se nousi 1,8 prosenttiin.

5. Arvot ja asenteet

5.1. Yleiset asennemuutokset

Vuosittain toteutettavan *Monitor-asennetutkimuksen* pohjalta on mahdollista tarkastella suomalaisten arvo- ja asennemaailmassa tapahtuneita muutoksia. *Monitor 2004* -tutkimus toteutettiin kertomuskauden lopussa. Tutkimuksen mukaan kertomuskauden aikana asennekehityksessä vakiintuneisuus lisääntyi ja kiintopis-

teiden merkitys kasvoi. Kehitys voidaan nähdä reaktiona kertomuskauden aikaisiin dramaattisiin tapahtumiin.

Monitor-perusraportin mukaan ihmisten asenteet reagoivat yhä selvemmin yleiseen media- ja keskusteluilmastoon. Yhteiskunnan muuttuessa ja rakenteiden muutostahdin kiihtyessä ihmiset joutuivat perustamaan käsityksensä yhä enemmän toisen käden tietoon. Taustalla olevat perusarvot eivät kuitenkaan muuttuneet yhtä nopeasti. Arvojen ja arkitodellisuuden suhde kuitenkin vaihteli, sillä pragmaattiseksi muuttuneessa kulttuurissa keskityttiin yhä enemmän asioiden toimivuuteen nykytilanteessa.

Vastuun korostaminen ennen nautintoa, vakiintuneisuus ja joustavuus olivat suomalaisille tyypillisiä piirteitä. Eurooppalaisista lähinnä suomalaisia olivat saksalaiset. Heitä erotti suomalaisista kuitenkin suurempi sidonnaisuus rakenteisiin ja vähäisempi joustavuus toimissaan.

Muutosaktiivisten suomalaisten määrä väheni. Muutosaktiivisuus heikentyi selvästi myös Euroopan suurissa maissa epävarmuuden jatkuessa. Euroopassa kaivattiin yleisesti tietynlaista tahdin hidastamista ja kiinnekohtia. Kansainvälisen kilpailun lisääntyessä ja ulottaessa vaikutuksensa joka kotiin suomalaiset kaipasivat yhä vähemmän kilpailua ja haasteita omassa elämässään.

Ajankäytön ja kulutuksen valikoivuus lisääntyi, mutta havaittavissa oli myös passivoitumisen merkkejä. Moninaisuuden sijaan kaivattiin jotain mihin tarttua. Valikoinnin kautta pyrittiin rakentamaan selkeämpää minäkuvaa. Asioissa haluttiin keskittyä sellaisiin, jotka ovat hallittavissa. Seitsemän kymmenestä koki, ettei heillä ole koskaan tarpeeksi aikaa saada kaikkea tehdyksi. Ajanpuute teki ihmiset entistä valikoivammiksi sen suhteen, mihin he keskittyvät ja mitä he tekevät. Yhä useampi keskittyikin varamaan aikaa ymmärtääkseen itselleen tärkeiden asioiden arvon.

Aktiivinen yhteiskunnallisten asioiden seuraaminen lisääntyi kertomuskauden aikana. Myös halu osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan lisääntyi.

Ihmisten kiinnostus haasteellisia tilanteita kohtaan laski. Haasteellisten tilanteiden kohtaaminen ja yllätyksellisiin tilanteisiin sopeutuminen vaatisi itsevarmuutta, jonka rakentaminen yhä vaikeammin hallittavassa maailmassa oli entistä työläämpää.

Pyrkimys omien tavoitteiden saavuttamiseen kääntyi Suomessa laskuun kertomuskauden lopulla. Monitor-perusraportin mukaan tätä selittää se, että suomalaiset tulkitsivat työmarkkinoiden tilanteen sellaiseksi, että loputon venyminenäkään ei takaa mitään. Toisaalta kyse voi olla myös kyynistymisestä ja passivoitumisesta sekä vapaa-ajan lisääntyvästä korostamisesta suorituskeskeisen yhteiskunnan paineiden alla. Myös kilpailunhalu väheni. Tämä asennemuutos näkyi erityisesti vanhempien ikäluokkien keskuudessa. Nuorimmassa ikäluokassa muutos sen sijaan oli marginaalisen pieni.

Taloudellisen epävarmuuden ja irtisanomisten jatkuessa hyvän toimeentulon ja rahan merkitys kasvoi. Taloudellinen hyöty ja hyvä toimeentulo vaikuttivat yhä enemmän kriteereinä erilaisia valintoja tehtäessä. Trendin kasvu oli voimakkainta nuorilla. Taloudelliset turvaverkot kasvattivat merkitystään, mutta yhä useammin näitä rakennettiin itse. Yhteiskunnan apuun ei entiseen tapaan luotettu. Lisääntyvä oman talouden hallinta vaikutti kulusinon heikkenemiseen.

5.2. Eri ikäluokkien asennemaailman erot

Eri-ikäisten asennemaailmoissa oli huomattavia eroja. Nuoret aikuiset ja suuret ikäluokat erosivat erityisen selvästi toisistaan. 15–29-vuotiaiden asennemaailmassa korostuivat asiat, jotka liittyivät elämästä nauttimiseen, hauskanpitoon, tapahtumien keskipisteessä olemiseen sekä voimakkaiden tunnekokemusten, jännityksen ja vaihtelun hakemiseen. Tähän ikäryhmään kuuluvat elivät varsin vauhdikasta, nautintohakuista ja tapahtumarikasta elämää. Tämä ei kuitenkaan ilmennyt pelkästään kaikentyyppisenä elämästä nautiskeluna, vaan myös voimakkaana eteenpäin pyrkimisenä niin riskinottohalukkuuden kuin haasteiden etsimisenkin muodossa.

Nautinnon ja jännityksen hakeminen omaan elämään ilmeni naisilla ja miehillä hieman eri tavoin. Nuorilla naisilla korostuivat miehiä enemmän huvitteluun, elämästä nauttimiseen, omaan ulkonäköön, tunteisiin ja aisteihin sekä yleensä nautiskeluun liittyvät asiat. Nuorten miesten keskuudessa korostuvimmat asennetrendit taas kertoivat päämäärähakuisuudesta ja kilpailuhenkisyy-

destä, halusta kuulua taloudellisesti parhaiten ansaitsevien joukkoon sekä arvostuksen tarpeesta ja yhteenkuuluvuuden tunteen arvostamisesta yhteisössä, niin omassa kaveriporukassa kuin yhteiskunnassakin.

Taulukko 3. 15–29-vuotiaiden korostuvimmat asennetrendit suhteessa koko väestöön (indekseittäin, 100 = keskimääräinen arvo).

Kokoontuminen	168
Hauskuus	166
Ulkonäkö ja muoti	165
Riskeistä nauttiminen	156
Haasteet	141
Monitoimisuus	140
Tunnekokemukset	137
Sosiaalisen tunnustuksen tarve	133
Raha	131

Epävarmuuden sietokyky heikentyi nuorilla muita enemmän. Sopeutuminen elämässä vastaantuleviin odottamattomiin asioihin ja ennalta arvaamattomista ja monimutkaisista tilanteista nauttiminen näyttivät olevan yhä vaikeampia entisestään monimutkaisuudessa maailmassa. Samalla kun yleisessä asennekehityksessä oli nähtävissä, etteivät yksilöt koe pystyvänsä vaikuttamaan yhteiskunnan laajempiin kehityslinjoihin, myös kyky sietää epävarmuutta heikentyi. Erityisen voimakasta tämä kehitys oli nuorten keskuudessa. Tästä huolimatta asennetrendi *Yllätyksellisiin tilanteisiin sopeutuminen* oli edelleen nuorilla koko väestöä korkeammalla tasolla, mutta se on heikentynyt nuorilla muita ryhmiä enemmän. Vaikka 15–29-vuotiaat olivatkin halukkaita tarttumaan haasteisiin ja ottamaan riskejä, haluttiin aloitteen tähän lähtevän mieluummin omasta itsestä käsin; ulkopuolelta tuleviin yllätyksiin ja ongelmiin ei oltu yhtä valmiita sopeutumaan.

Status, raha sekä ulkonäkö ja muoti olivat entistä tärkeämpiä. Ne olivat kaikki niitä asennetrendejä, jotka kasvattivat merkitystään vuosituhannen vaihteessa. Erityisen voimakkaasti ne korostuivat juuri 15–29-vuotiaiden keskuudessa ja pysyivät kaikki

pienestä vuosivaihtelusta huolimatta vuoden 2000 jälkeen korkealla tasolla.

Suurten ikäluokkien asenteet poikkesivat selvästi nuorimmasta ikäluokasta. Vuosina 1945–1954 syntyneiden asennemaailmassa voimistui kertomuskauden aikana oman elämän laajentaminen yhdessä vastuullisen elämänasenteen kanssa. Vastuullisuus liittyi ennen kaikkea yhteiskunnallisuuteen ja yhteiskunnan parantamiseen niin yhteisten tavoitteiden kuin luonnosta huolehtimisen muodossa. Ikäryhmä arvosti sekä perinteitä että järjestelmällisyyttä ja oli myös valmis ottamaan henkilökohtaista vastuuta paremman yhteiskunnan kehittämiseksi.

Vuosina 1945–1954 syntyneet kuuntelivat myös omia tunteitaan yhä voimakkaammin ja kiinnostuneisuus oman elämän henkistä puolta kohtaan lisääntyi. Naisten ja miesten perusasenteissa oli jonkin verran eroja. Ikäryhmän naisten keskuudessa omien tunteiden kuunteleminen ja oman kehon herkkä aistiminen olivat erityisen tärkeitä. Naiset halusivat myös useammin miellyttää läheisiään. Miehillä puolestaan taloudellinen turvallisuus oli naisia merkityksellisempää. Ikäryhmän miehet kaipasivat naisia useammin elämäänsä jonkinlaisia raameja, naiset suhtautuivat elämään puolestaan hieman joustavammin ja muutokselle avoimemmin.

Taulukko 4. Vuosina 1945–1954 syntyneiden korostuvimmat asennetrendit suhteessa koko väestöön (indekseittäin, 100 = keskimääräinen arvo).

Lain ja johtajien tarve	135
Yhteiset tavoitteet	131
Henkisten voimavarojen etsiminen	127
Alkuperä ja juuret	122
Järjestelmällisyys	121
Taloudellinen turvallisuus	120
Sisäistäminen	119
Ympäristöstä huolehtiminen	119
Moniaistillisuus	118
Arvojen ja toiminnan sopusointu	118
Yhteiskunnallinen osallistuminen	118

5.3. Hyvä vanhuus

Monitor-tutkimuksessa selvitettiin myös suomalaisten käsityksiä ja odotuksia hyvästä vanhuudesta. Perusodotukset vanhuudelta olivat terveys ja talouden vakaus. Lähes jokainen suomalainen koki, että hyvään vanhuuteen kuuluvat taloudellinen turvallisuus ja terveydestä huolehtiminen. Näin ajatteli myös lähes jokainen 1945–1954 syntynyt. Muut hyvältä vanhuudelta toivottavat asiat sen sijaan vaihtelevat voimakkaasti eri ikäryhmien ja myös sukupuolten kesken. Vuosina 1945–1954 syntyneistä keskimääräistä harvempi koki hyvään vanhuuteen kuuluvan ajanviettoa ystävien tai lastenlasten kanssa. Myös aika kuluttaa kertyneitä säästöjä kuului koko väestöä harvemmin tämän ikäryhmän mieli-kuvaan hyvästä vanhuudesta.

Tämän ikäryhmän naiset kokivat henkisyiden, kaikesta turhasta luopumisen ja uuden oppimisen kuuluvan hyvään vanhuuteen. Ikäryhmän miehet sen sijaan kokivat naisia useammin hyvän vanhuuden sisältävän jatkuvasta oppimisesta ja sosiaalisista velvoitteista luopumisen.

5.4. Parisuhdelaki

Samaa sukupuolta olevien parisuhdelaki oli kertomuskauden aikana seksuaalietiikkaan liittyvistä teemoista eniten otsikoissa. Eduskunta hyväksyi samaa sukupuolta olevien parisuhdelain syyskuun lopussa 2001, ja laki tuli voimaan maaliskuussa 2002. Lain mukaan samaa sukupuolta olevat parisuhteensa rekisteröivät saavat eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta samat oikeudet ja velvollisuudet kuin aviopuolisot. Rekisteröity parisuhde on kuitenkin avioliitosta erillinen oikeudellinen instituutio.

Kirkko ilmaisi kielteisen kantansa lakiesitykseen kirkkohallituksen helmikuussa 2001 antamassa lausunnossa. Lokakuussa 2001 julkistettiin piispojen kannanotto uuteen parisuhdelakiin. Siinä todettiin, että kirkko on parisuhdelakia koskevissa lausunnoissaan vastustanut samaa sukupuolta olevien parisuhteen rinnastamista avioliittoon. Kirkko ei suorita samaa sukupuolta olevien parisuhteeseen liittyviä vastaavia kirkollisia toimituksia. Homoseksuaalisen taipumuksen omaaviin on kuitenkin suhtauduttava niin kirkossa kuin muualla yhteiskunnassa heidän ihmisar-

voaan kunnioittaen. Kannanoton mukaan kirkko edellyttää työntekijöiltään perinteisen opetuksensa mukaista käyttäytymistä.

Parisuhdelain seuraukset kirkossa nousivat esille kirkolliskokouksessa toukokuussa 2002, kun se sai käsiteltäväkseen kaksi edustaja-aloitetta. Toisessa aloitteessa esitettiin, ettei samaa sukupuolta olevan parisuhteen rekisteröinyt saisi toimia kirkon viranhaltijana tai työntekijänä, toisessa aloitteessa puolestaan esitettiin vaihtoehtoisten siunaamiskaavojen valmistelemista parisuhteen solmineille ja heidän kotinsa siunaamiseksi. Marraskuussa 2003 kirkolliskokous päätti jättää molemmat parisuhdelakiin liittyvät aloitteet raukeamaan. Kirkolliskokous päätti lähettää parisuhdelain seurauksia kirkossa koskevan asian piispainkokoukselle siihen liittyvien teologisten ja juridisten näkökohtien selvittämiseksi.

Marraskuussa 2003 Kirkkohallitus antoi luterilaisen kirkon puolesta Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriölle lausunnon *Lapset ja rekisteröity parisuhde* -mietinnöstä. Toimikunnan mietinnössä ehdotettiin perheiden sisäisen adoption mahdollistamista rekisteröidyissä parisuhteissa. Kirkkohallitus vastusti toimikunnan esitystä. Se piti mietinnön perusongelmana sitä, että siinä erotettiin vanhemmuus äitiydestä ja isyydestä. Äitiyden ja isyyden realiteettien hämärtäminen ei Kirkkohallituksen mukaan voi olla lapsen etu, vaan kertoo asian tarkastelemisesta vanhempien oikeuksien kannalta: kaikille aikuisille halutaan samat oikeudet vanhemmuuteen riippumatta siitä, kuinka vanhempien oikeudet vastaavat lapsen tarpeita ja etuja.

Kertomuskauden aikana toteutetut kyselytutkimukset osoittivat parisuhdelain jakaneen suomalaisten mielipiteitä. Ennen lain hyväksymistä vuoden 2001 alussa tehdyn Monitor-asennetutkimuksen mukaan runsas kolmannes (36 %) suomalaisista oli sitä mieltä, että Suomessa pitäisi sallia keskenään samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteen virallistaminen. Yhtä suuri osa suomalaisista oli vastakkaisella kannalla, ja kolmannes ei ottanut asiaan kantaa.

Ennen lain hyväksymistä vajaa neljännes (23 %) suomalaisista oli sitä mieltä, että homo- ja lesboliitoille tulisi saada kirkollinen siunaus. Asiaa vastusti kuitenkin 45 % suomalaisista. Parisuhdelain tultua voimaan homo- ja lesboliittojen kirkollista siunaamista kannattavien määrä lisääntyi. Huhtikuussa 2002 Suomen Gallupin tekemän kyselyn mukaan kolmannes suomalaista oli sitä mieltä, että rekisteröidyille homo- tai lesbosuhteille tulisi olla mahdolli-

suus saada kirkollinen siunaus. Samanaikaisesti asian vastustajien määrä kuitenkin lisääntyi: yli puolet suomalaisista vastusti homoparien kirkollista siunaamista.

6. Suomalaiset uskonnollisten yhdyskuntien jäseninä

6.1. Uskonnollisten yhdyskuntien jäsenmäärät

Luterilaisen kirkon läsnä oleva väestö oli vuoden 2003 lopussa 4 390 261 henkeä. Tämä vastaa kirkon tilastojen mukaan 84,1 prosenttia väestöstä (84,2 % Tilastokeskuksen väestötilastojen mukaan). Mikäli suomalaisten uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumista verrataan muun Euroopan tilanteeseen, Suomi on paitsi uskonnollisesti poikkeuksellisen yhtenäinen, myös uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvien osuus on keskimääräistä korkeampi. Evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvien osuus maan väestöstä on kuitenkin hiljalleen vähentynyt. Viisikymmentä vuotta aiemmin osuus oli kymmenen prosenttiyksikköä korkeampi.

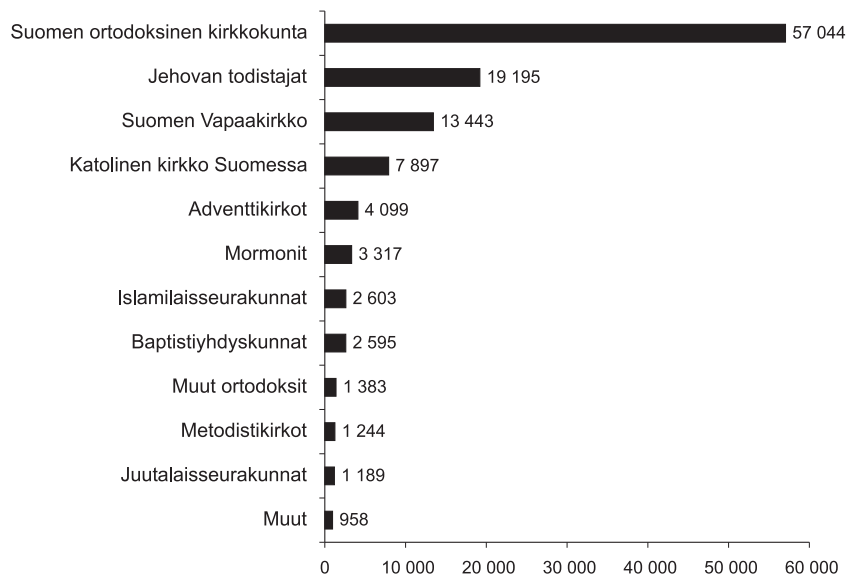
Taulukko 5. Suomen väestö uskonnollisen yhdyskunnan mukaan 1920–2003. Tilastokeskus.

Vuosi	Luterilaisia (ev.lut. + muut) %	Ortodokseja %	Muita %	Rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomia %	Tuntematon %
1920	98,1	1,6	0,3	0,03	-
1930	96,3	1,9	0,3	1,5	-
1940	95,9	1,8	0,3	2,0	-
1950	95,1	1,7	0,4	2,7	0,1
1960	92,4	1,4	0,6	5,5	0,1
1970	92,4	1,3	0,6	5,2	0,5
1980	90,3	1,1	0,7	7,8	0,1
1990	87,9	1,1	0,8	10,2	0,0
2000	85,1	1,1	1,1	12,7	0,0
2003	84,2	1,1	1,1	13,5	0,0

Suomen toiseen kansankirkkoon, ortodoksiseen kirkkokuntaan, kuului 1,1 % suomalaisista (57 044 jäsentä). Kertomuskaudella 2000–2003 ortodoksisen kirkkokunnan jäsenmäärä kasvoi 3,2 %:lla (1 788 hengellä).

Muihin rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuului yhteensä niin ikään vain reilu prosentti suomalaisista. Suomalaisista 13,5 % ei kuulu mihinkään rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan. Heidän määränsä on hiljalleen noussut. Naisista uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomia oli 11,1 % ja miehistä 16,1 %. On kuitenkin merkille pantavaa, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomuus ei välttämättä tarkoita, että yksilö olisi ”ei-uskonnollinen” tai ”uskonnoton”. *Kirkkomonitor 2004* -tutkimuksen mukaan uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomista useampi kuin joka kolmas (37 %) pitää itseään kristittyinä. Luterilaisena itseään pitää joka viides (21 %) uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomista.

Kuvio 2. Muiden rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien kuin evankelis-luterilaisen kirkon jäsenmäärä vuoden 2003 lopussa.

Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien lukuun sisältyy myös rekisteröimättömiin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvia, kuten helluntailaisia ja islaminuskoisia. Helluntaiseurakuntien jäseniä on noin 1 % suomalaisista ja islaminuskoisia arviolta noin 0,5 %.

Vuoden 2002 keväällä tapahtuneen Suomen Helluntaikirkon rekisteröinnin jälkeen yksittäisillä helluntaiseurakunnilla on ollut mahdollisuus rekisteröityä. Nämä eivät kuitenkaan näy vielä vuoden 2003 rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien tilastoissa. Kaikkiaan helluntaiseurakuntiin kuului vuoden 2003 lopulla noin 48 000 kastettua jäsentä. Helluntaiseurakuntiin kuuluvien osuus pieneni kertomuskaudella noin tuhannella jäsenellä.

Kaikkiaan vapaisiin suuntiin kuuluu Suomessa noin 70 000 jäsentä. Suomen Vapaakirkkoon kuului 13 442 henkeä vuonna 2003. Määrä säilyi kertomuskaudella ennallaan. Adventtikirkon jäseniä oli 4 099, missä laskua oli 7,0 %. Baptistiyhdyskuntien jäsenmäärä puolestaan kasvoi 6,4 %.

Katolisella kirkolla Suomessa on 7 897 rekisteröityä jäsentä. Katolisten todellinen määrä on kuitenkin Suomessa maassa asuvien ulkomaalaisten vuoksi tätä lukua korkeampi. Katolisen kirkon rekisteröityjen jäsenten määrä kasvoi kertomuskaudella 854 hengellä (+12 %).

Islaminuskoisten määrä on Suomessa kasvanut maahanmuuton seurauksena voimakkaasti. Tämä ei kuitenkaan näy virallisissa uskontotilastoissa. Rekisteröityihin islamilaisseurakuntiin kuului vain 2 603 jäsentä. Uskontotilastojen ulkopuolella on siirtolaisten uskonnollisuudesta vuonna 2004 väitelleen *Tuomas Martikaisen* mukaan arviolta yli 20 000 muslimia, jotka eivät kuulu mihinkään rekisteröityyn islamilaiseen yhdyskuntaan. Islaminuskoiset ovat maahanmuuton lisääntymisen myötä näin ollen todennäköisesti suurin ei-kristillinen ryhmä Suomessa. Tarkkaa islaminuskoisten maahanmuuttajien määrää on kuitenkin mahdoton tietää, koska maahanmuuttajat rekisteröidään ainoastaan kansalaisuuden, kielen ja syntymämaan mukaan, ei uskonnollisen yhdyskunnan. Islaminuskoisista maista tulevien voidaan kuitenkin olettaa pääsääntöisesti olevan islaminuskoisia. Joukkoon mahtuu kuitenkin myös kyseisistä maista tulevia uskonnollisten vähemmistöjen edustajia, joista suurin osa on kristittyjä.

Suomeen muuttaville ulkomaalaisille uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyyden merkitys ei ole yhtä keskeinen kuin suomalaisille. Tämän vuoksi viralliset jäsenyystilastot antavat todellista pienemmän kuvan maahanmuuttajien uskonnollisesta toiminnasta. Suomessa asuvista yli 100 000:sta muun maan kansalaisesta 79 % ei kuulunut mihinkään rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan vuonna 2002. Ulkomailla syntyneistä Suomen kansalaisista 64 % ei kuulunut mihinkään rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan. Tämän myötä rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien jäsenmäärät eivät anna täyttä kuvaa maassa vaikuttavien uskontojen kirjosta. Taulukossa 6 esitellään uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvien Suomessa asuvien henkilöiden osuudet eri kieliryhmissä. Tämän pohjalta voi tehdä jonkinlaisia päätelmiä siitä, miten vähän rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien jäsenyys kertoo maahanmuuttajien ja maassamme asuvien ulkomaalaisten uskonnollisuudesta. Esimerkiksi Suomessa asuvista somalia ja arabiaa äidinkielenään puhuvista vain noin joka kymmenes kuuluu rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan. Tilastokeskuksen *Maahanmuuttajien elinolot* -tutkimuksen (2003) mukaan kuitenkin 98 % somaleista, 72 % vietnamilaisista, 57 % venäläisistä ja 31 % virolaisista osallistuu jonkin uskontokunnan toimintaan tai pitää sitä muutoin tärkeänä.

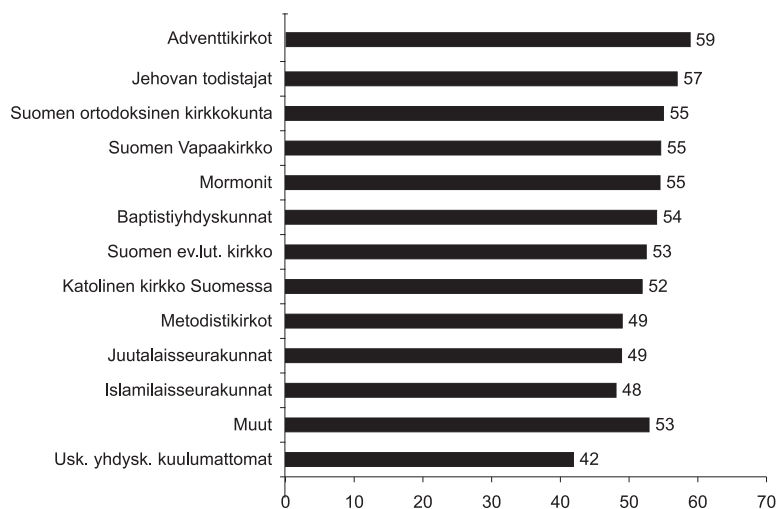
Taulukko 6. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvien osuudet joissakin kieliryhmissä Suomessa vuonna 2002. Tilastokeskus.

0-9 %	10-19 %	20-29 %	30-100 %
albaani 1 %	tsekki 10 %	englanti 21 %	tanska 32 %
kurdi 1 %	somali 10 %	ukraina 24 %	saksa 36 %
hindi 3 %	urdu 10 %	espanja 25 %	heprea 36 %
kiina 5 %	turkki 14 %	venäjä 27 %	kreikka 36 %
liettua 7 %	bulgaria 15 %	italia 29 %	puola 39 %
thai 7 %	ranska 15 %	romania 29 %	norja 41 %
arabia 8 %	latvia 15 %		suomi 88 %
japani 8 %	hollanti 16 %		ruotsi 92 %
persia 8 %	unkari 17 %		saame 96 %
serbo-kroatia 9 %	vietnam 17 %		
tamili 9 %	viro 17 %		
	portugali 18 %		

Rekisteröityneistä uskonnollisista yhdyskunnista suurin ei-kristillinen yhteisö on Jehovan todistajat, joihin kuului vuonna 2003 kaikkiaan 19 195 henkeä eli 0,4 % suomalaisista. Liikkeen jäsenmäärä kasvoi kertomuskaudella 603 hengellä (+3,2 %).

Lähes kaikissa uskonnollisissa yhdyskunnissa Suomessa naisten osuus oli korkeampi kuin miesten. Rekisteröidyistä uskonnollisista yhdyskunnista miesten osuus oli korkeampi ainoastaan islamilais- ja juutalaisseurakunnissa sekä metodistikirkoissa. Korkein naisten osuus oli adventtikirkoissa, joissa 59 % jäsenistä on naisia. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsenistä 52,5 % oli naisia. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomista 41,9 % oli naisia.

Kuvio 3. Naisten osuus uskonnollisten yhdyskuntien jäsenistä sekä uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomista vuonna 2003 (%).

6.2. Suomalaisten suhtautuminen eri uskontokuntiin

Suomalaiset suhtautuvat uskontokunnista myönteisimmin kristillisiin kirkkokuntiin, kaikkein myönteisimmin evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Myönteisyys kristillisiä kirkkokuntia kohtaan lisääntyi kertomuskauden aikana. Evankelis-luterilaisen kirkon

ohella suomalaiset suhtautuvat erityisen myönteisesti Pelastusarmeijaan ja ortodoksiseen kirkkokuntaan. Kielteisimmin suomalaiset suhtautuvat islamiin, skientologiaan, mormoneihin ja Jehovan todistajiin.

Luterilaiseen kirkkoon suhtautuu *Gallup Ecclesiastica 2003* -tutkimuksen mukaan myönteisesti 77 % (69 % vuonna 1999) ja kielteisesti 4 % (7 % vuonna 1999) suomalaisista. Toiseksi myönteisin mielikuva suomalaisilla on Pelastusarmeijasta, johon suhtautuu myönteisesti 65 % suomalaisista (56 % vuonna 1999). Ortodoksiseen kirkkokuntaan suhtautuu myönteisesti 62 % (51 % vuonna 1999).

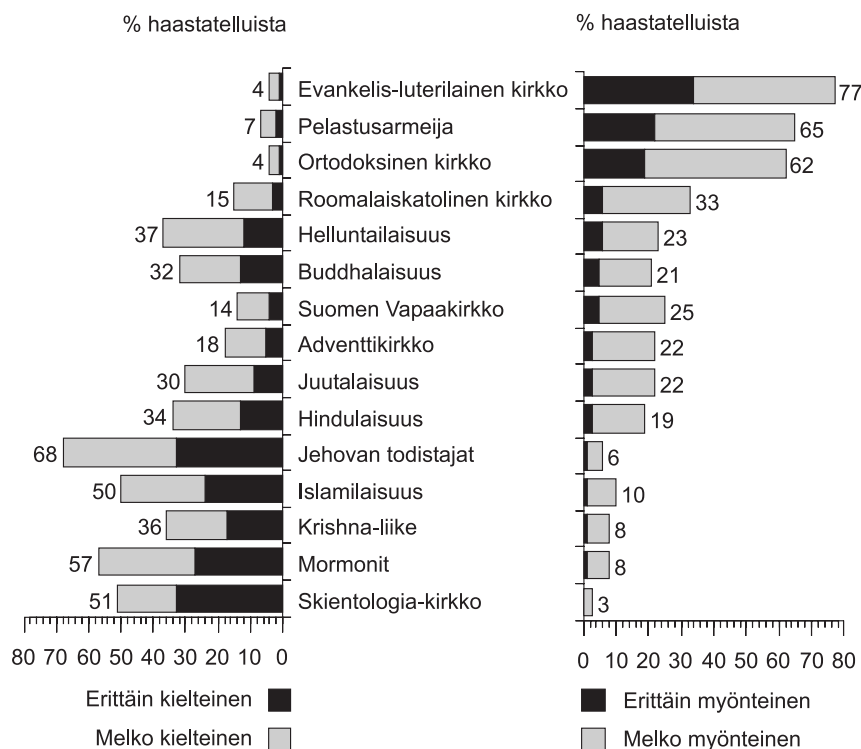
Roomalaiskatoliseen kirkkoon suhtautuu myönteisesti joka kolmas suomalainen (24 % vuonna 1999). Vapaista suunnista Suomen Vapaakirkkoon suhtautuu myönteisesti joka neljäs ja kielteisesti 14 %. Myös suhtautuminen adventtikirkkoon on voittopuolisesti myönteistä. Helluntaillaisuus jakaa enemmän mielipiteitä: siihen suhtautuu myönteisesti lähes neljännes suomalaisista, mutta samalla 37 % suhtautuu siihen kielteisesti. Myönteinen suhtautuminen vapaita suuntia kohtaan on jonkin verran lisääntynyt vuoteen 1999 verrattuna.

Kaikkein kriittisimmin suomalaiset suhtautuvat Jehovan todistajiin, joita kohtaan kielteisiä on 68 % (71 % vuonna 1999). Toiseksi kielteisin suhtautuminen on mormoneja kohtaan.

Maaailmanuskonnot jakavat mielipiteitä. Juutalaisuuteen suhtautuu myönteisesti joka viides mutta kielteisesti lähes joka kolmas. Sekä kielteisesti että myönteisesti suhtautuvien osuus on lisääntynyt vuoteen 1999 verrattuna. Sama muutos on nähtävissä suhtautumisessa kahteen muuhun maailmanuskontoon, buddhalaisuuteen ja hindulaisuuteen.

Islamiin suhtautuu myönteisesti 10 % ja kielteisesti 50 % suomalaisista. Kielteisyys islamia kohtaan ei ole uusi ilmiö. Viime vuosikymmenen eri tutkimuksissa kielteisesti suhtautuvia on ollut noin puolet suomalaisista. Vuonna 1999 kielteisesti suhtautuvien osuus oli 51 %. Myönteisesti suhtautuvien osuus on kuitenkin kaksinkertaistunut. Vuonna 1999 vain 4 % suhtautui islamiin myönteisesti. Islamia kohtaan myönteisesti suhtautuvia löytyy muita useammin pääkaupunkiseudulta (20 %) ja 25–34-vuotiaiden (17 %) joukosta.

Kuvio 4. Suomalaisten suhtautuminen eri uskontokuntiin. Gallup Ecclesiastica 2003, N=1 009.

7. Suomalaisten uskonnollisuus

7.1. Uskonnollisuus muutoksessa

Yhteiskunnan muuttuminen traditionaalisesta, maatalousvaltaisesta ja esiteollisesta yhteiskunnasta moderniksi ja sittemmin kohti modernisaation uutta vaihetta, jälkimodernia, on johtanut muutoksiin myös uskonnollisella kentällä. Uskonnollisella kentällä tapahtunutta muutosta modernisoituvassa yhteiskunnassa kuvataan usein sekularisaation eli maallistumisen ja siihen liittyvän kolmen prosessin tai teesin kautta. Modernisaation on nähty johtavan maallistumiseen, jonka puolestaan on nähty ilmenevän kolmella tasolla. Nämä ovat maallistuminen yhteiskunnan tasolla eli uskonnollisten ja maallisten järjestelmien eriytyminen toisistaan (eriytymisteesi), uskonnon heikkeneminen yksilöiden elämässä

(uskonnon heikkenemisteesi) ja uskonnon siirtyminen yhä enemmän yksityiselle elämäalueelle (privatisoitumisteesi).

Uskonnon eriytyemisellä tarkoitetaan prosessia, jossa uskonto irtaantuu yhteiskunnan muista järjestelmistä ja sen vaikutus muilla elämäalueilla heikkenee. Uskonnolliset instituutiot ja normit eriytyvät maallisista omalle puhtaasti hengellisen elämänpiiriin alueelle.

Uskonnon heikkenemisellä tarkoitetaan ihmisten uskonnollisten uskomusten ja käytänteiden vähenemistä. Yksilötasolla näyttäytyvää uskonnon heikkenemistä voidaan tarkastella monista näkökulmista. Juuri tämä maallistumiseen liittyvä teesi on herättänyt jatkuvaa keskustelua ja kritiikkiä: missä määrin uskonto heikkenee yksilötasolla ja jos heikkenee, miten? Vuonna 2003 ilmestyneen *Moderni kirkkokansa* -tutkimuksen mukaan myöskään Suomessa ei voida yksiselitteisesti puhua uskonnon heikkenemisestä yksilötasolla. Vaikka uskonnollisiin instituutioihin kuuluminen on vähentynyt, osallistuminen perinteiseen uskonnolliseen toimintaan on pitkällä aikavälillä laskenut selvästi ja niin ikään kirkon eri uskonkäsityksiin uskovien osuus on laskenut, uskonnon subjektiivisessa merkityksessä ei ole tapahtunut vastaavia muutoksia. Suomalaiset uskovat ”jollain tavoin” siinä missä ennenkin, rukoilemisaktiivisuus on säilynyt ennallaan, eikä suomalaisten näkemyksissä Jumalan tärkeydestä ole tapahtunut muutosta. Kokonaisuudessaan tutkimuksen tulokset ilmentävät ainoastaan institutionaalisen uskonnollisuuden heikentymistä. Samaan aikaan uskonnon kansanomaiset muodot ovat kuitenkin säilyneet.

Suomalaisten uskonnollisuudessa tapahtuneet muutokset ilmentävät uskonnon privatisoitumista. Sekularisaatioteorian kolmannella teesillä, privatisaatiolla eli yksityistymisellä tarkoitetaan yksilötasolla uskonnollisten uskomusten tulemistä subjektiivisiksi. Moderni pelastuksen etsintä on vetäytynyt yksityiselle elämäalueelle, ja elämän tarkoituksen etsintä nähdään yksilön omana asiana. Yksilöt rakentavat itse oman mielekkään elämäntarkoituksen kokonaisuutensa tarjolla olevista vaihtoehdoista. Yhtenä syynä tähän nähdään olevan sen, ettei uskontoa nykyään enää peritä siinä määrin vanhemmilta kuin aiemmin, vaan kukin luo itse oman uskonnollisen identiteettinsä henkilökohtaisen etsinnän

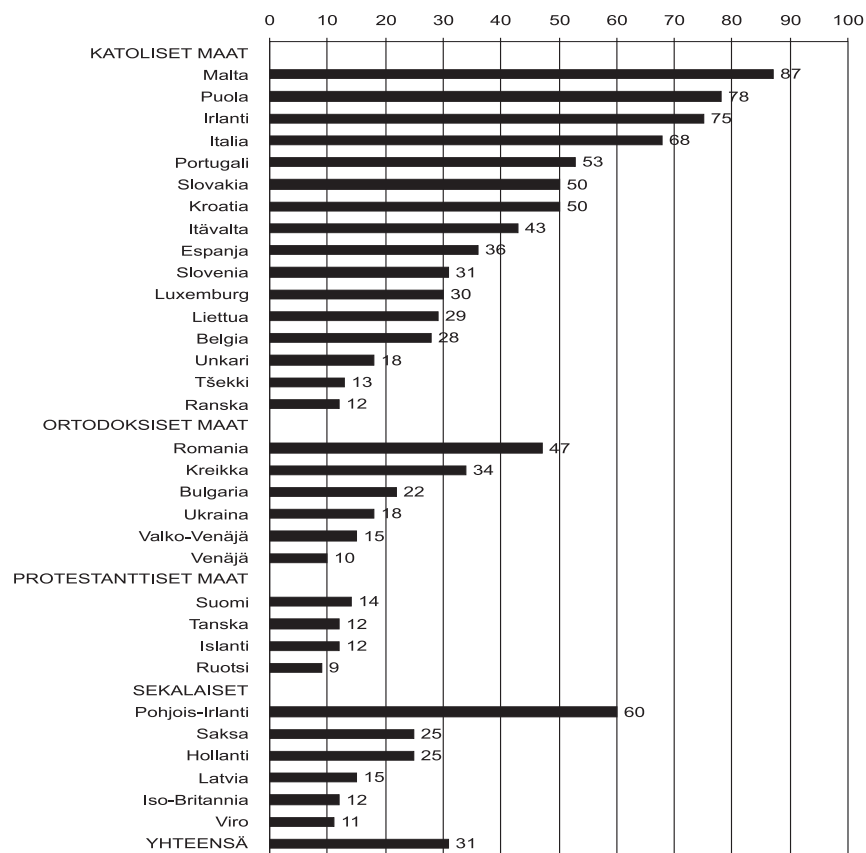
kautta. Uskonnessa on kyse enemmän kokemuksesta ja sosiaalisista suhteista kuin sukupolvelta toiselle siirretystä traditiosta. Uskonto on nykyaikana yksityisasia. Samaan ilmiöön liittyy uskonnollisten instituutioiden vaikutusvallan väheneminen. Ihmisen elämänkulku ja siihen liittyvät uskonnolliset valinnat tapahtuvat yhä vähemmän uskonnollisten auktoriteettien vaikutuspiirissä. Tämä johtaa siihen, ettei usein ole mielekästä puhua uskonnon heikkenemisestä yksilön elämässä, vaan ennemmin sen muutoksesta. Yksilöt valitsevat yhä useammin omaan uskonnolliseen maailmankatsomukseensa mielekkäät ainekset oman valintansa mukaan tarjolla olevista erilaisista vaihtoehdoista. Erityisen selkeästi tällainen avoin asennoituminen erilaisiin maailmankatsomuksellisiin aineksiin näyttäytyy nuorilla ja nuorilla aikuisilla. Heille kristinusko ei ole ainoa uskonnollinen auktoriteetti, vaan aineksia omaan maailmankatsomukseen voidaan poimia avoimesti eri lähteistä.

Suomalaisten uskonnollisuutta tarkastelevat tutkimukset osoittavat, ettei uskonnollisuus ole suomalaisten elämästä häviämässä mihinkään. Uskonnollisuus kansanomaisessa, yksilön omista tarpeista nousevassa muodossa tulee vastaisuudessakin olemaan tärkeä osa niin nuorten kuin vanhempien ikäluokkien elämää. Tästä kertoo esimerkiksi se, että rukoileminen ei ole vuosien saatossa vähentynyt. Suomalaiset rukoilevat nykyisin aivan yhtä aktiivisesti kuin neljännesvuosisata sitten. Myös tarve löytää vastauksia elämäнкysymyksiin on kaikissa ikäryhmissä ja väestöryhmissä vahvaa. Kaikkiin väestöryhmiin kuuluvat suomalaiset kaipaavat myös omiin keskeisiin elämäntilanteisiinsa kirkollisia toimituksia. Myös erilainen elämyksellinen toiminta kiinnostaa vahvasti.

Kuitenkin tiukasti kirkolliset ja hierarkkisesti jäsenyneet uskonnollisuuden muodot, kuten jumalanpalvelusosallistuminen tai tiukka opillinen sitoutuminen kirkkoon auktoriteettina, näyttävät olevan heikkoja säilymään. Tästä kertoo perinteisen kirkollisen osallistumisen laskun ohella lisääntynyt avoimuus muita uskontoja kohtaan ja heikentynyt sitoutuminen kirkon oppiin. Samalla uskonto yksityistyy ja monimuotoistuu. Näin ollen aikojen kuluessa tapahtunutta kehitystä luonnehtii selvemmin

kirkollisen auktoriteetin heikentyminen kuin puhtaasti maallistuminen. Tämä näkyy selvimmin pääkaupunkiseudulla.

Kuvio 5. Vähintään kerran kuussa uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuvat eri Euroopan maissa. World Values 2000 (%).¹

Uskonnon privatisoitumisen myötä uskonto ja uskonnollisuus muuttuvat laadullisesti: uskonnollisten auktoriteettien valta määri-

1 Katolisena, ortodoksisena ja protestanttisena pidetään maata, jossa uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvasta väestöstä vähintään kaksi kolmesta kuuluu kyseiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan. Sekalaisiin kuuluvat maat, joissa katolisia, ortodokseja tai protestantteja ei ole kahden kolmasosan enemmistöä.

tellä sitä ja vaikuttaa siihen, mihin ihmiset uskovat ja miten he uskontoa harjoittavat, heikkenee. Ihmiset eivät enää itsestään selvästi ja kritiikittömästi hyväksy uskonnollisten instituutioiden edustamia uskomuksia ja uskonnollisia käytänteitä, vaan aktiivisesti rakentavat oman uskonnollisen maailmankatsomuksensa.

Kokonaisuudessaan suomalaisten uskonnollisuutta luonnehtivat vahva yksityisyys ja alhainen julkinen uskonnollinen osallistuminen. Vaikka lähes kaksi kolmesta suomalaisesta pitää itseään uskonnollisena, suomalaisten ulospäin suuntautuva, julkinen uskonnonharjoitus on vähäistä. Uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisen aktiivisuudessa Suomi sijoittuu eurooppalaisessa vertailussa passiivisimpien maiden joukkoon ja suunnilleen samalle tasolle lähialueidensa, muiden Pohjoismaiden, Venäjän ja Baltian maiden kanssa. Yleisintä uskonnollinen aktiivisuus on vahvasti katolisissa maissa. Kuviossa 6 tarkastellaan jumalanpalveluksiin ja muihin uskonnollisiin tilaisuuksiin vähintään kerran kuussa osallistuvien osuutta eri Euroopan maissa. Protestanttisessa Pohjois-Euroopassa uskonnollinen aktiivisuus on kauttaaltaan vähäisempää. Suomalaisista 14 % ilmoittaa käyvänsä vähintään kerran kuussa jossain uskonnollisessa tilaisuudessa; jumalanpalveluksessa kuukausittain kävijöitä on alle puolet tästä. Eurooppalaisessa vertailussa Suomi erottuu nimenomaan siinä, että niiden osuus, jotka harjoittavat uskontoa yksityisesti ja esimerkiksi rukoulevat, mutta eivät harjoita uskontoa julkisesti ja osallistu uskonnollisiin tilaisuuksiin, on suuri.

Miehet ovat kaikissa ikäryhmissä vähemmän uskonnollisia kuin naiset, katsoi asiaa mistä perinteisestä uskonnollisuuden näkökulmasta tahansa. Erityisen suuri miesten ja naisten välinen ero on kuitenkin nuorten aikuisten keskuudessa. Alle 35-vuotiaista miehistä puolet näyttäytyy tilastojen valossa uskonnollisesti välinpitämättöminä ja passiivisina.

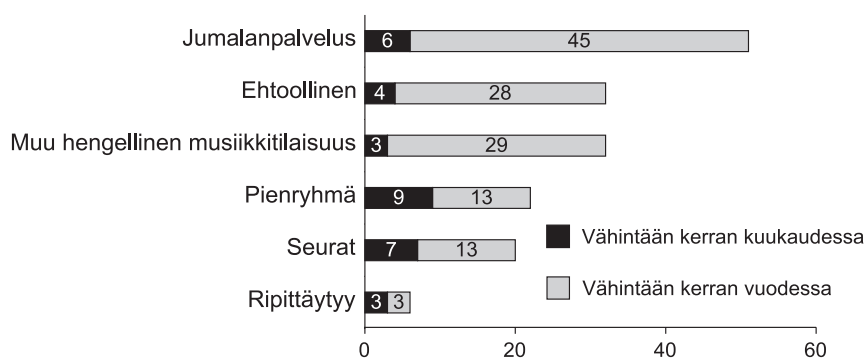
7.2. Uskonnollinen osallistuminen ja aktiivisuus

Suomalaisten julkinen uskonnonharjoitus on suhteellisen vähäistä. Se on myös selkeästi vähentynyt 1900-luvulla aina siitä lähtien kun asiasta on ollut saatavilla vertailukelpoista tietoa.

Jumalanpalvelukseen osallistuu vähintään kerran kuussa *Gallup Ecclesiastica 2003* -tutkimuksen mukaan kuusi prosenttia suomalaisista. Harvemmin, mutta vähintään kerran vuodessa jumalanpalveluksessa käy 45 % suomalaisista. Joka viides (19 %) käy jumalanpalveluksessa harvemmin kuin kerran vuodessa, joka neljäs (28 %) sanoo, ettei ole osallistunut jumalanpalvelukseen lainkaan viime vuosina.

Joka kolmas (32 %) käy vuosittain ehtoollisella. Niin ikään joka kolmas suomalainen osallistuu vähintään kerran vuodessa kirkkokonserttiin tai muuhun hengelliseen musiikkitilaisuuteen.

Kuvio 6. Suomalaisen julkisen uskonnollisen osallistuminen. Gallup Ecclesiastica 2003, N=1 009 (%).

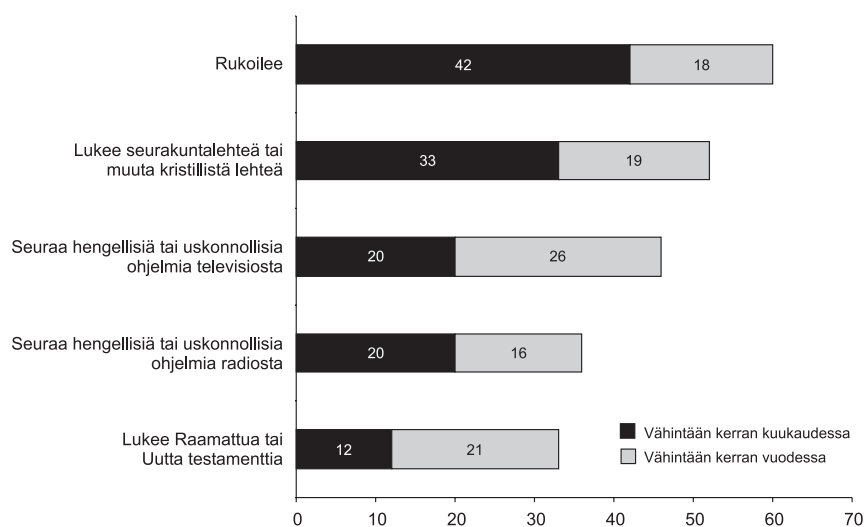

Yksityisessä uskonnonharjoittamisessa suomalaiset eivät kuitenkaan ole eurooppalaisessa vertailussa passiivisia. Joka neljäs (25 %) suomalainen rukoilee päivittäin, 11 % rukoilee vähintään kerran viikossa, joka kolmas (35 %) harvemmin. Joka neljäs (28 %) ilmoittaa, ettei ole lainkaan rukoillut viime vuosina.

Kuvioon 6 on koottu niiden suomalaisten osuus, jotka harjoittavat tiettyjä yksityisen uskonnollisuuden muotoja vähintään kerran kuussa ja vähintään kerran vuodessa. Yli puolet suomalaisista lukee vähintään kerran vuodessa seurakuntalehteä tai muuta kristillistä lehteä. Joka kolmas lukee niitä vähintään kerran kuukaudessa. Puolet suomalaisista seuraa vähintään kerran

vuodessa hengellisiä tai uskonnollisia ohjelmia televisiosta ja joka kolmas radiosta. Niin ikään joka kolmas lukee vähintään kerran vuodessa Raamattua. 12 % suomalaisista lukee Raamattua vähintään kerran kuussa.

Kuvio 7. Suomalaisten yksityinen uskonnonharjoitus. Gallup Ecclesiastica 2004 (%).

7.3. Uskonnollinen identiteetti

Syksyllä 2003 kerätyn *Kirkkomonitor 2004* -haastattelututkimuksen mukaan suomalaisista kolme neljästä (73 %) pitää itseään kristittynä. Vuonna 1996 asiaa edellisen kerran kysyttäessä osuus oli 80 %. Luterilaisena itseään pitää 63 %. Osuus on selkeästi vähentynyt vuodesta 1996, jolloin vastaava osuus oli 78 %. Luterilaisena itseään pitäviä on erityisen vähän nuorten keskuudessa. Luterilaisena itseään pitäviä nuoria on paljon vähemmän kuin kristittynä itseään pitäviä. Alle 25-vuotiaista vain 44 % pitää itseään luterilaisena, vaikka kristittynä itseään pitäviä on lähes yhtä paljon kuin muissa ikäryhmissä, 67 %. Kristittynä itseään pitävistä alle 25-vuotiaista vain 55 % pitää itseään myös luterilaisena. Luterilainen identiteetti lisääntyy selkeän lineaarisesti iän myötä sekä miesten että naisten keskuudessa.

Uskovana itseään pitäviä on 38 %. Uskovaisena itseään pitää 16 %. Tämä osoittaa termien uskova ja uskovainen selvästi merkitsevän kielenkäytössä eri asioita. Uudestisyntyneenä kristittynä itseään pitää 7 % suomalaisista.

Ateistina itseään pitävien osuus on lisääntynyt huomattavan paljon. Vuonna 1996 vain 3 % piti itseään ateistina, vuonna 2003 peräti 12 %. Osuus on lisääntynyt erityisesti nuorten keskuudessa. Alle 25-vuotiaista 16 % pitää itseään ateistina (6 % vuonna 1996).

Taulukko 7. Suomalaisen uskonnollinen identiteetti vuosina 1996 ja 2003. Gallup Ecclesiastica 1996 (N=975) ja Kirkkomonitor 2004 (N=2 569).

	Kyllä (2003)	Ei (2003)	Ei osaa sanoa (2003)	Kyllä (1996)
Katsoo olevansa kristitty	73	12	15	80
Katsoo olevansa luterilainen	63	22	15	78
Katsoo olevansa uskova	38	37	25	45
Katsoo olevansa uskovainen	16	58	26	-
Katsoo olevansa uudesti syntynyt kristitty	7	68	25	-
Katsoo olevansa ateisti	12	71	17	3

7.4. Kristilliset uskomukset

Suomalaisista joka kolmas (36 %) ilmoitti *Gallup Ecclesiastica* 2003 -tutkimuksen mukaan uskovansa kristinuskon opettamaan Jumalaan. Osuus on vähentynyt vuodesta 1999. Lisäksi 28 % ilmoitti kyllä uskovansa Jumalaan, joskin eri tavoin kuin kirkko opettaa. Joka kymmenes ilmoitti, ettei usko Jumalaan. Epäilijöitä on joka viides.

Taulukko 8. Suomalaisten usko Jumalaan vuosina 1976–2003 Gallup (G) ja Monitor (M) -tutkimusten mukaan.

	G 1976 %	G 1982 %	G 1986 %	M 1991 %	M 1993 %	M 1995 %	G 1999 %	M 2001 %	G 2003 %
Uskon kristinuskon opettamaan Jumalaan	51	44	42	33	37	41	47	39	36
Uskon Jumalaan, joskin varsin eri tavalla kuin kirkko opettaa	22	23	27	30	30	28	27	24	28
En oikein tiedä, uskonko Jumalaan vai enkö	17	13	16	18	17	16	12	15	15
Epäilen Jumalan olemassaoloa	4	4	3	5	7	5	5	5	5
En usko Jumalan olemassaoloon	5	6	6	8	7	10	6	8	10
En osaa/halua sanoa	1	10	6	6	2	0	3	9	6
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	1301	1026	487	2007	1989	2440	992	2475	1009

Gallup Ecclesiastica 2003 -tutkimuksessa tiedusteltiin suomalaisten suhtautumista kahdeksaan kristinuskon peruskomukseen, kuten ajatukseen Jumalasta maailman luojana tai Jeesuksen neitseestäsyntymiseen (ks. kuvio 8). Kaikkiaan joka kymmenes suomalainen uskoo vakaasti kaikkiin kysytyihin kahdeksaan asiaan. Lähes puolet suomalaisista pitää vähintään todennäköisinä kaikkia kysytyjä. Vain kahdeksan prosenttia suomalaisista pitää kaikkia kahdeksaa kysyttyä kristinuskon peruskomusta epätodennäköisinä tai ei usko niihin lainkaan.

Käsitys Jumalasta maailman luojana saa enemmistöltä suomalaisista hyväksyntää ainakin jossain määrin. 59 % pitää vähintään todennäköisenä, että Jumala on luonut maailman, ja joka kolmas uskoo siihen vakaasti. Yksi kuudesta ei usko siihen ollenkaan.

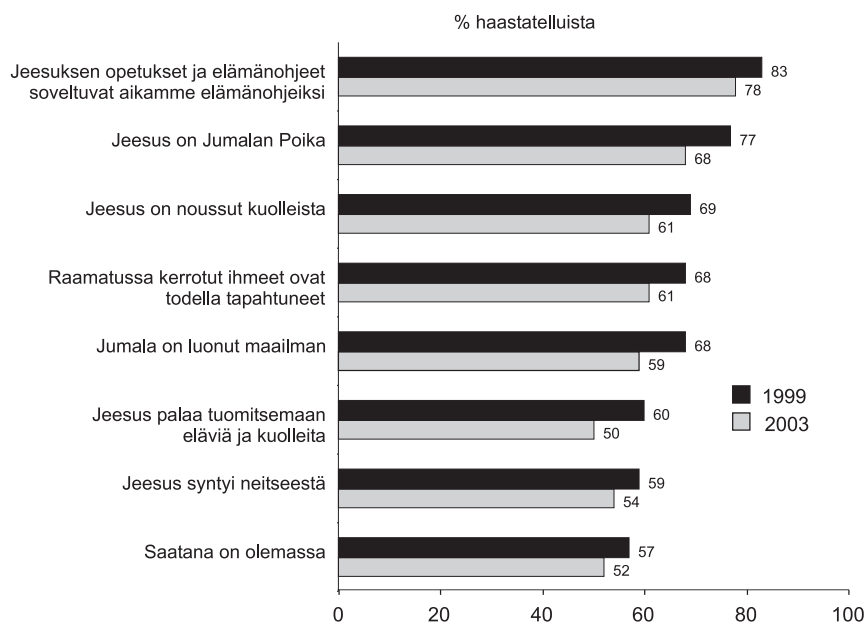
Vielä yleisemmin suomalaiset uskovat siihen, että Jeesus on Jumalan Poika. Kaksi kolmesta (68 %) pitää sitä vähintään todennäköisenä. 38 % suomalaisista uskoo siihen vakaasti. Myös Jeesuksen ylösnousemukseen suomalaiset uskovat yleisesti. Vajaa

kaksi kolmesta (59 %) pitää sitä vähintään todennäköisenä. Vakaasti siihen uskoo 36 % suomalaisista.

Noin joka kolmas suomalainen uskoo vakaasti siihen, että Jeesus on syntynyt neitseestä, vajaa kolmannes että hän palaa tuomitsemaan eläviä ja kuolleita. Saatanan olemassaoloon uskoo vakaasti 30 % suomalaisista. Kaksi kolmesta suomalaisesta pitää vähintään todennäköisenä, että Raamatussa kerrotut ihmeet ovat todella tapahtuneet. Joka neljäs (28 %) suomalainen uskoo niin vakaasti.

Riippumatta siitä, uskooko keskeisiin kristinuskon opinkohtiin, valtaosa suomalaisista (78 %) pitää Jeesuksen opetuksia ja elämänohjeita sopivina aikamme elämänohjeiksi. Ainoastaan seitsemän prosenttia suomalaisista ei pidä niitä ollenkaan nykyaikaan soveltuvina. Myös ne, jotka eivät kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan pitävät yleisesti Jeesuksen opetuksia aikamme ihmisille sopivina.

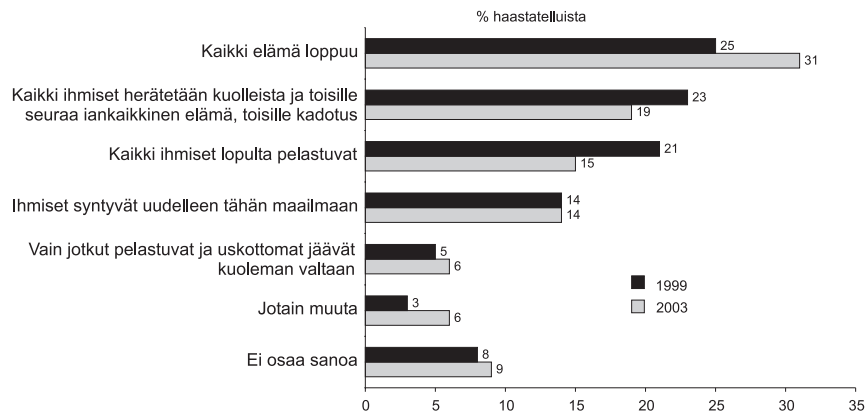
Kuvio 8. Tiettyjä kristillisiä käsityksiä vähintään todennäköisinä pitävien suomalaisten osuus vuosina 1999 ja 2003. Gallup Ecclesiastica 1999 (N=992) ja 2003 (N=1 009).

Kun suomalaisten uskomista keskeisiin kristinuskon oppeihin verrataan neljä vuotta aiemmin (vuonna 1999) vallinneeseen tilanteeseen, havaitaan vakaasti eri käsityksiin uskovien ja niitä todennäköisinä pitävien osuuden vähentyneen kautta linjan. Suomalaisten sitoutumisessa kirkon oppiin tapahtuneet muutokset ja ”oikeaoppisten” uskomusten heikentyminen heijastavat kauttaaltaan institutionaalisen uskonnollisuuden heikentymistä.

Suomalaisten käsitykset kuolemanjälkeisestä elämästä ovat kirjavia. Noin puolet suomalaisista uskoo siihen, että ihminen joutuu vastaamaan teoistaan kuoleman jälkeen, kolmannes on vastakkaisella kannalla. Joka viides ajattelee, että kaikki herätetään kuolleista ja toisille seuraa iankaikkinen elämä, toisille kadotus, 15 % puolestaan uskoo kaikkien ihmisten lopulta pelastuvan. Jälleensyntymiseen uskoo 14 %. Joka kolmas odottaa kaiken elämän loppuvan ihmisen kuoltua. Ajatus kaiken elämän loppumisesta kuoleman jälkeen on yleistynyt: vuonna 1999 näin ajatteli joka neljäs suomalainen.

Kuvio 9. Suomalaisten käsitykset siitä, mitä kuoleman jälkeen tapahtuu. Gallup Ecclesiastica 2003 (N=1 009) ja Gallup Ecclesiastica 1999 (N=992).

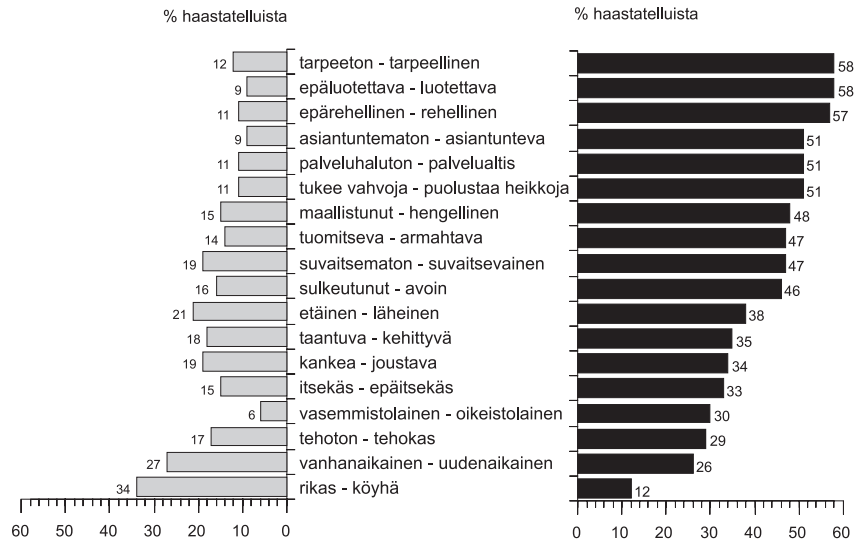
Suurin osa suomalaisista pitää Raamattua Jumalan innoittamien ihmisten kirjoittamana kirjana, mutta kaikkea siinä kirjoitettua ei tule ottaa kirjaimellisesti. Kirjaimellisesti ilmoitettuna Jumalan sanana Raamattua pitää 16 %. Joka neljäs näkee Raamatun muinaisena kirjana, jossa on uskonnollisia tarinoita.

8. Suomalaisen suhde kirkkoon

8.1. Kirkon julkinen kuva

Valtaosalla suomalaisista on perusmyönteinen kuva kirkosta. *Gallup Ecclesiastica 2003* -tutkimuksen mukaan 58 % suomalaisista pitää kirkkoa rehellisenä ja luotettavana. Osuus oli sama edellisen kertomuskauden päättyessä. Vastaavasti epärehellisenä ja epäluotettavana kirkkoa pitää joka kymmenes. 58 % suomalaisista pitää kirkkoa tarpeellisenä. Kirkkoa tarpeellisenä pitävien osuus on kuitenkin laskenut vuodesta 1999 (64 % vuonna 1999). Myös kirkkoa hengellisenä pitävien osuus on laskenut (58 %:sta 48 %:iin).

Kuvio 10. Suomalaisen mielikuvat kirkosta. Gallup Ecclesiastica 2003, N=1 009.

Samanaikaisesti suomalaisen mielikuva kirkosta muuttui kertomuskaudella avoimemmaksi, armahtavammaksi ja suvaitsevemmaksi. Kirkko näyttäytyi suomalaisen mielissä vahvasti heikkojen puolustajana (51 % v. 2003, 40 % v. 1999). Kirkkoa avoi-

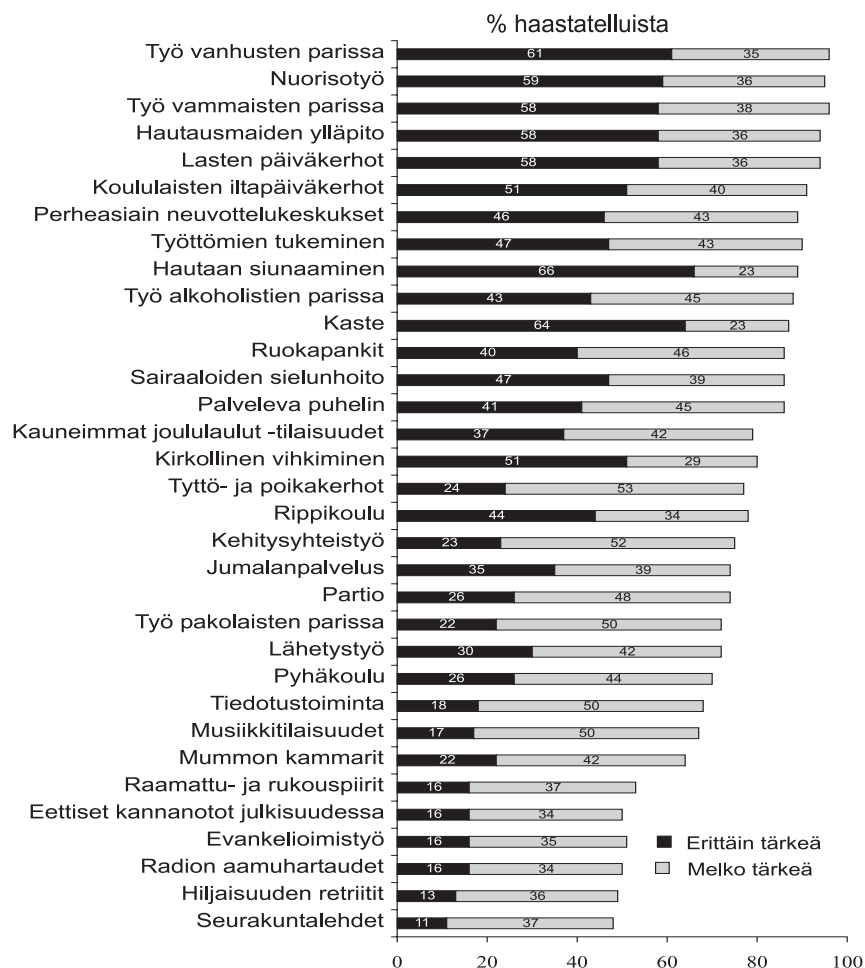
mena pitävien osuus kasvoi kertomuskaudella 37 %:sta 46 %:iin. Niin ikään kirkkoa palvelualttiina pitävien osuus kasvoi (45 %:sta 51 %:iin). Itsekkäänä kirkkoa pitävien osuus laski 24 %:sta 15 %:iin. Niin ikään kirkkoa tuomitsevana pitävien osuus laski (23 %:sta 14 %:iin), samoin kuin kankeana (32 %:ta 19 %:iin) ja suvaitsemattomana (24 %:sta 19 %:iin) pitävien osuudet laskivat.

Evankelis-luterilaisen kirkon ja ortodoksisen kirkkokunnan jäsenillä on pääsääntöisesti myönteinen kuva kirkosta. Sen sijaan muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin ja rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien suomalaisten mielikuvat kirkosta ovat selvästi kielteisempiä. Evankelis-luterilaisen kirkon ja ortodoksikirkon jäsenistä 12 % pitää kirkkoa tarpeettomana, sen sijaan 34 % muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvista ja 44 % niistä, jotka eivät kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan. On kuitenkin huomionarvioista, että osalla niistäkin, jotka eivät kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan, on selkeän myönteinen kuva evankelis-luterilaisesta kirkosta. Heistä 19 % pitää kirkkoa tarpeellisena, 31 % heikkojen puolustajana, joka neljäs (26 %) luotettavana ja vastaavasti yhtä moni (24 %) epäluotettava.

8.2. Suhtautuminen kirkon toimintamuotoihin

Suomalaiset pitävät kirkon toimintamuotoja pääsääntöisesti tärkeinä. Vähintään lähes joka toinen suomalainen pitää niitä melko tai erittäin tärkeinä. Kaikkein tärkeimpinä suomalaiset pitävät kirkon työtä vanhusten ja vammaisten parissa ja kirkon nuorisotyötä ja lasten päiväkerhoja sekä hautausmaiden ylläpitämistä. Useampi kuin yhdeksän suomalaista kymmenestä pitää niitä erittäin tai melko tärkeinä. Kuitenkin hautaan siunaaminen ja kaste nähdään kirkon toimintamuodoista kaikkein useimmin *erittäin* tärkeinä. Kaksi kolmesta suomalaisesta pitää niitä erittäin tärkeinä.

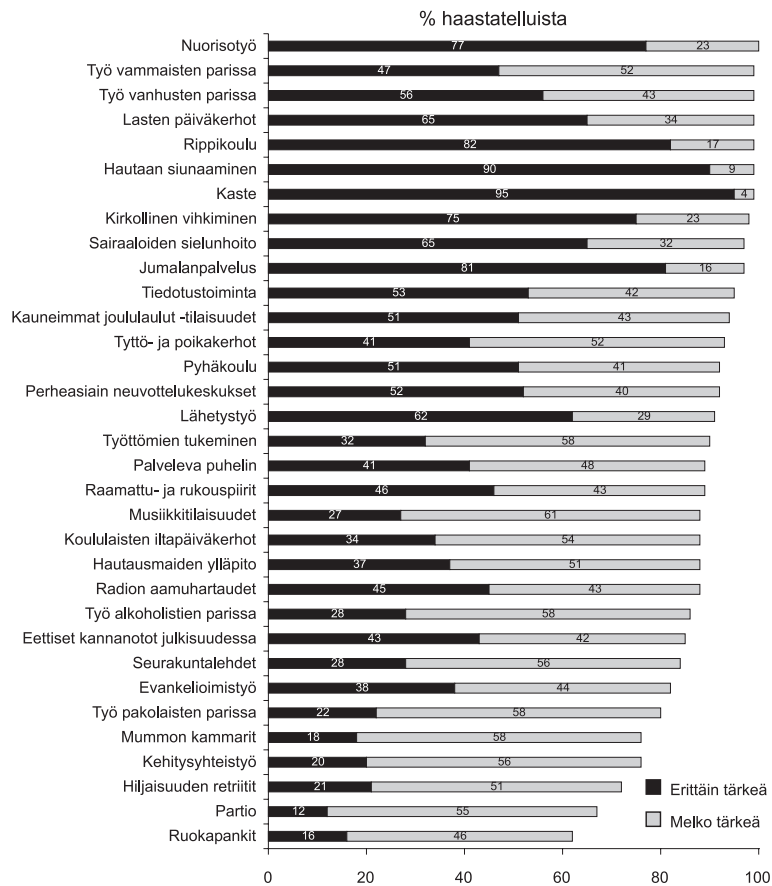
Kuvio 11. Kirkon työmuotojen tärkeys suomalaisten mielestä. Kirkkomonitor 2004, N=2 569.

Mielenkiintoinen vertailukohta syntyy tarkasteltaessa seurakunnan työntekijöiden näkemyksiä kirkon eri toimintamuotojen tärkeydestä. Seurakunnan työntekijät pitävät seurakuntalaisten tavoin kirkollisia toimituksia arvossa. Työntekijöiden näkökulmasta kaikkein tärkeimmiksi kirkon toimintamuodoiksi nousevat kaste ja hautaan siunaaminen sekä kirkon nuorisotyö ja rippikoulut. Lähes kaikki työntekijät pitävät kastetta ja hautaan siunaamista erittäin tärkeinä. Nämä ovat myös toimintamuodot, joita erittäin tärkeinä pitäviä on eniten myös tavallisten suomalaisten keskuudessa.

Seurakunnan työntekijät näkevät niin ikään rippikoulun ja kirkon nuorisotyön äärimmäisen tärkeinä. Neljä työntekijää viidestä pitää niitä erittäin tärkeinä ja lähes kaikki muut melko tärkeinä. Myös vammais- ja vanhustyö sekä lasten päiväkerhot nähdään tärkeinä, joskaan ei yhtä usein erittäin tärkeinä kuin edellä mainitut työmuodot.

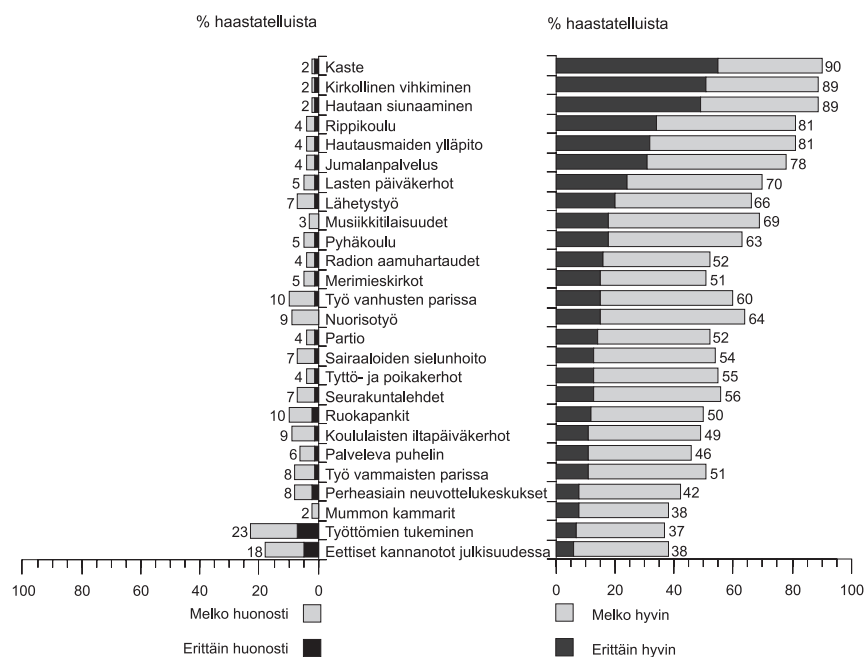
Kuvio 12. Kirkon työmuotojen tärkeys seurakunnan työntekijöiden mielestä. Seurakuntien työntekijäkysely 2004, N=592.

Kysytyistä toimintamuodoista vähiten tärkeinä seurakunnan työntekijät pitävät ruokapankkeja ja partiota. Kuitenkin niitäkin kaksi työntekijää kolmesta pitää vähintään melko tärkeinä. On huomionarvoista, että muun muassa ruokapankit, työttömien tukeminen ja

työ alkoholistien parissa ovat toimintamuotoja, joita tavalliset suomalaiset pitävät kirkossa tärkeämpinä kuin seurakunnan työntekijät. Tavallisista suomalaisista 40 % pitää ruokapankkeja erittäin tärkeinä, seurakunnan työntekijöistä vain 16 %. Suomalaisista 43 % pitää alkoholistien parissa tehtävää työtä erittäin tärkeänä, seurakunnan työntekijöistä 28 %. Seurakuntalaiset pitävät myös työtä vanhusten ja vammaisten parissa selvästi useammin erittäin tärkeänä kirkon tehtävänä kuin seurakunnan työntekijät.

Kuvio 13. Suomalaisen arviot siitä, kuinka evankelis-luterilainen kirkko ja seurakunnat ovat suorittaneet tehtävänsä. Gallup Ecclesiastica 2003, N=1 009.

Entä miten tyytyväisiä seurakuntalaiset ovat kirkon toimintaan? *Gallup Ecclesiastica 2003* -tutkimuksen mukaan seurakunnat saavat suomalaisilta varsin myönteisen arvion erityisesti siitä, miten kirkolliset toimitukset on hoidettu. Yhdeksän kymmenestä suomalaisesta on sitä mieltä, että kasteet, kirkolliset vihkimiset ja hautaan siunaamiset on suoritettu hyvin. Kielteisiä kokemuksia

niiden hoitamisesta on vain kahdella prosentilla suomalaisista. Myös rippikoulu, hautausmaiden ylläpito ja jumalanpalvelusten toimittaminen saavat suurelta enemmistöltä myönteisen arvion.

Merkittävin muutos kertomuskaudella koskee tyytyväisyyden vähenemistä seurakuntien hautaustoimeen. Neljä vuotta aiemmin tyytyväisiä oli 93 prosenttia, ja heistä 60 prosenttia katsoi kirkon suorittaneen tehtävänsä erittäin hyvin. Lokakuussa 2003 vastaava luku oli 81 prosenttia, ja erittäin tyytyväisten osuus oli laskenut 32 prosenttiin. Muutoksen taustalla lienevät osittain uudesta hautaus-toimilaista johtuvat seurakuntien hautapaikkahinnastojen muutokset. Heikoimman arvosanan kirkon toiminnassa saavat työttömien tukeminen ja kirkon eettiset kannanotot julkisuudessa. Vain runsas kolmannes suomalaisista on sitä mieltä, että kirkko on hoitanut nämä asiat hyvin.

II KERTOMUSKAUDEN TAPAHTUMIA

1. Kirkolliset tapahtumat

1.1. Vuosi 2000

Suomen kristilliset kirkot ja yhteisöt viettivät Kristuksen Syntymän 2000-vuotisjuhlaa ja vuosituhannen vaihdetta ekumeenisesti. Juhlavuosi alkoi jo adventtina 1999 teemalla *Riemuvuosi – Toivon vuosi*. Riemuvuoden aikana kristilliset kirkot ja yhteisöt kokoontuivat monilla paikkakunnilla erilaisiin juhliin ja hartaustilaisuuksiin. Riemuvuoden näkyvin tapahtuma oli kesäkuussa järjestetty ekumeeninen päätapahtuma. Samalla juhlittiin Turun tuomiokirkon 700-vuotisjuhlaa. Kristittyjen yhteinen riemuvuosi päättyi pääsiäisenä 2001, jolloin sekä idän että lännen kirkkojen kalentereissa pääsiäinen osui samaan aikaan.

Helmikuussa 2000 valittiin kirkolliskokousedustajat kaudelle 1.5.2000–30.4.2004. Runsaat puolet kirkolliskokousedustajista vaihtui: 96 valitusta edustajasta oli uusia 52. Naisia valituista oli 35. Valituista 64 maallikosta uusia edustajia oli 33 ja 32 pappisedustajasta uusia oli 19. Maallikkoedustajien joukossa oli yhteensä 26 naista, eli 2 vähemmän kuin edellisessä kirkolliskokouksessa. Pappisedustajien joukossa oli 9 naista, joka oli 2 enemmän kuin edellisellä kaudella. Ensimmäistä kertaa kirkolliskokoukseen valittiin myös saamelaisten edustaja. Tämän valinnan teki saamelaiskäräjät.

Toukokuussa 2000 kirkolliskokous valitsi kauppatieteiden maisteri, oikeustieteen kandidaatti *Leena Rantasen* kirkon keskusrahaston johtajana toimivaksi kirkkoneuvokseksi.

Uusi katekismus jaettiin yli kahteen miljoonaan suomalaiskotiin Riemuvuoden lahjana syyskuussa 2000. Noin puolet seurakunnista jakoi katekismuksen henkilökohtaisella ovelta ovelle -käynnillä. Tehtävään mobilisoitiin tuhansia vapaaehtoisia. Yhteensä kirjaa painettiin runsaat 2,5 miljoonaa kappaletta, joista 140 000 ruotsinkielistä. Katekismus sai myönteisen vastaanoton. Suomen

Gallupin tekemän tutkimuksen mukaan kirjan saaneista 70 % suhtautui siihen myönteisesti; kielteisesti suhtautuvia oli vain yksi prosentti. Tutkimuksen mukaan 4 % uuden katekismuksen saaneista oli lukenut sen kokonaan. Osia katekismuksesta oli lukenut 19 %, ja 43 % oli selailut saamaansa katekismusta. 34 % ei ollut avannut uutta katekismustaan. Naiset ottivat katekismuksen vastaan miehiä myönteisemmin.

Turun Katariinan seurakunnan kirkkoherra, teologian tohtori *Samuel Salmi* valittiin Oulun hiippakunnan piispaksi marraskuussa 2000. Salmi sai 416 ääntä ja vaalissa toisena ehdokkaana ollut Oulun hiippakunnan pääsihteeri, teologian tohtori *Keijo Nissilä* 328 ääntä. Piispanvaalissa oli ensimmäistä kertaa käytössä virallinen ehdokasasettelu kaksine äänestyskiirroksineen. Kyseessä oli myös ensimmäinen vaali, jossa presidentti einimittänyt piispaa vaan tuomiokapituli vahvisti vaalin tuloksen. Vaalien alla keskusteltiin paljon naispappeudesta ja naispappeuden vastustajien erilisvihkimyksestä.

Adventtina 2000 otettiin virallisesti käyttöön sekä suomen- että ruotsinkieliset uudet jumalanpalvelusten ja rukoushetkien kaavat sisältävä *Jumalanpalvelusten kirja* sekä kirkkovuoden pyhäpäivien Raamatun tekstit, rukoukset ja virsiehdotukset sisältävä *Evankeliumikirja*. Kirkolliskokous oli hyväksynyt ne tammikuussa 2000 pitämässään ylimääräisessä istunnossa. *Evankeliumikirjan* ja *Jumalanpalvelusten kirjan* pohjoissaamenkieliset ja inarinsaamenkieliset osat kirkolliskokous hyväksyi marraskuussa 2000. Nekin otettiin käyttöön tina 2000.

Kirkkopalvelujen myöntämän *Vuoden seurakuntateko 2000* -palkinnon sai keskisuomalainen Uuraisten seurakunta järjestämästään ekumeenisesta kirkkotievaelluksesta. Järjestäjinä olivat luterilaisten ohella ortodoksit ja helluntailaiset. Palkinnon perusteissa todettiin kirkkotievaelluksen olleen erinomainen Riemuvuoden 2000 hengessä toteutettu paikallisekumeniaa edistävä tapahtuma, joka antoi tilaa kaikkien osapuolten hengelliselle perinteelle ja loi kristittyjen yhteyttä tavalla, joka oli esimerkki myös muille paikkakunnille. Samalla se oli merkittävä paikkakunnan menneisyyttä esille nostava kulttuuritapahtuma.

1.2. Vuosi 2001

Kirkon vapaaehtoistoiminnan teemavuoden päätapahtuma järjestettiin Lahdessa toukokuussa 2001. Tapahtuma kokosi lähes viisituhatta vapaaehtoista. Kirkon vapaaehtoistoiminnan vuoden teemana oli *Ole ihmisiksi – ole lähimmäinen*. Vuosiaihe liittyi Yhdistyneiden kansakuntien vapaaehtoistyön vuoteen.

Kirkkopäivät järjestettiin Kuhmossa elokuussa 2001 teemalla *Jumalan selän takana*. Kirkkopäivien tilaisuuksien yhteen laskettu kävijämäärä oli noin 27 000 henkeä. Ohjelmatarjonta oli runsas – yli sata tilaisuutta neljässä päivässä. Kuhmolaiset osallistuivat itse aktiivisesti Kirkkopäiville, mikä osaltaan teki juhlasta lämminhenkisen kuhmolaisen kansanjuhlan. Kirkkopäivillä keskusteltiin ympäröivästä luonnosta ja sen suojelemisesta, mutta myös tyhjenevää maaseutua koskettavasta kurjuudesta. Huomiota kiinnitettiin Suomen jakautumiseen yhä selvemmin menestyviin ja heikkoihin alueisiin, ja siihen, että etenkin Kainuuta suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutos on koskettanut rajusti.

Pappisliitto laati papiston eettiset ohjeet. Ne julkistettiin elokuussa 2001. Diakoniatyöntekijöiden eettiset ohjeet julkistettiin lokakuussa.

Oulun hiippakunta täytti 150 vuotta. Juhlavuoden vietto huipentui sunnuntaihin 9. syyskuuta.

Syyskuun 11. päivän terrori-iskut johtivat ihmiset entistä suuremman turvattomuuden kokemuksen valtaan. Suomessa seurakunnat järjestivät rukoushetkiä terrori-iskusta kärsineiden ja maailmanrauhan puolesta. Helsingin tuomiokirkko oli auki 12. ja 13. syyskuuta välisen yön. Paikalla oli pappeja ja muita sielunhoitajia keskusteluapua varten. Terrori-iskut ahdistivat myös Palvelvan puhelimen soittajia. Päivystysaikoja lisättiin tapauksen johdosta. Kirkkohallitus suositti suruliputusta seurakuntien kiinteistöille 14. syyskuuta, joka oli julistettu yleiseksi surupäiväksi EU-maissa.

Uskontojen välistä rukoushetkeä sovinnon ja rauhan puolesta vietettiin Senaatintorilla 25. syyskuuta. Rukoushetken toimittamiseen osallistuivat ortodoksisen, islamilaisen, katolisen, juutalaisen, helluntailaisen sekä luterilaisen perinteen edustajat. Tilaisuuden järjestivät Helsingin hiippakunta ja seurakuntayhtymä. Kirkon

ulkoasiain neuvoston Islam-työryhmä muistutti, ettei Suomen muslimeja pidä leimata USA:n terroritekojen vuoksi. Kristityillä on velvollisuus asettua kaikkien niiden asemaan, jotka ovat puolustuskyvyttömiä, ja suojella heitä. Kirkkojen antamissa kannanotoissa toivottiin muita keinoja sotatoimien tilalle ja varoitettiin vihan kiadvenerteen tuhoisuudesta.

Vuonna 2001 tuli kuluneeksi 300 vuotta Vanhan virsikirjan julkaisemisesta. Virren juhluvuotta vietettiin erilaisin tapahtumin, joista huomattavimpia oli Vaasassa marraskuussa järjestetty valtakunnallinen tapahtuma *Ain' veisatkaam' Herrall' – Vanha virsikirja 300 vuotta*. Virren juhluvuoden aikana julkaistiin useita virsilevytyksiä, joiden musiikkityyli vaihteli sinfoniaorkesterin sävelistä jazzsointuihin sekä suosittujen viihdeartistien tulkintoihin.

Kirkolliskokous valitsi marraskuussa Heinolan maaseurakunnan kappalaisen, teologian lisensiaatti *Seppo Häkkisen* kirkkohallituksen toiminnallisen osaston johtajana toimivaksi kirkkoneuvokseksi.

Vuoden 2001 seurakuntatekona palkittiin Pirkkalan nuoren seurakunnan Internet-sivut. Palkinnon perusteluissa sivujen todettiin edustavan kiinnostavalla tavalla kirkon uskon ilmenemistä nuorten arjessa. Sivujen palkitsemisella haluttiin kiinnittää huomiota verkkoviestinnän tärkeyteen kirkon ja seurakuntien toiminnassa.

1.3. Vuosi 2002

Valkealan seurakunnan tilanne nousi otsikoihin heinäkuussa 2002. Valkealan kirkkoherra kieltäytyi yhteistyöstä jumalanpalveluksessa naispappien kanssa. Tapauksen uudelleen esiin nostamassa naispappeuskeskustelussa viitattiin mm. kirkolliskouksen hyväksymään ponteen vuodelta 1986, jossa taataan kotipaikkaoikeus kirkossa myös niille kirkon jäsenille ja viranhaltijoille, jotka suhtautuvat torjuvasti päätökseen. Ponnin mukaan kaikki kirkon jäsenet ja viranhaltijat ovat yhdessä vastuussa siitä, että muutoksen aiheuttamat vaikeudet pyritään voittamaan keskinäisen yhteistyön avulla ja kirkon ykseyttä varjellen. Kirkolliskouksen ponsi ei kuitenkaan ole laki eikä sillä ole vastaavaa sitovuutta.

Naisteologiyhdistys ilmoitti, ettei se voi hyväksyä Valkealan seurakunnan kirkkoherran tapaa kieltäytyä yhteistyöstä jumalanpalveluksissa naispapin kanssa. Kysymyksessä on ilmiselvä syrjintä sukupuolen perusteella, yhdistyksen kannanotossa sanottiin. Yhdistys ehdotti, että tuomiokapituli voisi pyytää kirkkoherran virkaan hakevalta kirjallisen sitoumuksen naispappeuden hyväksymisestä.

Merkittävä päätös saatiin, kun korkein hallinto-oikeus piti voimassa Turun tuomiokapitulin päätöksen Turun Mikaelin seurakunnan kirkkoherran vaalin vaaliehtotuksesta. Virkaa hakeneelta henkilöltä todettiin puuttuvan viran edellyttämä kelpoisuus, koska tuomiokapituli arvioi, että hänellä ei ollut edellytyksiä viran hoitoon, sillä hän ei ollut valmis toimimaan naispappien kanssa.

Marraskuussa 2002 pidettiin seurakuntavaalit, joissa valittiin seurakuntien luottamushenkilöt vuosiksi 2003–2006. Äänestysprosentti nousi jo toisissa vaaleissa peräkkäin. Äänestysprosentti oli 14,3 kun se edellisissä vaaleissa vuonna 1998 oli 13,7. Äänestysvilkkaukseen lisäntyi erityisesti suurilla paikkakunnilla, joskin korkeimmat äänestysprosentit olivat perinteiseen tapaan pienissä seurakunnissa.

Ennakoäänestämisen suosio lisääntyi. Vaaleissa äänestäneistä noin 450 000 seurakuntalaisesta yli 150 000 eli useampi kuin joka kolmas käytti ääntään ennakoäänestyksessä. Edellisissä vaaleissa useampi kuin joka neljäs äänesti ennakkoon. Etenkin suurilla paikkakunnilla monet seurakunnat saivat äänestysprosentin kasvamaan järjestämällä äänestyksen kauppakeskuksessa, jossa ihmiset muutoinkin liikkuvat. Kotiäänestys ei sen sijaan ollut kovin yleistä. Vain 2 300 äänestäjää käytti tätä vaihtoehtoa, joka on tarkoitettu pitkäaikaisen sairauden tai vamman vuoksi äänestyspaikalle tulemaan kykenemättömille äänestäjille.

Äänestysprosentti kasvoi erityisesti suurissa kaupungeissa. Huomattavin nousu oli Espoossa, jossa ääniä annettiin lähes kaksi kertaa enemmän kuin vuonna 1998. Äänestysprosentti oli 9,2 (5,7 % vuonna 1998). Helsingissä äänestysprosentti nousi 6,2:een edellisvaalien 5,5:stä. Vantaan äänestysprosentti oli 6,3 (5,7 % vuonna 1998). Myös Tampereella (9,3 %) ja Turussa (7,5 %) äänestysprosentissa oli pientä kasvua edellisiin vaaleihin verrat-

tuna. Paras äänestysprosentti oli Uukuniemen seurakunnassa (58,6 %) ja alhaisin Kuopion Kallaveden seurakunnassa (3,9 %).

Seurakuntavaaleissa käytettiin ensimmäistä kertaa sähköistä tietopalvelujärjestelmää, johon seurakunnat tallensivat vaalitulokset. Järjestelmässä oli mukana kaksi kolmasosaa seurakunnista. Lähes kahdensadan seurakunnan vaalitiedot jouduttiin keräämään erillisillä lomakkeilla, mikä hidasti lopullisen vaalituloksen ilmoittamista.

Vuoden seurakuntateko 2002 -palkinto myönnettiin Vantaankosken seurakunnalle sen esimerkillisestä avustustoiminnasta kauppakeskus Myyrmannin räjähdettyä. Palkinnon perusteluissa kiitettiin erityisesti Vantaankosken seurakunnan nopeaa reagointia ja yhteistyökykyä muiden kriisiavun antajien kanssa räjähdysten uhrien ja heidän omaistensa ja ystäviensä auttamiseksi. Seurakunnan työntekijät olivat yhteistyössä Pääkaupunkiseudun henkisen huollon, Vantaan seurakuntayhtymän, Vantaan kriisikeskuksen sekä muiden toimijoiden kanssa luoneet verkoston, joka oli uhrien tukena myös välittömän kriisitilanteen jälkeen. Vantaankosken seurakunnan työntekijät olivat myös pitkään rakentaneet yhteyksiä alueen kouluihin, mikä mahdollisti sen, että räjähdysnettomuudesta erityisesti kärsineet nuoret saivat apua heille jo ennestään tutuilta ihmisiltä.

1.4. Vuosi 2003

Ekumeeniset kirkkopäivät järjestettiin Helsingissä toukokuussa. Päivien teemana oli *Isä meidän joka olet kaupungissa*. Kirkkopäivillä oli yhteensä noin 90 000 tilaisuuskävijää. Luterilainen kirkko ja Suomen muut eri kirkot näyttivät kasvojaan yli kolmessa sadassa tilaisuudessa. Tarjolla oli hiljaisuutta, rukousta, raamattutunteja, konsertteja, jumalanpalveluksia, seminaareja, asiantuntijataapaamisia ja suuria tapahtumia Senaatintorilla ja Helsingin Rautatien torilla Kirkkopäiväteltassa sekä omaa ohjelmaa lapsille ja varhaisnuorille Kaisaniemen puistossa. Käsiteltävinä aiheina olivat monet suomalaisen ja kaupunkilaiseen uskoon ja elämään liittyvät kysymykset. Seminaareja pidettiin myös maahanmuuttajien tilanteesta sekä uskontojen välisestä vuoropuhelusta.

Piispa *Ilkka Kantola* vihki Tyrvään Pyhän Olavin kirkon uudelleen käyttöön elokuussa 2003. Kirkko oli tuhoutunut tuhopoltossa vuonna 1997. Se rakennettiin uudelleen pääosin talkootyönä.

Espoon piispaksi valittiin lokakuussa 2003 Helsingin tuomiorevasta, teologian tohtori *Mikko Heikka*. Hän sai toisella äänestyskierroksella 321 ääntä. Toisena ehdokkaana ollut Kirkon koulutuskeskuksen johtaja, dosentti *Simo Peura* sai 208 ääntä.

Lasten oikeuksien päivänä 20.11. naulattiin sadoissa kirkoissa kirkon kymmenen teesiä hyvästä vanhemmuudesta ja lapsen hyvästä elämästä.

Kirkosta eroaminen lisääntyi vuoden 2003 lopulla. Osaltaan siihen vaikuttivat uskonnonvapauslain tuomat helpotukset eroamiseen sekä hautaustoimilain seurauksena kohonneet hautamaksut.

Vuoden seurakuntateko 2003 -palkinto myönnettiin Pellon seurakunnalle tunnustuksena sen pitkäkestoisesta maallikkovastuun kehittämistyöstä. Palkinnon perusteluissa todettiin maallikkovastuun edistäneen yhteisvastuullista ja vireää seurakuntatoimintaa rajallisten toimintaresurssien pienessä seurakunnassa. Pellon seurakunnan vireyden ja aktiivisuuden todettiin toimivan myönteisenä esimerkkinä pohjoiselle Suomelle sekä samalla koko kirkolle.

2. Keskeiset hallinnolliset päätökset

2.1. Seurakuntien hallinto

Kirkolliskokous teki kertomuskaudella useita seurakuntien hallintoon liittyviä päätöksiä. Monet päätöksistä merkitsivät pitkään jatkuneiden valmistelutöiden loppuunsaattamista.

Kirkkoherran puheenjohtajuus

Kirkolliskokous päätti tammikuussa 2000, että kirkkoherra toimii edelleen kirkkoneuvoston ja seurakuntaneuvoston puheenjohtajana. Voittaneen kannan takana oli näkemys seurakunnan hallinnon erilaisesta luonteesta esimerkiksi kuntaan verrattuna. Kirkolliskokouksen hallintovaliokunta esitti, että kirkkoneuvoston puheenjohtaja valitaan vaalilla, jolloin valituksi olisi voinut tulla

maallikko tai kirkkoherra. Kirkolliskokouksessa äänestys päättyi täpärästi (53–51) kirkkoherran puheenjohtajuuden puolesta. Kaikki piispat kannattivat nykyisen käytännön jatkumista. Marraskuun 2002 kokouksessa kirkolliskokous lisäsi maallikoiden mahdollisuutta toimia puheenjohtajana seurakuntaneuvostossa, kirkkoneuvostossa ja yhteisessä kirkkoneuvostossa. Uudistuksen astuttua voimaan 1.1.2004 maallikko voi toimia puheenjohtajana, paitsi kirkkoherran ollessa estynyt tai esteellinen, muulloinkin, jos kirkkoherra ja kirkkoneuvoston enemmistö yhteisesti näin päättävät ja varapuheenjohtaja antaa suostumuksensa. Päätös voidaan tehdä sekä asiakohtaisesti että määrääjäksi.

Kappalaisen vaali

Kirkolliskokous päätti tammikuussa 2000, että kappeliseurakunnan kappalaisen valitsee kappelineuvosto. Pohjaehdotuksen mukaan valinta olisi tehty emäseurakunnan tasolla. Piispainkokous keskusteli syyskuussa 2003 kappalaisen vaalin hallintomenettelystä laadituista ohjeista. Piispainkokous palautti ohjeet jatkovalmisteluun, jotta niissä voidaan ottaa huomioon vuoden 2004 alusta voimaan tulevat lainsäädännön muutokset. Piispainkokous esitti lisäksi kirkolliskokoukselle kirkkojärjestyksen muutosta. Sen mukaan kappalaisen virkaan ei ole kelvollinen hakija, jolta ilmeisesti puuttuvat viran hoitoon tarvittavat edellytykset eikä hakija, joka on jo hakijana kirkkoherran virkaan. Marraskuussa 2003 kirkolliskokous päätti esitetystä kirkkojärjestyksen muutoksesta.

Seurakuntayhtymän hallinnon kehittäminen

Elokuussa 2001 kirkkohallitus sai valmiiksi esityksen seurakuntayhtymien hallinnon kehittämisestä. Uudistuksen tavoitteena oli keventää seurakuntayhtymähallintoa ja siirtää päätöksenteon painopistettä yhtymän tasolta paikallisseurakuntiin. Seurakuntayhtymä olisi siihen kuuluvien seurakuntien yhteistyö- ja palveluelin. Uudistuksen tarkoituksena oli myös selkeyttää seurakuntavaaleja, sillä vaaleilla valittaisiin ainoastaan seurakuntaneuvostojen jäsenet. Nykyjärjestelmää on moitittu äänestäjien kannalta sekavaksi, mikä on näkynyt hylättyjen vaalilippujen suurena määränä.

Uudistuksessa esitettiin luopumista osittaisesta ja täydellisestä yhteistalouksmallista sulauttamalla ne yhteen. Yhtymän hallintoelinten nimet säilyvät uudistuksessa ennallaan, eli ne ovat yhteinen kirkkovaltuusto ja yhteinen kirkkoneuvosto.

Uudistus korosti seurakuntien itsenäisyyttä ja merkitystä kirkon perusyksikköinä. Niillä voi olla myös omaa omaisuutta. Seurakuntayhtymän tehtävänä on palvella seurakuntia ja hoitaa niiden puolesta mm. kirkollisverotus, talousarvio ja kirjanpito sekä eräitä henkilöstöhallinnon asioita.

Toukokuussa 2003 kirkolliskokous hyväksyi uudistuksen vaatimat kirkkolain ja kirkkojärjestyksen muutokset. Uudistus edellyttää seurakuntayhtymiltä niiden perussääntöjen uudistamista. Uudistus on tarkoitettu saadaan voimaan vuoden 2005 alusta. Uudistuksessa seurakuntayhtymien hallinto yhdenmukaistuu, sillä täydellisen ja osittaisen yhteistalouden tilalle tulee yksi seurakuntayhtymämalli. Kirkolliskokous päätti säilyttää seurakuntayhtymissä kahdet vaalit kirkkohallituksen esityksestä poiketen. Vaaleilla valitaan jäsenet kunkin seurakunnan seurakuntaneuvostoon sekä yhtymän yhteiseen kirkkovaltuustoon. Kirkolliskokouksen mietinnössä esitettiin, että kirkkohallitus ohjeistaisi seurakuntayhtymien vaalitoimitusta niin, että kahden vaalin aiheuttamia sekaannuksia voitaisiin välttää.

Seurakunnan jäsenyyden määräytyminen

Kirkolliskokous päätti tammikuussa 2000 säilyttää ennallaan säännökset, jotka koskevat kirkon jäsenen seurakunnan määräytymistä. Näin ollen kirkon jäsenen oikeutta valita seurakuntansa ei laajennettu eikä säännöksiin tullut mahdollisuutta asuinpaikasta riippumattoman, ns. henkilöseurakunnan perustamiseen.

Ulkomaalaisten ja maahanmuuttajien asema kirkossa

Piispainkokous käsitteli syyskuussa 2003 ulkomaalaisten ja maahanmuuttajien mahdollisuutta saada kaste ja päästä kirkon jäseniksi. Käsittelyn pohjana oli piispainkokouksen asettaman työryhmän laatima mietintö. Piispainkokous pyysi mietinnöstä

lausunnot 30.11.2003 mennessä Väestörekisterikeskukselta, Kirkkohallitukselta ja Kirkon ulkoasiain neuvostolta.

Keskeinen kysymys mietinnössä oli, miten maahanmuuttajat ja ulkomaalaiset voisivat nykyistä joustavammin päästä kirkon jäseniksi. Kirkkolain mukaan kirkon jäsen kuuluu siihen seurakuntaan, jonka alueella hänellä on kotikuntalain mukainen kotikunta. Ulkomaan kansalainen ei ole voinut tulla kastetuksi ja kirkon jäseneksi, jos häneltä on puuttunut kotipaikka Suomesta.

Kaste ja kirkon jäsenyys ovat siis olleet näissä tapauksissa kiinni valtion viranomaisten päätöksistä. Tämä on kirkon kannalta keskeinen periaatteellinen kysymys. Kirkon ja sen yhteyteen etsiytyvien on voitava yhdessä päättää jäsenyydestä. Tosiasiassa joissakin seurakunnissa on toimittu epävirallisesti ja papit ovat kasteet kastetta pyytäviä ulkomaalaisia.

Mietinnössä esitettiin ratkaisuksi kirkkolain muuttamista siten, että seurakunnassa voisi olla myös kotikuntaa vailla olevia läsnä oleviksi merkittyjä jäseniä.

Kirkkohallitus antoi mietinnöstä lausunnon marraskuussa 2003. Kirkkohallitus katsoi, että ehdotettua perusratkaisua voidaan sinänsä puoltaa. Seurakuntien jäsenyyttä koskevat asiat kuuluvat kuitenkin kirkkohallituksen toimialaan. Kirkkohallitus esitti, että asia siirretään kirkkohallitukselle valmisteltavaksi ja toimenpiteisiin ryhtymiseksi.

Seurakuntatyön johtamisen tutkinto

Helmikuun 2000 kokouksessaan piispainkokous täsmensi ohjeita, jotka koskevat kirkkoherran virkoihin vaadittavan seurakuntatyön johtamisen tutkinnon suorittamista. Vuotta aiemmin piispainkokous päätti kirkkoherralta vaadittavan seurakuntatyön johtamisen tutkinnon laajuudesta ja rakenteesta. Täsmennysten mukaan tutkinnon voivat suorittaa papit, joilla on pastoraalitutkinnosta vähintään arvosana ”kiitoksella hyväksytään”. Tutkinnon korvaa pastoraalitutkinto arvosanalla ”korkeimmalla kiitoksella hyväksytään” tai ylempi pastoraalitutkinto. Tutkintoa ei myöskään vaadita vakinaisessa kirkkoherran virassa olevalta papilta hänen hakiesaan muuta kirkkoherran virkaa.

Verotulojen tasaaminen ja avustusjärjestelmän kehittäminen

Kirkolliskokous päätti toukokuussa 2001 mallista, jolla seurakuntien verotuloja tasataan sekä kuilua hyvin toimeentulevien kasvukeskusten seurakuntien ja syrjäseutujen vähävaraisten seurakuntien välillä kavennetaan. Lisää varoja köyhien seurakuntien avustamiseen saatiin porrastamalla maksu, jonka seurakunnat maksavat yhteisöverotuloistaan kirkon keskusrahastolle. Maksu oli ollut tasasuuruinen eli 12 % jokaisen seurakunnan yhteisövero-osuudesta. Kirkolliskokous päätti, että lisämaksu on korkeintaan 20 %. Kirkolliskokous päättää vuosittain maksun suuruudesta ja progressiivisuudesta.

Marraskuun 2001 kirkolliskokouksessa muutettiin lakia kirkon keskusrahastosta. Lain mukaan harkinnanvaraista avustusta voidaan myöntää seurakunnalle tai seurakuntayhtymälle, jos se on taloudellisen tuen tarpeessa syrjäisen sijainnin, pitkien välimatkojen, saaristo-olojen, jäsenmäärän pienuuden, rakennushankkeiden, seurakuntien yhteistoiminnan, seurakuntatalouden kehittämisen tai muiden erityisten syiden vuoksi. Harkinnanvaraista avustusta voidaan myöntää myös määräjäksi seurakuntien välisen yhteistyön tai tarkoituksenmukaisen seurakuntarakenteen aikaansaamiseksi.

Marraskuussa 2001 kirkolliskokous hyväksyi kirkkolain muutokset seurakuntien avustus- ja tasausjärjestelmän uudistamisesta. Uudet avustusperiaatteet otettiin käyttöön vuoden 2002 alusta. Vähävaraisten seurakuntien avustusjärjestelmästä tehtiin entistä kannustavampi. Avustuspolitiikalla seurakuntia voidaan ohjata pysyvään talouden tasapainottamiseen. Uutena tukimuotona otettiin käyttöön kehittämisavustus eli ”porkkanaraha”. Sitä voi saada kahden tai useamman seurakunnan yhteistyöhankkeisiin, joilla tähdätään pysyviin kustannussäästöihin. Uutta kehittämisavustusta voidaan myöntää muillekin seurakunnille, jos se on tarkoituksenmukaista kustannuksia säästävän seurakuntarakenteen tai seurakuntien välisen yhteistyön aikaan saamiseksi. Avustus voidaan jaksottaa useammalle vuodelle.

2.2. Hiippakuntien hallinto

Helsingin hiippakunnan jakaminen

Helsingin hiippakunnan jakaminen oli kertomuskauden aikana useita kertoja Kirkkohallituksen ja kirkolliskokouksen käsiteltävänä. Helsingin hiippakunta oli väestö- ja työntekijämäärältään lähes kaksinkertainen muihin hiippakuntiin verrattuna. Hiippakunnan työvoima- ja resurssipulaan oli esitetty useita vaihtoehtoja. Kolme eniten kannatusta saanutta vaihtoehtoa olivat hiippakunnan jakaminen ja uuden hiippakunnan perustaminen, kahden piispan järjestelmään siirtyminen Turun arkkihiippakunnan tapaan sekä apulaispiispan viran perustaminen. Kirkolliskokous antoi keväällä 2001 Kirkkohallitukselle tehtäväksi tutkia ja valmistella mahdolliset vaihtoehdot siten, että uuteen järjestelmään voitaisiin siirtyä vuoden 2004 alusta.

Kirkolliskokous päätti perustaa uuden hiippakunnan. Kun hiippakunnan keskuspaikasta äänestettiin marraskuussa 2002, Espoo voitti Lohjan äänin 57–45. Päätös merkitsi, että hiippakunnan piispanistuin ja tuomiokapituli ovat Espoon kaupungissa. Uuden hiippakunnan tuomiokirkoksi tuli Espoon kirkko ja tuomiorovastiksi Kanta-Espoon seurakunnan kirkkoherra. Uudessa hiippakunnassa, joka aloitti toimintansa vuoden 2004 alusta, on 24 seurakuntaa ja noin 414 000 kirkon jäsentä. Seurakunnat ovat Uudenmaan läntisellä puolella. Uuden hiippakunnan perustamisen jälkeen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa on yhdeksän hiippakuntaa ja kymmenen piispaa.

Hiippakuntahallinnon uudistaminen

Kirkolliskokous hyväksyi marraskuussa 2002 laajan hiippakuntien hallinnon uudistuksen, joka tuli voimaan vuonna 2004. Uudistus vahvisti hiippakuntien itsenäisyyttä ja niiden luonteen muuttamista toiminnallisiksi keskuksiksi. Hiippakunnan toimintaa ja taloutta johtamaan perustettiin hiippakuntavaltuusto. Jäseninä on 14 maallikkoa ja 7 pappia toimikauden ollessa neljä vuotta. Puheenjohtajana on maallikko. Valtuusto hyväksyy toiminta- ja taloussuunnitelman, perustaa ja lakkauttaa hiippakunnan virat sekä

voi tehdä esityksiä kirkolliskokoukselle. Vuotuiset hiippakuntakokoukset ja rovastikuntakokoukset päätettiin lakkauttaa. Papiston ja lehtorien synodaalikokous pidetään edelleen vähintään kuuden vuoden välein.

Tuomiokapitulin kokoonpano lisääntyi kahdella jäsenellä. Täysivaltaisina jäseninä ovat piispa, tuomiorovasti, kaksi pappisasessoria, lakimiesasessori, yksi hiippakuntavaltuuston valitsema maallikkojäsen ja hiippakunnan pääsihteeri, jota jatkossa kutsutaan hiippakuntadekaaniksi. Lisäksi hiippakuntavaltuuston puheenjohtajalla on istunnoissa läsnäolo- ja puheoikeus.

Tuomiokapitulin lainkäyttöasiat, jotka ovat pääasiassa seurakunnan viranomaisten päätöksistä tehtyjä valituksia ja hallintoriita-asioita, siirtyvät alueelliseen hallinto-oikeuteen lukuun ottamatta alistusvalituksia. Kirkolliskokous päätti äänestyksen jälkeen, että piispa ja tuomiokapituli valvovat myös työsopimus-suhteisten työntekijöiden opillista nuhteettomuutta ja kristillistä elämää pappien ja seurakuntien muiden viranhaltijoiden lisäksi. Muutosta perusteltiin sillä, että se korostaa työntekijöiden samanarvoisuutta.

Pappisasessorin asema

Piispainkokous ehdotti syyskuussa 2003 pappisasessorien tehtävän muuttamista sivutoimiseksi viraksi. Piispainkokous päätti pyytää ehdotuksen pohjana olevasta mietinnöstä lausunnot kirkkohallitukselta, Kirkon sopimusvaltuuskunnalta ja tuomiokapituleilta. Ehdotuksen mukaan pappisasessori saisi 50-prosenttisen virkavapauden seurakuntavirastaan asessorikautensa ajaksi; seurakunta voisi puolestaan säästyneillä varoilla palkata vastaavaksi ajaksi osa-aikaisen papin. Uudistuksella pyrittäisiin saamaan asessorin työmäärä nykyistä kohtuullisemmaksi ja oikeudenmukaisemmin kohdennetuksi. Myös palkkaus jakautuisi tasaisemmin seurakunnan ja kokonaiskirkon vastuulle.

Kirkkohallitus antoi asiasta lausunnon marraskuussa 2003. Kirkkohallitus katsoi, että pappisasessorien viran kehittäminen on syytä liittää kokonaisuuteen, joka käsittää myös tuomiorovastit ja lääninrovastit.

Piispa vihkii papit

Kirkolliskokous hyväksyi toukokuussa 2001 kirkkojärjestyksen muutoksen, jonka mukaan papiksi vihkimisen suorittaa aina piispa. Jos oma piispa on estynyt, pappisvihkimyksen toimittaa toinen piispa. Aikaisemmin vihkimisen saattoi poikkeustilanteessa toimittaa myös tuomiorovasti tai vanhempi pappisasessori. Muutos johtui Porvoon julistukseen liittyvistä ekumeenisista tavoitteista.

Arkkipiispan vaalitavan muuttaminen

Kirkolliskokous käsitteli Helsingin hiippakunnan aloitteesta vuonna 2000 arkkipiispan vaalitavan uudistamista. Kirkolliskokous lähetti asian uuteen valmisteluun kirkkohallitukselle. Kirkkohallituksen asettaman työryhmän esityksen mukaan arkkipiispan valitsijoita tulisi olla nykyistä enemmän muista hiippakunnista. Ehdotus olisi nostanut muun Suomen edustuksen 46,5 prosenttiin. Perusteena oli arkkipiispan koko kirkkoa koskevien tehtävien lisääntyminen.

Kirkolliskokous hyväksyi marraskuussa 2003 arkkipiispan vaalitavan uudistuksen. Muiden hiippakuntien kuin arkkhiippakunnan äänioikeutettujen osuutta arkkipiispan vaalissa päätettiin lisätä. Uusina äänioikeuden saivat hiippakuntavaltuustojen ja kirkkohallituksen jäsenet. Muiden hiippakuntien äänivaltaisten osuus nousi 13 prosentista 29 prosenttiin. Lisäksi arkkipiispan vaalissa äänioikeutettuja ovat edelleen arkkhiippakunnan papit ja maallikkovalitsijat, kaikkien tuomiokapitulien jäsenet sekä kirkolliskokouksen hiippakunnista valitut edustajat ja saamelaisedustaja.

2.3. Piispainkokouksen uudistaminen

Piispat keskustelivat syyskuussa 2003 ehdotuksesta piispainkokouksen kehittämiseksi. Uudistuksessa on keskeistä pohdinta, mitkä ovat piispainkokouksen työn painopisteet ja millaisen organisaation avulla näitä tehtäviä hoidetaan parhaiten. Ehdotuksen mukaan piispainkokousta supistettaisiin siten, että sen jäseninä olisivat vain piispat. Piispainkokouksen supistaminen tekisi mahdolliseksi nykyistä nopeamman kokousrytmin, mikä toisi

enemmän tilaisuuksia yhteisille keskusteluille ja kannanotoille ajankohtaisista kysymyksistä. Toisaalta keskustelussa puollettiin asesorien kuulumista piispainkokoukseen, koska he tuovat piispainkokouksen työhön seurakuntatyön käytännön kokemusta. Piispainkokous pyysi keskustelun pohjana olleesta mietinnöstä lausunnot tuomiokapituleilta ja kirkkohallitukselta marraskuun 2003 loppuun mennessä.

Kirkkohallitus antoi asiasta lausuntonsa marraskuussa 2003. Kirkkohallituksen mukaan ensin on ratkaistava kysymys piispainkokouksen tehtävistä ja vasta sen jälkeen tarkasteltava kokoonpano. Kirkkohallitus toivoi, että sekä piispainkokouksen että kirkkohallituksen uudistamisesityksiä valmisteltaisiin yhteistyössä. Uudistamisen tulisi vahvistaa piispainkokouksen ja kirkkohallituksen yhteistyötä ja purkaa hallinnon ja toiminnan päällekkäisyyksiä. Kirkkohallituksen mielestä piispainkokouksen valmisteluorganisaatiota voidaan vahvistaa suunnitellulla tavalla. Kirkkohallituksen juridisen työvoiman riittävyys on otettava huomioon vahvistettaessa piispainkokouksen kansliaa.

2.4. Toiminnallisen osaston kehittäminen

Kirkkohallitus päätti yhdistää Kirkon kasvatusasiain keskuksen ja Kirkon nuorisotyön keskuksen vuoden 2002 alusta lukien. Yhdistämisen perusteluna oli yksiköiden tehtävien huomattava läheisyys ja pyrkimys toiminnallisen osaston vahvempaan integraatioon. Samalla useimpien Kirkkohallituksen toiminnallisen osaston yksiköiden nimet muuttuivat siten, että ne eivät ole enää kirkon keskuksia vaan toimialoja. Uudet yksiköiden nimet ovat seuraavat: Diakonia ja yhteiskuntatyö, Jumalanpalveluselämä ja musiikkitoiminta, Kasvatus ja nuorisotyö, Perheasiat, Sairaalasielunhoito. Kirkon koulutuskeskuksen sekä erillisyyksikköinä toimivien Kirkon tiedotuskeskuksen ja Kirkon tutkimuskeskuksen nimet säilyvät ennallaan.

2.5. Kirkon ruotsinkielinen työ

Kirkkohallitus perusti marraskuussa 2002 työryhmän valmistelemaan kirkon ruotsinkielisen työn uudistusta. Tarkoitus on,

että osa Porvoon hiippakuntaneuvoston nykyisestä henkilöstöstä siirtyy Porvoon tuomiokapituliin ja osasta muodostetaan erillisyksikkö Kirkkohallitukseen.

Tällä hetkellä kirkon keskushallintoa vastaava ruotsinkielinen työ on keskitetty Porvoon hiippakuntaneuvostolle ja Porvoon tuomiokapitulin henkilöstö on pienempi kuin muissa hiippakunnissa. Työryhmän esitys valmistui tammikuussa 2004 ja kirkkohallituksen esitys kirkolliskokoukselle maaliskuussa 2004. Kirkolliskokous päätti toukokuussa 2004 perustaa kirkolle ruotsinkielisen työn keskuksen kirkkohallitukseen erillisyyksikkönä kansliapäällikön alaisuuteen. Keskuksen tehtävänä on toimia ruotsinkielisen työn palvelukeskuksena.

2.6. Kirkkohallituksen ja kirkollisten järjestöjen yhteistyön kehittäminen

Kirkkohallitus asetti tammikuussa 2000 työryhmän selvittämään erilaiset yhteistyömahdollisuudet kirkkohallituksen ja kristillisten järjestöjen kanssa. Tehtävänä oli myös etsiä uusia näkökulmia yhteisesti sovitun toiminnan rahoittamiseen. *Järjestöt ja Kirkkohallitus* -toimikunta laati kolme yhteistyömallia, joista kaksi oli sopimus pohjaista ja yksi avustuspohjainen. Sopimukseen perustuva yhteistoiminta olisi joko pitempikestoista tai projektiluonteista yhteisten tehtävien hoitoa. Avustuspohjainen yhteistoiminta olisi harkinnanvaraista ja kertaluonteista. Yleisavustuksista pyrittiin luopumaan.

Kirkkohallitus päätti tammikuussa 2002, että pitkäkestoista sopimus pohjaista yhteistyötä tehtäisiin suurten palvelujärjestöjen kanssa, joilla on seurakuntajäseniä tai jotka hoitavat valtakunnallisesti kirkon niille antamaa erityistehtävää. Näitä seurakuntapohjaisia järjestöjä ovat Kirkkopalvelut, Suomen evankelis-luterilaisten Seurakuntien Lapsityön Keskus (SLK), Suomen Poikien ja Tyttöjen Keskus – PTK, Nuorten Keskus (NK), Församlingsförbundet ja Suomen Merimieskirkko. Järjestöryhmittelyssä toiseen ryhmään kuuluvat Kirkkohallitukselta avustusta hakevat järjestöt. Kirkkohallituksen ja järjestöjen yhteistoiminnan kehittämistä varten perustettiin vuosiksi 2002–2005 neuvottelukunta.

Kirkkohallitus päätti ensimmäisen kerran yhteistoimintasopimusten solmimisesta kirkkohallituksen ja kirkollisten järjestöjen kanssa maaliskuussa 2003. Ensimmäiset sopimukset hyväksyttiin Kirkkohallituksen ja Församlingsförbundetin, Kirkkopalveluiden, Nuorten Keskuksen, Seurakuntien Lapsityön Keskuksen, Suomen Merimieskirkon sekä Suomen Poikien ja Tyttöjen Keskus – PTK:n kanssa.

2.7. Teologikoulutus

Teologinen tiedekunta Joensuuhun

Kirkolliskokous hyväksyi toukokuussa 2000 kevätistunnossaan aloitteen pappisvirkaan valmistavan teologikoulutuksen vauhdittamisesta. Kirkolliskokous antoi kirkkohallituksen tehtäväksi neuvotella Joensuun yliopiston ja opetusministeriön kanssa hankkeesta, jonka tavoitteena on luoda edellytykset pappisvirkaan valmistavan teologikoulutuksen aloittamiselle Joensuun yliopistossa syksyllä 2001. Kirkon hankeosuutta vastaavat määrärahat (suuruusluokkaa 50 000 euroa vuodessa) päätettiin varata kirkon yhteiseen talousarvioon vuosiksi 2001–2003.

Uusi tiedekunta nähtiin kirkon kannalta merkittäväksi siksi, että lähivuosina on tulossa runsaasti avoimia papinvirkoja ja pappispulan pelätään näkyvän ensiksi juuri pohjoisissa hiippakunnissa.

Teologian opiskelijoiden soveltuvuustutkimukset

Piispainkokous päätti syyskuussa 2001 teologian opiskelijoiden psykologisen soveltuvuuden tutkimisesta. Tutkimuksesta saatavan palautteen avulla opiskelijaa halutaan auttaa arvioimaan omia edellytyksiään kirkon työhön. Soveltuvuustutkimus voi opastaa opiskelijaa kehittämään itseään tai harkitsemaan uudelleen ammatitsuunnitelmiaan. Soveltuvuustutkimuksen yksityiskohtaiset tulokset jäävät opiskelijan omaan käyttöön, eikä niitä anneta kirkon edustajille. Syyskuussa 2002 piispainkokous esitti, että soveltuvuus kirjataan pappisvirkaan vihkimisen edellytyksiin kirkkojärjestykseen. Marraskuussa 2002 kirkolliskokous lisäsi kirkkojärjestykseen uuden kohdan, jonka mukaan papiksi vihittävän tulee olla

”pappisvirkaan soveltuva”. Ilmaus ”pappisvirkaan soveltuva” on kuitenkin laajempi kuin pelkkä soveltuvuustutkimuksen hyväksyttävä suorittaminen. Näin ollen piispa ja tuomiokapituli voivat edelleen käyttää harkintaa arvioidessaan hakijan soveltuvuutta pappisvirkaan.

2.8. Uusi rippikoulusuunnitelma

Piispa kokoukseen hyväksyi syyskuussa 2001 uuden rippikoulun opetussuunnitelman *Elämä – Usko – Rukous*. Uudistus astui voimaan lokakuun alussa 2001. Uusi rippikoulusuunnitelma nojautui syksyllä 2000 käyttöön otettuun Katekismukseen. Uudistuksessa korostettiin rippikoulua elämän kouluna, joka lähtee nuoren omista kokemuksista ja elämäntilanteista. Puitesuunnitelmassa siirryttiin koulumaisesta tuntijaosta laajoihin oppimiskokonaisuuksiin, joissa seurakuntien paikallisille sovellutuksille on enemmän sijaa.

Uudessa rippikoulusuunnitelmassa rippikouluryhmän enimmäiskooksi määriteltiin 25 nuorta. Kehitysvammaisten ja muiden erityisryhmien rippikouluryhmässä on enintään 8 rippikoululaista. Entistä useammat seurakunnan työntekijät, erityisesti kanttorit ja diakoniatyöntekijät, haluttiin aiempaa vahvemmin mukaan rippikoulutyöhön. Suunnitelmassa painotettiin myös yhteistyötä sekä kotien että koulujen kanssa.

2.9. Naispappeus

Piispat arvioivat syyskuussa 2001 pidetyssä piispainkokouksessa tilannetta naispappeuteen eri tavoin suhtautuvien kesken. Arkkipiispan johdolla oli käyty epävirallisia neuvotteluja herätysliike- ja järjestöjohtajien kanssa. Piispainkokous pyysi piispoja jatkamaan neuvotteluja naispappeudesta eri tavoin ajattelevien kanssa.

Piispainkokous totesi, että virkateologisista näkemyseroista johtuvien ongelmatilanteiden hoito jää edelleen kunkin hiippakunnan piispan ja tuomiokapitulin harkinnan ja ohjauksen varaan. Ongelmatilanteiden hoito liittyy papiksi vihittäville annettavaan koulutukseen, pappisvihkimyksiin ja käytännön yhteistyöhön.

Edellisessä istunnossaan piispainkokous oli päättänyt, etteivät piispat suostu naispappeuden torjuihin erillisviikiksiin.

Maaliskuussa 2003 Mikkelin hiippakuntakokous päätti yksimielisesti lähettää kirkolliskokoukselle Kouvolan rovastikuntakokouksen tekemän aloitteen naispappien aseman selkeyttämiseksi Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Aloitteen mukaan naispappeja syrjivät toimet ja yleistä oikeustajua vastaan sotiva kirkolliskokouksen ponnin tulkinta pitää saada kirkossa lakkaamaan. Aloitteessa toivottiin päätöstä, jonka nojalla voitaisiin saada edesvastuuseen ne kirkon palveluksessa olevat, jotka toimivat virka-asemassaan kirkon tunnustuksen ja virkakäsityksen vastaisesti.

Marraskuussa 2003 kirkolliskokous päätti lähettää naispappeuskysymyksen piispainkokouksen harkittavaksi siltä osin kuin se koskee työn johtamisen ja työyhteisöjen kehittämistä sekä työturvallisuutta.

2.10. Kirkon neuvottelukunnat

EU-neuvottelukunta

Kirkkohallituksessa EU-asioista vastaa kansliapäällikkö. Kaikkien toimialojen normaaliin työskentelyyn kuuluu myös Euroopan unionin kehityksen ja lainsäädännön seuranta. Yleinen EU-lainsäädännön seuranta ja EU-asioiden koordinointi on keskitetty hallinto-osaston lakimiehelle. Lisäksi palkkiotoiminen EU-yhdyshenkilö seuraa, informoi ja tiedottaa ajankohtaisista EU-asioista. Kirkon sisäinen EU-seurantaryhmä koordinoi EU-seurantaa ja tiedotusta, ottaa kantaa yksittäisiin asioihin sekä luo yleisempää näkemystä kirkon suhteesta EU:hun ja sen toimielimissä käsiteltäviin asioihin. Kirkkohallitus on lisäksi osallistunut Kirkkopalveluiden EU-palveluyksikön toimintaan, joka keskittyy erityisesti EU-rahoitukseen liittyviin kysymyksiin.

Kirkkohallitus päätti toukokuussa 2001 toimista, joilla tehostetaan kirkon EU:n seurantaa ja tiedonkulkua EU-asioista kirkon yksiköiden välillä. Tehtävää varten kirkkohallitus perusti

EU-neuvottelukunnan. EU-neuvottelukunta on kirkkohallituksen neuvoa antava elin ajankohtaisissa ja kirkolle tärkeissä EU-kysymyksissä. Neuvottelukunnan jäsenenä on sekä yhteiskunnan eri alojen EU-asiantuntijoita että kirkon viranhaltijoita, ja sen puheenjohtajana toimii arkkipiispa.

Kertomuskaudella pyrittiin aktiivisesti seuraamaan Euroopan unionissa käsiteltäviä, kirkon kannalta tärkeitä lainsäädäntöhankkeita sekä muita EU-asioita. Näistä keskeisimpiä olivat työsyrintädirektiivi sekä ehdotus sopimukseksi Euroopan perustuslaiksi. Perustuslaillisen sopimuksen I osan 51 artiklan 3 kohdan mukaan Unioni käy avointa ja säännöllistä vuoropuhelua mm. kirkkojen kanssa tunnustaen niiden identiteetin ja erityisen tehtävän, mikä asettaa merkittäviä haasteita kirkolle tulevaisuudessa.

Maaseutupoliittinen neuvotteluryhmä

Kirkkohallitus perusti syyskuussa 2001 maaseutupoliittisen neuvotteluryhmän vuosiksi 2002–2003. Ryhmä käsitteli valtion maaseutupoliittista kannanottoa *Ihmisten maaseutu – tahdon maaseutupoliittikka, maaseutupoliittinen kokonaisohjelma vuosille 2001–2004* kirkon näkökulmasta ja hahmotteli kirkon maaseutua koskevaa toimintalinjaa. Työryhmä julkisti Helsingin kirkkopäivillä toukokuussa 2003 asiaa koskevan kirjan *Kirkko ja maaseutu*.

2.11. Ohjeita ja säädöksiä

Ohjeet lasten ehtoollisella käynnistä

Piispainkokous antoi helmikuussa 2002 uusia ohjeita lasten ja rippikoululaisten ehtoollisella käymisestä. Rippikoululaiset saavat osallistua rippikoulun aikana yksin tai ryhmässä ehtoolliseen yhteisessä jumalanpalveluksessa rippikoulunsa opettajan kanssa. Rippikoulussa on oltava opetusta ehtoollisesta ja seurakunnasta ennen ehtoollisen viettoon osallistumista. Piispainkokous korosti ehtoolliselle osallistumisen vapaaehtoisuutta. Käytännössä rippikoululaisten ehtoolliselle osallistuminen voi merkitä yhteisen messun järjestämistä esimerkiksi rippikoulun vierailupäivän avoi-

mena messuna tai tavalliseen seurakunnan messuun osallistumista. Muutos astui voimaan vuoden 2003 alusta.

Vammaisten pappisvihkimys

Piispainkokous linjasi helmikuussa 2000 periaatteet, joita suositetaan käytettävän tuomiokapituleissa arvioitaessa pappisvirkaan vihittävän kykenevyyttä tehtävään. Kirkkojärjestyksen mukaan papiksi vihittävän tulee olla terveydeltään pappisvirkaan kykenevä. Yksittäisissä tapauksissa kunkin hiippakunnan piispa ja tuomiokapituli päättävät itsenäisesti papiksi vihkimisestä. Piispainkokous tähdensi, että pappisvirka on seurakuntaa varten. Papiksi vihittävän on kyettävä hoitamaan se virka, jota hoitamaan hänet vihitään. Pappisvirkaan pyrittävän työkykyä arvioidaan sekä henkisten että fyysisten ominaisuuksien perusteella. Piispainkokous korosti, että jokainen pappisvihkimys on perusteelliseen harkintaan nojaava yksittäistapaus, olipa vihittävä vammainen tai ei-vammainen. Kokemus on piispainkokouksen mukaan osoittanut, että fyysinen vamma ei ole pelkästään haittatekijä, vaan myös merkittävä voimavara ihmisten kohtaamisessa.

Lasten kanssa työskentelevien rikosrekisteriote

Yhteiskunnan lainsäädännössä tehtyjen ratkaisujen vuoksi kirkolliskokous päätti toukokuussa 2002 ottaa kirkkolainsäädäntöön säännöksen, jonka mukaan lasten kanssa pysyväisluontoisesti toimivien kirkon työntekijöiden ja viranhaltijoiden tulee esittää rikosrekisteriote ennen viran vastaanottamista. Otteesta tulee ilmetä, onko henkilö tuomittu sukupuolisiveellisyttä loukkaavasta teosta, seksuaalirikoksesta, törkeästä henkeen tai terveyteen kohdistuneesta rikoksesta tai huumausainerikoksesta. Rikosrekisteriotteen esittämisvelvollisuus koskee kirkossa yleisimmin päiväkerhojen ja iltapäiväkerhojen lastenohjaajia sekä nuorisotyön ohjaajia, mutta myös diakoniatyöntekijöitä, kanttoreita ja pappeja työtehtävistä riippuen. Lainmuutos tuli voimaan vuoden 2003 alusta.

Sukupuolikiintiöt

Kirkolliskokous antoi toukokuun 2001 täysistunnossaan kirkkohallituksen tehtäväksi valmistella säännösmuutokset siitä, miten tasa-arvolakia sovelletaan kirkon hallintoon ja henkilövalintoihin. Kirkkohallitus esitti kirkolliskokoukselle, että tasa-arvolain kiintiöperiaate ulotettaisiin koskemaan kirkon ja seurakuntien hallinto- ja toimielimiä. Kirkolliskokous hyväksyi kiintiöperiaatteen toukokuussa 2003. Päätöksen mukaan tasa-arvolaki koskee kokonaisuudessaan kirkon hallintoa, jollei kyse ole uskonnon harjoittamiseen liittyvästä toiminnasta. Kiintiöt koskevat mm. kirkkohallitusta, kirkon sopimusvaltuuskuntaa, kirkon ulkoasiain neuvostoa, komiteoita sekä kirkon ja seurakuntien johtokuntia, toimikuntia, neuvottelukuntia ja työryhmiä. Naisia ja miehiä tulee valita vähintään 40 %. Periaate ei kuitenkaan koske seurakuntavaaleilla valittavia hallintoelimiä, kuten kirkkovaltuustoja ja seurakuntaneuvostoja. Periaatteen ulkopuolella ovat myös kirkolliskokous, piispainkokous, tuomiokapituli ja hiippakuntavaltuusto.

3. Toiminnalle asetetut tavoitteet

Kertomuskauden aikana kirkossa ja seurakunnissa siirryttiin aikaisempaa enemmän strategiseen toiminnan suunnitteluun. Seurakuntien tuli ottaa käyttöön pidemmän aikavälin toiminta- ja taloussuunnitelmat, ja kokonaiskirkolle valmistui useita toimintastrategioita.

3.1. Seurakuntien toiminta- ja taloussuunnitelmat

Seurakuntien ja seurakuntayhtymien on vuodesta 1999 lähtien pitänyt laatia vähintään kolmivuotinen toiminta- ja taloussuunnitelma. Vuodelle 2003 tällaisen suunnitelman oli laatinut 94 % seurakunnista. Toiminta- ja taloussuunnitelma puuttui useimmin pieniltä, alle 4 000 jäsenen seurakunnilta (8 prosentilla ei ollut suunnitelmaa). Sen sijaan kaikki seurakuntayhtymät olivat laatineet lakisääteisen suunnitelman.

Kahdella kolmasosalla (66 %) seurakunnista oli erillinen metsäsuunnitelma, ja 11 % oli sisällyttänyt sen toiminta- ja taloussuunnitelmaan. Maankäyttösuunnitelma oli erillisenä 26 %:lla seurakunnista ja 12 %:lla osana toiminta- ja taloussuunnitelmaa. Erillinen koulutussuunnitelma oli joka kolmannella (37 %) seurakunnalla, niin ikään joka kolmannella (32 %) se oli osana toiminta- ja taloussuunnitelmaa. Erillinen henkilöstösuunnitelma oli vain kuudella prosentilla seurakunnista, mutta lähes puolet (46 %) oli sisällyttänyt sen toiminta- ja taloussuunnitelmaan. Työsuojelusuunnitelma oli erillisenä 40 %:lla seurakunnista ja kymmenellä prosentilla osana toiminta- ja taloussuunnitelmaa. Kriisivalmiussuunnitelma oli kahdella kolmasosalla (66 %) seurakunnista erillisenä ja kuudella prosentilla osana toiminta- ja taloussuunnitelmaa.

Monet suunnitelmat puuttuivat useimmilta seurakunnilta. Eko-ohjelma oli erillisenä suunnitelmana vain seitsemällä prosentilla seurakunnista, ja lisäksi neljällä prosentilla se oli osana toiminta- ja taloussuunnitelmaa. Viestintäsuunnitelma oli yhdeksällä prosentilla seurakunnista erillisenä, lisäksi 14 %:lla osana toiminta- ja taloussuunnitelmaa. Tasa-arvosuunnitelma oli vain kolmella prosentilla seurakunnista erillisenä suunnitelmana, lisäksi neljällä prosentilla osana toiminta- ja taloussuunnitelmaa.

Taulukko 9. Seurakuntien laatimat pidemmän aikavälin suunnitelmat vuonna 2003 (%).

	Erillisenä suunnitelmana	Osana vähintään kolmi-vuotista toiminta- ja taloussuunnitelmaa	Ei suunnitelmaa
Taloussuunnitelma	7	88	5
Toimintasuunnitelma	6	88	6
Henkilöstösuunnitelma	6	46	48
Investointisuunnitelma	9	64	27
Metsäsuunnitelma	66	11	23
Maankäyttösuunnitelma	26	12	61
Luonnonsuojelusuunnitelma tai eko-ohjelma	7	4	89
Viestintäsuunnitelma tai -strategia	9	14	77
Henkilöstön koulutussuunnitelma	37	32	32
Työsuojelun toimintaohjelma	40	10	50
Tasa-arvosuunnitelma	3	4	94
Kriisivalmiussuunnitelma	61	6	33

3.2. Läsnaolon kirkko

Kirkkohallitus hyväksyi marraskuussa 2002 kirkon vision ja strategian *Läsnaolon kirkko*. Asiakirja sisältää Suomen evankelis-luterilaisen kirkon yhteisen mission, vision ja strategian vuoteen 2010. Lisäksi se käsittelee kirkon yhteisillä varoilla rahoitettavan toiminnan painopisteitä.

Läsnaolon kirkon mukaan kirkon missio eli perustehtävä on pysyvä, ajasta, paikasta ja yhteiskunnan tai kirkon järjestysmuodosta riippumaton. Se kiteytyy lähetyskäskyssä. Missiotaan toteutettava kirkko on avoin yhteisö, joka kutsuu mukaan kaikkia.

Kirkon visio eli tulevaisuudennäky kiteytyy asiakirjan nimessä *Läsnaolon kirkko*. Kirkon visiona on olla läsnä suomalaisessa todellisuudessa ja kohdata ihmiset siinä elämänpiirissä, jossa he elävät. Asiakirja nostaa kirkon visiosta esiin useita osa-alueita. Kansankirkon tulee olla uudistuva. Sen tulee ottaa huomioon väestörakenteen ja kulttuurin muutokset. Se kohtaa ihmiset henkilökohtaisella tasolla, vahvistaa jäsentensä siteitä kirkkoon, liikkuu sinne, missä ihmiset ovat sekä suuntaa ja siirtää voimavaroja joustavasti. Läsnaolon kirkko on perheen ja sen elämän muutosten keskellä. Tämä tarkoittaa sitä, että kirkko tukee perheiden hyvän elämän edellytyksiä, puolustaa oikeutta lapsuuteen ja nuoruuteen eikä jätä yksin isovanhempien sukupolvea. Läsnaolon kirkko toimii yhteiskunnallisten ristiriitojen maailmassa. Se taistelee heikkojen ja syrjäytyneiden puolesta, madaltaa muureja ihmisryhmien väliltä sekä seuraa aktiivisesti yhdentyvän Euroopan ja maailman kehitystä.

Läsnaolon kirkko on jumalanpalveluselämän, kasvatuksen ja palvelun kirkko. Se opettaa selkeästi ja ymmärrettävästi uskon yksinkertaista perussisältöä, ohjaa monipuoliseen jumalanpalveluselämään ja etsii heikot ja syrjäytyneet.

Läsnaolon kirkko on vuorovaikutuksen kirkko. Se pitää tärkeänä henkilökohtaista vuorovaikutusta, on aktiivisesti mukana vuorovaikutuksellisessa sähköisessä viestinnässä ja sopeutuu nopeasti uuteen viestintäteknikkaan.

Läsnaolon kirkko on yhteistyön kirkko. Se tukee jäseniään heidän kutsumuksessaan kristittyinä arkielämän keskellä, hakeutuu eri tahojen yhteistyökumppaneiksi, huolehtii työvoiman

rekrytoinnista ja varustamisesta kirkon palvelukseen ja selventää johtajuuden ulottuvuuksia.

Mission ja vision pohjalta hahmotettu strategia koski Kirkon keskusrahaston varoilla tehtävää työtä. Kirkon keskushallinto ja hiippakuntahallinto nähtiin instrumenteiksi kirkon visioon pohjautuvan strategian toteuttamiseksi. Asiakirjan mukaan kirkon keskushallinnon tulee turvata seurakunnille ja hiippakunnille mahdollisimman hyvät toiminnalliset edellytykset toimia läsnäolon kirkon puolesta, keskittyä kirkon yhteisistä asioista huolehtimiseen sekä pitää huolta henkilöstöstään ja sen valmiudesta hoitaa sille annettuja tehtäviä.

Hiippakuntien tuomiokapitulien nähtiin olevan avainasemassa sitouttamassa seurakuntia toimimaan läsnäolon kirkkona. Hiippakuntien tehtävänä on seurakuntien työn välitön tukeminen, ohjaaminen ja kehittäminen, seurakuntarakenteen ja seurakuntien yhteistyön kehittäminen sekä hiippakunnallisen toiminnan kehittäminen.

3.3. Tietohallintostrategia

Luterilaiselle kirkolle valmistui vuonna 2002 uusi tietohallintostrategia nimeltään *Tietoyhteiskunnassa läsnä oleva kirkko*. Kirkon tulee strategian mukaan osallistua aktiivisesti tietoyhteiskunnan kehittämiseen. Kirkko soveltaa uutta tieto- ja viestintätekniikkaa rakentamalla verkkopalveluita. Seurakuntia kannustetaan keskinäiseen yhteistyöhön ja verkostoitumiseen muun yhteiskunnan kanssa. Strategiassa linjataan sitä, miten tietotekniikan avulla tuetaan ja kehitetään kirkon toimintaa, hallintoa ja taloudenpitoa. Kehittämisen lähtökohtana on kirkon perustehtävän, julistuksen, kasvatuksen, palvelun ja yhteyden tarpeet.

3.4. Viestintästrategia

Kirkkohallitus asetti kesäkuussa 2000 työryhmän valmistelemaan kirkon viestintästrategiaa vuosiksi 2002–2007. Viestintästrategia liittyi kirkon yhteiseen *Läsnäolon kirkko* -strategiatyökentelyyn. Työryhmä jätti mietintönsä *Vuoropuhelun kirkko – kirkon viestintästrategia* Kirkkohallitukselle toukokuussa 2002.

Elokuussa 2002 kirkkohallitus päätti lähettää strategialuonnoksen palautekierrokselle seurakuntiin, hiippakuntiin, kirkollisille järjestöille sekä Kirkkohallituksen eri osastoille ja yksiköille. Strategia viimeisteltiin saadun palautteen perusteella. Kirkkohallitus hyväksyi viestintästrategian huhtikuussa 2004. Kirkon viestinnän strategisiksi tavoitteiksi asetettiin vuoropuhelun kulttuurin mukaisen viestintäosaamisen aikaansaaminen, kirkon jäsenyyden merkityksen vahvistaminen ja viestintäresurssien mahdollisimman tehokas hyödyntäminen.

3.5. Vammaispoliittinen ohjelma

Kirkkohallitus hyväksyi istunnossaan elokuussa 2003 kirkon vammaispoliittisen ohjelman *Kirkko kaikille*. Ohjelman tavoitteena on saada vammaisten ihmisten ääni kuuluville kirkon toiminnassa ja päätöksenteossa. Vammaisten ihmisten tarpeet pyritään ottamaan huomioon kirkon toiminnan kaikilla tasoilla. Se on myös kirkon puheenvuoro Euroopan vammaisten vuonna vammaisten ihmisten tasavertaisuuden toteutumisen puolesta niin kirkossa kuin yhteiskunnassakin.

Ohjelman painotuksena on vammaisten oma toiminta kirkossa. Siinä suositellaan myös vertaistukiryhmien perustamista seurakuntiin yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa. Tarkoitus on myös kartoittaa vammaisten ihmisten tarpeet kokeiluseurakuntien alueella. Ohjelma lähetettiin seurakunnille ja hiippakunnille toiminnan suunnittelun pohjaksi.

3.6. Diakonia- ja yhteiskuntatyön strategia

Kirkkohallitus hyväksyi syyskuussa 2003 strategian kirkon diakonialle ja yhteiskuntatyölle. *Vastuun ja osallisuuden yhteisö – Diakonia ja yhteiskuntatyö 2010* -strategia lähetettiin seurakuntiin, muualle kirkon kentälle sekä alan koulutuslaitoksille. Yhteisten linjausten tavoitteena on auttaa kirkon yksiköitä niiden omien strategioiden laatimisessa.

Strategiassa käydään läpi kirkon diakonia- ja yhteiskunnallisen työn lähtökohtia sekä sen nykytilaa 2000-luvun alussa. Strategiaan on koottu diakoniatyöhön vaikuttavia maailmanlaajoja ja suoma-

laisen yhteiskunnan rakennemuutoksia sekä ihmisten elämäntapojen ja kirkon muutoksia. Nykyisen toiminnan kipupisteinä pidettiin mm. voimakkaassa muutosvaiheessa olevaa koulutusta ja vuosia jatkunutta epäselvyyttä kirkon virkarakenteen uudistamisesta. Pappien rooli seurakuntien diakoniatyön johdossa on monissa seurakunnissa epäselvä. Diakoniatyöntekijät kohtaavat työssään myös yhä useammin väkivallan uhkaa.

Kirkon diakonian ja yhteiskuntatyön visio on tiivistetty ilmaukseen *vastuun ja osallisuuden yhteisö*. Visio kuvaa kirkon kasvun suuntaa. Toisaalta työllä pyritään vaikuttamaan yhteiskuntaan, että sitä ohjaisivat vastuun ja osallisuuden periaatteet ja siinä kehittyisi erilaisia vastuun ja osallisuuden yhteisöjä. Strategiassa nostettiin esille viisi visiosta nousevaa tavoitetta. Ne olivat lähimmäisvastuun ja yhteiskuntavastuun syventäminen, diakoniaseurakunnan rakentaminen, osallisuuden vahvistaminen, turvaverkkojen lujittaminen ja kestävä kehityksen tukeminen. Strategia sisälsi myös 10 työalan kehittämistavoitetta ja keinoja niiden saavuttamiseksi.

3.7. Lapsi- ja nuorisotyön strategia

Lapsi- ja nuorisotyön strategiaa valmisteltiin kertomuskauden aikana. Huhtikuussa 2004 Kirkkohallitus hyväksyi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lapsi- ja nuorisotyön strategian *Jumala on. Elämä on nyt. Rakkaus liikuttaa. Kirkon lapsi- ja nuorisotyön missio ja visio sekä strategia 2010*. Strategialinjausten tarkoituksena on antaa lapsi- ja nuorisotyön kehittämiseen yhteistä suuntaa kirkon sekä valtakunnallisen, hiippakunnallisen että paikallistason toimijoille. Strategia pyrkii myös tukemaan työn suunnittelua ja kehittämistä paikallisseurakunnissa.

III KIRKON KEHITYSSUUNNAT

1. Jäsenet

- Kirkkoon kuului kertomuskauden lopussa 84,1 % suomalaisista. Tärkeimpinä kirkkoon kuulumisen syinä pidettiin kirkollisia toimituksia. Erilaiset kirkon yhteisöä tukevat tehtävät nähtiin tärkeinä. Syntyneistä lapsista 87,0 % kastettiin evankelis-luterilaisen kirkon jäseniksi vuonna 2003.
- Kirkosta eroaminen kasvoi vuonna 2003 uuden uskonnonvapauslain eroamiseen tuomien helipotusten myötä lähelle lamavuosien ennätyskorkeita eroamislukuja. Eroamista lisäsi osittain myös vuoden 2004 alusta voimaan tullut uusi hautaustoimilaki, jonka myötä seurakuntien oli hinnoiteltava kirkkoon kuulumattomien hautapaikat samoin kuin kirkkoon kuuluvien.
- Kirkkoon liittyminen väheni 5,1 % edellisestä kertomuskaudesta. Nuoret aikuiset olivat aktiivisimpia kirkkoon liittyjiä kuten myös kirkosta eroajia. Kirkosta eroaminen kuten myös kirkkoon liittyminen oli voimakainta Helsingin hiippakunnassa.
- Muuttoliike oli vilkkaampaa kuin koskaan aikaisemmin. Uuteen seurakuntaan muutti 1,35 miljoonaa ihmistä. Muuttovoitto keskittyi Helsingin ja Tampereen hiippakuntiin, mutta muissa hiippakunnissa väkiluku väheni kertomuskaudella.

1.1. Kirkkoon kuuluminen

Evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuului kirkon väestötilastojen mukaan vuoden 2003 lopussa 4 390 261 henkeä, mikä vastaa 84,1 % maan väestöstä (Tilastokeskuksen mukaan 84,2 %). Kirkon kokonaisjäsenmäärä oli 4 586 414. Tässä luvussa on myös mukana 196 153 poissa olevaa kirkon jäsentä. He ovat esimerkiksi ulkomailla töissä olevia suomalaisia.

Evankelis-luterilaisen kirkon jäsenet kuuluivat kaikkiaan 582 seurakuntaan. Seurakuntien määrä väheni kertomuskaudella viidellä seurakunnalla. Vuoden 2000 alusta alkaen Turun arkkihiippakunnassa Metsämaan seurakunta liitettiin Kanta-Loimaan seurakuntaan ja Helsingin hiippakunnassa Siuntion seurakunta jaettiin Siuntion suomalaiseksi seurakunnaksi ja Sjundeå svenska

församling -nimiseksi seurakunnaksi. Vuoden 2001 alusta alkaen Oulun hiippakunnassa Temmeksen seurakunta liitettiin Tyrnävän seurakuntaan. Vuonna 2003 Tampereen hiippakunnassa Hämeenlinnan ja Vanajan seurakunnat lakkautettiin itsenäisinä seurakuntina ja niiden tilalle perustettiin uusi seurakunta Hämeenlinna-Vanajan seurakunta. Mikkelin hiippakuntaan kuuluva Värttilän seurakunta lakkautettiin ja liitettiin Tohmajärven seurakuntaan.

Kuopion hiippakuntaan kuuluvat Muuruveden ja Säyneisten seurakunnat liitettiin Juankosken seurakuntaan ja seurakunnat lakkautettiin itsenäisinä seurakuntina.

Kirkon jäsen kuuluu kotikuntansa (tai siellä olevan asuinpaikkansa) mukaiseen paikallisseurakuntaan. Kirkon jäsenellä on oikeus päästä osalliseksi kirkon pyhistä toimituksista sekä seurakunnan palveluista ja toiminnasta. Jäsenellä on äänioikeus seurakunnallisissa vaaleissa. Konfirmoidulla seurakunnan jäsenellä on oikeus toimia kummina.

Taulukko 10. Seurakuntien jakautuminen eri kokoluokkiin vuonna 2003.

Väkiluku	Seurakuntia, kpl	Seurakunnista %	Kirkon väkiluvusta %
Alle 3 000	216	37,1	8,6
3 000–5 999	143	24,6	14,0
6 000–8 999	67	11,5	11,3
9 000–11 999	42	7,2	9,8
12 000–14 999	36	6,2	11,1
15 000–19 999	25	4,3	10,0
20 000–29 999	34	5,8	18,6
30 000–	19	3,3	16,6
Yhteensä	582	100,0	100,0

Kirkon väkiluvusta 8,6 % oli pienissä alle 3 000 jäsenen seurakunnissa. Suurissa, yli 20 000 jäsenen seurakunnissa oli 35,2 % väkiluvusta. Suurin seurakunta oli Lapuan hiippakuntaan kuuluva Jyväskylän kaupunkiseurakunta, johon kuului 62 933 henkeä ja toiseksi suurin Helsingin hiippakuntaan kuuluva Malmin seurakunta (väkiluku 61 804 henkeä). Väkiluvultaan pienin seurakunta

oli Porvoon hiippakuntaan kuuluva Sottungan seurakunta (119 henkeä) ja toiseksi pienin Turun arkkihiippakuntaan kuuluva Velkuan seurakunta (215 henkeä). Keskimäärin seurakuntien väkiluku oli 7 543 henkeä.

Suurin osa seurakunnista oli itsenäisiä talousyksiköitä. Vuonna 2003 niitä oli yhteensä 381 seurakuntaa. Osittaisia yhteistalouksia oli 15 ja niihin kuului 38 seurakuntaa. Täydellisiä yhteistalouksia oli 40 ja niihin kuului 163 seurakuntaa.

Kirkkoon kuuluvien suhteellinen osuus pieneni kertomuskaudella 1,0 prosenttiyksikköä. Absoluuttinen väkiluku väheni kuitenkin vain 9 854 hengellä (–0,2 %). Naisista kirkkoon kuului 86,5 % ja miehistä 81,8 %. Kirkkoon kuuluvien sekä miesten että naisten osuus laski kertomuskauden aikana yhdellä prosenttiyksiköllä.

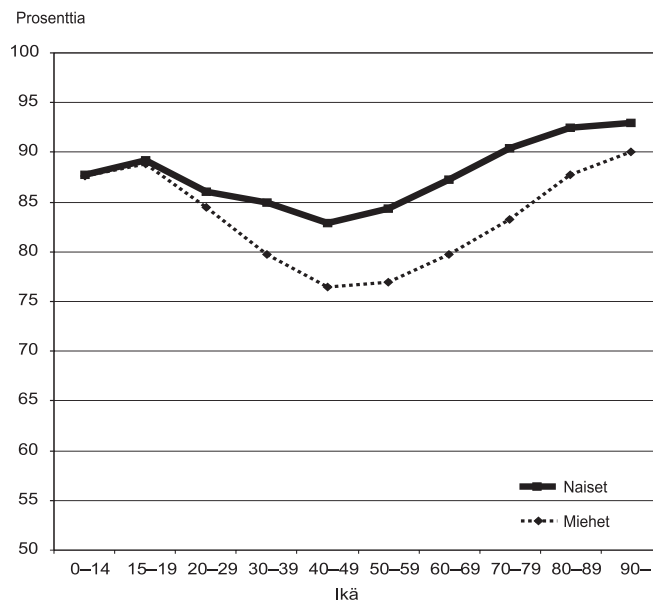
Eri hiippakunnista väkiluku väheni kertomuskaudella suhteellisesti ja absoluuttisesti eniten Kuopion hiippakunnassa (–3,1 %). Suurin kasvu oli Helsingin hiippakunnassa, missä väkiluku kasvoi 2,5 %. Helsingin hiippakunnan lisäksi väkiluku kasvoi ainoastaan Tampereen hiippakunnassa (+0,9 %).

Alhaisin kirkkoon kuuluvien osuus oli Helsingin hiippakunnassa, jossa 76,4 % väestöstä kuului kirkkoon. Korkein osuus oli Porvoon hiippakunnassa (90,5 %).

Taulukko 11. Seurakuntien väkiluku hiippakunnittain vuonna 2003 ja väkiluvun muutos vuosina 1999–2003.

Hiippakunta	Väkiluku 31.12.2003	Muutos 1999–2003	Muutos %	Hiippakunnan väkiluvun osuus koko kirkon väkilu- vusta %	Kirkkoon kuuluvia %
Turku	576 603	–3 545	–0,6	13	86,5
Tampere	645 810	6 016	0,9	15	83,8
Oulu	551 984	–1 380	–0,2	13	89,7
Mikkeli	448 465	–13 697	–3,0	10	88,0
Porvoo	264 935	–3 527	–1,3	6	90,5
Kuopio	459 391	–14 827	–3,1	10	85,8
Lapua	454 474	–2 866	–0,6	10	87,7
Helsinki	988 599	23 972	2,5	23	76,4
Koko kirkko	4 390 261	–9 854	–0,2	100	84,1

Kuvio 14. Kirkkoon kuuluvien osuus ikäryhmittäin vuonna 2003. Tilastokeskus.

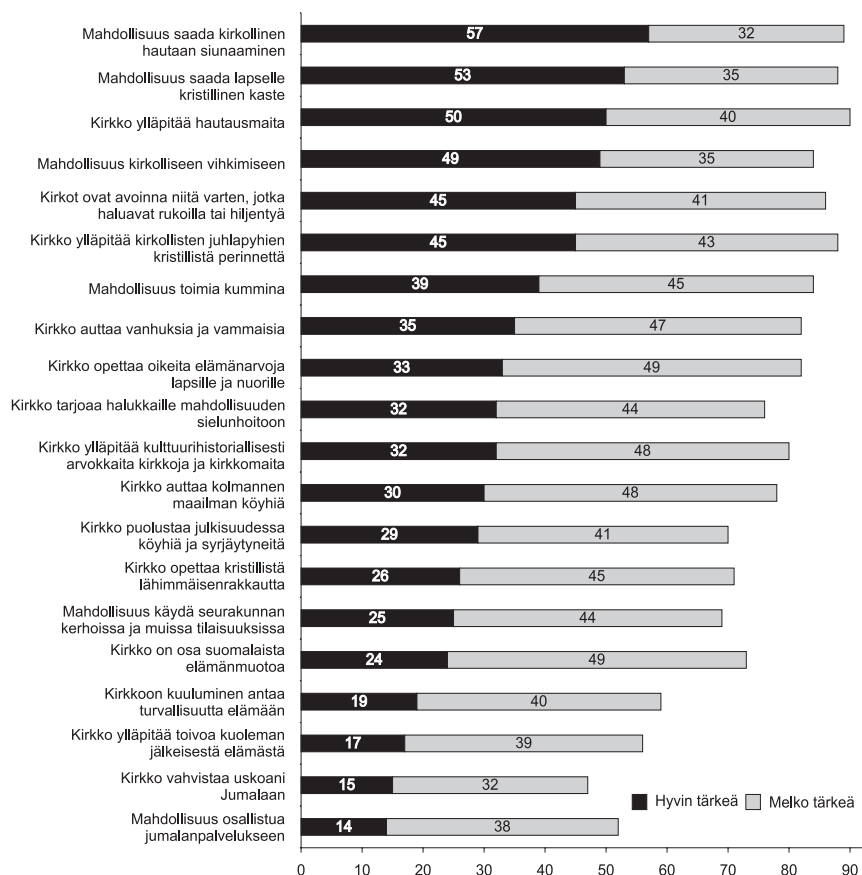
Kirkkoon kuuluvien osuus oli alhaisin 40–49-vuotiaiden ikäryhmässä. Tilastokeskuksen tietojen mukaan heistä 79,7 % kuului kirkkoon. Eniten kirkkoon kuuluvia oli kaikkein vanhimmissa ikäryhmissä sekä rippikouluikäisten ja sitä hieman vanhempien keskuudessa. Yli 80-vuotiaista kirkkoon kuului yli 90 %, 15–19-vuotiaista lähes 90 %. Näin ollen kirkkoon kuuluvien osuus ikäryhmissä muodosti lähes U-muotoisen käyrän, jossa pohjan muodostivat keski-ikäiset. Kaikissa ikäryhmissä naisten keskuudessa kirkkoon kuuluvia oli suhteellisesti enemmän kuin miesten keskuudessa. Aivan pieni ero oli havaittavissa jo alle 15-vuotiaiden keskuudessa eli ikäryhmässä, joiden uskonnollisiin yhdistyksiin kuuluminen on vanhemmista riippuvaista. Suurimmillaan miesten ja naisten väliset erot olivat 50–69-vuotiaiden ikäryhmissä. Näissä ikäryhmissä naisista kirkkoon kuuluvia oli yli 7 prosenttiyksikköä enemmän kuin vastaavan ikäisten miesten keskuudessa. Alhaisimmillaan kirkkoon kuuluvien osuus oli 40–49-vuotiaiden miesten keskuudessa, joista vain kolme neljästä (76,5 %) kuului kirkkoon. Suurin osa kirkkoon kuulumattomista ei kuulunut mihinkään rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan.

40–49-vuotiaista miehistä peräti 21,5 % kuului väestörekisteriin ja vain 2,0 % muihin rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin.

Kirkkoon kuulumisen syyt

Puolet kirkon jäsenistä pitää kirkon merkitystä oman uskon vahvistajana tärkeänä syynä kirkkoon kuulumiselle (ks. kuvio 15). Kirkon merkitys uskon vahvistajana koettiin vuonna 2003 tärkeämmäksi syyksi kirkkoon kuulumiselle kuin 1990-luvun alussa. Puolet kirkon jäsenistä pitää mahdollisuutta osallistua jumalanpalveluksiin merkityksellisenä jäsenyydelleen.

Kuvio 15. Evankelis-luterilaisen kirkon jäsenten kirkkoon kuulumisen syyt. Gallup Ecclesiastica 2003, N=827 (%).

Tärkeimpiä kirkkoon kuulumisen syitä ovat kirkolliset toimitukset, kaste, avioliittoon vihkiminen ja hautaan siunaaminen, sekä se, että kirkko ylläpitää hautausmaita. Yhdeksän kymmenestä evankelis-luterilaisen kirkon jäsenestä pitää niitä tärkeinä syinä kirkkoon kuulumiselleen. Muita tärkeitä kirkkoon kuulumissyitä ovat muun muassa mahdollisuus toimia kummina ja se, että kirkko ylläpitää kirkollisten juhlapyhien kristillistä perinnettä ja opettaa oikeita elämänarvoja lapsille ja nuorille. Myös kirkon tekemää työtä vanhusten ja vammaisten auttamiseksi pidetään usein perusteena omalle jäsenyydelle. On merkille pantavaa, että kaikkien edellä mainittujen syiden merkitys kirkon jäsenyydelle vahvistui 2000-luvun alkupuolella. Esimerkiksi kirkollista vihkimistä jäsenyyden perusteena piti vuonna 2003 tärkeänä 84 prosenttia, neljä vuotta aiemmin 78 prosenttia. Kastetta piti tärkeänä 88 prosenttia, aiemmin 81 prosenttia.

Valtaosa (86 %) kirkon jäsenistä pitää tärkeänä sitä, että kirkot ovat avoinna niitä varten, jotka haluavat hiljentyä tai rukoilla. Tällainen mahdollisuus yksityiseen hiljentymiseen on kirkon jäsenille huomattavasti merkittävämpi kirkkoon kuulumisen syy kuin mahdollisuus osallistua jumalanpalveluksiin. Myös kirkon tarjoamaa sielunhoitoa pidetään tärkeänä.

Myös kirkon avustustoiminta koti- ja ulkomailla koetaan tärkeäksi kirkkoon kuulumisen syyksi. Kahdeksan kymmenestä (82 %) kirkon jäsenestä pitää tärkeänä kirkkoon kuulumisen syynä sitä, että kirkko auttaa vanhuksia ja vammaisia. Lähes yhtä suuri osa (78 %) pitää kirkkoon kuulumisensa syynä sitä, että kirkko auttaa kolmannen maailman köyhiä. Niin ikään köyhien ja syrjäytyneiden puolustamista julkisuudessa pidetään tärkeänä.

Kolmelle neljäsosalle kirkon jäsenistä myös se, että kirkko on osa suomalaista elämänmuotoa, on tärkeä kirkkoon kuulumisen syy. Vielä suurempi osa (80 %) pitää tärkeänä sitä, että kirkko ylläpitää kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kirkkoja ja kirkkomaita.

Kirkkoon kuulumisen syissä korostuvat ennen kaikkea kirkon yhteisöä tukevat tehtävät. Näitä ovat tradition ylläpitäminen siirtymäriittien kuten kasteen ja hautaan siunaamisen välityksellä ja eri tavoin kanssaihmisistä ja erityisesti heikoista huolehtiminen. Erilaiset kirkon yhteisöä vahvistavat tehtävät nähtiin myös

aiempaa tärkeämpinä. Kirkon yhteisöä tukevat tehtävät ilmenevät kahdella ulottuvuudella: yhtäältä kirkolta odotetaan tukea perheyhteisölle ja toisaalta kirkolta odotetaan tukea kansallisesti ja sen odotetaan palvelevan koko Suomen kansaa. Siirtymäriittien keskeinen tehtävä on nimenomaan perheyhteisöä tukeva. Erilaisten riittien kautta muutoksia kokevat ihmiset voivat tuntea jäsenyvänsä perheyhteisöön ja kokea turvallisuutta. Kansallista yhteisöä, kaikkia suomalaisia ja erityisesti heikoimmassa asemassa olevia suomalaisia tukevat asiat tulevat ilmi paitsi kysyttäessä kirkkoon kuulumisen syitä, myös kysyttäessä suomalaisilta, mitä kirkon työmuotoja he pitävät tärkeimpinä (ks. luku I 8.2.). Kirkon tärkeimpinä tehtävinä pidetään työtä vanhusten ja vammaisten parissa ja nuorisotyötä.

1.2. Kastetut, kuolleet ja muuttaneet

Kastetut ja kuolleet

Syntyvyys väheni kertomuskaudella lukuun ottamatta vuotta 2003, jolloin syntyneiden määrä lisääntyi hieman. Vuonna 2002 syntyneiden määrä laski poikkeuksellisen alas: alhaisemmalla tasolla se oli ollut edellisen kerran vuonna 1847 nälkävuosien aikaan. Vuonna 2003 Suomessa syntyi kaikkiaan 56 630 lasta. Kirkon jäseneksi heistä kastettiin 87,0 % (49 267 lasta). Kaikkiaan kertomuskaudella kastettiin 197 552 lasta, mikä on 10 644 vähemmän kuin edellisellä kertomuskaudella. Kastettujen osuus pieneni kuitenkin vain 0,5 prosenttiyksikköä nelivuotiskauden aikana (87,5 vuonna 1999). Vuonna 2003 kastettuja aikuisia oli 528 ja rippikoulun yhteydessä kastettuja nuoria oli 1 070.

Vaikka kastettujen määrä väheni, se oli edelleen läsnä olevan väestön kuolleisuutta korkeampi. Kirkon läsnä olevista jäsenistä kuoli kertomuskaudella 171 538 henkeä, vuosittain vajaa prosentti. Kuolleiden määrä väheni edellisestä kertomuskaudesta 2 371 henkeä.

Muuttoliike

Muuttoliike kasvoi kertomuskaudella ja oli voimakkaampaa kuin koskaan aiemmin. Kaikkiaan uuteen seurakuntaan muutti 1,35 miljoonaa henkeä. Voimakkaimmillaan muuttoliike oli vuonna 2001, jolloin uuteen seurakuntaan muutti kaikkiaan 350 144 henkeä. Muuttoliike suuntautui erityisesti Helsingin hiippakuntaan, missä uuteen seurakuntaan muuttaneita oli kertomuskaudella kaikkiaan 436 098 henkeä, mikä vastaa 44 %:a hiippakunnan väkiluvusta. Näin ollen lähes joka toinen Helsingin hiippakunnan seurakuntalainen oli kertomuskaudella ”uusi seurakuntalainen”. On kuitenkin otettava huomioon, että muuttamisella on taipumus kasaantua, jolloin yksi henkilö on saattanut muuttaa kertomuskaudella useita kertoja. Erityisesti opiskelijoille on ominaista useat muuttamiset lyhyen ajan sisällä. Muuttoliike oli voimakasta myös Tampereen hiippakunnassa, missä joka kolmas jäsenistä muutti uuteen seurakuntaan. Vähäisintä muuttaminen oli Porvoon ja Lapuan hiippakunnan seurakuntiin.

Taulukko 12. Seurakuntaan muuttaneita hiippakunnittain vuosina 2000–2003.

Hiippakunta	Seurakuntaan muuttaneita vuosina 2000–2003	% väkiluvusta
Turku	175 958	31
Tampere	222 428	34
Oulu	153 471	28
Mikkeli	101 494	23
Porvoo	48 255	18
Kuopio	121 432	26
Lapua	95 075	21
Helsinki	436 098	44
Koko kirkko	1 354 211	31

Suurin osa seurakunnista toivotti uudet seurakuntalaiset jollain tavoin tervetulleiksi. Tervetulkirjeellä kaikkia uusia seurakuntalaisia tervehdittiin 71 %:ssa seurakunnista, 4 %:ssa osaa uusista seurakuntalaisista. Uusien seurakuntalaisten henkilökohtaiset

tervetulleeksi toivottamiset olivat harvinaisia; niitä toteutettiin vuonna 2003 vain joka kymmenessä seurakunnassa. 2 %:ssa seurakunnista käytiin kaikkien muuttaneiden luona kotikäynnillä. Joka kymmenessä seurakunnassa (11 %) järjestettiin muuttaneille kutsutilaisuuksia. Yli sadassa seurakunnassa ei kuitenkaan millään tavoin toivotettu uusia seurakuntalaisia tervetulleeksi.

1.3. Kirkosta eroaminen

Vuosina 2000–2003 kirkosta erosi kaikkiaan 70 583 henkeä, mikä oli 1,6 % keskiväkiluvusta. Kasvua edelliseen kertomuskauteen oli 38 % (19 419 henkeä). Vuonna 2003 kirkosta eroaminen helpottui uuden uskonnonvapauslain voimaantulon myötä. Kirkosta eroaminen ei enää edellytä henkilökohtaista käyntiä eroamisilmoituksen täyttämiseksi. Eroamisilmoitus voidaan toimittaa myös postitse sille seurakunnalle, jonka jäsen henkilö on, tai mille tahansa maistraatille. Ilmoituksen voi laatia vapaamuotoisesti eikä mitään erillistä lomaketta tarvita. Eroamiseen ei myöskään enää liity kuukauden harkinta-aikaa. Ero astuu voimaan heti, kun kirjallinen eroamisilmoitus on jätetty tai saapunut maistraattiin tai siihen seurakuntaan, jonka jäsen henkilö on.

Kirkosta eroamista lisäsi myös uusi hautaustoimilaki, jonka myötä hautaustoimesta peritään kirkkoon kuulumattomilta ja kirkkoon kuuluvilta samansuuruiset maksut. Tämän monet kokivat epäoikeudenmukaiseksi. Kirkosta eroaminen nousi vuonna 2003 lähelle 1990-luvun lamavuosien lukuja. Kirkosta eroamisen ennätysvuonna 1992 kirkosta oli eronnut 30 710 henkeä. Vuonna 2003 erosi 26 857 henkeä, mikä vastaa 0,61 %:a kirkon väkiluvusta. Edellisestä vuodesta eroaminen lisääntyi 67,1 %. Lasten ja nuorten osuus kirkosta eronneista oli suhteellisen vähäinen. Vuonna 2003 eronneista 857 oli vanhempiensa mukana eroavia 0–14-vuotiaita ja 427 oli 15–17-vuotiaita.

Kirkosta eroaminen oli selvästi yleisempää kaupunkiseurakunnissa kuin maaseudulla. Vuonna 2003 tapahtui 80 % kirkosta eroamisista kaupunkiseurakunnissa. Suhteellisesti eroaminen kuitenkin kasvoi edellisestä vuodesta maaseudulla lähes yhtä paljon kuin kaupunkiseurakunnissa. Voimakkainta niin absoluutti-

sesti kuin suhteellisestikin eroaminen oli Helsingin hiippakunnassa, missä kirkosta erosi 0,9 % väkiluvusta vuonna 2003. Joka kolmas kirkosta eroaminen tapahtui Helsingin hiippakunnassa, jonka väkiluku kuitenkin kattaa vain 23 % koko kirkon väkiluvusta.

Eroaminen kasvoi kertomuskaudella kuitenkin suhteellisesti eniten Tampereen hiippakunnassa, jossa kasvua oli 55 %. Helsingin hiippakunnassa kasvua oli 47 % edelliseen kertomuskauteen. Vähäisintä kirkosta eroamisen kasvu oli Oulun (15 %) ja Kuopion (18 %) hiippakunnissa. Vähäisintä eroaminen niin suhteellisesti kuin absoluuttisesti oli Porvoon hiippakunnassa. Miehiä kirkosta eronneista oli 54,4 %.

Taulukko 13. Kirkosta eronneet vuosina 2000–2003.

Hiippakunta	Kirkosta eronneet vuonna 2003	% kirkosta eronneista	% keskväkiluvusta vuonna 2003	Yhteensä 2000–2003	Muutos ed. kertomuskaudesta %
Turku	3 150	12	0,5	8 619	47
Tampere	5 271	20	0,8	12 291	55
Oulu	2 351	9	0,4	6 518	15
Mikkeli	2 251	8	0,5	5 893	29
Porvoo	847	3	0,3	2 214	33
Kuopio	2 198	8	0,5	6 107	18
Lapua	1 845	7	0,4	5 360	27
Helsinki	8 944	33	0,9	23 581	47
Koko kirkko	26 857	100	0,6	70 583	38

Vaikka kirkosta eroaminen lisääntyi kertomuskaudella, valtaosa kirkon jäsenistä on sitoutunut kirkon jäsenyyteen eikä kirkosta eroaminen ole heille minkäänlainen vaihtoehto. Kaksi kolmesta kirkon jäsenestä ei ole edes ajatellut kirkosta eroamista. Heistä enemmistö ei myöskään voisi ajatella eroavansa kirkosta missään olosuhteissa. 17 % suomalaisista on joskus ajatellut kirkosta eroamista, mutta on aina päätynyt siihen, ettei se tule kysymykseen. Hieman yli joka kymmenes pitää kirkosta eroamista mahdollisena, kahdeksan prosenttia ei ole siitä aivan varma, viisi

prosenttia uskoo todennäköisesti eroavansa joskus kirkosta. Kirkosta eroamista mahdollisena pitävien määrä kasvoi jonkin verran kertomuskaudella. Vuonna 1999 niitä, jotka pitivät eroamista mahdollisena tai todennäköisenä, oli 9 %. Vuonna 2003 heidän osuutensa oli noussut 13 %:iin.

Kuvio 16. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsenten suhtautuminen ajatukseen kirkosta eroamisesta vuonna 2003 (%). Gallup Ecclesiastica 2003, N=827.

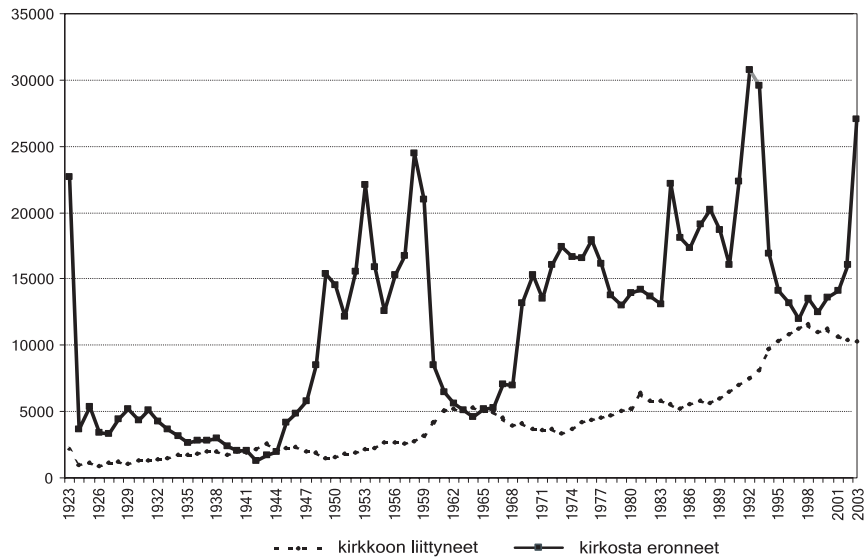
Naiset ovat miehiä sitoutuneempia kirkon jäsenyyteen. *Gallup Ecclesiastica 2003* -tutkimuksen mukaan naisista lähes puolet (46 %) ei voisi ajatella eroavansa kirkosta missään olosuhteissa, miehistä reilu kolmannes (35 %). Kuten edellä todettiin, kirkosta eroajat ovat myös hieman useammin miehiä kuin naisia.

Vain pieni osa kirkosta eronneista liittyy toiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan. Valtaosa eronneista jättäytyy uskonnollisten yhdyskuntien ulkopuolelle. Tarkkoja tietoja muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin liittyneiden kirkosta eronneiden määrästä ei kuitenkaan ole saatavilla. Joitain viitteitä antaa kuitenkin esimerkiksi se, että vuonna 2003 evankelis-luterilaisesta kirkosta erosi kaikkiaan 26 857 ja samana vuonna Ortodoksiseen kirkkokuntaan liittyi kaikkiaan 923 henkilöä. Jos kaikki heistä olisivat siirtyneet ortodoksikirkkoon evankelis-luterilaisesta seurakunnasta, tämä

tarkoittaisi, että 3 % kirkosta eronneista olisi liittynyt ortodoksikirkkoon. Määrä on siis hyvin vähäinen.

Kirkosta eroamisen taustalla on useimmiten se, että kirkon jäsenyys on menettänyt merkityksensä yksilön elämässä. Viime kädessä syynä ovat usein taloudelliset syyt. Kun jäsenyys on menettänyt merkityksensä, kirkollisveron maksaminen koetaan turhaksi. Taloudellisten syiden ohella kirkosta eroamisen syissä korostuu Kirkon tutkimuskeskuksen vuosina 2003–2004 kirkosta eronneilta keräämän kirjeaineiston perusteella myös erilaiset pettymykset kirkkoa kohtaan. Näitä ovat muun muassa yksittäisten työntekijöiden epäoikeudenmukaiseksi koettu toiminta tai kirkon hallinnolliset päätökset tai kannanotot, joihin yksilö ei ole kokenut voivansa yhtyä.

Kuvio 17. Kirkosta eronneiden ja kirkkoon liittyneiden määrät vuosina 1923–2003.

1.4. Kirkkoon liittyminen

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäseneksi tullaan tavallimmin kasteen kautta. Kastettavat voivat olla sekä lapsia että aikuisia. Aikuisille annetaan ennen kastamista kasteopetusta. Aikaisemmin muussa kristillisessä kirkossa tai yhteisöissä kirkon edellyttämällä tavalla kastetut tulevat Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäseniksi tunnustamalla kirkon tunnustuksen. Heitä ei kasteta uudelleen. Kirkon jäsenyydestä eronnut voi liittyä uudelleen kirkkoon. Liittyminen edellyttää yhteydenottoa kirkkoherranvirastoon. Aikuiselle annetaan kristillistä opetusta, mikäli hän ei ole käynyt rippikoulua. Seuraavassa tarkastellaan niitä, jotka ovat tulleet kirkon jäseniksi liittymällä siihen myöhemmin kuin lapsena kasteen kautta.

Kirkkoon liittyneiden määrä on pääosin ollut hitaassa kasvussa 1970-luvun alkuvuosista lähtien. Kertomuskaudella kirkkoon liittyi kaikkiaan 42 228 henkeä. Edellisestä kertomuskaudesta laskua oli 5,1 %. Kirkkoon liittyminen väheni kertomuskaudella kaikissa muissa hiippakunnissa paitsi Porvoon hiippakunnassa. Vuonna 2002 Kirkon tutkimuskeskuksen sadan seurakunnan otoksella keräämien tietojen perusteella nuoret aikuiset ovat paitsi aktiivisimpia kirkosta eroajia myös aktiivisimpia kirkkoon liittyneitä. Kirkkoon liitytään erityisesti kirkollisten toimitusten – rippikoulun, häiden ja lasten kastamisen – yhteydessä. Vuonna 2003 kaikkiaan 1 899 nuorta liittyi rippikoulun yhteydessä kirkon jäseneksi. Heistä 1 070 myös kastettiin. Muut kirkkoon rippikoulun yhteydessä liittyneistä oli kastettu lapsena. Maahanmuuttajien lapset muodostavat myös merkittävän kirkkoon liittyjien joukon.

Kirkkoon liittyjät ovat lähes yhtä usein naisia kuin miehiä. Vuonna 2003 kirkkoon liittyneistä 51,5 % oli naisia. Kaikkiaan vuonna 2003 kirkkoon liittyi 10 023 henkeä. Kirkkoon liittyneistä 2 658 oli 0–14-vuotiaita ja 1 326 oli 15–17-vuotiaita. On merkille pantavaa, että osa 0-vuotiaina kirkkoon liittyneistä on normaaliin tapaan vauvana kastettuja lapsia, jotka on ehditty ensin kirjata väestökisteriin.

Kirkkoon liittyneitä oli niin suhteellisesti kuin absoluuttisesti eniten Helsingin hiippakunnassa. Joka kolmas (35 %) kirkkoon liittyminen tapahtui Helsingin hiippakunnassa. Väkilukuun suhteutettuna myös Tampereen hiippakunnassa kirkkoon liittyminen oli tavallista yleisempää.

Taulukko 14. Kirkkoon liittyneet vuosina 2000-2003.

Hiippakunta	Kirkkoon liittyneet v. 2003	% kirkkoon liittyneistä	% keski-ikäiluvusta	Yhteensä kirkkoon liittyneitä 2000–2003	Muutos edellisestä kertomuskaudesta %
Turku	1 157	12	0,2	5 234	-4
Tampere	1 589	16	0,2	6 485	-7
Oulu	949	9	0,2	3 962	-5
Mikkeli	786	8	0,2	3 288	-5
Porvoo	448	4	0,2	1 725	8
Kuopio	756	8	0,2	3 340	-8
Lapua	806	8	0,2	3 369	-8
Helsinki	3 532	35	0,4	14 825	-5
Koko kirkko	10 023	100	0,2	42 228	-5

Gallup Ecclesiastica 2003 -haastattelututkimuksen mukaan joka kymmenes kirkkoon kuulumattomista pitää mahdollisena evankelis-luterilaiseen kirkkoon liittymistä. Heistä noin puolet pitää liittymistään todennäköisenä. Puolet (52 %) kirkkoon kuulumattomista ei voisi ajatellakaan liittyvänsä kirkkoon.

Kuvio 18. Kirkosta eronneiden suhtautuminen ajatukseen kirkkoon liittymisestä.

- » Kirkkoon kuuluvien osuus suomalaisista laski kertomuskaudella kirkosta eroamisen kasvun myötä. Niiden osuus kirkon jäsenistä, jotka pitävät eroamista mahdollisena, kasvoi niin ikään. Kirkon jäsenyyden vahvistaminen ja sen merkityksen korostaminen on yksi kirkon jatkuvista haasteista.
- » Kirkon jäseneksi tullaan kasteen kautta. Kastettujen lasten osuus on hiljalleen laskenut. Seurakuntien tulisi nykyistä aktiivisemmin rohkaista vanhempia kastamaan lapsensa ja olla yhteydessä niiden jäsenten koteihin, joiden lasta ei ole kastettu.
- » Muuttoliike asettaa jatkuvan haasteen seurakuntien toiminnalle ja resursien suuntaamiselle. Samalla kun lisääntyvä paine kohdistuu erityisesti pääkaupunkiseudulle, muuttotappioalueilla on vaikeuksia säilyttää toimintaa ennallaan. Molemmat vaativat lisäresursointia.
- » Muuttoliikkeen myötä vuosittain yli 300 000 seurakuntalaista muuttaa uuteen seurakuntaan. Seurakunnissa tulee kiinnittää erityistä huomiota uusien seurakuntalaisten tervetulleeksi toivottamiseen ja kotiuttamiseen uuteen seurakuntaansa.
- » Kirkosta eroaminen helpottui kertomuskauden lopussa ja on nyt helpompaa kuin kirkkoon liittyminen. Tulisiko kirkossa pohtia keinoja myös kirkkoon liittymisen yksinkertaistamiseksi?

2. Jumalanpalveluselämä

- *Jumalanpalvelusten kirja* ja *Evankeliumikirja* otettiin käyttöön adventtina 2000.
- Kirkolliskokous hyväksyi uuden *Kirkollisten toimitusten kirjan* vuonna 2003. Se päätettiin ottaa käyttöön adventtina 2004.
- Seurakuntalaiset osallistuivat jumalanpalvelukseen keskimäärin 1,6 kertaa vuonna 2003. Jumalanpalveluksiin osallistui viikoittain 3,2 % kirkon keskiväkiluvusta. Maaseudulla jumalanpalveluksiin osallistuttiin aktiivisimmin (3,9 % keskiväkiluvusta), kaupungeissa laiskimmin (2,8 % keskiväkiluvusta).
- Kirkolliset toimitukset ovat suomalaisille tärkeitä. Seurakuntalaiset pitivät kristillistä hautaamista suurimpana syynä kuulua kirkkoon. Toimituskeskustelut ja kirkollisen toimituksen yhteinen suunnittelu papin ja seurakuntalaisten kesken ovat yleistyneet.

2.1. Jumalanpalveluksen ja kirkollisten toimitusten kehittäminen

Kirkolliskokous asetti marraskuussa 1988 käsikirjakomitean (pj. Piispa Yrjö Sariola), jonka tehtäväksi tuli laatia ehdotus uudeksi suomen- ja ruotsinkieliseksi kirkkokäsikirjaksi sekä messusävelmistöksi. Kirkolliskokous hyväksyi uuden *Evanke-liumikirjan* (Kirkkokäsikirja I) keväällä 1999 ja uuden *Jumalanpalvelusten kirjan* (Kirkkokäsikirja II) molemmilla kielillä ylimääräisessä istunnossa tammikuussa 2000. Sekä suomen- että ruotsinkieliset käsikirjat otettiin käyttöön ensimmäisenä adventtina 2000.

Vuoden 2000 kirkkokäsikirja on järjestyksessä kahdeksas luterilainen käsikirja Suomessa. Niiden edeltäjänä voidaan pitää kato-lista käsikirjaa *Missale Aboensea* vuodelta 1488. *Mikael Agricola* laati luterilaisen käsikirjan *Messu eli Herran Ehtolinen* vuonna 1549, ja *Paavali Juusten* uudisti sen vuonna 1575. Seuraavat käsi-kirjat ovat vuosilta 1614, 1694, 1886, 1913 ja 1968.

Jumalanpalvelusten kirjassa esitetään pääjumalanpalveluksen, viikkojumalanpalveluksen ja sanajumalanpalveluksen kaavat. Pääjumalanpalvelukseen on tarjolla neljä sävelmäsarjaa, joista seurakunnat voivat valita omansa. *Evankeliumikirja* puolestaan sisältää kolme vuosikertaa kirkkovuoden tekstejä sekä niihin liit-tyviä jumalanpalveluksen rukouksia.

Jo välimietinnössään käsikirjakomitea korosti, että jumalanpal-veluksen ja kirkollisten toimitusten uudistamisen on noustava teologisista perusteista. Myös jatkotyöskentelyssään komitea katsoi, että jumalanpalveluksen uudistamisen on perustuttava sisällöllisiin lähtökohtiin, ja pyrki rakentamaan käytännön ratkaisut niiden pohjalle. Näin haluttiin välttää vaara, että käsikir-jauudistus muodostuu vain vanhan käsikirjan muodolliseksi ja tekniseksi paranteluksi.

Uudistuksen keskeisinä teologisina lähtökohtina korostettiin Jumalan kolmiyhteisyyttä jumalanpalveluksen kulmakivenä, jumalanpalvelusta Jumalan pelastavan läsnäolon juhlanä, saarnan liittymistä jumalanpalveluksen kokonaisuuteen, jumalanpalve-luksen diakonisuutta ja missionaarisuutta sekä jumalanpalveluksen luonnetta rukouksena. Jumalanpalveluselämän periaatteina komitea halusi korostaa jumalanpalveluksen rakenteen jous-

vuotta ja paikallisten voimavarojen huomioonottamista, huolellista suunnittelua kaikkien jumalanpalveluksessa palvelevien kesken maallikoita unohtamatta sekä jumalanpalveluksen toteuttamista nykyihmiselle ymmärrettävällä yleiskielellä. Jumalanpalvelusmusiikkia uudistettiin sisältölähtöisyyden näkökulmasta, jolloin sisällön mukaisuus merkitsee kielen mukaisuutta. Uudessa kantiloivassa laulutyyliä sanat lausutaan kuten puhuttaessa, luonnollisten korkojen ja tavujen laajuuksien mukaisesti.

Jumalanpalvelusuudistus toi kirkkovuoteen uusia teema- ja juhlapäiviä, kuten perheen sunnuntain, luomakunnan sunnuntain, Johanneksen päivän ja Pyhän Henrikin muistopäivän sekä uskonpuhdistuksen muistopäivän. Kirkkovuosi jaksetaan joulupääsiäis- ja helluntaijaksoon. Kirkolliskokous ei hyväksynyt kirkkokäsikirjaan komitean ehdottamaa muistopäiväkalenteria, vaan antoi sen jatkokehittämisen Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkityön keskukselle. Tarkoituksena on luoda kalenterista virikeaineisto seurakunnille, jotka voivat valintansa mukaan huomioida kirkon eri vuosisatojen vaikuttajien muistopäivät toiminnassaan.

Uudistuneeseen jumalanpalvelukseen liittyvä jumalanpalveluksen opas hyväksyttiin piispainkokouksessa syksyllä 2000. Oppaan nimeksi tuli *Palvelkaa Herraa iloiten* ja vastaavan ruotsinkielisen oppaan *Tjäna Herren med glädje*. Oppaat sisältävät käytännön ohjeita jumalanpalveluksen toteuttamiseen. Jumalanpalvelusuudistuksen hengen mukaisesti painotetaan väljyyttä, joka antaa tilaa paikallisille käytännöille.

Käsikirjakomitea (pj. piispa *Olavi Rimpiläinen*) on valmistellut ehdotusta *Kirkollisten toimitusten kirjaksi* (*Kirkkokäsikirja III*) vuodesta 1997. Suomenkielinen ehdotus luovutettiin arkkipiispalle keväällä ja ruotsinkielinen syksyllä 2001. Seurakunnilta pyydettiin ehdotuksesta palautetta, joka huomioitiin käsikirjavaliokunnan (pj. piispa *Juha Pihkala*) muokkaustyössä. Kirkolliskokous hyväksyi *Kirkollisten toimitusten kirjan* sekä suomen- että ruotsinkielisenä marraskuussa 2003. Suomenkielinen toimituskunta aloitti työnsä syksyllä 2003 ja ruotsinkielinen vuoden lopussa.

Kirkollisten toimitusten kirjan uudistamistarpeeseen ovat vaikuttaneet uuden raamatunkäännöksen käyttöönotto, yleinen kielen kehittyminen ja jumalanpalvelusuudistuksen yhteydessä tapahtunut liturgisen kulttuurin muutos. Uusi toimi-

tusten kirja on edeltäjiään huomattavasti laajempi. *Kasuaalitoimitusten* lisäksi siihen kuuluvat *vihkimisten, virkaan asettamisten ja tehtävään siunaamisten* kaavat ja *rukoushetkien* kaavat sekä *lauluja ja psalmien kertosakeitä kirkollisiin toimituksiin*.

Kasuaalitoimitusten kaavojen pohjana on sanajumalanpalveluksen rakenne. Jokainen kasuaalitoimitus ymmärretään uudistuksessa jumalanpalvelukseksi. Jumalanpalvelusuudistuksen linjausten mukaisesti seurakuntalaisten osuutta toimituksen suunnittelussa ja toteutuksessa on pyritty lisäämään, mutta muistettu myös heitä, jotka haluavat vain olla mukana. Myös virsilauluun ja yhteiseen rukoukseen yhtyminen on osallistumista. Toimituskeskustelujen välttämättömyyttä ennen jokaista kirkollista toimitusta korostetaan.

Kasuaalitoimitusten osastoon (I) kuuluvat kaste (lapsen kaste, hätäkaste, hätäkasteen vahvistaminen, nuoren ja aikuisen kaste, kaste seurakunnan jumalanpalveluksessa), konfirmaatio (vaihtoehdot A ja B), kirkon yhteyteen ottaminen, avioliiton solmiminen (avioliittoon vihkiminen, morsiusmessu, avioliittoon siunaaminen), hautaus (hautaan siunaaminen, hautausmessu, maahan kätkeminen), yksityinen rippi, ehtoollinen erityistilanteissa, rukoushetkiä (sairaana luona, kuolevan luona, läheisen kuoltua, surukodissa, kriisitilanteessa), kodin siunaaminen sekä lauluja kasuaalitoimituksiin (liturgisia sävelmiä, psalmin kertosakeitä, lauluja).

Vihkimiset, virkaan asettamiset ja tehtävään siunaamiset (II) käsittävät papiksi vihkimisen, diakonian ja piispan virkaan vihkimisen, kirkkoherran ja kappalaisen virkaan asettamisen, seurakunnan tehtävään, lähetystyöhön ja kirkon erityistehtävään siunaamisen, kirkon ja hautausmaan tai siunauskappelin vihkimisen kaavat sekä lauluja vihkimisiin, virkaan asettamisiin ja tehtävään siunaamisiin.

Rukoushetkien aineistosta vuoden 1984 käsikirjassa olivat sairaan luona käynti ja rukoushetket surussa. Uudessa käsikirjassa *Rukoushetket* (III) on luokiteltu seuraaviin osastoihin ja niihin kuuluviin kaavoihin: *Perheen juhlia* (pyhän kasteen muistaminen, kouluun lähtevien siunaaminen, avioliittoon vihkimisen vuospäivä, syntymäpäivä sekä kodin siunaaminen), *Sairaus* (sairaana luona ja kuolevan luona), *Suru* (läheisen kuoltua, surukodissa,

sanomakellojen soidessa, vainajan muistaminen, läheisen haudalla ja kriisitilanteessa), *Seurakunnan juhlia* (seurakunnan perustamisen muistopäivä, kirkon rakentaminen, kirkon vihkimisen muistopäivä, kirkon esineistön käyttöönotto ja seurakunnan toimitilojen siunaaminen), *Työ* (kylvön siunaaminen, sadosta kiittäminen, koulun tai oppilaitoksen siunaaminen, lukukauden aloittaminen, hoitolaitoksen siunaaminen, teollisuuslaitoksen, toimiston tai muun työpaikan siunaaminen ja lipun käyttöönottoaminen), *Ruokarukoukset* sekä *Lauluja rukoushetkiin* (liturgisia sävelmiä, psalmin kertosäkeitä ja lauluja).

Kirkollisten toimitusten kaavoista saatu palaute

Kirkolliskokous pyysi vuonna 2001 viralliset lausunnot kirkollisten toimitusten kaavoista seurakunnilta, piispainkokoukselta, kirkkohallitukselta, tuomiokapituleilta, synodaalokokouksilta, yliopistojen teologisilta tiedekunnilta, joukolta kirkollisia koulutuslaitoksia ja järjestöjä sekä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksetta.

Seurakunnissa kirkollisten toimitusten uudistamista ei pidetty tarpeellisena, mutta tapaa, jolla uudistus toteutettiin, pidettiin kuitenkin hyvänä. 67 % seurakunnista piti toimitusten kirjan uudistamista melko tarpeettomana ja 12 % erittäin tarpeettomana. Vain 1 % näki sen tarpeellisena ja 15 % melko tarpeellisena. Käsi-kirjakomitean ehdotusta *Kirkollisten toimitusten kirjaksi* pidettiin kokonaisuudessaan melko hyvänä (66 %). Myös kirjan julkaisemiseen kolmena eri niteenä, B5-kokoon sekä taittoon oltiin pääosin tyytyväisiä. Lomake palautettiin 401 seurakunnasta.

Vuoden 1999 joulukuusta lähtien kenen tahansa oli mahdollista antaa palautetta myös kirkon kotisivuilla internetissä. Pääasiassa palautetta antoivat papit.

Kirkkokäsikirjan ja Raamatun eri käännökset

Uudesta kirkkokäsikirjasta valmistuivat pohjois- ja inarinsaamenkieliset käännökset vuonna 2000, ja ne otettiin käyttöön adventina. Suomessa saamelaisalueella on neljä seurakuntaa: Utsjoki,

Inari, Enontekiö ja Sodankylä. Vanhinta saamenkielistä jumalanpalvelusmateriaalia on olemassa jo 1600-luvulta.

Pohjoissaameksi ilmestyneeseen kokonaisuuteen kuuluvat jumalanpalvelusten kaavat, *Evankeliumikirja* sekä messusävelmistö. Messusävelmistössä on kaksi sävelmäsarjaa, joista toinen sarja on yhteinen suomalaisen *Jumalanpalvelusten kirjan* kanssa.

Inarinsaameksi on käännetty messun kaava, jumalanpalveluksen tekstejä ja osa päivän rukouksista. Inarinsaamenkielinen messu on sovitettu suomalaisen *Jumalanpalvelusten kirjan* toiseen sävelmäsarjaan.

Ruotsin valtion asettaman raamattutoimikunnan valmisteleva *Bibel 2000* hyväksyttiin kirkkomme viralliseksi ruotsinkieliseksi Raamatuksi. Kirkolliskokous teki piispainkokouksen esityksestä tästä päätöksen syksyllä 2000. Kaikissa ruotsinkielisissä kirkkokäsikirjoissa käytetään tätä raamatunkäännöstä.

Piispainkokous painotti, että virallisia raamatunkäännöksiä voi olla vain yksi. *Folkbibeln*-käännöksen kannattajia piispainkokous tuli vastaan siten, että piti sen käyttöä mahdollisena muussa seurakuntatoiminnassa kuin jumalanpalveluksissa ja kirkollisissa toimituksissa. *Folkbibeln*-rinnakkaiskäännöksen kannattajat tekivät aloitteita käännöksen hyväksymisestä tilapäiseen käyttöön, mutta piispainkokous ei pitänyt tätä mahdollisena, koska se olisi edellyttänyt käännöksen perusteellista tutkimista.

Pyhän Hengen ruotsinkielinen sanamuoto herätti keskustelua ruotsinkielisissä seurakunnissa. Ruotsinkielisen toimitusten kirjan osalta kirkolliskokous päättyi syksyllä 2002 uuden ja vanhan sanamuodon rinnakkaiskäyttöön Pyhästä Hengestä. Kaikissa kaavojen kohdissa voidaan käyttää vaihtoehtoisesti sekä vanhaa muotoa *den Helige Ande* että nykyruotsin mukaista *den Heliga Anden*. Ruotsinkielisessä *Evankeliumikirjassa* sekä *Jumalanpalvelusten kirjassa* ja nyt myös toimitusten kirjassa käytetään uuden raamatunkäännöksen muotoa *den Heliga Anden*, mutta perinteistä sanamuotoa on edelleen lupa käyttää kaikissa kirkollisissa toimituksissa. Tämä mainitaan toimitusten kirjan esipuheessa. Kirkolliskokouksen käsikirjavaliokunta painotti, että riippumatta siitä, kumpaa ilmausta käytetään, on kysymys jumaluuden kolmannen persoonan nimityksestä sillä tavalla kuin se määritellään kirkon

tunnustuskirjoissa. Vanha muoto korostaa lisäksi Pyhää Henkeä persoonana Isän ja Pojan rinnalla.

Apokryfikirjojen käännöskomitea valmisteli ensimmäistä osajulkaisuaan apokryfikirjoista kirkolliskokouksen marraskuussa 1999 antaman tehtävän mukaisesti. Komitean puheenjohtajana toimi professori *Raija Sollamo*.

Uuden kirkkokäsikirjan osia käännettiin ensimmäistä kertaa myös viittomakielelle. Viittomakieliseen käsikirjaan kuuluvat Isä meidän -rukous, Herran siunaus, kastekäsky, ehtoollisen asetus-sanat ja kymmenen käskyä. Kirkolliskokous hyväksyi viittomakielisen käsikirjan marraskuussa 2001 nimellä *Sana tulee näkyväksi*. Se otettiin käyttöön adventtina 2001.

Uusi virallinen käännös yhtenäistää viittomat ja luo pohjan yhteiselle jumalanpalveluskokemukselle. Tähän saakka kirkollisia tekstejä on viitottu monella eri tavalla. Viittomakielisellä käsikirjalla on viittomakielen kehityksen kannalta suuri merkitys. Tähän saakka kirkollisissa teksteissä käytetty kieli on ollut viitottua suomea, ei viittomakieltä. Käännöstyötä on verrattu *Mikael Agri-colan* työhön suomenkielisen kristillisen käsitteistön luomisessa.

Viittomakielisen käännöstyön seuraavassa vaiheessa on tarkoitus kääntää keskeisimmät jumalanpalveluskaavan osat sekä kirkollisista toimituksista kasteen, avioliittoon vihkimisen ja hautaan siunaamisen kaavat. Lisäksi aiotaan kääntää Luukkaan evankeliumi ja eräitä muita kohtia Raamatusta. Suomessa viittomakieltä käyttäviä on noin 10 000. Viittomakieli kirjattiin perustuslakiin vuonna 1995.

Sotilaat saivat uudistetun *Sotilaan virsikirjan* huhtikuussa 2002. Se sisältää 65 virsikirjasta valikoitua virttä, jumalanpalveluksien ja hartaushetkien kaavoja sekä Raamatun tekstejä ja rukouksia. Siitä löytyy myös *Maamme*- ja *Vala*-laulut. Puolustusvoimien käytössä olevaa virsikirjaa on tarkistettu keskimäärin kymmenen vuoden välein. Edellinen virsikirja on vuodelta 1994, ja ensimmäinen suomalaisille sotilaille tarkoitettu virsikirja vuodelta 1898. Kirjan jakelusta vastaa *Sotilaskotiliitto*, joka jakaa sen kaikille alokkaille. Myös ruotsinkielistä sotilaan virsikirjaa ollaan uudistamassa.

Jumalanpalveluksen kehittäminen

Jumalanpalvelusuudistuksen toteutuminen edellytti jumalanpalveluskoulutuksen tehostamista. Jumalanpalveluskoulutuksen koordinoimiseksi luotiin *Jumalanpalveluskoulutussuunnitelma 2000*. Jumalanpalveluselämän pitkä erityiskoulutus on laajuudeltaan 25 opintoviikkoa, ja sen yhteyteen integroitiin myös kirkkomusiikin koulutus. Myös hiippakunnat järjestivät alueillaan jumalanpalveluskoulutusta ja -konsultointia.

Uudistuneen jumalanpalveluksen vuoksi Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkityön keskus aloitti jumalanpalveluskasvatuksen projektin vuonna 2001. Projektin tarkoituksena on vahvistaa jumalanpalvelusuudistuksen tavoitteita, ja siihen kuuluu koulutusta, aineiston luomista sekä yhteyksien rakentamista ja ylläpitämistä. Jumalanpalveluksen sisällön avaaminen kaikenikäisille seurakuntalaisille voi tapahtua niin tiedollisesti kuin elämyksellisestikin. Seurakuntalaisten kasvu jumalanpalveluselämään tapahtuu luontevimmin paikallisten seurakuntatyöntekijöiden tukemana, jolloin jumalanpalveluskasvatuksessa ovat mukana lapsi-, varhaisnuoriso-, nuoriso- ja aikuistyöntekijät lastenohjaajasta kanttoriin ja pikkulapsityöntekijästä pappiin.

Jumalanpalveluselämä ja siihen kasvaminen nähdään projektissa yhtenä osana spiritualiteettia ja sen tukemista koskevaa prosessia. Jumalanpalveluselämä on ymmärrettävä laajana kokonaisuutena, jossa olennaista on ihmisten tuleminen hengellisesti hoidetuiksi. Jotta siihen päästään, seurakuntien työntekijöiden ammattitaito sekä sitoutuminen jumalanpalveluselämään ja spiritualiteetin hoitoon on otettava erityistarkasteluun ja sitä on tarvittaessa tuettava. Samoin jumalanpalveluselämän yhteisöllistä luonnetta on kehitettävä niin, että se sopii tähän aikaan. Kirkkovuoden ja jumalanpalveluselämän aineiden läpäisevyyttä kaikessa seurakunnan hartaus- ja jumalanpalveluselämässä on tuettava.

Piispa *Voitto Huotari* kiinnitti huomiota syksyn 2000 kirkolliskokouksessa laskeviin jumalanpalveluskävijätilastoihin. 1990-luvulla laskua oli yli miljoona käyntiä 5,5 miljoonasta 4,4 miljoonaan jumalanpalvelusuudistuksesta huolimatta. Huotari epäili yhdeksi syyksi tapaa, jolla uudistus on kirkossa hoidettu. Uudistus olisi viritettävä harvoin kirkossa käyvien ehdolla. Huotari suosit-

teli kutsujumalanpalveluksia, jolloin seurakunnat kutsuisivat eri ryhmiä jumalanpalveluksiin. Maallikoita voitaisiin ottaa nykyistä enemmän mukaan jumalanpalveluksen suunnitteluun. Myös ajankohtaisiin ja oman paikkakunnan asioihin voitaisiin jumalanpalveluksessa liittyä. Lisäksi Huotari ehdotti saarnan uudistamista jumalanpalveluksen kehittämiseksi.

Saarnaamisen tueksi papit saivat käsikirjan syksyllä 2001. *Saarnan käsikirja* pyrkii vastaamaan saarnan kehittämisen haasteisiin. Saarnan historian ja periaatteiden lisäksi käsikirjassa käsitellään saarnaan valmistautumista, saarnojen pohjana olevia Raamatun tekstejä, retoriikkaa sekä saarnan pitämiseen liittyviä käytännön kysymyksiä.

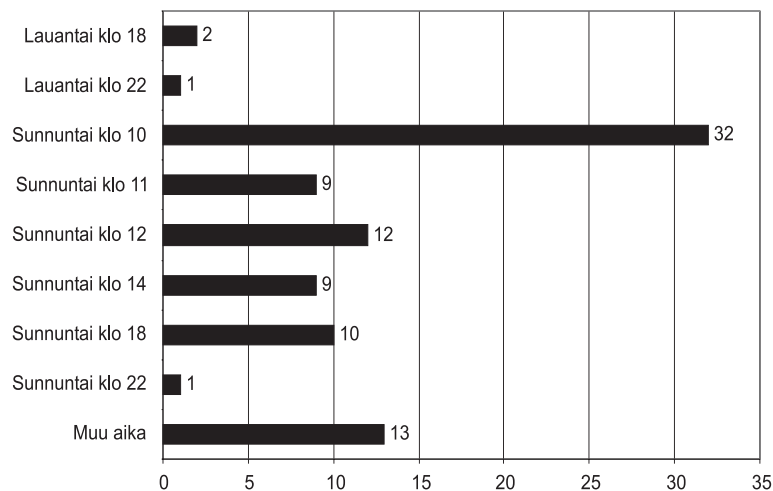
Tärkein seurakuntalaisten laatuodotus jumalanpalveluksessa on hyvä kuuluvuus, toiseksi tärkein papin uskottavuus ja kolmannella sijalla tutut virret. Huonoimmin näistä toteutui mahdollisuus laulaa tuttuja virsiä, selviää *Jussi P. Mäkelän* tutkimuksesta *Jumalanpalveluksen laatu* (2001). Jumalanpalvelukseen saapuneet seurakuntalaiset Helsingin Malmilla, Pihlajamäessä ja Kannelmäessä kertoivat, että tärkein syy jumalanpalvelukseen tulemiselle on hakea sieltä rauhaa. Toiseksi eniten kaivattiin pyhyden kokemusta ja Jumalan läsnäolon tuntua. Haastatelluista 80 % oli jumalanpalvelukseen kokonaisuutena tyytyväisiä.

Kirkon tutkimuskeskuksen teettämässä *Kirkkomonitor 2001* -kyselyssä selvitettiin, mikä kellonaika olisi sopivin jumalanpalvelukselle. Kyselyyn vastasi 2 500 suomalaista, ja heistä kaksi kolmesta piti itselleen sopivimpana jumalanpalveluksen alkamisaikana jotakin muuta kuin perinteistä sunnuntaita klo 10. Toisaalta mikään muu yksittäinen aika ei houkuttele enempää kuin klo 10, jota pitää itselleen mieluisimpana 32 %. Seuraavaksi suosituimmat ajankohdat ovat sunnuntaisin klo 12 (12 %), klo 18 (10 %), klo 14 (9 %) ja klo 11 (9 %).

Kyselyn mukaan 13 % suomalaisista katsoi, että kävisi useammin kirkossa, jos jumalanpalvelusaika olisi sopivampi. Alle 25-vuotiaista kuitenkin vain 10 % arveli lisäävänsä kirkossäkäyntiä, jos ajankohta olisi heille sopivampi. Kirkkoon lähtemisen kanssa kilpailevat muiden aktiviteettien lisäksi myös radio- ja televisiojumalanpalvelukset. Suomalaisista 31 % ja yli 65-vuotiaista

52 % oli sitä mieltä, että TV-jumalanpalveluksia tulisi lähettää joka sunnuntai.

Kuvio 19. Suomalaisille mieluisin jumalanpalvelusaika (%). Kirkkomonitor 2001, N=2 500.

2.2. Jumalanpalvelukset ja muut julkiset tilaisuudet

Jumalanpalvelukseen osallistuminen

Seurakunnissa järjestettiin vuonna 2003 yli 70 000 (70 561) jumalanpalvelusta, joista kaksi kolmasosaa (46 224) oli sunnuntain pääjumalanpalveluksia ja kolmannes (24 337) muita jumalanpalveluksia. Jumalanpalveluskäyntejä oli yhteensä 7,2 miljoonaa. Pääjumalanpalveluksissa oli vuoden 2003 aikana 4,3 miljoonaa ja muissa jumalanpalveluksissa 2,9 miljoonaa käyntiä.

Jumalanpalvelukseen osallistui vuonna 2003 viikoittain 3,2 % kirkon keskiväkiluvusta. Maaseudulla jumalanpalvelukseen osallistutaan aktiivisimmin (3,9 % keskiväkiluvusta), kaupungeissa laisimminkin (2,8 % keskiväkiluvusta). Vuoden mittaan seurakuntalaiset osallistuivat jumalanpalvelukseen keskimäärin 1,6 kertaa.

Pääjumalanpalveluskäyntejä seurakuntalaista kohti tuli vuonna 2003 keskimäärin yksi vuodessa. Ahkerimmin pääjumalanpalvelukseen osallistuttiin Porvoon (2,6 % keskipäiväkiluvusta) ja Kuopion (2,5 % keskipäiväkiluvusta) hiippakunnissa. Laiskimmin pääjumalanpalvelukseen osallistuttiin Helsingin (1,2 % keskipäiväkiluvusta) ja Tampereen (1,7 % keskipäiväkiluvusta) hiippakunnissa.

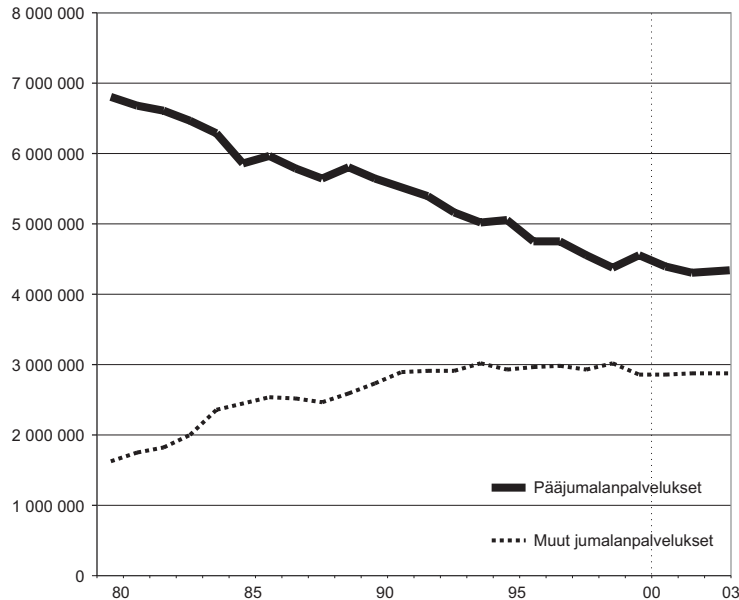
Taulukko 15. Jumalanpalvelukseen osallistuminen hiippakunnittain vuosina 2003 ja 1999.

Hiippakunta	Jumalanpalvelusten osallistujamäärät		
	1999	2003	Muutos 1999–2003 %
Turku	955 937	914 690	-4,3
Tampere	990 501	949 939	-4,1
Oulu	1 006 371	1 021 442	1,5
Mikkeli	801 150	749 717	-6,4
Porvoo	593 632	579 191	-2,4
Kuopio	971 307	886 790	-8,7
Lapua	908 952	841 096	-7,5
Helsinki	1 170 155	1 274 473	8,9
Koko kirkko	7 398 005	7 217 338	-2,4

Verrattaessa lukuja edellisiin vuosiin on otettava huomioon tilastointitavan muutos, jossa osa ennen muihin jumalanpalvelukseen kirjatuista jumalanpalveluksista (esim. jouluaaton ja kiirastorstain jumalanpalvelukset) on vuodesta 2000 lähtien tilastoitu pääjumalanpalvelukseen. Tästä syystä vain yhteenlaskettu jumalanpalveluskäyntiluku on vertailukelpoinen.

Myös muuttoliike vaikuttaa jumalanpalvelustilastoihin. Kun väki vähenee seurakunnassa tai koko hiippakunnassa, myös jumalanpalvelustilastot osoittavat harvenevaa kirkkovierasjoukkoa, ellei uusia ihmisiä saada kiinnostumaan osallistumisesta Jumalan kansan yhteiseen juhlaan.

Kuvio 20. Osallistuminen pääjumalanpalveluksiin ja muihin jumalanpalveluksiin vuosina 1980–2003.

Seurakuntien pääjumalanpalveluksen suunnittelussa seurakuntalaiset olivat vuonna 2003 yleensä mukana harvemmin kuin kerran kuukaudessa (66 %). Vähintään kerran kuukaudessa seurakuntalaiset olivat mukana 20 prosentissa, joka viikko tai lähes joka viikko 7 prosentissa ja ei koskaan 7 prosentissa. Pienissä seurakunnissa seurakuntalaisten mukaan tuleminen näyttää olevan yleisempää kuin suurissa ja maalla helpompaa kuin kaupungeissa.

Ovella tervehtiminen jumalanpalveluksen yhteydessä oli yleisimmin käytössä harvemmin kuin kerran kuukaudessa (41 %). Joka viikko tai lähes joka viikko ovella tervehtiminen oli käytössä 34 prosentissa pääjumalanpalveluksista.

Puolet seurakunnista tarjosi pääjumalanpalveluksen yhteydessä mahdollisuutta yksityiseen sielunhoitoon ja rippiin joko ennen jumalanpalvelusta tai sen jälkeen. 31 % seurakunnista ei tarjonnut tätä mahdollisuutta koskaan, 4 % vähintään kerran kuussa ja 16 % joka viikko tai lähes joka viikko.

Pääjumalanpalveluksen lukukappaleen tai esirukouksen lukijana oli seurakuntalainen joka viikko tai lähes joka viikko yli puolessa seurakunnista (51 %), kolmanneksessa seurakuntia

vähintään kerran kuussa ja viidenneksessä harvemmin. Vain 2 maaseutuseurakuntaa ilmoitti, ettei heillä koskaan toimi seurakuntalaisia näissä tehtävissä.

Rauhan toivottaminen jumalanpalveluksen osana ja vastausanat lukukappaleiden yhteydessä eivät olleet seurakuntien pääjumalanpalveluksissa kovinkaan yleisiä. 64 % seurakunnista ilmoitti, ettei rauhan toivottaminen seurakuntalaisten kesken ole koskaan käytössä, 58 % ei käyttänyt koskaan vastaussanoja. 28 prosentissa rauhaa toivotettiin harvemmin kuin kerran kuukaudessa, 7 prosentissa joka viikko tai lähes joka viikko ja yhdessä prosentissa vähintään kerran kuukaudessa. Kuitenkin lähes kolmannes seurakunnista käytti vastaussanoja säännöllisesti joka viikko, 13 % harvemmin kuin kerran kuukaudessa.

Pääjumalanpalveluksessa käytettiin ehtoollisavustajina yleisemmin seurakunnan diakonia-, lapsi- tai nuorisotyöntekijöitä kuin seurakuntalaisia. Pääjumalanpalveluksen ehtoollisavustajina toimi seurakuntalainen yleisimmin ei koskaan (38 %) ja diakonia-, lapsi- tai nuorisotyöntekijä harvemmin kuin kerran kuukaudessa (60 %). Seurakuntalainen oli ehtoollisavustajana harvemmin kuin kerran kuukaudessa 36 %:ssa, vähintään kerran kuussa 17 %:ssa ja joka viikko 9 %:ssa seurakunnista. Diakonia-, lapsi- tai nuorisotyöntekijät avustivat ehtoollisen jaossa vähintään kerran kuussa 24 %:ssa, joka viikko 5 %:ssa ja ei koskaan 11 %:ssa seurakunnista.

Seurakuntalaisten jättämiä esirukouspyyntöjä sisällytettiin pääjumalanpalvelukseen varsin yleisesti: 32 % seurakunnista teki niin joka viikko, 29 % vähintään kerran kuukaudessa ja 38 % harvemmin. Vain 1 % ilmoitti, ettei seurakuntalaisten esirukouspyyntöjä ole koskaan pääjumalanpalveluksessa. Myös kolehdin siunaaminen oli varsin yleistä: 42 prosentissa seurakunnista kolehti siunattiin jokaisessa pääjumalanpalveluksessa. Seurakuntalainen kantoi kolehdin joka viikko 41 prosentissa seurakunnista.

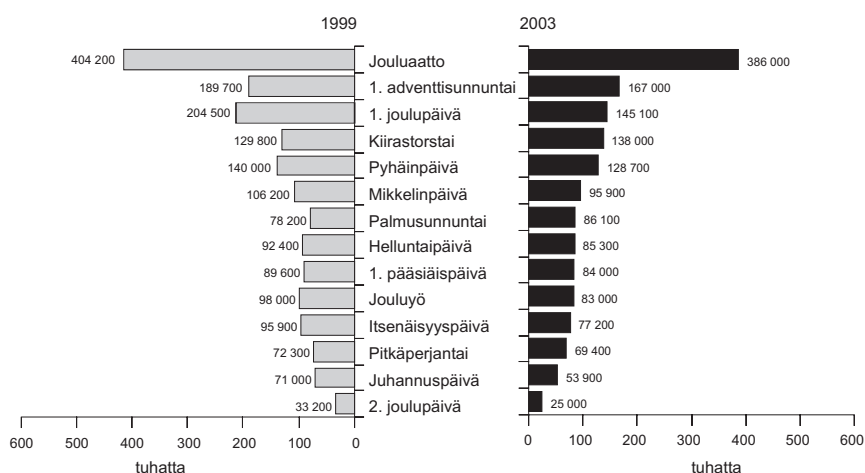
Kirkossakäynti juhlapyhinä

Jouluaatto on edelleen suosituin kirkossakäyntiajankohta, vaikkakin kirkossakäyntiaktiivisuus joulun aikaan laimeni kertomuskaudella. Jouluaaton kävijämäärä putosi kertomuskaudella yli

18 000, ensimmäisen joulupäivän lähes 60 000. Jouluaaton ja ensimmäisen joulupäivän tilaisuuksiin osallistuneiden määrää on viime vuosina pienentänyt jouluyön tilaisuuksien runsas tarjonta. Vuonna 2003 jouluyön jumalanpalveluksiin osallistui lähes 83 000 ihmistä.

Ensimmäinen adventtisunnuntai on kertomuskaudella kirinyt toiseksi suosituimmaksi juhlapyhäksi. Ensimmäinen joulupäivä on näin ollen saanut sijan kolme vuoden 2003 jumalanpalvelustilastoissa. Kiirastorstain jumalanpalvelusten kävijämäärä on lisääntynyt siinä määrin, että pyhäinpäivä on pudonnut sijalle viisi kiirastorstain jälkeen. Monissa seurakunnissa onkin panostettu kiirastorstain ehtoolliskirkkoihin ja elämyksellisiin ensimmäisen ehtoollisen muistojuhliin.

Kuvio 21. Kirkossakäynti kirkkovuoden suosittuina juhlapyhinä vuosina 1999 ja 2003.

Erityisjumalanpalvelukset

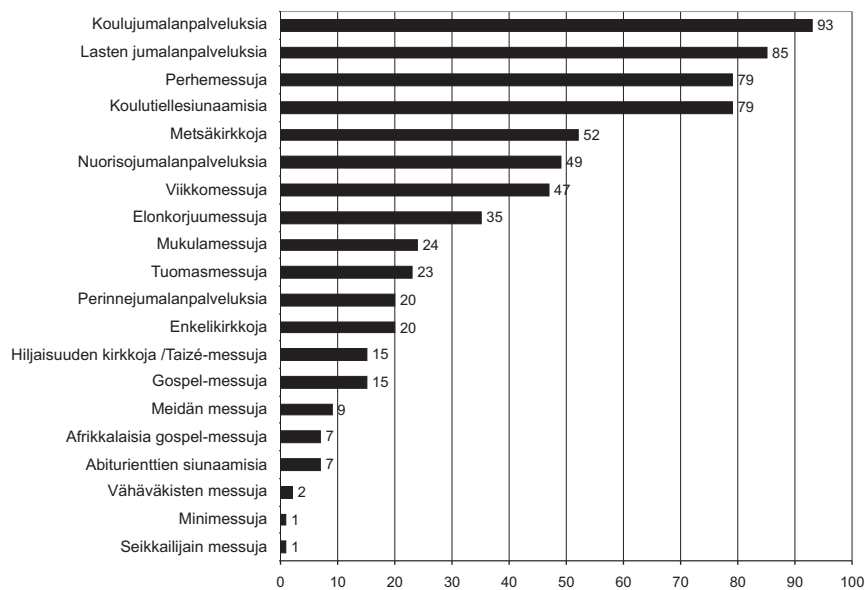
Erityisjumalanpalveluksiksi tilastoidaan muut kuin pääjumalanpalvelukset. Erityisjumalanpalveluksia ovat esimerkiksi koulujumalanpalvelukset, tuomasmessut, viikkomessut ja lasten jumalanpalvelukset. Vuonna 2003 järjestettiin yli 24 000 erityisjumalanpalve-

lusta. 1,3 % keskiväkiluvusta osallistui erityisjumalanpalvelukseen viikoittain.

Erityisesti uuden *Jumalanpalvelusten kirjan* myötä viikkomessut ovat yleistyneet. Vuonna 2003 kaikista seurakunnista 47 % ja kaupunkiseurakunnista 58 % järjesti viikkomessuja. Mitä suurempi seurakunta, sitä varmemmin siellä saattaa osallistua viikkomessuun: peräti 84 % yli 16 000 jäsenen seurakunnista kutsui jäseniään viikkomessuihin.

Vuonna 2003 perhemessuja järjesti 79 % ja tuomasmessuja 23 % seurakunnista. Hiljaisuuden kirkkoja tai Taizé-messuja oli 15 %:ssa seurakunnista. Muita erityisjumalanpalveluksia ovat esimerkiksi metsäkirkot, koululaisten siunausjumalanpalvelukset koulun alkamisen kynnyksellä, motoristikirkot ja mökkiläisten kirkot.

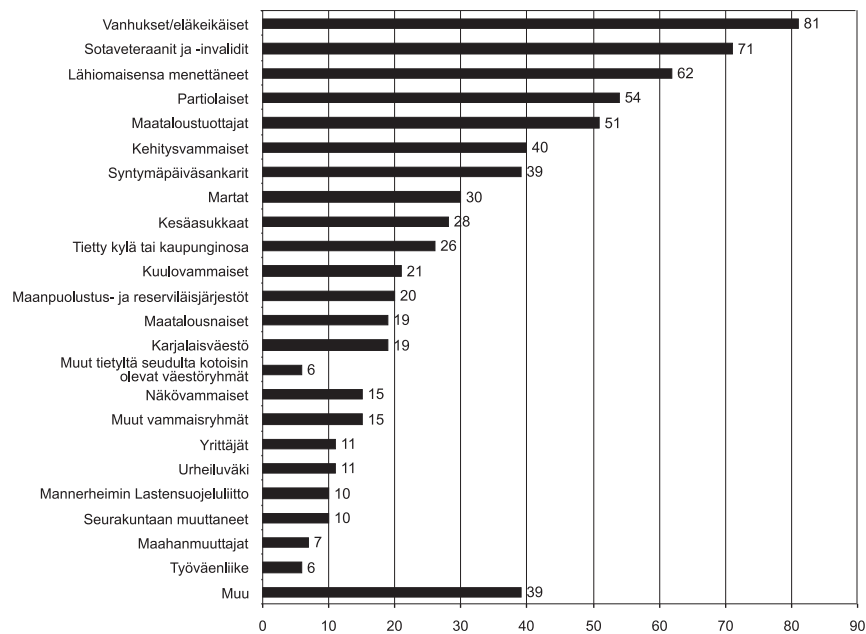
Kuvio 22. Erityisjumalanpalvelukset vuonna 2003 (% seurakunnista).

Erityisryhmiä voidaan kutsua myös tavalliseen pääjumalanpalvelukseen järjestämällä erityisiä *kutsujumalanpalveluksia*, esimerkiksi kesäasukkaiden ja työttömien kirkkopyhiä tai eri vammaisryhmien kirkkopyhiä. Kehitysvammaisten kirkkopyhiä on vietetty

Suomessa jo vuodesta 1969 lähtien. Valtaosassa seurakuntia järjestettiin erityisiä kirkkopyhiä vanhuksille (81 %) ja sotaveteraaneille (71 %).

Kuvio 23. Kutsujumalanpalvelukset vuonna 2003 (% seurakunnista).

Suurimmissa kaupungeissa järjestetään myös kansainvälisiä jumalanpalveluksia englannin ja saksan kielellä. Turun tuomiokirkossa ja Tampereen Vanhassa kirkossa sekä Helsingin Temppeliaukion kirkossa, Mikael Agricolan kirkossa ja Merirasti-kappelissa järjestetään englanninkielinen jumalanpalvelus joka sunnuntai, Oulussa joka toinen sunnuntai vuorotellen tuomiokirkossa ja Pyhän Luukkaan kappelissa. Jumalanpalveluksista vastaavat luterilaiset, anglikaanit sekä kansainvälinen evankelinen seurakunta. Saksalaisen seurakunnan jumalanpalveluksia vietetään Helsingin Saksalaisessa kirkossa joka sunnuntai.

Uuden käsikirjan myötä vuoden 1968 käsikirjan mukaan toimitetuista messuista tuli *perinnejumalanpalveluksia*. Myös vielä vanhempien käsikirjojen mukaisia perinnejumalanpalveluksia

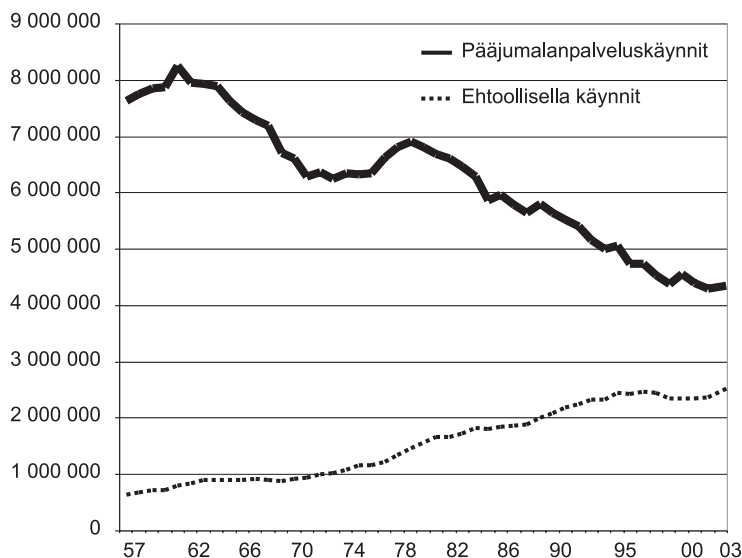
järjestettiin. Vuonna 2003 seurakunnista 20 % ilmoitti järjestäneensä perinnejumalanpalveluksia. Esimerkiksi Seurasaaren Karunan kirkossa pidettiin vuonna 2000 joulukirkko vuoden 1693/1694 käsikirjan mukaisesti 1700-luvun asusteissa. Virret veisattiin ilman säestystä vuoden 1701 virsikirjan mukaan.

Ehtoollisella käyminen

Ehtoolliselle osallistuu vuosittain keskimäärin kolmannes suomalaisista (*World Values 2000*). Vuonna 2003 ehtoolliselle osallistui 2,5 miljoonaa kävijää (2,4 milj. v. 1999). Myös ehtoollistilaisuuksien määrä on lisääntynyt. Vuonna 2003 järjestettiin yli 43 000 ehtoollistilaisuutta (40 000 v. 1999).

Kertomuskaudella ehtoollistilaisuuksien määrä kasvoi 7,4 % ja osallistujamäärä 6,0 %. Merkittävin kasvu oli kaupunkiseurakunnissa, joissa ehtoollistilaisuudet lisääntyivät 11,3 % ja osallistujamäärä 12,5 %. Maaseutuseurakunnissa ehtoollistilaisuuksien lukumäärä kasvoi 2,7 %, mutta osallistujamäärä laski 3,7 %.

Kuvio 24. Pääjumalanpalveluksessa ja ehtoollisella käyntien määrät vuosina 1957–2003.

Tilaisuuksien määrän kasvaminen liittyy yleiseen jumalanpalveluskulttuurin muuttumiseen. Jumalanpalveluksen päämuodoksi on kehittynyt messu, ehtoollisjumalanpalvelus, ja ehtoollista pyritään tarjoamaan jokaisessa sunnuntain pääjumalanpalveluksessa. Kun vuonna 1975 ehtoolliselle osallistuneita oli 28 % keskiväkiluvusta, vuonna 2003 vastaava luku oli 57 %.

Tiekirkot ja turistikappelit

Tiekirkko-idea toteutettiin ensimmäisen kerran Suomessa Lapissa Kalotin alueen yhteistyönä kesällä 1991. Vuonna 2000 Tiekirkkoja oli 226 ja vuonna 2003 yhteensä 237, joista 15 oli ortodoksikirkkoja.

Tiekirkot ovat pääsääntöisesti avoinna 10.6.–20.8. Ne sijaitsevat lähellä pääreittejä ja niihin on siksi helppo tulla levähtämään hetkeksi. Tiekirkkoon johtaa liikennemerkki, joka otettiin käyttöön vuonna 1994. Tiekirkkokarttoja saa tiekirkkoista ja monista matkailun infopisteistä.

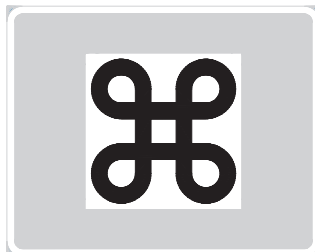
Tiekirkko-idea on lähtöisin Saksasta, mistä se on levinnyt Skandinaviaan ja Viroon. Oma ryhmänsä ovat Kalotin alueen eli pohjoisen Norjan, Ruotsin ja Suomen tiekirkot, joilla on oma esitteensä ja yhteisiä teemavuosia.

Kuvio 25. Tiekirkon symboli.

Osa tiekirkkoista on niin sanottuja *Nähtävyyskirkkoja*, jotka voivat sijaita hieman kauempana pääväylistä. Osa nähtävyyskirkkoista on merkitty muiden nähtävyyksien tapaan *Hannunvaakunalla*.

Kuvio 26. Nähtävyyuskirkon symboli.

Tiekirkkojen toimintaa koordinoi valtakunnallisesti Kirkkopalvelut, joka on kerännyt myös tietoja tie- ja nähtävyyuskirkkojen hartausohjelmista, tapahtumista ja vesireiteistä. Matkailijoita palvelevat myös Lapin turistikappelit, joita ovat Pyhän Paavalin kappeli Saariselällä, Marian kappeli Levillä, Pyhän Laurin kappeli Ylläksellä sekä Pyhä-tunturin Revontulikappeli. Kappelit ovat avoinna päiväsaikaan ja niihin voi piipahtaa hetkeksi hiljenty-mään. Turistikappeleissa järjestetään jumalanpalveluksia, hartaus-hetkiä ja konsertteja sekä kirkollisia toimituksia. Turistipapit käyvät sielunhoidollisia keskusteluja sopimuksen mukaan. Lapin turistikirkot rakennettiin 1990-luvulla, ja työtä tuetaan kirkon yhteisistä varoista. Lapin kirkollinen työ hoidetaan Oulun tuomiokapitulin johdolla yhteistyössä seurakuntien ja järjestöjen kanssa.

Muut julkiset tilaisuudet

Seurakunnat järjestivät jumalanpalvelusten lisäksi noin 104 300 muuta julkista tilaisuutta (96 500 v. 1999), kuten hartaushetkiä, kinkereitä, musiikkitilaisuuksia, seuroja sekä valtakunnallisia ja alueellisia tapahtumia. Niissä oli yhteensä noin 6,4 miljoonaa osallistujaa (6,2 milj. v. 1999).

Sekä tilaisuuksien lukumäärä että osallistujamäärä lisääntyivät kertomuskaudella. Vuoden 1999 alusta etenkin valtakunnallisten tilaisuuksien tilastointi muuttui siten, etteivät luvut pidemmän aikajakson tarkastelussa ole täysin vertailukelpoisia.

Aikuisille suunnattuja raamattu- ja rukouspiirejä oli 2 300, ja niissä oli lähes 20 000 jäsentä. Erilaisia keskusteluryhmiä oli 790 ja niissä oli 8 900 keskustelijaa. Muita aikuistyön ryhmiä oli 1 200

ja niissä oli lähes 17 000 jäsentä. Yhteensä aikuistyön ryhmiä oli 4 200 ja niihin kokoontui 45 000 jäsentä ja 3 300 vapaaehtoista ohjaajaa.

Vuosina 1999–2003 seurakuntatilaisuuksien lukumäärä kasvoi 8,1 % ja osanottajamäärä 4,1 %. Vuonna 2003 osallistui 2,8 % keskiväkiluvusta seurakuntatilaisuuksiin viikoittain. Kertomuskaudella raamattuopetustilaisuuksiin, seuroihin ja kinkereille sekä yleisen seurakuntatyön leireille ja retkille osallistuminen laski vuonna 2003, ja niitä myös järjestettiin aikaisempaa vähemmän. Hartaustilaisuuksien lukumäärä ja osallistujamäärä sen sijaan kasvoivat. Alueellisten ja valtakunnallisten tilaisuuksien osallistujamäärät kasvoivat, vaikka järjestettyjen tilaisuuksien määrä laski. Säännöllisesti kokoontuvien ryhmien lukumäärä ja jäsenmäärä kasvoivat, mutta vapaaehtoisten ohjaajien määrä laski hieman.

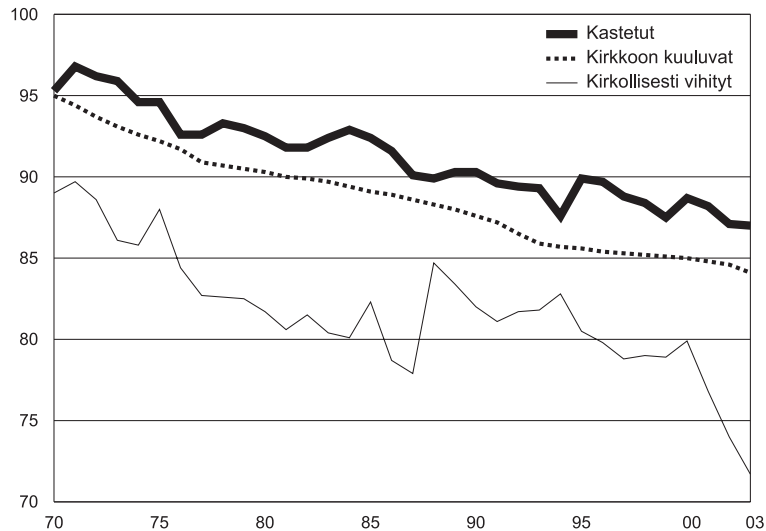
Vuonna 2003 sanan ja rukouksen iltoja järjesti 53 % seurakunnista, evankelioimistilaisuuksia 34 %, hiljaisuuden retriittejä 17 % ja sinkkuiltoja 4 %. Seurakunnista 25 % järjesti aviopareille omia tilaisuuksia ja 11 % avioparileirejä. Seurakunnista 9 % järjesti Alfa-kursseja ja rukoushetkiä 43 %. 5 % seurakunnista järjesti aikuisille rippikoulun kertauskursseja ja luentosarjoja.

Osa aikuistyön tapahtumista suunnattiin selkeästi naisille tai miehille. Vuonna 2003 naisten päiviä järjesti 47 % seurakunnista ja miesten päiviä 37 %. *Miestä väkevämpi* -tapahtuma keräsi loka-kuussa 2001 tuhansia miehiä Hartwall-areenalle. Kyseessä oli suurin pelkästään miehille järjestetty kristillinen tapahtuma. Sen tarkoituksena oli koota miehiä yhteen pohtimaan, mikä suomalaisen miehen kaataa, nostaa ja pitää pystyssä. Vastaavia miehille suunnattuja tapahtumia on järjestetty myös muualla Suomessa, esimerkiksi Pohjanmaalla ja Keski-Suomessa.

2.3. Kirkolliset toimitukset

Vuonna 2003 kasteita, avioliittoon vihkimisiä ja hautaan siunaamisia järjestettiin yhteensä lähes 113 000. Osallistujia niissä oli yhteensä noin 4,1 miljoonaa. Kirkollisiin toimituksiin osallistumisessa ja niiden järjestämisessä onkin tapahtunut hienoista vähenemistä nelivuotiskaudella. Osallistujamäärä on laskenut keskimäärin 5,9 % ja tilaisuuksien lukumäärä 1,9 %.

Kuvio 27. Kirkkoon kuuluvien, kastettujen ja kirkollisesti vihittyjen prosentiosuudet vuosina 1970–2003.

Kolmessakymmenessä vuodessa kaste on säilyttänyt asemansa paremmin kuin kirkollinen avioliittoon vihkiminen. Molempien määrä on kuitenkin vähentynyt. Kirkollisten toimitusten hitaasti laskeva trendi on selvässä yhteydessä kirkon jäsenmäärän laskuun. Kun kirkkoon kuuluvien osuus väestöstä vähenee, kirkollisten avioliittoon vihkimisten määrä pienenee. Erityisesti suurissa kaupunkiseurakunnissa on nähtävissä, että kun yhä useampi lasten vanhemmista ei kuulu kirkkoon, myös kastettujen lasten osuus laskee. Kirkollisten toimitusten vahvan aseman säilyttäminen ei ole itsestäänselvyys, vaan vaatii jatkuvia ponnisteluja. Tähän kirkon perustehtävän hyvään suorittamiseen kuuluvat paitsi itse kirkollinen toimitus, myös toimituskeskustelut ennen ja jälkeen toimituksen.

Kirkollisia toimituksia pidetään kuitenkin edelleen tärkeinä kirkon työmuotoina myös seurakuntalaisten keskuudessa. Kirkolliset toimitukset ovat suurelle osalle kirkon jäsenistä tärkein yksittäinen syy kuulua kirkkoon. Myös kysyttäessä niitä työmuotoja, jotka kirkko on hoitanut hyvin, kirkolliset toimitukset sijoittuvat korkeimmille sijoille.

Pohjoismaisessa vertailussa suomalaiset kirkolliset toimitukset menestyvät hyvin. Suomessa kaste, kirkollinen avioliittoon vihki-

minen ja kristillinen hautaan siunaaminen ovat yleisempiä kuin Ruotsissa ja Norjassa.

Taulukko 16. Evankelis-luterilaisen kirkon toimittamien kasteiden, avioliittoon vihkimisten ja hautaan siunaamisten osuus Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa vuonna 2003 (%).

	Suomi	Ruotsi	Norja
Kastettujen osuus syntyneistä	87	68	78
Avioliittoon vihkimisten osuus solmituista avioliitoista	68	55	-
Hautausten osuus kuolleista	n. 98	86	94

Kaste

Gallup Ecclesiastica 2003 -tutkimuksen mukaan mahdollisuus saada lapselle kristillinen kaste oli suomalaisille toiseksi tärkein syy kuulua luterilaiseen kirkkoon. Vastaajista 53 % piti kastetta hyvin tärkeänä, 35 % melko tärkeänä kirkkoon kuulumisen syynä. *Kirkkomonitor 2004* -tutkimuksen mukaan kastetta piti melko tai erittäin tärkeänä kirkon työmuotona 87 % suomalaisista. Kastettujen osuus syntyneistä oli 87 % vuonna 2003 (88 % v. 1999). Vuonna 2003 järjestettiin yli 48 000 kastetilaisuutta ja niihin osallistui lähes 933 000 ihmistä. Suosituimpia olivat edelleen kotikasteet, joita oli kaksi kolmesta kastetilaisuudesta. Kotikasteissa oli läsnä keskimäärin 18 ihmistä, seurakunnan tiloissa järjestetyissä kasteissa 22, kasteissa yhteensä keskimäärin 19 ihmistä.

Avioliittoon vihkiminen

Gallup Ecclesiastica 2003 -tutkimuksen mukaan mahdollisuus kirkolliseen vihkimiseen oli suomalaisille neljänneksi tärkein syy kuulua luterilaiseen kirkkoon. Vastaajista 49 % piti kirkollista vihkimistä hyvin tärkeänä, 35 % melko tärkeänä kirkkoon kuulumisen syynä. *Kirkkomonitor 2004* -tutkimuksen mukaan kirkollista vihkimistä piti melko tai erittäin tärkeänä kirkon työmuotona 80 % suomalaisista.

Kaikista vuonna 2003 solmituista avioliitoista kirkollisia vihkimisiä oli 68 %. Vuonna 2003 kirkon jäsenet solmivat yhteensä 24 000 avioliittoa.

Kirkollisten vihkimisten osuus kaikista vihkimisistä, joissa vähintään toinen puolisoista oli evankelis-luterilaisen kirkon jäsen, oli 17 500 eli 72 % (74 % vuonna 1999). Useimmiten kirkolliseen vihkimiseen päädyttiin Oulun (79 %) ja Lapuan hiippakunnissa (78 %), harvimmin Helsingin hiippakunnassa (66 %).

Siviilivihkimisiä avioliitoista, joissa vähintään toinen puolisoista oli evankelis-luterilaisen kirkon jäsen, oli 6 800 eli 28 %. Siviiliavioliittojen kirkollisia siunaamisia järjestettiin 700, mikä on 10 % kaikista siviilivihkimisistä. Avioeroon päättyi vuonna 2003 lähes 12 000 kirkon jäsenten avioliittoa.

Kirkollisiin vihkitilaisuuksiin osallistui yli 1,1 miljoonaa ihmistä, joten keskimäärin vihkitoitimuksessa oli läsnä 68 ihmistä. Maaseudulla häät olivat yleensä suurempia kuin kaupungeissa. Maaseutuhäihin osallistui keskimäärin 74 ja kaupunkihäihin 65 ihmistä. Suurimmat häät järjestettiin Lapuan hiippakunnassa, jossa osallistujia oli keskimäärin 79, maaseudulla 85. Pienimpiä häät olivat puolestaan Helsingin hiippakunnassa (57 osallistujaa).

Marraskuussa 2003 papit osallistuvat keskimäärin 45 %:iin hääjuhlista ja pitivät puheen alle puolessa niistä (45 %).

Vihkiaikoja myös jonotettiin suosituimpiin vihkikirkkoihin. Esimerkiksi pääkaupunkiseudun suosituimmassa vihkikirkossa Vantaan Pyhän Laurin keskiaikaisessa harmaakivikirkossa on kesälauantaisin kymmenen vihkivuoroa. Juhannusta lukuun ottamatta kaikki lauantait keväästä syksyyn ovat suosittuja. Jotkin lauantait täyttyvät jo syksyllä omien seurakuntalaisten varauksista. Suosituimmissa vihkikirkkoissa aikoja jaetaan ensin oman seurakunnan jäsenille, myöhemmin muille. Joissakin seurakunnissa varauksen voi jättää esimerkiksi korkeintaan puoli vuotta ennen vihkipäivää. Suosituin hääkausi on monessa seurakunnassa heinäkuun puolivälistä elokuulle.

Hautaan siunaaminen

Gallup Ecclesiastica 2003 -tutkimuksen mukaan mahdollisuus saada kirkollinen hautaan siunaaminen oli suomalaisille tärkein

syy kuulua luterilaiseen kirkkoon. Vastaajista 57 % piti kirkollista siunaamista hyvin tärkeänä, 32 % melko tärkeänä kirkkoon kuulumisen syynä. *Kirkkomonitor 2004* -tutkimuksen mukaan hautaan siunaamista piti melko tai erittäin tärkeänä kirkon työmuotona 89 % suomalaisista.

Kirkollisia hautaan siunaamisia oli lähes 48 000 ja niihin osallistui noin 2,0 miljoonaa ihmistä vuonna 2003. Vuonna 2003 kuoli 49 000 ihmistä, joten kahta tilastoa toisiinsa verrattaessa voidaan päätellä, että noin 98 % vainajista sai kristillisen siunauksen. Prosenttiluku ei kuitenkaan ole aivan tarkka, sillä osa vuonna 2003 siunatuista kuoli vuoden 2002 lopussa ja joidenkin loppuvuonna 2003 kuolleiden siunaustilaisuus oli vasta vuoden 2004 puolella.

Yhtä hautaan siunaamista kohti saattoväkeä oli keskimäärin 42, kaupungeissa 37, maaseudulla 51. Suurimpia hautajaisia järjestettiin Oulun hiippakunnassa, jossa oli keskimäärin 56 hautajaisvierasta, ja Lapuan hiippakunnassa 55 vierasta. Pienimmät hautajaiset olivat Helsingin hiippakunnassa (29 osallistujaa). Vainaja siunataan haudan lepoon yhä useammin vain lähiomaisten ja lähimpien ystävien läsnä ollessa.

Marraskuussa 2003 papit osallistuivat muistotilaisuuteen lähes aina (96 %). Muistotilaisuuksissa papit yleensä käyttävät puheenvuoron (95 %).

Omaisten tyytyväisyyttä hautajaisjärjestelyihin tutkittiin Jyväskylän kaupunkiseurakunnassa kesä–joulukuussa 2002. 93 % omaisista oli tyytyväisiä hautajaisiin liittyviin järjestelyihin. Toimituskeskusteluihin ennen hautajaisia oli tyytyväisiä 95 % vastanneista. Papin toimintaa ennen siunaustilaisuutta, sen aikana ja jälkeen piti erittäin tai melko hyvänä 90 % vastanneista. Kanttorin osuutta siunaustilaisuudessa piti hyvänä lähes 80 %. Siunaustilaisuuteen varattuun aikaan oltiin tyytyväisiä, samoin siunauskappeleiden ja hautausmaiden siisteyteen. Jonkin verran kritisoi odotustilojen ja opasteiden puutteellisuutta. *Kirkkomonitor 2004* puolestaan osoitti, että 94 % suomalaisista piti tärkeänä sitä, että kirkko huolehtii hautausmaista.

Uuden hautaustoimilain myötä syntyi keskustelua siitä, onko oikeudenmukaista, että kirkon jäsenten ja kirkkoon kuulumattomien hautausmaksut ovat samansuuruiset. Keskustelua heräsi myös siitä, onko kirkkoon kuulumattomia ylipäättään tarpeen

siunata vai onko kirkkoon kuulumattomuus jo sinällään kannanotto ei-kristillisten tapojen puolesta. Useissa puheenvuoroissa korostettiin, että kristillinen hautaan siunaaminen on tarkoitettu paitsi vainajalle myös hänen kirkkoon kuuluvien omaistensa sielunhoidoksi. Oikeuskansleri *Paavo Nikula* otti asiaan kantaa maaliskuussa 2004. Jos papit ja seurakunnat ottavat yleisperiaatteekseen, ettei kirkkoon kuulumattomia vainajia siunata hautaan, he saattavat toimia kirkkojärjestyksen vastaisesti. Jokainen tapaus on harkittava erikseen.

Toimituskeskustelut

Toimituskeskustelujen yleistyminen 1980-luvulta alkaen on johtanut siihen, että toimituskeskustelujen käymistä pidetään normaalina käytäntönä ja käymättä jättämistä poikkeuksena. Tällaiseen ajatteluun kannustaa myös uusi *Kirkollisten toimitusten kirja*.

Seurakunnilta saatujen tietojen mukaan marraskuussa 2003 järjestettyihin kirkollisiin toimituksiin liittyi lähes aina toimituskeskustelu. Vain 2,6 %:ssa kastetoimituksista ei käyty toimituskeskustelua ennen toimitusta. Yleisimmin kastekeskustelu järjestettiin lapsen kotona (53 %). Puhelimitse suoritettiin 23 % kastekeskusteluista ja seurakunnan tiloissa 20 % sekä jossakin muualla 1 %. Muiden toimitusten yhteydessä toimituskeskustelun käyntipaikkaa ei tiedusteltu.

Kirkollisten toimitusten jälkeen tapahtuvat keskustelut olivat yleisimpiä hautaan siunaamisen ja avioliittoon vihkimisen yhteydessä. 11 prosenttiin hautaan siunaamisista ja avioliittoon vihkimisistä liittyi toimituksen jälkeen käyty keskustelu. Kasteen jälkeen tavattiin keskustelun merkeissä 4 prosentissa kastetoimitusten kokonaismäärästä (6 % v. 1999).

- » Uusi jumalanpalvelusjärjestys mahdollistaa seurakuntien näköisten jumalanpalvelusten suunnittelun ja paikkakunnan erityispiirteiden entistä paremman huomioon ottamisen. Nyt tulisikin ottaa uudistuksen monet mahdollisuudet aktiiviseen käyttöön. Jumalanpalveluskasvatus ja jumalanpalvelusyhteyden kasvaminen ovat niin seurakuntalaisten kuin työntekijöiden haasteena.

- » Seurakuntalaisten sekä pappien ja kanttoreiden ohella muidenkin kirkon työntekijöiden ottaminen mukaan jumalanpalveluksen suunnitteluun ja toteuttamiseen luo parhaimmillaan yhteisen juhlan kokemuksen, jossa jokaisella on oma mielekäs tehtävä.
- » Kirkolliset toimitukset ovat suomalaisille tärkeitä. Niiden huolelliseen toimittamiseen on syytä varata aikaa. Uudet kirkollisten toimitusten kaavat antavat mahdollisuuden läsnäolijoiden entistä suurempaan osallistumiseen ja toimituksen suunnitteluun ”omannäköiseksi”. Persoonallisen toimituksen järjestäminen ja ihmisten todellinen kohtaaminen kirkollisessa toimituksessa ei ole mahdollista ilman toimituskeskusteluja. Myös yhteyden pitämiseen toimituksen jälkeen olisi kiinnitettävä huomiota.
- » Kirkollisten toimitusten hitaasti laskeva trendi on selvässä yhteydessä kirkon jäsenmäärän laskuun. Kirkollisten vihkimisten osuus vähenee, kun vähintään toinen vihittävistä ei kuulu kirkkoon. Kun yhä useampi lasten vanhemmista ei kuulu kirkkoon, kastettujen lasten osuus laskee. Kirkollisten toimitusten vahvan aseman säilyttäminen ei ole itsestäänselvyys, vaan vaatii jatkuvia ponnisteluja.

3. Musiikki- ja kulttuuritoiminta

- Vuonna 2003 seurakunnat järjestivät 13 600 musiikkitilaisuutta ja niihin osallistui 1,9 miljoonaa kuulijaa. Musiikkitilaisuuksien määrä kasvoi kertomuskautena 13 % ja osallistujamäärä 12 %.
- Kuorot ja soitinryhmät ovat tärkeä vapaaehtoistyön muoto, johon osallistui 45 000 kuorolaista ja soittajaa vuonna 2003. Musiikkiryhmien määrä kasvoi kertomuskaudella 4,8 %. Lähes 60 prosentissa seurakunnista kuoro osallistuu jumalanpalveluksen toimittamiseen vähintään kerran kuukaudessa.
- Kirkkonäytelmät sekä kirkkovuoteen liittyvät vaellukset ja kuvaelmat ovat yleistyneet kertomuskaudella. Pääsiäisvaelluksia ja -kuvaelmia järjesti 32 % seurakunnista ja adventti- ja jouluvaelluksia 14 % seurakunnista vuonna 2003. Kirkkonäytelmiä esitettiin 16 % prosentissa seurakunnista.
- Kirkolliskokous jätti kertomuskaudella raukeamaan aloitteen kirkkomuseon perustamisesta, mutta päätti kartoittaa vaihtoehtoisia ratkaisumalleja luterilaisen kirkkomuseohankkeen toteuttamiseksi. Seurakunnat joutuvat itse huolehtimaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaan esineistönsä inventoinnista ja saavat siihen asiantuntija-apua kirkkohallituksen museualan tutkijalta. Maakuntamuseot pyrkivät auttamaan resurssiensa mukaan.

3.1. Musiikkitoiminta

Kirkon musiikkitoiminta koostuu useasta toiminta-alueesta. Jumalanpalvelusmusiikkia rikastuttaa runsas musiikin harrastustoiminta kuoroineen ja soitinyhtyeineen. Myös konserttitoiminta liittyy usein sisällöltään kirkkovuoteen ja jumalanpalveluksen elementteihin: rukoukseen, kiitokseen ja ylistykseen.

Seurakuntien musiikkitoiminta

Musiikkitilaisuuksien ja niihin osallistujien määrät kasvoivat kertomuskaudella. Musiikkitilaisuuksien määrä kasvoi kertomuskautena 13 % ja osallistujamäärä 12 %. Vuonna 2003 seurakunnat järjestivät yhteensä 13 600 musiikkitilaisuutta, joihin osallistui 1,9 miljoonaa kuulijaa.

Taulukko 17. Seurakuntien musiikkitilaisuuksien ja musiikkitilaisuuksiin osallistuneiden määrät hiippakunnittain vuonna 2003 ja niissä kertomuskaudella tapahtuneet muutokset.

Hiippakunta	Musiikkitilaisuuksien määrä vuonna 2003	Muutos 1999–2003 %	Osallistujien määrä vuonna 2003	Muutos 1999–2003 %
Turku	1 700	13	226 302	6
Tampere	1 777	14	259 696	8
Oulu	2 143	23	258 168	18
Mikkeli	1 442	9	206 040	3
Porvoo	1 054	0	128 857	11
Kuopio	1 353	-1	196 576	2
Lapua	1 370	14	188 975	7
Helsinki	2 732	21	433 771	28
Koko kirkko	13 571	13	1 898 385	12

Vuonna 2003 seurakunnissa kokoontui lähes 2 800 musiikkiryhmää, mikä on yli 100 musiikkiryhmää (4,8 %) enemmän kuin vuonna 1999. Musiikkiryhmien jäsenten määrä kasvoi samassa ajassa runsaat 2 000 jäsentä eli 4,8 %. Vuonna 2003 seurakuntien musiikkiryhmät kokosivat yli 44 000 musiikin harrastajaa. Esiinty-

misten määrä sen sijaan laski kertomuskaudella 5,6 %. Musiikki-ryhmien esiintymisiä järjestettiin vuonna 2003 yhteensä yli 20 000.

Eniten musiikkiryhmiä toimi vuonna 2003 Helsingin hiippakunnassa (n. 500 ryhmää), jossa seurakuntien musiikkityö kokosi 7 900 ihmistä musisoimaan ja järjesti vuoden mittaan lähes 3 000 musiikkitilaisuutta. Eniten musiikkitoimintaan osallistuminen lisääntyi kertomuskaudella Tampereen hiippakunnassa, jossa musiikkiryhmien lukumäärä kasvoi 21 % ja niiden jäsenmäärä 15 %.

Taulukko 18. Musiikkiryhmien sekä musiikkiryhmien jäsenten ja esiintymisten määrät hiippakunnittain vuonna 2003 sekä niissä kertomuskaudella tapahtuneet muutokset.

Hiippakunta	Musiikkiryhmiä yhteensä vuonna 2003	Muutos 1999–2003 %	Ryhmien jäseniä vuonna 2003	Muutos 1999–2003 %	Esiintymisiä vuonna 2003	Muutos 1999–2003 %
Turku	320	6	4 852	5	2 838	0
Tampere	419	21	6 530	15	2 601	-8
Oulu	327	1	5 541	8	2 552	-7
Mikkeli	240	-13	3 944	-2	2 084	-11
Porvoo	330	-4	5 251	-9	1 971	-18
Kuopio	258	1	4 230	-2	2 544	-1
Lapua	390	13	6 057	13	2 860	-5
Helsinki	497	8	7 906	7	2 981	2
Koko kirkko	2 781	5	44 311	5	20 431	-6

Seurakuntien piirissä toimii 2 300 kuoroa ja lähes 40 000 kuorolaista. Kuoroilla oli 18 600 esiintymistä vuoden 2003 aikana. Soitinyhtyeitä seurakunnissa on lähes 500 ja niissä 4 500 soittajaa. Vuonna 2003 soitinryhmät esiintyivät 1 800 kertaa.

Suosituin yksittäinen seurakuntien musiikkitapahtuma on *Kauneimmat joululaulut* -tilaisuus, johon kokoontuu vuosittain runsas puoli miljoonaa suomalaista laulamaan tuttuja ja vähän vieraampiakin joululauluja. Vuonna 2002 *Suomen Lähetysseuran* aloittama *Kauneimmat joululaulut* -perinne täytti 30 vuotta.

Ensimmäisellä kerralla mukana oli 140 seurakuntaa, nykyisin lähes kaikki seurakunnat. Vuonna 2003 joululauluihin saattoi osallistua myös internetissä ja digitelevisiossa.

Jumalanpalvelusmusiikki

Seurakunnille syksyllä 2003 tehdyn kyselyn mukaan jumalanpalveluksessa käytettiin urkujen lisäksi muita soittimia yleisimmin harvemmin kuin kerran kuussa (65 %). Vähintään kerran kuussa muita soittimia oli mukana 29 %:ssa seurakunnista joka viikko tai lähes joka viikko 3 prosentissa. 3 % seurakunnista ilmoitti, ettei muita soittimia ole koskaan käytössä.

Kuoro tai muu musiikkiryhmä osallistui jumalanpalveluksen toteuttamiseen yleisimmin vähintään kerran kuussa (59 %). Harvemmin kuin kerran kuussa kuoro oli käytettävissä 35 prosentissa seurakunnista ja joka viikko tai lähes joka viikko 6 prosentissa.

Virsiä tilalla laulettiin jumalanpalveluksessa muita hengellisiä lauluja keskimäärin harvemmin kuin kerran kuussa (64 %). Vähintään kerran kuussa virret korvattiin 10 prosentissa seurakunnista. Yksikään seurakunta ei ilmoittanut laulavansa säännöllisesti joka viikko tai lähes joka viikko muita lauluja kuin virsiä. Sen sijaan virret olivat jumalanpalveluksessa aina käytössä 25 prosentissa seurakunnista. Halleluja-laulu evankeliumin lukemisen yhteydessä oli käytössä joka viikko tai lähes joka viikko 52 prosentissa seurakunnista.

Suosituin neljästä *Jumalanpalvelusten kirjan* sävelmäsarjasta on suomenkielisissä seurakunnissa toinen sävelmäsarja. Sitä ilmoitti käyttävänsä 74 % suomenkielisistä seurakunnista. 23 % käytti ensimmäistä sävelmäsarjaa, 17 % kolmatta ja 2 % neljättä sävelmäsarjaa. Ensisijaisen sävelmäsarjan lisäksi käytettiin myös muita sävelmäsarjoja.

Ruotsinkielisissä seurakunnissa käytetyin oli kolmas sävelmäsarja, jota ilmoitti käyttävänsä 76 % ruotsinkielisistä seurakunnista. Ensimmäistä sävelmäsarjaa käytti 21 % ja toista sävelmäsarjaa 4 % ruotsinkielisistä seurakunnista. Kolmas sävelmäsarja on sama suomen- ja ruotsinkielisessä *Jumalanpalvelusten kirjassa*. *Jumalanpalvelusten kirjan* sävelmäsarja 4 vastaa ruotsinkielisen

kirjan (*Gudstjänstboken*) sarjaa 1. Muilta osin sävelmäsarjat ovat erilaiset.

Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkityö tuotti kolmen CD-levyn kokonaisuuden uuden *Jumalanpalvelusten kirjan* messumusiikista ja muusta jumalanpalvelusmusiikista sekä käynnisti *proprium*-aineiston tuottamisen vuonna 2000. Kirkkokäsikirjan messusävelmistö sisältää vain *ordinarium*-musiikkia, joka on pyhäpäivästä toiseen teksteiltään samana pysyviä osia varten (Herra armahda, Pyhä, Jumalan Karitsa).

Proprium-musiikilla tarkoitetaan sellaista jumalanpalvelusmusiikkia, joka vaihtelee kirkkovuoden pyhäpäivien mukaan, kuten pyhän psalmeihin ja raamatunteksteihin sävelletty musiikki, rukouslaulut, lukukappaleiden vastausmusiikki, virsien kuorosovitukset ja ehtoollisen aikana käytettävä musiikki. Valtaosa aiemmin käytetystä *proprium*-musiikista ei sellaisenaan sovellu käyttöön pyhäpäivien sisältöjen muuttumisen tai uuden raamatunkäännöksen vuoksi. Ensimmäisessä vaiheessa luotiin tekstimotetteja ja vastausmusiikkia Raamatun lukukappaleisiin sekä psalmimusiikkia. Myös kirkkovuoteen liittyvää ehtoollismusiikkia sekä jumalanpalveluksen johdanto- ja päätösmusiikkia kaivattiin. Evankeliumikirjan uudistumisen vuoksi tarvittiin myös uusien päivän virsien vuorovirsisovituksia.

Proprium-projekti on jäänyt melko tuntemattomaksi kantto-reille, eikä verkkosivujen tarjoamia mahdollisuuksia nuottimateriaaliin tutustumiseen ole vielä kaikkialla löydetty. *Proprium*-materiaali on ollut tasoltaan varsin kirjavaa ja se on myös koettu liian vaikeaksi keskiverto-kirkkokuorolle. Aineistoon on kuitenkin saatu niin lapsi-, nuoriso-, kirkko- kuin kamarikuoroillekin sopivaa materiaalia sekä soitinmusiikkia. Hankkeen myötä on nostettu esille uusia kirkkomusiikin säveltäjiä ja rohkaistu kantto-reita säveltämään uutta jumalanpalvelusmusiikkia.

Proprium-musiikkia ruotsiksi on julkaistu yhteensä neljänä vihkona (77 sävellystä). Ruotsinkielisissä seurakunnissa musiikki on tuttua, mutta pienempien kirkkokuorojen mielestä se on kuitenkin vaikeaa, koska ne eivät ole tottuneet musiikkiin, joka on sävelletty niin, että erityyppiset kokoonpanot voivat sitä esittää seurakunnan musiikillisisten voimavarojen mukaan.

Kirkkohallitus avasi jumalanpalveluselämän kotisivut sekä jumalanpalveluselämää käsittelevän keskustelukanavan Internetissä vuonna 2000. Kertomuskaudella kotisivuille liitettiin myös *Verkkovirsikirja* sekä *Sana tälle päivälle* -aineisto. Vuonna 2003 otettiin mukaan apokryfikirjojen käännökset, viittomakielinen verkkomateriaali sekä kirkollisia toimituksia saameksi. Myös kirkkokäsikirjat ja Raamattu löytyvät internetistä. Vastaavanlaista materiaalia löytyy internetistä myös ruotsiksi, mistä huolehtii Porvoon hiippakunnan hiippakuntaneuvosto (*Stiftsrådet i Borgå stift*).

Kirkkomusiikkiin liittyvää keskustelua

Tekijänoikeustoimikunnan mietinnössä *Tekijänoikeudet tietoyhteiskunnassa* (2002) ehdotettiin, että jumalanpalveluksessa tapahtuva julkinen esittäminen poistetaan vapaan, korvauksettoman esittämisen piiristä. Muutosta perustellaan tuella sellaisille musiikin säveltäjille, jotka ovat erikoistuneet jumalanpalvelusmusiikkiin. Jumalanpalveluksen esittäminen radiossa, televisiossa ja Internetissä muuttuisi mietinnön mukaan esittämisestä välittämiseksi ja siten tekijänoikeuskorvausten piiriin. Sen sijaan musiikkiteoksen esittäminen opetuksen yhteydessä ei edelleenkään oikeuttaisi tekijänoikeuskorvauksiin.

Kirkkohallituksen mielestä opetus ja jumalanpalvelus tulisi edelleen rinnastaa kuten nykylaissa, koska jumalanpalvelus on maksuton, sitä ei järjestetä ansiotarkoituksessa eikä musiikkiteosten esittäminen ole tilaisuuden päätarkoitus, vaan Jumalan sanan julistaminen ja opettaminen kirkon tunnustuksen mukaisesti. Kun jumalanpalvelus saatetaan yleisön saataville tiedotusvälineiden avulla, sen tulee edelleen olla vapaa tekijänoikeuskorvauksista. Kirkkohallitus arvioi mahdollisen muutoksen johtavan käytännössä siihen, että musiikin käyttö erityisesti vähävaraisissa seurakunnissa vähenee. Muutos ei siten parantaisi kirkkomusiikin säveltäjien asemaa, vaan vaikuttaisi vain kielteisesti jumalanpalveluksen sisältöön.

Keskustelua heräsi myös siitä, miksi vain jumalanpalvelusmusiikki katsotaan tekijänoikeuskorvauksiin oikeuttavaksi, miksei myös papin saarna tai seurakuntalaisen laatima rukous. Jos

kaikesta jumalanpalveluksissa ja niihin verrattavissa tilaisuuksissa esitetystä musiikista vaaditaan tekijänoikeustiedot, tarvittaisiin 25 henkilötyövuoden lisäys, sillä jo pelkästään kaikkien jumalanpalvelusten musiikkikappaleiden ilmoittaminen merkitsee noin 3 miljoonan tiedon lähettämistä eteenpäin.

Kertomuskaudella virsistä tuli hittituote, kun jazzmuusikot ja sinfoniaorkesterit tekivät virsilevytyksiä ja Yleisradiossa oli meneillään virsikirjan äänityshanke. Virret koetaan koko kansan omaisuudeksi ja yhteislaulu olennaiseksi osaksi uskon harjoitusta. Ruotsinkielisestä virsikirjasta koottiin 59 virttä kolmoiscd-levylle *Leve psalmen!* Vuonna 2003 ilmestyi myös Ruotsin kirkon virsikirjan suomennos.

Kirkkomusiikkitapahtumia

Piispa Henrikin keskiaikainen liturgia *Gregoriana Fennica* esitettiin ensimmäistä kertaa samalla tavalla kuin keskiajalla pukuineen ja messukaavoineen Kuopiossa ja Helsingissä tammikuussa 2000. Pyhän Henrikin muistoksi 1300-luvun alussa luodun liturgian rekonstruktio on Suomen keskiaikaisen kirkkolaulun tutkimuksen merkittävä saavutus, sillä se on vanhin kirjallisessa muodossa säilynyt suomalainen sävelteos. Messussa esiintyivät *Schola cantorum Sibelius-Akatemia Helsinki*, *Schola cantorum Sibelius-Akatemia Kuopio* sekä *Cetus Noster* -kuoro.

Kirkko soikoon -festivaaleilla Helsingissä vuonna 2000 esitettiin musiikkia keskiajalta nykypäivään, messuista klezmeriin ja jazziin. Festivaaleilla huomioitiin *Johann Sebastian Bachin* 250-vuotismuistojuhla tarjoamalla hänen musiikkiaan usean konsertin verran.

Neljättätoista suomenruotsalaista kirkkomusiikkijuhlaa vietettiin Porvoossa toukokuussa 2000, ja se kokosi yhteen 770 kirkkokuorolaista. *Egil Hovlandin* ja *Tua Forsströmin* tilausteos *Du såg mig* (Näit minut) sai siellä kantaesityksensä. Myöhemmin teos tallennettiin cd:lle ja julkaistiin keväällä 2001. *Du såg mig* esitettiin kahden sadan suomenruotsalaisen kirkkokuorolaisen voimin myös ensimmäisillä pohjoismaisilla kirkkolaulujuhilla Karlstadissa Ruotsissa toukokuussa 2002.

Lohtajan kirkkomusiikkijuhlilla elokuussa 2000 sai ensi-iltansa Kristuksesta kertova *Kalastaja*-ooppera. Säveltäjä *Eero Erkkilä* on paitsi säveltänyt oopperan myös tehnyt siihen libreton Markuksen evankeliumin ja *Mika Waltarin* teoksen *Valtakunnan salaisuus* pohjalta.

Valtakunnalliset kirkkomusiikkijuhlat pidettiin Turussa kesäkuussa 2001. Tämä Suomen Kirkkomusiikkiliiton ja yhteistyökumppanien järjestämä kuorotapahtuma keräsi noin 9000 seurakuntien kuorolaista. Kirkkomusiikkijuhlien tunnuslaulu oli *Hengen tuuli puhaltaa*. Säveltäjät pohtivat juhlien tilaisuuksissa, mikä tekee musiikista pyhän tai pahan, maallisen tai hengellisen.

Joka kolmas vuosi vietettävä suomenruotsalaisten lapsikuorojen kokoontuminen tapahtui Maarianhaminassa huhtikuussa 2002, ja siihen osallistui 600 lapsikuorolaista. Tapahtumassa esitettiin *Jan Hellbergin* johdolla hänen säveltämänsä teos *En mässa för barn i alla åldrar* (Messu kaikenikäisille lapsille).

Jaakko Löytyn 30-vuotistaiteilijajuhlakonsertti pidettiin Tampere-talossa tammikuussa 2003. Paikalla oli 1700 kuulijaa, ja konsertin järjesti Tampereen hiippakunta. TV2 näytti konsertista kaksi koostetta *Lauluja luvatusa maasta* helmi- ja huhtikuussa 2003. Toukokuussa 2004 konsertin tv-taltiointeista julkaistiin dvd-äänite. Konsertin yhteydessä julkaistiin uudelleen Löytyn ensimmäinen äänite *Asioita joista vaietaan* (1974) cd-versiona. Äänitteen tuotto käytetään nuorten kristillisen kulttuurin tukemiseen Tampereen hiippakuntaan perustetun Jaakko Löytyn rahaston kautta.

Vuonna 2003 valmistui aineisto *On meillä aarre verraton* Runebergin virsistä. Se sisältää nuottimateriaalia ja artikkeleita Runebergin juhlavuotta 2004 varten. Samana vuonna valmistui myös ruotsinkielinen kirja *Runeberg i psalmboken*. Se sisältää artikkeleita Runebergistä virsirunoilijana ja kaikki ne Runebergin virret, jotka ovat mukana nykyisessä ruotsinkielisessä virsikirjassa.

Virsi oli näyttävästi esillä myös Helsingin kirkkopäivillä keväällä 2003. Senaatintorin ilmaiskonserttiin *Virsi palaa* osallistui noin 7000 kuulijaa. Konsertissa *Lahti Sinfonietta* soitti tuttuja virsiä *Osmo Vänskän* johdolla. *Lasse Pöysti* ja *Kati Outinen*

lukivat runoja ja tekstejä Raamatusta. Konsertissa esiintyi myös *Cantores Minores*.

Ristijärvellä järjestettiin Suomen ensimmäinen *Veisuvestivaali* elokuussa 2003. Kolmen päivän aikana oli tilaisuus vanhojen virsien, ikivihreiden iskelmien ja muiden tunnettujen laulujen veisuunomaiselle esittämiselle. Ohjelmassa oli konsertteja, luentoja luterilaisesta ja ortodoksisesta virsiperinteestä, seuroja, yhteislaulutilaisuuksia ja jumalanpalvelus. Tarkoitus oli luoda päivistä kainuulainen perinne.

3.2. Kulttuuritoiminta

Kirkollisesta kulttuuriperinnöstä huolehtiminen

Seurakunnat ovat tukeneet kotien kristillistä kasvatusta ja koti-Shartausperinnettä jakamalla 1990-luvulta lähtien *Kotien rukouskirjaa* (ruotsiksi *Hemmets bönbok*) lahjana koteihin joulutervehdyksenä, perhekerhoissa ja kasteiden yhteydessä. Kirjasta julkaistiin uudistettu painos syksyllä 2002. Ensimmäinen painos on vuodelta 1991. Kotien rukouskirjassa on elämän eri tilanteisiin ja kirkkovuoteen liittyviä rukouksia, lauluja sävelmistöineen, kirkkovuoden juhlien sisällön kuvauksia sekä ohjeita kodin kirkollisten juhlien järjestämiseen. Tekstit sopivat sekä lapsille että aikuisille.

Nuoren seurakunnan Veisukirja täytti 30 vuotta vuonna 2000. Samalla kirjasta ilmestyi seitsemäs laitos. Veisukirjan ensimmäisissä laitoksissa oli kansainvälinen painotus: se sisälsi runsaasti lauluja Saksasta ja Yhdysvalloista sekä lähetystyön kautta eri mantereilta. Taizé-laulut antoivat oman sävynsä 1980-luvulla. Riemuvuoden näkyminen oli puolestaan tavoitteena 2000-luvun laitoksessa. Varhaisnuorten laulukirja *Laulutuuli* julkaistiin vuonna 2003.

Turun tuomiokirkko täytti 700 vuotta kesäkuussa 2000. Tämä Turun Unikankareen mäelle rakennettu kirkko on maamme ainoa keskiaikainen katedraali ja yksi runsaasta kolmestakymmenestä suuresta katolisesta kirkosta Itämeren maissa. Juhlien kunniaksi järjestettiin historian askelissa etenevä *Kristillinen vaellus*, jossa

Turun menneisyyttä käytiin läpi draaman keinoin 180 esiintyjän voimin. Kutsuvierastilaisuudessa nähtiin musiikinäytelmä *Herran huone* ja paikalla olivat presidentti *Tarja Halonen* ja tohtori *Pentti Arajärvi*. Tuomiokirkon Pyhän Ristin kuoriin puolestaan oli koottu harvinaislaatuinen näyttely Suomen kaikkien kahdeksan hiippakunnan piispankaavuista, hiipoista ja sauvoista.

Kansallispyhäkön monivaiheisesta historiasta julkistettiin juhlan kunniaksi sen historian perusteellisin tietoteos *Kansallispyhäkkö – Turun tuomiokirkko 1300–2000*, joka ilmestyi suomeksi, ruotsiksi ja edellisiä laajempaan koruteoksena. Kirjat sisältävät englanninkielisen tiivistelmän. Turun tuomiokirkon juhluvuosi näkyi myös postimerkeissä. Posti julkaisi Riemuvuoden kunniaksi vuonna 2000 neljän postimerkin vihkon, jossa käytetyt aiheet oli kuvattu Turun tuomiokirkossa. Kansallispyhäkön lisäksi merkit kuvaavat kristinuskon perusteemoja, jumalanpalvelusta, kastetta ja rukousta.

Suomen Kansallismuseossa oli esillä kirkollista esineperinnettä kuvaava näyttely *Kirkko kulttuurin kantajana*. Riemuvuoden tapahtumiin kuuluva Kansallismuseon ja kirkkohallituksen yhdessä toteuttama näyttely esitteli kirkollista esineistöä – alttareita, virkapukuja, valaisimia, kastemaljoja ja -pukuja, hää- ja hautajaisvaatteita, virsikirjoja, katekismuksia, kalentereita ja almanakkoja, hautajaiskarkkeja ja öylättirautoja – keskiajalta nykypäivään. Helsingin lisäksi näyttely kiersi Turussa, Torniossa, Rovaniemellä ja Savonlinnassa. Kirkkohallituksen vuonna 2000 julkaisemassa artikkelikokoelmassa *Kirkko kulttuurin kantajana* käsiteltiin kirkon kulttuuriperinnön hoitamista.

Taideteollisen alan opiskelijoille vuonna 2000 suunnattu kilpailu tuotti uusia ideoita kolehtihaaviksi, esirukouslippaaksi ja rukouskyntteliköksi. Kirkkopalveluiden *Sacrumin* ja Helsingin seurakuntayhtymän järjestämän kilpailun tavoitteena oli löytää uusia tapoja ilmentää kristillistä sanomaa kirkon esineistössä. Uudistuspainetta aiheuttavat etenkin jumalanpalvelusuudistus, kirkkojen rakennustoiminnan elpyminen sekä Riemuvuoden juhlinta.

Helsingin yliopiston vapaan sivistystyön liitto järjesti yleisölle avoimen *Studia generalia 2000* -luentosarjan *Kristinusko kohti kolmatta vuosituhatta* Helsingin yliopistolla. Luentosarjan teemoja olivat kristinuskon synty; kirkon usko; naisten ja miesten kirkko; kirkko, valtio ja tiede; kirkon paikka; yhtenäinen Eurooppa – kristitty Eurooppa sekä Kristuksen kolmas vuosituhat.

Riemuvuoden ja *Kulttuuripääkaupunki Helsinki* -vuoden johdosta pidettiin luentoja ja järjestettiin tilaisuuksia ruotsin kielellä. Sarja kulki nimellä *I Konstens Spegel* (Taiteen kuvastimessa). Taidekortti *Utblick* (Näköala) puolestaan inspiroi henkilökohtaiseen raamattuhartauteen. Tasavallan presidentti avasi maaliskuussa 2001 *Anne Frank* -näyttelyn Kansallismuseossa. Näyttely kiersi kahden vuoden ajan eri puolilla Suomea. Hanasaaren kulttuurikeskuksessa järjestettiin syyskuussa 2001 seminaari *Ordets djupa färger* (Sanojen syvät värit) taiteen ja kristinuskon kohtauspaikoista.

Postimuseon pääsiäisnäyttely *Hyvää pääsiäistä* kuvasi pääsiäistä uskonnollisena ja kansanperinteen juhlana keväällä 2001. Pääsiäiseen liittyvät perinteet, tavat, uskomukset ja uskonnollisuus välittyivät eri keräilijöiltä lainattujen kokoelmien kautta. Näyttelyyn kuului pääsiäispostikortteja, -munia, -kukkoja ja pääsiäisaiheisia postimerkkikokoelmia sekä ikoneja.

Kajaanin asuntomessuilla kesällä 2001 kiinnostusta herättivät kotialttarit, joita oli nähtävillä Kajaanin luterilaisen ja ortodoksisen seurakunnan messuosastolla. Yllättyneitä oltiin erityisesti siitä, että myös luterilaisessa kodissa voi olla alttari. Se on yleensä pieni pöytä, jossa on liina, kynttilä, krusifiksi, Raamattu ja rukouskirja. Myös asuntomessujen lepotilahuoneistoa, jossa kävijät voivat rauhoittua ja levähtää, kiiteltiin.

Maamme vanhimpia musiikinhistoriallisia käsikirjadokumentteja ja ainutlaatuisia keskiajan suomalaisen, ruotsalaisen ja brittiläisen kirjakulttuurin jäänteitä esiteltiin *Ex insula lux – Valoa saarelta* -näyttelyssä Kansalliskirjaston Galleriassa loppukesästä 2001. Näiden pergamenttisten jumalanpalveluskirjojen katkelmiin sisältyi anglosaksisten ja englantilaisten pyhimysten tekstejä, sävelmiä ja riituksia eli pyhimysten muistomessuja. Näyttelyn vanhimmat pergamentit olivat 900-luvulta.

Yhteisvastuukeräykseen liittyvät taidenäyttelyt *Kukaan ei ole täydellinen* kiersivät seurakunnissa vuonna 2002. Molemmissa kuvataidenäyttelyissä pohdittiin elämän epävarmuutta, yllätyksellisyyttä, lähimmäisyyttä, tukiverkkoa tai sen puuttumista sekä oman paikan etsimistä ja löytämistä. Näyttelyt oli koonnut seurakuntien kuvataidelainaamo *Secco*.

Pyhän Birgitan syntymän 700-vuotisjuhlien päätapahtuma Suomessa oli ekumeeninen juhlahjumenpalvelus Turun tuomiokirkossa helluntaina 2003. Juhlavuoden tapahtumia oli etenkin siellä, missä on Birgitalle omistettu kirkko (Tuulos, Lemland, Isokyrö, Halikko, Lapväarti, Loppi, Naantali, Vihti ja Padasjoki). Lisäksi Naantalissa toimi keskiajalla maamme ainoa birgittalaisisarten luostari. Nykyisin birgittalaisluostari sijaitsee Turussa.

Kirkkohallitus määräsi kirkkolain nojalla 27 kulttuurihistoriallisesti merkittävää kirkkoa suojeltaviksi vuonna 2003. Aloitteen tehnyt Museovirasto piti suojeltavia kirkkoja valtakunnallisesti arvokkaina. Kirkkorakennuksia määrättiin suojeltaviksi nyt ensimmäisen kerran. Ennen vuotta 1917 rakennetut kirkot ovat suojelunalaisia ilman eri päätöstä. Tätä nuoremmat kirkot voidaan kirkkolain mukaan suojella kirkkohallituksen erillisellä päätöksellä.

Kirkkohallitus asetti vuoden 2003 viimeisessä täysistunnossaan työryhmän selvittämään vuoden 2004 aikana vaihtoehtoisia ratkaisumalleja luterilaisen kirkkomuseohankkeen toteuttamiseksi. Kirkolliskokous jätti aloitteen kirkkomuseon perustamisesta raukeamaan vuonna 2000, mutta edellytti kuitenkin seurakuntien teettävän kulttuurihistoriallisesti arvokkaan esineistönsä inventoinnin. Kirkon museoasiain neuvottelukunta koordinoi inventointia. Kirkkohallituksen museoalan tutkija on ohjeistanut esineistöinventoinnin ja antaa seurakunnille asiantuntija-apua esineistön inventointiin, käyttöön, säilytykseen, hoitoon ja konservointiin liittyvissä asioissa. Myös alueelliset maakuntamuseot antavat seurakunnille asiantuntija-apua. Seurakuntien omistuksessa on runsaasti vanhoja messukasukoita, ehtoollisvälineitä, maalauksia, veistoksia, kastemaljoja ja kattokruunuja. Ne ovat seurakuntien omaisuutta, mutta samalla huomattava osa kansallista kulttuuriperintöämme.

Sibelius-Akatemian kirkkomusiikin osasto tuotti vuonna 2003 tietokannan Suomen historiallisista uruista. Tietokannasta käyvät ilmi niin Suomen urkuhistoria kuin tiedot urkurakentajista, suurimmista uruista, kamariuruista, harrastajien rakentamista uruista, koulu-uruista ja museoiduista uruista. Tällä hetkellä Suomesta löytyy 1400 urkua. Suomen urkukanta on puolen vuosituhannen ikäinen.

Suomesta tuli vuonna 2003 Pohjoismaisen kirkollisen opinto-neuvoston (*Nordiska kyrkliga studierådet, NKS*) puheenjohtajamaa. Kolmivuotiseen puheenjohtajuuteen kuuluu kokonaisvastuu taloudesta ja pohjoismaisen yhteistyöelimen suunnittelusta. Suomen kansalliskomiteaan kuuluu NKS:n puheenjohtaja, hiippakuntasihteeri *Robert Lemberg* sekä edustajat Kirkkohallituksesta, Kirkkopalveluista, Järvenpään seurakuntaopistosta ja hiippakuntakeskus Lärkkullasta.

Kirkkonäytelmät

Kirkkonäytelmät, kuvaelmat ja vaellukset yleistyivät kertomuskaudella. Erityyppisiä kirkkonäytelmiä sekä kirkkovuoteen liittyviä vaelluksia ja kuvaelmia, joissa evankeliumien kertomuksia havainnollistetaan draaman keinoin, järjestettiin erityisesti suurissa kaupunkiseurakunnissa. Vuonna 2003 adventti- ja jouluvaelluksia järjesti 14 % sekä pääsiäisvaelluksia ja -kuvaelmia 32 % seurakunnista. Muita kirkkonäytelmiä esitettiin 16 prosentissa seurakunnista. Pääsiäisvaelluksiin osallistui kaikkiaan yli 150 000 ihmistä, adventti- ja jouluvaelluksiin 34 000 ja muihin kirkkonäytelmiin 43 000 ihmistä.

Kirkkodraamassa kaikki teatterin tekemisen keinot on otettu julistuksen käyttöön. Näin todettiin vuonna 2000 ilmestyneessä *Lilja Kinnunen-Riipisen* kirkkonäytelmää käsittelevässä väitöskirjassa *Teatteri kirkossa – vai kirkko teatterissa. Kirkkonäytelmä Suomessa 1980-luvulla 1960- ja 1970-lukujen kehitys taustanaan*. Tutkimus selvittää kirkkonäytelmän läpimurtoa Suomessa 1980-luvulla. Käänteentekevää kirkkodraaman kehittämisessä oli tutkimuksen mukaan Luther-opistossa vuonna 1970 alkanut kirkkodraaman opetus. 1980-luvulla kiinnostus kirkkodraamaa kohtaan lisäsi tarvetta koulutuksen laajentamiseen ja herätti kriit-

tistä keskustelua kirkkodraaman asemasta kirkon työmuotona. Merkittävimmitse draamatuotannoiksi osoittautuivat erityisesti Passiodraama, Ylös Jerusalemiin -vaellusdraamat sekä kärsimysnäytelmät.

Hyvinkäällä seurakunta tuotti kesällä 2001 kesäteatteriesityksen *Paleleva kerjäläinen*, joka kertoo herännäispappi *Niilo Kustaa Malmbergin* ja körttiläisen julistajan *Paavo Ruotsalaisen* elämästä vuonna 1851. Vuoden 2002 kesäteatteriprojekti oli *Henrik Renqvististä* kertova kirkkonäytelmä *Saaren vanki*. Näytelmät toteutettiin hyvinkääläisten teatterinharrastajien voimin. Kirkkoteatteri alkoi Hyvinkään seurakunnan nuorisotyön työmuotona vuonna 1982 ja järjestäytyi vuonna 1997 viralliseksi teatteriksi. Kirkkodraamasta on siirrytty teatterisaliin tarkoitettuihin esityksiin, jotka saavat olla selkeän julistavia.

Samainen Hyvinkään seurakunnan *Teatteri Beta* järjesti valtakunnallisen kirkkodraamakatselmuksen marraskuussa 2003. Katselmuksen tarkoituksena oli saada läpileikkaus kirkkoteatterin nykytasosta ja suunnasta, oppia toisten ryhmien esityksistä ja antaa seurakuntiin uutta voimaa kirkkodraaman tekemiseen. Yleisölle maksuttomia esityksiä oli kaikissa tyyllilajeissa.

Kirkolliset kulttuuripalkinnot

Kirkkohallitus myönsi kirkon kulttuuripalkinnon kapellimestari *Kari Tikalle* vuonna 2000. Perusteluissa arvostetaan Tikan kristillisestä vakaumuksesta ammentavaa taiteellista toimintaa sekä musiikkikasvatustoimintaa, jossa musiikki ja kristillinen arvopohja yhdistyvät. Riemuvuoden kunniaksi Tikka sävelsi Luther-oopperan, jonka ensi-ilta oli joulukuussa 2000. Vuoden 2001 palkinnon saivat arkkitehti *Bey Heng* hautausmaakulttuurin hyväksi tekemästään työstä sekä *Sotavainajien muiston vaalimis-yhdistys ry.*, joka on hoitanut kenttä- ja sankarihautausmaita sekä etsinyt kentälle jääneitä kadonneita sotavainajia.

Församlingsförbundetin ensimmäinen kulttuuripalkinto vuonna 2000 annettiin laulaja *Nina Åströmille*. Toisen kulttuuripalkinnon vuonna 2002 sai lauluyhtye *Camerata Aboensis* Turusta.

Vuonna 2002 kirkon kulttuuripalkinto myönnettiin professori, teatterinohjaaja *Paavo Liskille*, joka on ohjannut *Via Crucis* -kärsi-

mysnäytelmiä ja raamattumonologin *Markuksen evankeliumi*, tunnustuksena elämäntyöstään näyttelijänä, ohjaajana ja teatterialan kulttuurivaikuttajana. Professori *Päivi Setälä* puolestaan sai vuoden 2003 palkinnon tunnustuksena laaja-alaisesta työstä suomalaisena kulttuurivaikuttajana ja Pyhän Birgitan 700-vuotisjuhliin liittyvästä toiminnastaan.

Vuoden kristillinen kirja -palkinnon myöntää Kristilliset kustantajat ry. Vuoden 2000 kristillinen kirja oli *Leena Pasasen Daktarin lapset*, vuoden 2001 *Riku Rinteen KK-kuolemankaupias*, vuoden 2002 *Jörn Donnerin ja John Vikströmin* kirjeenvaihtoon perustuva keskustelukirja *Elämme, siis kuolemme* sekä vuoden 2003 *Anna-Maija Raittilan* teos *Vehnänjyvän päiväkirja 1963–1989*.

Suomen kristillinen rauhanliitto – Finlands kristliga fredsrörelse r.y. jakoi kristillisen rauhanpalkinnon 2000 *MoniTorin*-lehdelle ja sen päätoimittajalle *Irmeli Tuomarille* urauurtavasta työstä pakolaisten ja maahanmuuttajien aseman ja heidän omien näkemystensä esille tuomisesta.

Vuoden 2001 rauhanpalkinnon sai Viittakiven kansainvälinen opisto, joka on perustamisestaan vuodesta 1951 lähtien tehnyt työtä eri kulttuureista tulevien ja eri uskontoja edustavien ihmisten välisen yhteisymmärryksen ja ystävyuden syntymiseksi kveekareiden toimintaideoita soveltamalla. Vuonna 2002 vuorossa oli professori *Jaakko Hämeen-Anttila*, ansioitunut kiihkottoman, selkeän ja monipuolisen islam-tietouden välittäjä, joka on antanut suomalaiselle lukija- ja kuulijakunnalle mahdollisuuksia perehtyä islamin omiin lähteisiin ja vaikuttanut näin väärin käsitysten poistamiseksi toisesta uskonnosta ja sen keskeisistä ajatuksista. Valtioneuvos *Harri Holkeri* sai palkinnon vuonna 2003 monipuolisesta toiminnastaan rauhanneuvottelijana ja Yhdistyneiden Kansakuntien aseman vahvistajana. Hän on puhunut aktiivisesti myös kehitysyhteistyön puolesta.

Finlands svenska kyrkosångsförbund perusti vuonna 2002 uuden kiertopalkinnon, *Sulo Salonen* -mitalin, joka annetaan ansiotuneille säveltäjille. Ensimmäiseksi sen sai *Kaj-Erik Gustafsson* Lapinjärvellä joulukuussa 2002.

Euroopan kirkkojen konferenssi myönsi vuonna 2002 ekumeenisen kristillisen Templetonin elokuvapalkinnon ohjaaja

Aki Kaurismäelle elokuvasta *Mies vailla menneisyyttä*. Palkinnon perusteluissa korostetaan syvää inhimillistä ymmärrystä ihmissuhteista ja elokuvan raamatullisia teemoja kuolemasta ja ylösnousemuksesta, köyhyydestä ja ahneudesta, itsekkyydestä ja toisen huomioon ottamisesta.

Kulttuurifoorumit

Mikael Agricola -tutkijat kokoontuivat tammikuussa 2000 Turun kristilliselle kansanopistolle tieteelliseen symposiumiin, jossa kartoitettiin *Mikael Agricola* -tutkimuksen nykytilaa, tutkimuksen avainkysymyksiä, arkistolähteiden kartoitusta ja arkeologisen tutkimuksen mahdollisuuksia. Symposium tähtäsi Agricolan kuoleman 450-muistojuhlaan vuonna 2007. Symposiumin järjestivät Kristillinen Kulttuuriliitto ja Kristillinen opintokeskus.

Nouseva materialismi oli keskustelun aiheena Vaasan kulttuurifoorumissa syksyllä 2000. Kristillisen Kulttuuriliiton kymmenennen kulttuurifoorumin teema oli *Tulevaisuuden arvot ja ihmisen hinta*. Olennainen osa foorumin ohjelmaa ovat taidenäyttelyt, musiikki, runous ja tanssiesitykset sekä hiljaisuuden tila ja taizé-messu.

Pohjoismainen kirkkomusiikkisymposium *Jubileums 2000* kokosi Helsinkiin ja Tallinnaan noin 800 kirkkomusiikin ammattilaista ja ystävää syyskuussa 2000. Symposiumiin kuului messuja, konsertteja ja seminaareja sekä näyttelyitä, ostoskojuja ja kahvioita. Pohjoismainen kirkkomusiikkisymposium on järjestetty joka neljäs vuosi jossakin Pohjoismaassa vuodesta 1933 lähtien.

Elias Lönnrotin syntymän 200-vuotisjuhlassa Sammatin kirkossa huhtikuussa 2002 arkkipiispa *Paarma* korosti Lönnrotin vahvistaneen elämäntyöllään suomalaisten yhtenäisyyttä kristillisen kulttuurikäsityksen osalta. Lönnrot koki tehtäväkseen ”rahvaan” palvelemisen ja oli heidän puolustajansa, lähimmäistensä tukija, puolestapuhuja, auttaja ja palvelija – ei vain lääkärinä, vaan myös kieli- ja kansallisuusasioissa. Jäätyään eläkkeelle suomen kielen ja kirjallisuuden professorin virasta Lönnrot kutsuttiin lisäjäseneksi virsikirjakomiteaan ja hänen kättensä jälki näkyy useissa vanhoissa virsissä. Uusimmassa virsikirjassa on kymmenkunta Lönnrotin omaa virttä ja kymmeniä hänen suomennoksiaan.

Pyhyys ja arkkitehtuuri -symposiumissa Helsingissä talvella 2003 vertailtiin suomalaisen ja eurooppalaisen kirkkoarkkitehtuurin pyhyyskäsitettä sekä pohdittiin arkkitehtuurin ja teologian yhteyttä. Suomalaiselle kirkkoarkkitehtuurille on ominaista kons-tailematon pyhyiden tunto, joka keskieurooppalaiseen tyyliin verrattuna kuvastaa pyhyiden kokemusta usein yksinkertaisesti ja vaatimattomasti. Seminaariin liittyi näyttely, jossa oli esillä valokuvia ja piirustuksia eri puolilla Suomea ja Euroopan eri maissa sijaitsevista kirkoista. Näyttely kiersi vuosina 2003–2004 Porvoossa, Rovaniemellä, Oulussa ja Kuopiossa.

Pohjoismainen kirkkorakennuskonferenssi teemalla *Rum för det heliga – Pyhä tila* pidettiin Turussa elokuussa 2003 noin 60 osanottajan voimin.

- » Musiikkitalaisuudet tuovat kirkkoon sellaisiakin ihmisiä, joille kirkon kynnys saattaa muuten olla liian korkea. Seurakuntien musiikkitoiminta on eräs keino ylistää Jumalaa.
- » Jumalanpalvelusmusiikki on luonteva väylä seurakuntalaisten osallistumiselle jumalanpalveluksen toteuttamiseen. Oman paikkakunnan säveltäjät, kuorot, soitinyhtyeet ja lauluryhmät sekä laulava seurakunta tekevät omalta osaltaan jumalanpalveluksesta juhlan.
- » Virret ja jumalanpalvelusmusiikki puhuttelevat parhaiten, jos niihin voi yhtyä. Seurakuntatyön kaikilla työaloilla on mahdollisuus virsi- ja jumalanpalveluskasvatukseen.
- » Kirkollisesta esineistöstä ja kirkkorakennuksista huolehtiminen on omasta historiasta huolehtimista. Sen avulla voidaan kertoa suvun ja kansan kristillisistä juurista myös tuleville sukupolville. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaan perinnön säilyttäminen on seurakunnan ja kirkon kunnia-asia.

4. Kasvatustyö

- 6-vuotiaiden esiopetuksen ja subjektiivisen päivähoito-oikeuden laajenemisen myötä päiväkerholaisten määrä laski 41 %:iin 4–6-vuotiaiden ikäryhmässä. 4–5-vuotiaista päiväkerhot tavoittavat 50 %. Yhä useammassa seurakunnassa päiväkerhotoimintaa on suunnattu kolmevuotiaiden ikäryhmälle kuusivuotiaiden siirryttyä esikoulun piiriin.
- Kirkon perinteisin lapsityön muoto, pyhäkoulu, laajeni hieman kertomuskaudella. Kasvua oli erityisesti Helsingin hiippakunnassa.

- Lapsityön työnkuvaan tuli yhä voimakkaammin perhetyö. Perhekerhojen osallistujamäärä lisääntyi kertomuskaudella 10 %.
- Uusi rippikoulusuunnitelma hyväksyttiin vuonna 2001. Se on otettu seurakunnissa vastaan myönteisesti. Rippikoulun suosio on vakaa. Yhdeksän nuorta kymmenestä osallistuu vuosittain rippikouluun.
- Joka kolmas rippikoululainen osallistui isoskoulutukseen. Isoskoulutukseen osallistuneiden määrä kasvoi kertomuskaudella 8 %.

4.1. Kasvatustyön suuntaviivoja

Uusi Katekismus ilmestyi riemuvuonna 2000 ja pyrittiin jakamaan kaikkiin koteihin. Tämän julkaisemisen ja levittämisen myötä kirkon kasvatustoiminnassa käynnistettiin vuosiksi 2001–2002 painopistetyöskentely *Kaste kantaa – kasvatus kannattaa*. Tällä pyrittiin korostamaan kasteopetuksen merkitystä, kotien tehtävää siinä ja seurakuntien tekemän verkostoyhteistyön arvoa kasteopetuksen edistämiseksi. Tämän jatkoksi vuosien 2003–2005 kasvatustoiminnan painopisteeksi valittiin kotien tukemista ja perhelähtöistä työtettä kannustava teema *Koti – kasvun paikka*.

Vanhempien huolenpito- ja kasvatusvastuu ja sitä koettelevat tekijät olivat kertomuskaudella paljon esillä julkisessa keskustelussa. Erityisesti lasten ja nuorten pahoinvointi ja lapsiperheiden asema huolettivat. Esillä olivat muun muassa perhepoliittiset tukitoimet ja perheen ja työn yhteensovittamisen haasteet. Seurakuntien Lapsityön Keskus ja Kirkon kasvatus ja nuorisotyö laativat *Kymmenen teesiä vanhemmuudesta ja lapsen hyvästä elämästä* kannustamaan lapsuuden suojelemista. Teesit naulattiin YK:n lapsen oikeuksien päivänä vuonna 2003 lukuisissa seurakunnissa. Teesit luovutettiin tapahtuman yhteydessä muun muassa eduskunnan puhemiehelle ja sosiaali- ja terveysministerille. Kampanja sai mittavan julkisuuden ja lisäsi keskustelua yhteisestä lapsuuden merkityksestä, vanhemmuuden arvostuksesta ja vastuusta lapsuuden suojelemiseksi. Teesien naulaus tapahtui arviolta yli 400 seurakunnassa.

Rakasta lasta – suojele lapsuutta, kymmenen teesiä lapsen hyvästä elämästä:

- 1. Lahjoita lapsellesi lapsuus*
- 2. Uskalla olla aikuinen*
- 3. Ole läsnä lapsellesi*
- 4. Anna aikaa aikuisen elämälle*
- 5. Hyväksy lapsesi ainutlaatuisuus*
- 6. Suojele lastasi turhalta tiedolta*
- 7. Sitoudu vanhemmuuteen*
- 8. Anna vapautta, aseta rajoja*
- 9. Ole tärkein lapsellesi*
- 10. Varjele lapsuutta*

Ikäluokkien pieneneminen on selkeästi vaikuttanut ja tulee jatkossa vaikuttamaan seurakuntien kasvatustyön toimintaan osallistuvien lasten määrään. Syntyvyys on vähentynyt vuodesta 1994 jokseenkin tasaisesti vuoteen 2002. Vuonna 2002 syntyi 15 % vähemmän lapsia kuin vuonna 1994. Vuonna 2003 syntyvyys hieman nousi. Syntyvyyden laskun myötä lapsityön kohteena olevat ikäryhmät ovat nyt ja tulevana vuosina merkittävästi pienempiä kuin viime vuosikymmenellä. Vuonna 2002 oli 5–9-vuotiaita 5 % vähemmän kuin viisi vuotta aiemmin, 0–4-vuotiaiden ikäluokka pieneni vastaavien viiden vuoden aikana 10 %. Tämän vuoksi kasvatustyön tavoitavuutta tarkasteltaessa on mielekkäämpää kiinnittää huomio toiminnan suhteelliseen tavoitavuuteen sen kohdeikäryhmissä kuin toimintaan osallistuvien lasten absoluuttisessa määrässä tapahtuviin muutoksiin.

Ikävuosissa kirkon lapsi- ja nuorisotyön toiminta kattaa ikävuodet 0–29. Laaja ikähaitari ja eri-ikäisten erilainen elämäntaihe ja niissä jatkuvasti tapahtuvat muutokset asettavat pysyvän haasteen lapsi- ja nuorisotyölle.

4.2. Lapsityö

Päiväkerhot

Päiväkerhotyö on ollut vuosikymmeniä kirkon lapsityön vahvuus. Subjekttiivinen oikeus kunnalliseen päivähoitoon ja kunnille veloitteeksi tullut maksuttoman esiopetuksen tarjoaminen ovat kuitenkin laskeneet päiväkerholaisten määrää. Maksuton esiopetus tuli voimaan vuonna 2003. Näiden muutosten myötä päiväkerholaisten osuus 4–6-vuotiaiden ikäluokasta on laskenut 1990-luvun alun 61 %:sta kertomuskauden lopun 41 %:iin. Edellisen kertomuskauden lopussa päiväkerhot tavoittivat 47 % 4–6-vuotiaista. Päiväkerholaisten absoluuttinen määrä on vähentynyt myös ikäluokkien pienenemisen myötä. Vuoden 1990 ennätysmäärästä päiväkerholaisten määrä on laskenut 38 %. Kertomuskaudella päiväkerholaisten määrä väheni noin 20 000 lapsella (–22 %). Vuonna 2003 päiväkerholaisia oli kaikkiaan 71 000. Päiväkerholaisista tyttöjä oli 52 %.

Koska valtaosa 6-vuotiaista on kuntien esiopetuksen piirissä, 6-vuotiaat eivät ensisijaisesti ole enää päiväkerhotyön ensisijaisia kohderyhmiä. Näin ollen päiväkerhotoimintaan osallistuvien osuuden laskeminen 4–6-vuotiaista ei ole kaikilta osin mielekäästä. Sen sijaan kuusivuotiaiden ikäluokan siirtyminen esiopetuksen piiriin on entistä enemmän suunnannut päiväkerhotoimintaa myös kolmivuotiaiden ikäluokkaan. Vuonna 2003 joka toisessa (50 %) seurakunnassa päiväkerhotoimintaa oli suunnattu myös 3-vuotiaille. Päiväkerhoissa oli mukana noin 9 300 kolmevuotiaista lasta. Osassa seurakunnista toimi myös erikseen 6-vuotiaiden (esikouluikäisten) päiväkerhoryhmä. Vuonna 2003 tällaisia ryhmiä oli 22 %:ssa seurakuntia ja niissä oli mukana 3 400 kuusivuotiaista. Yhteensä alle joka viides päiväkerholaisista on 3- tai 6-vuotias ja yli 80 % (noin 58 000 lasta) päiväkerholaisista on 4- tai 5-vuotiaita. Tämä tarkoittaa sitä, että 4–5-vuotiaiden ikäluokasta 50 % oli vuonna 2003 seurakuntien päiväkerhoissa. Päiväkerhojen tavoittavuudessa tapahtuneesta muutoksesta saadaan lähempänä todellisuutta oleva kuva, kun tavoittavuudessa tapahtuneita muutoksia tarkastellaan suhteessa tähän lukuun. Suurimmillaan päiväkerhot tavoittivat 61 % kohderyhmästään (vuonna 1990). Kertomus-

kauden päättyessä päiväkerhoihin osallistui 11 prosenttiyksikköä alhaisempi osuus (50 % 4–5-vuotiaista) niiden ensisijaisesta kohderyhmästä.

Viikoittaisen kerhotoiminnan lisäksi erilaisia päiväkerhotyön erityistilaisuuksia järjestettiin vuonna 2003 yhteensä 8 100 ja niissä kirjattiin kaikkiaan 418 000 käyntiä. Tilaisuuksien määrä kasvoi kertomuskaudella 5 % ja niihin osallistuneiden määrä 10 %.

Päiväkerhoryhmien ja päiväkerholaisten määrä väheni kertomuskaudella kaikissa hiippakunnissa. Eniten vähenemistä tapahtui Tampereen, Kuopion ja Mikkelin hiippakunnissa. Vähiten vähenystä päiväkerhoissa mukana olevien lasten määrässä oli Turun arkkhiippakunnassa ja Oulun hiippakunnassa.

Osallistujamääriä on mahdollista verrata Tilastokeskukselta saatuihin tietoihin lasten määrästä kussakin hiippakunnassa. Nämä väkimäärätiedot ovat kuitenkin kuntakohtaisia eikä niitä tästä syystä voi tarkastella paikallisseurakunnittain sellaisissa kunnissa, joissa on useampi paikallisseurakunta. Näin ollen, jos samaan seurakuntayhtymään kuuluu sekä suomenkielinen että ruotsinkielinen seurakunta, näitä ei ole mahdollista erotella toisistaan eikä siis tarkastella eri hiippakuntien tietoina. Kaksikielisen seurakuntayhtymän tiedot on esitetty sen hiippakunnan tiedoissa, johon väkimäärältään suurempi osa seurakuntayhtymän seurakuntalaisista kuuluu. Siksi erityisesti Porvoon hiippakunnan ja jossain määrin myös muiden hiippakuntien (lähinnä Helsingin hiippakunnan) tarkasteluun liittyy rajoituksia. Tästä syystä Porvoon hiippakunnan kunnittaiseen vertailuun pohjautuvat luvut esitetään taulukoissa suluissa.

Kaikkien hiippakunnassa asuvien 4–6-vuotiaiden lasten määrään suhteutettuna aktiivisinta päiväkerhotyö oli vuonna 2003 Lapuan ja Oulun hiippakunnissa. Suhteellisesti vähiten päiväkerhoihin osallistuttiin Helsingin hiippakunnassa. Myös Tampereen hiippakunnassa päiväkerhotyöhön osallistuvien lasten määrä oli keskimääräistä vähäisempi.

Taulukko 19. Päiväkerhotyössä vuosina 1999–2003 tapahtuneet muutokset hiippakunnittain.

Hiippakunta	Päiväkerhon ryhmien määrän muutos 1999–2003 %	Päiväkerhoissa jäseniä	Päiväkerhon jäsenien määrän muutos 1999–2003 %	Päiväkerholaisten osuus 4–6-vuotiaista %
Turku	-14,2	9 676	-17,9	44,6
Tampere	-21,5	9 266	-27,9	36,7
Oulu	-16,5	12 283	-18,5	53,0
Mikkeli	-19,0	7 728	-26,5	51,8
Porvoo	-9,5	2 659	-21,5	(40,6)
Kuopio	-26,9	8 442	-26,9	50,4
Lapua	-17,2	10 338	-19,0	60,4
Helsinki	-16,4	10 292	-19,9	21,0
Koko kirkko	-18,4	70 684	-22,1	40,5

Valtaosa suomalaisista katsoo seurakuntien hoitaneen päiväkerhot hyvin. Kaikkiaan 24 % suomalaisista katsoi *Gallup Ecclesiastica 2003* -tutkimuksen mukaan seurakuntien hoitaneen päiväkerhot erittäin hyvin ja 46 % melko hyvin. Huonona niiden hoitamista piti vain 5 %. Suomalaiset myös arvostavat seurakuntien päiväkerhotyötä. 58 % pitää sitä erittäin tärkeänä ja 36 % melko tärkeänä työmuotona. Myös seurakunnan työntekijät arvostavat päiväkerhotyötä. 56 % pitää sitä erittäin tärkeänä ja 34 % melko tärkeänä. Vain 1 % arvioi sen melko tarpeettomaksi.

Pyhäkoulu

Pyhäkoululaisten määrä kasvoi kertomuskaudella 2,4 %. Vuonna 2003 pyhäkoululaisia oli 66 000, mikä vastaa 14,9 %:a 5–11-vuotiaiden ikäluokasta. Pyhäkouluryhmiä oli noin 3 400. Pyhäkoululaisista tyttöjä oli 56 %. Pyhäkoulujen vapaaehtoisina ohjaajina toimi 6 910 henkilöä, joista naisia 82 %.

Pyhäkoulutyö kohdistuu valtaosin samaan ikäryhmään kuin päiväkerhotyö. Vuonna 2003 pyhäkoululaisista joka toinen (47 %) oli 4–6-vuotias. Tästä ikäryhmästä pyhäkoulu tavoittaa noin joka viidennen (18 %). Pyhäkoululaisista 15 % oli alle 4-vuotiaita. Joka

neljäs (23 %) pyhäkoululainen oli 7–9-vuotias. 15 % pyhäkoulu-
laisista oli 10-vuotiaita tai sitä vanhempia.

Vaikka kertomuskaudella pyhäkouluun osallistuvien lasten
määrä kasvoi (+2,4 %), samalla kuitenkin pyhäkouluryhmien
määrä väheni (–5,8 %). Hiippakunnittaiset erot ovat kuitenkin
suuria. Pyhäkoulutyö kasvoi voimakkaasti Helsingin hiippakun-
nassa. Muissa hiippakunnissa pyhäkouluryhmien määrä väheni.
Sen sijaan lasten määrä kasvoi hieman myös Mikkelin, Oulun,
Kuopion ja Porvoon hiippakunnissa.

**Taulukko 20. Pyhäkoulutyössä vuosina 1999–2003 tapahtuneet muutokset
hiippakunnittain.**

Hiippakunta	Pyhäkouluryhmien määrän muutos 1999–2003 %	Pyhäkoululaisia	Pyhäkoululaisten määrän muutos 1999–2003 %	Pyhäkoululaisten osuus 5–11-vuoti- aista %
Turku	–9,7	4 749	–18,7	8,8
Tampere	–8,6	7 420	–9,0	11,7
Oulu	–8,3	16 212	4,0	27,9
Mikkeli	–1,1	7 432	5,8	19,1
Porvoo	–11,5	3 612	1,1	(21,2)
Kuopio	–9,1	8 690	2,1	20,2
Lapua	–14,2	6 897	–6,3	15,9
Helsinki	15,5	10 575	32,0	8,7
Koko kirkko	–5,8	65 587	2,4	14,9

Suhteellisesti aktiivisinta pyhäkoulutyö oli Oulun hiippakunnassa,
jonka pyhäkoululaiset kattavat neljänneksen kaikista pyhäkoulu-
laisista, vaikka hiippakunnan väkiluvun osuus koko kirkon väkilu-
vusta on vain 13 %. Oulun hiippakunnassa useampi kuin joka
neljäs 5–11-vuotiaista osallistui vuonna 2003 pyhäkouluun.
Suhteellisesti vähiten pyhäkouluihin osallistuttiin Helsingin hiip-
pakunnassa. Helsingin hiippakunnassa pyhäkouluun osallistui
vähemmän kuin joka kymmenes 5–11-vuotiaista. Tavallista aktii-
visempää pyhäkoulutyö oli Oulun ohella myös Porvoon ja
Kuopion hiippakunnissa, joissa toimintaan osallistui joka viides
lapsi.

Useimmiten pyhäkoulutyön koordinointi oli seurakunnissa liitetty jonkin työntekijän muihin tehtäviin. Näin toimittiin 63 %:ssa seurakunnista. Kaikkiaan 4 %:ssa seurakunnissa oli pyhäkoulutyön koordinointia varten kokoaikainen, 4 %:ssa päätoiminen osa-aikainen ja 4 %:ssa seurakunnista sivutoiminen pyhäkoulusihteeri. Joka kymmenennessä seurakunnassa pyhäkoulutyön koordinoinnista vastasi vapaaehtoinen tai palkkiotoiminen avustaja. 14 %:ssa seurakunnista tehtävien hoitoa ei ollut osoitettu kenellekään.

Pyhäkoulujen opettajina toimi kaikkiaan 6 900 vapaaehtoista. Heistä 81 % oli naisia. Pyhäkoulutyön vapaaehtoisten määrä laski kertomuskaudella 13 %. Lähes joka toisessa (41 %) seurakunnassa pyhäkoulujen opettajina toimi myös palkallisia työntekijöitä. 19 %:ssa seurakunta yksi tai useampi lastenohjaaja toimi (myös) pyhäkoulun opettajana, 10 %:ssa lapsityönohjaaja, 12 % nuorisotyönohjaaja, 4 %:ssa diakoniatyöntekijä ja 7 %:ssa pappi.

Pyhäkoulutyön erityistilaisuuksia järjestettiin vuonna 2003 kaikkiaan noin 2 000 ja niissä kirjattiin kaikkiaan 102 000 käyntiä. Tilaisuuksien määrä väheni kertomuskaudella 2,2 % ja osallistujamäärä 10 %.

Suomalaisista 26 % pitää pyhäkoulua seurakuntien erittäin tärkeänä toimintamuotona, 42 % melko tärkeänä. Seurakunnan työntekijöistä 51 % arvioi pyhäkoulun erittäin tärkeäksi toimintamuodoksi ja 41 % melko tärkeäksi.

Suomalaisista kaksi kolmesta (63 %) katsoo kirkon hoitaneen hyvin pyhäkoulutoiminnan. 5 % suomalaisista pitää pyhäkouluja huonosti hoidettuina.

Muu lapsityön toiminta

Monet seurakunnat lähestyivät lapsia myös oma-aloitteisesti. 61 % seurakunnista ilmoitti lähettäneensä 1–4-vuotiaille syntymäpäiväkortin. Lähes joka toinen seurakunta (45 %) ilmoitti lähettäneensä lapsille kutsun päiväkerhoon. Lähes yhtä monessa seurakunnassa (44 %) järjestettiin 1–4-vuotialle jokin kutsutilaisuus. Joka kuudennessa seurakunnassa lahjoitettiin *Lasten Raamattu* tai jokin muu hengellinen kirja kaikille ikäluokkaan kuuluville ja 29 %:ssa

seurakuntia osalle ikäluokkaan kuuluvista. Joka viidennessä seurakunnassa käytiin tervehdyskäynneillä lasten kotona.

Lasten musiikkikerhoja oli 16 %:ssa seurakunnista. Niissä oli mukana yli 2 900 lasta. Kokonaisuudessaan erilaisessa kuoro- ja musiikkitoiminnassa mukana olevien lasten määrä on selvästi tätä lukua korkeampi. Yksistään Porvoon hiippakunnassa noin 1 250 lasta lauloi seurakuntien lastenkuoroissa vuonna 2001 toteutetun kyselyn perusteella. Muista hiippakunnista vastaava tietoa ei ole saatavilla. Kertomuskaudella kirkon yhteisiin tilastoihin tilastoiduista kaikkien kuorolaisten määrästä ei ole mahdollista erotella lapsi- ja nuorisokuorolaisten määrää erikseen. Kaikkiaan musiikki-ryhmissä oli noin 44 000 jäsentä vuonna 2003. Seurakuntien Lapsityön Keskuksen aktiivinen toiminta lasten kuorotoiminnan hyväksi osaltaan vahvisti seurakuntien lapsikuorotoimintaa. Joillakin paikkakunnilla seurakunnat tekevät tiivistä yhteistyötä koulujen musiikkiluokkien sekä musiikkiopistojen kanssa. Joitain viitteitä yhteistyön laajuudesta antaa se, että kaikkiaan 21 %:lla seurakunnista oli säännöllistä yhteistyötä musiikkiopistojen kanssa, 40 %:lla satunnaista. Seurakunnissa toimi myös musiikki-leikkikouluja sekä äideille ja vauvoille suunnattuja vauvamuska-reita.

Seurakuntien lapsityön työntekijämäärä lisääntyi kertomuskau-della 12 %. Vuonna 2003 lapsityössä toimi yhteensä 2 744 henkeä, joista naisia 99 %. Lapsityössä toimivien määrän lisääntyminen kertoo osin siitä, että koska lasten määrä ei ole kasvanut, työn laatuun on pystytty kiinnittämään huomiota ja työn painotuksia on pystytty joustavasti ja tarpeisiin vastaten muuttamaan. Työkuvaan on tullut yhä enemmän mukaan perhelähtöisyys ja se on merkinnyt muun muassa sitä, että perhekerhotyö on kasvanut määrällisesti vuosittain. Toiminnan suuntaamista laaja-alaisen perhetyön suun-taan edistää myös lastenohjaajakoulutuksen muuttuminen kerto-muskaudella *lapsi- ja perhetyön perustutkinnoksi*.

Perhetyö kasvoi myös tilastojen valossa. Perhekerhoilla oli vuonna 2003 yhteensä 42 000 kokoontumista (kasvua kertomus-kaudella 28 %). Niissä kirjattiin kaikkiaan 458 000 aikuisten ja 705 000 lasten käyntiä. Osallistujamäärä kasvoi kertomuskaudella 10 %. Perhetyö kasvoi kertomuskaudella erityisen voimakkaasti Porvoon hiippakunnassa, jossa perhekerhon kokoontumisten

määrä kasvoi 53 % ja osallistujamäärä 33 %. Perhetyö kasvoi kaikissa muissa hiippakunnissa paitsi Oulun hiippakunnassa, jossa kokoontumisten määrä kasvoi kyllä 13 %, mutta osallistujamäärä väheni 25 %. Osa tästä laskusta selittyy syntyneiden lasten määrän laskulla. Kauttaaltaan syntyneiden lasten määrän väheneminen näkyy muun lapsityön ohella myös perhetyössä. Vaikka tilaisuuksien määrä on kasvanut voimakkaasti, osallistujamäärä ei ole kasvanut samassa suhteessa. Samalla yhtä aikuista kohden mukana on vähemmän lapsia.

Yhteistyö kunnallisen varhaiskasvatuksen kanssa

Seurakunnilla oli aktiivisia yhteyksiä yhteiskunnan varhaiskasvatukseen sekä päivähoidossa että esiopetuksessa. Uskonnollinen ja eettinen kasvatus on lähtökohtaisesti lakisääteinen osa päivähoitokasvatusta. Uskonnollinen kasvatus on päivähoidossa yleiskristillistä, jotta mahdollisimman moni lapsi voisi siihen osallistua. Esiopetuksen opetussuunnitelman valtakunnallisiin perusteisiin liitettiin kertomuskaudella etiikka- ja katsomuskasvatus. Seurakunnat ovat monella tapaa mukana tukemassa tätä päivähoiton ja esiopetuksen tehtävää ja monipuolinen yhteydenpito kunnalliseen päivähoitoon on vakiintunut osaksi seurakuntien lapsityötä. Käytännössä tämä tarkoittaa paitsi perinteisiä vierailuja päivänavausten ja jumalanpalvelusten merkeissä, myös esimerkiksi materiaaliapua ja yhteisiä koulutuspäiviä. Aktiivisinta yhteydenpito on päiväkotien kanssa.

Valtaosassa seurakunnissa toimittiin ainakin jonkinlaisessa yhteistyössä kunnallisen päivähoiton kanssa. 83 % seurakunnista ilmoitti järjestävänsä päiväkotilapsille jumalanpalveluksia ja kirkkoretkiä, 72 % perhepäivähoidossa oleville lapsille. 70 %:ssa seurakuntia käytiin pitämässä päivänavauksia päiväkodeissa, 39 %:ssa perhepäivähoidossa. Joka toisessa seurakunnassa tehtiin muita vierailuja päiväkoteihin, joka kolmannessa perhepäivähoitoon. Joka kolmas seurakunta tarjosi materiaaliapua päiväkodeille, joka viides perhepäivähoitoon. Kaikkia näitä yhteistyön muotoja toteuttavien seurakuntien määrä on kasvanut kertomuskaudella.

Joka kolmannessa (32 %) seurakunnassa järjestettiin päiväkodin ja seurakunnan työntekijöiden yhteisiä koulutustapahtumia,

joka neljännessä (25 %) yhdessä perhepäivähoidon työntekijöiden kanssa. Muina yhteistyömuotoina mainittiin useimmin arkipäivisin päiväkodeissa pidetyt pyhäkoulut ja yhteiset kesäkerhot ja -leirit.

Pienessä osassa (5 %) seurakunnista oli käytössä mentoroinnin periaatteella toimiva päiväkotikummitoiminta. Tällöin seurakunnan työntekijällä on yksi tai useampi nimikkopäiväkoti, joihin hän pitää säännöllisesti yhteyttä ja antaa myös tukensa päiväkodin henkilöstölle esimerkiksi uskontokasvatusasioissa. Seurakuntien lapsityön keskuksen ja Kirkkohallituksen kasvatus- ja nuorisotyön toimialan kanssa kertomuskaudella käynnistettiin seurakunnan työntekijöille lisävalmiuksia päivähoitoyhteyksien hoitamiseen antava päivähoiton uskontokasvatuksen mentorikoulutus.

Vastuu yhteydenpidosta kunnalliseen päivähoitoon oli 67 %:ssa seurakuntia määrätty jollekin työntekijälle. Useimmiten tämä vastuu oli lapsityönohjaajalla (22 %:ssa seurakuntia) tai papilla (12 %). Lähes joka kymmenennessä seurakunnassa vastuu oli lapsityöntekijällä ja lähes yhtä usein nuorisityönohjaajalla. Noin joka kymmenennessä seurakunnassa vastuu oli jaettu useamman työntekijän kesken, useimmiten papin ja jonkun muun työntekijän kesken.

Seurakuntien Lapsityön Keskus julkaisi lapsityön tueksi 4–12-vuotiaille suunnattua *Lasten pyhäkoululehti* -lehteä sekä aikuisille suunnattuja *Pyhäkoulu*- ja *Pikkuväki* -lehtiä. Församlingsförbundet Förlag ja Porvoon hiippakuntaneuvosto julkaisivat yhdessä vastaavat lehdet ruotsiksi (*Kyrkposten* ja *Nyckeln*).

4.3. Varhaisnuorisotyö

Aamu- ja iltapäivätoiminta

Seurakunnat ovat olleet aktiivisia pienten koululaisten iltapäivätoiminnan järjestäjiä jo pitkään. Aamu- ja iltapäivätoiminta on tarkoitettu erityisesti 7–8-vuotiaille lapsille ja tapahtuu pääasiassa iltapäivisin koulun jälkeen, mutta osin toimintaa toteutetaan myös aamupäivisin ennen koulujen alkua.

Kertomuskaudella valmisteltiin opetusministeriön johdolla koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa koskeva laki, joka tuli voimaan elokuussa 2004 ja mahdollistaa toimijoille myös kuntien

tuen. Jatkossa kunnat toimintaa koordinoidessaan ja järjestäessään voivat sopia siitä eri toimijoitten kanssa ja ohjata rahoitusta siten myös sopimuksen mukaan seurakuntien aamu- ja iltapäivätyöhön.

Laman aikana osa seurakunnista oli luopunut jo aiemmin aloittamastaan iltapäivätoiminnasta, mutta laman jälkeen toiminta on merkittävästi kasvanut. Kertomuskaudella aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuvien lasten määrä kasvoi 31 % ja ryhmien määrä 25 %. Kertomuskauden lopussa vuonna 2003 toiminta kuitenkin jälleen hieman väheni. Ryhmien määrä väheni edellisestä vuodesta 4,0 % ja niihin osallistuneiden lasten määrä 2,8 %. Tämä johtui osin kuntien aktivoitumisesta aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämisessä. Vuonna 2003 seurakuntien aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistui 7–8-vuotiaista lapsista 13,8 %.

Taulukko 21. Koululaisten aamu- ja iltapäiväkerhoissa vuosina 1999–2003 tapahtuneet muutokset hiippakunnittain.

Hiippakunta	Ryhmien määrän muutos 1999–2003 %	Iltapäiväkerholaisia vuonna 2003	Iltapäiväkerholaisien määrän muutos 1999–2003	% 7–8-vuotiasta
Turku	35,0	1 806	60,4	11,6
Tampere	27,3	2 191	36,1	12,2
Oulu	11,8	2 111	38,4	12,9
Mikkeli	28,9	2 395	19,3	21,7
Porvoo	23,7	1 823	29,7	(37,0)
Kuopio	10,7	1 775	4,4	14,8
Lapua	8,3	1 463	20,2	12,0
Helsinki	41,8	3 603	41,5	10,5
Koko kirkko	24,7	17 167	30,6	13,8

Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta lisääntyi kertomuskaudella kaikissa hiippakunnissa. Eniten kasvua oli Turun arkkihiippakunnassa (lasten määrä +60 %) ja Helsingin hiippakunnassa (+42 %). Hiippakunnan kokoon suhteutettuna iltapäivätoiminta oli kuitenkin vuonna 2003 suhteellisesti aktiivisinta Mikkelin ja Porvoon hiippakunnissa. Mikkelin hiippakunnassa 22 % 7–8-vuotiaista oli mukana seurakuntien järjestämässä aamu- ja iltapäivätoiminnassa, Porvoon hiippakunnassa peräti 37 %.

Alhaisin osuus oli Helsingin hiippakunnassa ja Turun arkkihiippakunnassa.

Vuonna 2003 yli puolet (53 %) seurakunnista ilmoitti järjestävänsä koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa. 60 %:ssa näistä seurakunnista ryhmät kokoontuivat joka arkipäivä. Joka neljännessä seurakunnassa toimintaa järjestettiin vain yhtenä iltapäivänä viikossa. Muissa seurakunnissa kerho kokoontui 2–4 päivänä viikossa.

Aamu- ja iltapäivätoiminnassa seurakunnilla oli aktiivista yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. 42 % aamu- ja iltapäivätoimintaa järjestävistä seurakunnista toimi säännöllisessä yhteistyössä kunnan kanssa, 17 % tilapäisessä yhteistyössä. 19 %:lla oli säännöllistä ja 16 %:lla tilapäistä yhteistoimintaa *Mannerheimin Lastensuojeluliiton* kanssa. 16 % seurakunnista harjoitti *4H-järjestön* kanssa säännöllistä tai tilapäistä yhteistyötä, 4 % *Suomen Punaisen Ristin* ja 14 % urheiluseurojen kanssa. Muina yhteistyökumppaneina mainittiin muun muassa koulu, koulujen vanhempainyhdistykset, *Nuori Suomi*, *Pelastakaa Lapset ry*, *Setlementtiliitto* ja *Folkhälsan*.

Suomalaiset eivät olleet iltapäivätoiminnan järjestämiseen ollenkaan niin tyytyväisiä kuin moniin muihin seurakunnan kasvatusta ja nuorisotyön muotoihin. Tämä heijastanee eniten tyytymättömyyttä toiminnan järjestämisen resursseja kohtaan, ei itse toimintaan. Kuitenkin 49 % oli toiminnan järjestämiseen tyytyväisiä ja vain joka kymmenes (9 %) tyytymättömiä.

Suomalaiset pääsääntöisesti arvostavat kirkon panosta koululaisten iltapäivätoimintaan. Erittäin tärkeänä seurakunnan järjestämää iltapäivätoimintaa piti 51 % suomalaisista. 41 % piti sitä melko tärkeänä. Kirkon työntekijöiden näkemykset koululaisten iltapäiväkerhojen tarpeellisuudesta hajaantuvat selvästi enemmän kuin heidän näkemyksensä muiden lapsi- ja nuorisotyön toimintamuotojen tärkeydestä. Joka kolmas pitää toimintaa erittäin tärkeänä, 54 % melko tärkeänä. Joka kymmenes pitää toimintaa melko tai erittäin tarpeettomana. Tämä mielipiteiden hajaantuminen selvästi tuo ilmi sen, etteivät kaikki seurakunnan työntekijät pidä toimintaa selkeästi seurakunnille kuuluvana. Toiminta myös vaatii suhteellisen suuria resursseja.

Varhaisnuorten ryhmätoiminta

Varhaisnuorten ryhmiin osallistuneiden määrä laski kertomuskaudella 8,4 %. Varhaisnuorten ryhmiin osallistuneiden suhteellinen osuus 7–14-vuotiaiden ikäluokasta laski 16,0 %:sta 14,5 %:iin. Vastaavasti ryhmien määrä laski 332 ryhmällä (–5,4 %). Kaikkiaan varhaisnuorten kerhoissa oli vuonna 2003 mukana 76 000 lasta, joista 54 % tyttöjä. Vapaaehtoisia ohjaajia ryhmissä oli 9 300, joista naisia 69 %. Ohjaajien määrä väheni kertomuskaudella 1,7 %.

Varhaisnuorten kerhoihin osallistuneista 44 % oli 7–9-vuotiaita ja 40 % 10–12-vuotiaita. 13 % kerholaisista oli yli 12-vuotiaita ja 4 % alle 7-vuotiaita.

Varhaisnuorten ryhmiin osallistuneiden määrä väheni kertomuskaudella kaikissa muissa hiippakunnissa paitsi Porvoon hiippakunnassa. Suhteellisesti aktiivisinta varhaisnuorisotyön kerhotoiminta oli Lapuan hiippakunnassa, jossa toiminnassa oli mukana joka viides 7–11-vuotiaista lapsista. Oulun ja Kuopion hiippakunnissa toimintaan osallistuvien lasten osuus oli lähes yhtä korkea.

Taulukko 22. Varhaisnuorisotyössä vuosina 1999–2003 tapahtuneet muutokset hiippakunnittain.

Hiippakunta	Varhaisnuorten kerhoryhmien määrän muutos 1999–2003 %	Varhaisnuorten kerholaisia 2003	Muutos 1999–2003 %	% 7–14-vuotiaista	Partiolaisia 2003	Muutos 1999–2003 %	% 7–14-vuotiaista
Turku	–4,8	7 149	–11,6	11,2	7 363	–25,7	11,6
Tampere	–14,8	10 649	–7,8	14,3	7 477	–15,5	10,0
Oulu	–3,0	13 465	–6,5	19,4	5 479	20,8	7,9
Mikkeli	–15,3	7 348	–17,6	15,5	2 439	–33,2	5,2
Porvoo	–1,0	2 899	7,3	(14,1)	1 278	–3,3	6,2
Kuopio	–5,9	9 456	–9,8	18,0	3 216	–21,2	6,1
Lapua	–0,5	10 511	–6,8	20,2	3 713	–11,1	7,2
Helsinki	0,4	14 139	–6,5	10,1	6 842	–19,6	4,9
Koko kirkko	–5,5	75 616	–8,4	14,5	37 807	–16,1	7,3

Partio

Seurakuntien partiotyössä olevien lasten määrä laski kertomuskaudella 16 % (laskua 9 200 henkilöä). Partiotyön ryhmien määrä laski 12 % (laskua 525 ryhmää). Vuonna 2003 partiossa oli 38 000 jäsentä, mikä vastaa 7,3 %:a 7–14-vuotiaiden ikäluokasta. Seurakuntien partiolaisista 57 % oli tyttöjä. Kaikkiaan partiotoiminnassa mukana olevia (myös muut kuin seurakunnan partiolaiset mukaan lukien) oli vuonna 2003 noin 72 000. Näin ollen seurakuntien partiossa on yli puolet kaikista partiolaisista. Koko partion jäsenmäärä on 1990-luvun puolivälistä alkaen laskenut vuoden 1980 tasolle. Myös partiolaisten suhteellinen osuus nuorista on selkeästi laskenut.

Seurakuntien partiotoiminnassa oli mukana 8 800 vapaaehtoista ohjaajaa, joista naisia 65 %. Ohjaajien määrä kasvoi kertomuskaudella 1,2 %. Partiotyön erityistilaisuuksia järjestettiin 3 500 ja niissä kirjattiin 99 000 käyntiä. Tilaisuuksien määrä väheni kertomuskaudella 22 % ja osallistujamäärä 19 %.

Partiotyö kasvoi kertomuskaudella ainoastaan Oulun hiippakunnassa; muissa hiippakunnissa niin ryhmien kuin toimintaan osallistuvien lasten määrä väheni. Eniten seurakuntien partiotyöhön osallistuvien lasten määrä väheni Mikkelin hiippakunnassa ja Turun arkkihiippakunnassa.

Partiotyön retki- ja leiritoiminnassa tapahtui selvästi vähäisempiä muutoksia kuin jäsenten määrässä. Partiotyön retkien määrä väheni 14 % ja niille osallistuneiden määrä 8 %. Leirien määrä sen sijaan kasvoi 9 % ja niihin osallistuneiden määrä 2 %.

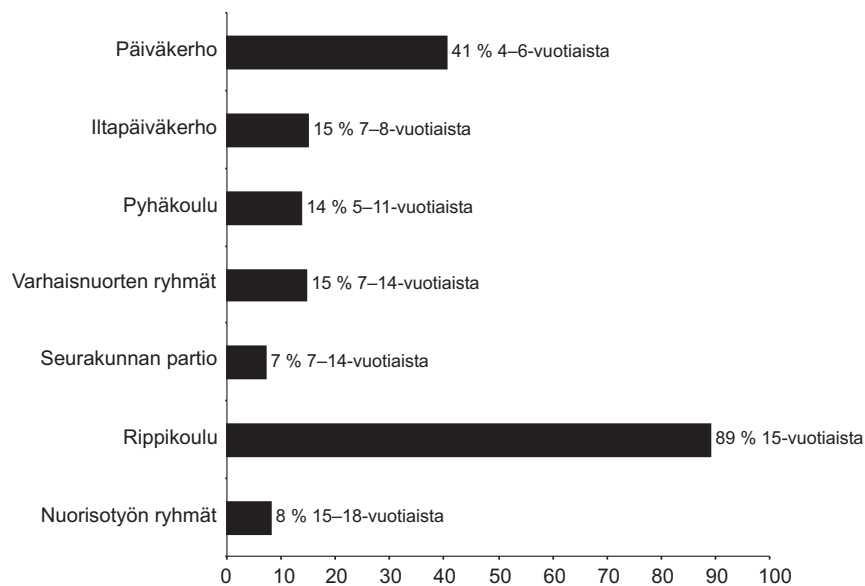
Muu varhaisnuorten toiminta

Vaikka varhaisnuorisotyön kokoavassa toiminnassa on kauden aikana tapahtunut osallistujamäärän tasaista laskua, tämä ei kerro kuitenkaan työstä kaikkea, sillä merkittävä osa toiminnasta tapahtuu verkostoyhteistyössä koulujen ja eri toimijoiden kanssa. Myös retket ja leirit ovat koonneet edelleen runsaasti tätä ikäryhmää. Varhaisnuorisotyön leireillä oli vuonna 2003 osallistujia kaikkiaan 75 000. Osallistujamäärä väheni kertomuskaudella 2,4 %. Tämä lasku selittyy kuitenkin ikäluokkien pienenemisellä.

Leirejä järjestettiin kaikkiaan 2 700 (–3,2 % laskua kertomuskaudella) ja niistä kertyi 6 500 leirivuorokautta. Tyypillinen varhaisnuorten leiri oli siis täten kestoaltaan kaksi tai kolme leirivuorokautta. Varhaisnuorisotyön retkiä puolestaan järjestettiin 1 400. Ne olivat tavallisesti kestoaltaan yhden päivän mittaisia. Niille osallistui kaikkiaan 43 000 lasta. Retkille osallistuneiden lasten määrä kasvoi kertomuskaudella 12,5 % ja järjestettyjen retkien määrä 15,3 %. Vuonna 2003 Suomen Poikien ja Tyttöjen Keskuksen – PTK:n yhteistyössä Kirkon kasvatusta ja nuorisotyön kanssa järjestämälle juhlaleirille Partaharjulla osallistui noin 2 500 lasta.

Erilaiset varhaisnuorisotyön erityistilaisuudet kokosivat vuonna 2003 yhteensä 255 000 osallistujaa 4 300 tilaisuuteen. Tilaisuuksien määrä kasvoi kertomuskaudella 21 % ja niihin osallistuneiden määrä peräti 38 %.

Kuvio 28. Kasvatus- ja nuorisotyön toiminnan tavoitavuus vuonna 2003.

Toimintakauden päättyessä käynnistyi lasten ja nuorten väkivallan vastainen *Sopuavain*-hanke. Sen rahoitus tuli vuoden 2003 Yhteisvastuukeräyksestä. Sopuavain-hankkeen vastuujärjestöinä toimivat Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Nuorten Keskus ry., Suomen Poikien ja Tyttöjen Keskus – PTK ry. sekä Seurakuntien

Lapsityön Keskus ry. Suomen Poikien ja Tyttöjen Keskus – PTK julkaisi varhaisnuorten *Jiipee-lehteä*. Porvoon hiippakunnassa järjestettiin raamattuvisa (*Bibelkuppen*) viidennen ja kuudennen luokan oppilaille yhteistyössä hiippakunnan, seurakuntien ja koulujen kanssa. Vuonna 2001 mukana oli 86 koulua ja 99 koulua vuonna 2003 (= 34 % suomenruotsalaisista kouluista).

4.4. Rippikoulu

Rippikouluun osallistuminen

Rippikoulun asema kirkon kasteopetustapahtumana säilyi kertomuskaudella kokonaisuutena vakaana ilman suuria heilahte-
luja tai suunnan muutoksia. Rippikoulu kokoaa 15-vuotiaiden nuorten ikäluokan edelleen kattavasti. Samalla rippikoulut tarjoavat vuosittain uusiutuvan kosketuspinnan nuorten vanhempiin ja koteihin.

Rippikoulun kävi 89,2 % 15-vuotiaiden ikäluokasta vuonna 2003. Edellisen kertomuskauden lopussa vuonna 1999 rippikoulun käyneiden osuus 15-vuotiaista oli 90,9 %. Vuonna 2003 rippikoululaisia oli kaikkiaan 58 000. Lisäystä edelliseen vuoteen oli ikäluokan poikkeuksellisen suuren koon vuoksi 4,1 %. Ikäluokka oli 6 % suurempi kuin edeltävänä vuotena. Rippikoulun käyneiden osuus suhteessa koko maan kaikkiin 15-vuotiaisiin laski kuitenkin edellisestä vuodesta (laskua 1,2 %-yksikköä). Muina kertomuskauden vuosina rippikoulun käyneiden osuus oli vakaa. Koko kertomuskaudella rippikoulun käyneiden osuus 15-vuotiaiden ikäluokasta oli 90,2 %. Rippikoulun käyneiden absoluuttinen määrä väheni kertomuskaudella ikäluokkien pienenemisen myötä 4,5 %. Eniten rippikoululaisten määrä väheni Oulun hiippakunnassa (-11 %).

Yhdeksän nuorta kymmenestä (88 %) suoritti rippikoulun omassa seurakunnassa. Leirimuotoisten rippikoulujen osuus rippikouluista kasvoi kertomuskaudella edelleen. Vuonna 2003 suoritti 90 % rippikoulun leirimuotoisena. Vuonna 2003 vain 6 % rippikoululaisista osallistui päiväkouluun ja 2 % iltarippikouluun. 2 % rippikoululaisista suoritti rippikoulun yksityisesti. Erityisesti iltarippikoulujen määrä väheni kertomuskaudella (-28 %). Päivärippi-

koulut vähenivät 12 %. Leiririppikoulujen määrä sen sijaan kasvoi (+4,1 %).

Rippikoulun käyneiden nuorten suhteellinen osuus oli vuonna 2003 selvästi alhaisin Helsingin hiippakunnassa, jossa alle neljä viidestä 15-vuotiaasta kävi rippikoulun. Muissa hiippakunnissa osuus oli yli 90 %.

Taulukko 23. Rippikoululaisten määrä vuonna 2003 ja siinä vuosina 1999–2003 tapahtuneet muutokset hiippakunnittain.

Hiippakunta	Yhteensä 2003	Muutos 1999–2003 %	% 15-vuotiaista
Turku	7 215	-7,1	90,4
Tampere	8 262	-2,0	90,6
Oulu	7 945	-11,1	91,8
Mikkeli	5 679	-7,8	91,9
Porvoo	3 403	3,5	(132,3)
Kuopio	6 460	-8,6	90,2
Lapua	6 267	-9,3	92,2
Helsinki	12 584	4,9	77,1
Koko kirkko	57 815	-4,5	89,2

Muulla kuin omassa seurakunnassa rippikoulun käyneiden osuus kasvoi kertomuskaudella 7,9 %. Kaikkiaan 12 % nuorista kävi vuonna 2003 rippikoulun muulla kuin omassa seurakunnassa. Korkein muulla rippikoulun käyneiden osuus oli Oulun hiippakunnassa (20 % rippikoululaisista). Alhaisin se oli Porvoon, Mikkelin ja Kuopion hiippakunnissa. Muulla kuin omassa seurakunnassa rippikoulun suorittaneet osallistuivat useimmiten kristillisten järjestöjen rippikouluihin. Kristillisten järjestöjen rippikouluihin osallistui vuonna 2003 kaikkiaan reilu 3 000 nuorta. Oulun hiippakunnan muulla rippikoulun käyneiden korkea osuus selittyy juuri järjestöjen, erityisesti *Suomen Rauhanyhdistyksen*, rippikoulujen käyneiden suurella määrällä. *Suomen Rauhanyhdistyksen Keskusyhdistys ry.* on suurin yksittäinen rippikouluja järjestävä järjestö. Yhdistyksen järjestämille rippikoululeireille osallistui vuonna 2003 kaikkiaan 1 740 nuorta (3,0 % rippikoululaisista).

Taulukko 24. Rippikoulumuodot ja niissä vuosina 1999–2003 tapahtuneet muutokset hiippakunnittain (%).

Hiippakunta	Leiririppi- koululaisten osuus	Leiririppi- koulut, muutos 1999–2003	Iltarippi- koulut, muutos 1999–2003	Päivärippi- koulut, muutos 1999–2003	Kävi rippi- koulun muu- alla kuin omassa srk:ssa	Liittyi rip- pikoulun yh- teydessä kirkon jäseneksi
Turku	86	2,4	-29,6	-12,2	11,9	3,0
Tampere	93	2,4	-36,4	0,0	14,5	3,7
Oulu	91	6,0	-50,0	-42,6	20,0	2,0
Mikkeli	95	-11,1	-7,1	-28,6	7,6	2,3
Porvoo	83	3,5	-20,0	36,8	7,0	2,0
Kuopio	90	2,2	-33,3	-23,3	7,8	2,3
Lapua	92	2,6	-60,0	-8,3	8,5	2,8
Helsinki	88	17,6	-22,6	7,5	11,0	5,5
Koko kirkko	90	4,1	-27,8	-11,2	11,7	3,3

Rippikoulu on ainoa kirkon kasvatus- ja nuorisotyön laajoista toimintamuodoista, johon tytöt ja pojat osallistuivat yhtä yleisesti. Rippikoulun vuonna 2003 käyneistä 51 % oli poikia. Pieni ero johtuu poikien noin prosentin suuremmasta osuudesta nuorissa ikäluokissa. Pojat osallistuvat hieman tyttöjä useammin päivä- ja iltarippikouluihin. Vuonna 2003 päivärippikoululaisista poikia oli 57 % ja iltarippikoululaisista 54 %.

Rippikouluun osallistuu merkittävä joukko myös kirkkoon kuulumattomia nuoria. Vuonna 2003 rippikoulun yhteydessä kirkkoon liittyi 1 899 nuorta, mikä vastaa 3,3 %:a rippikoululaista. Korkein rippikoulun yhteydessä kirkkoon liittyneiden absoluuttinen ja suhteellinen määrä oli Helsingin hiippakunnassa, jossa 5,5 % rippikoululaisista liittyi rippikoulun yhteydessä kirkkoon.

Jatkorippikoulut ovat monessa seurakunnassa vakiintunut tapa koota rippikoululaiset yhteen rippikoulun jälkeen. Jatkorippikouluja järjestettiin aina tai pääsääntöisesti aina rippikoulun jälkeen joka kolmannessa (30 %) seurakunnassa ja joskus 15 %:ssa seurakunnista. Joka toisessa (54 %) seurakunnassa jatkorippikouluja ei järjestetty koskaan. Ne olivat kaikkein todennäköisimmin suuria seurakuntia. 71 %:ssa yli 16 000 jäsenen seurakunnista ei järjestetty jatkorippikouluja koskaan. Joitain muita rippikoululaisten

tapaamisia konfirmaation jälkeen järjestettiin joka toisessa seurakunnassa.

Vuonna 2003 järjestettiin 4 %:ssa seurakunnista (25 seurakuntaa) rippikouluja jossain muussa maassa kuin Suomessa. Niissä oli mukana reilut 400 rippikoululaista. Oman ryhmänsä rippikouluista muodostavat varusmiespalveluksen yhteydessä suoritettut sotilasrippikoulut sekä muut aikuisrippikoulut. Monet aikuisina rippikoulun suorittaneista suorittavat rippikoulun yksityisesti. Kaikista rippikoululaista 2 % suoritti rippikoulun yksityisesti. Yhä useampi seurakunta on järjestänyt erikseen maahanmuuttajille suunnattuja rippikouluja. Niitä järjestettiin joko yleisesti maahanmuuttajille tai tietylle ryhmälle, useimmiten inkerinsuomalaisille ja venäläisille maahanmuuttajille. Osa maahanmuuttajista oli mukana tavallisissa rippikouluissa.

Muita erityis- ja harrastusrippikouluja järjestettiin 13 %:ssa seurakuntia. Useimmin erityisrippikouluina mainittiin vaellusrippikoulut ja laskettelurippikoulut sekä kehitysvammaisille tai oppimisvaikeuksista kärsiville oppilaille järjestetyt rippikoulut sekä erikseen perhekodin tai koulukodin nuorille pidetyt rippikoulut. Muita mainittuja erityisrippikouluja olivat muun muassa ilmaisu- taitorippikoulut, melonta- ja purjehdusrippikoulut sekä ratsastusrippikoulut

Rippikoulut koetaan tärkeiksi ja onnistuneiksi

Enemmistö suomalaisista pitää rippikoulua kirkon tärkeänä toimintamuotona. Erittäin tärkeänä rippikoulua pitää 44 % ja melko tärkeänä 34 %. Kirkon työntekijät arvioivat rippikoulun erittäin tärkeäksi toimintamuodoksi kirkossa, jopa hieman tärkeämmäksi kuin jumalanpalvelukset. 82 % pitää rippikoulua erittäin tärkeänä toimintamuotona, 17 % melko tärkeänä. Vain 1 % työntekijöistä pitää sitä melko tarpeettomana, eikä kukaan erittäin tarpeettomana.

Myös enemmistö suomalaisista on tyytyväinen rippikoulujen toteutukseen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Kaikkiaan 81 % on sitä mieltä, että ne on hoidettu hyvin. Vain 4 % on tyytymättömiä. Sama tyytyväisyys näkyy myös nuorten tyytyväisyydessä käymäänsä rippikoulua kohtaan. Vuonna 2001 Tampereen seura-

kuntien rippikoululuihin osallistuneista yli tuhannesta nuoresta 75 % oli *Kati Niemelän* (2002) tekemän tutkimuksen perusteella tyytyväisiä rippikouluunsa kokonaisuudessaan. Vain 4 % oli tyytymättömiä. Enemmistö (70 %) rippikouluun osallistuneista nuorista oli pitänyt osallistumisestaan itsestäänselvytenä, 26 % melkein itsestäänselvytenä. Valtaosa nuorista suhtautuu rippikouluun osallistumiseen myös myönteisesti. Vain 3 % nuorista oli lähtenyt rippikouluun vastentahtoisesti.

Samaisen Tampereen seurakuntien rippikouluja tarkastelevan tutkimuksen mukaan rippikoulun suosio perustuu rippikoulun vakiintuneeseen ja perinteiseen asemaan sekä siihen, että nuorten mielikuvat ja odotukset rippikoulua kohtaan ovat myönteisiä. Olennaista on myös se, että rippikoulu suurelta osin täyttää nuorten odotukset tai jopa ylittää ne. Vaikka useimmat nuorten odotukset kohdistuvat yhdessäoloon ja yhteiseen tekemiseen eikä niinkään uskonnollisuuteen, silti valtaosa nuorista kokee saaneensa rippikoulusta myös uskonnollista antia.

Rippikoulusuunnitelman uudistaminen

Piispaikokous hyväksyi vuonna 2001 uuden rippikoulusuunnitelman *Elämä – usko – rukous*. Opetussuunnitelma tuli voimaan lokakuun 2001 alusta. Kirkon edellinen rippikoulun opetussuunnitelma on muotoiltu 1970-luvulla (Rippikoulusuunnitelma 1980). Rippikoulun opetussuunnitelman uudistamiseen kannustivat yhteiskunnassa tapahtunut pedagoginen kehitys sekä syksyllä 2000 käyttöön otettu uusi Katekismus. Uuden rippikoulusuunnitelman rippikouluopetuksen osa-alueet elämä, usko ja rukous nousevat Katekismuksen rakenteesta.

Rippikoulu-uudistuksen tavoitteena on uudistaa rippikoulu elämänkouluksi, joka lähtee nuorten omista kokemuksista ja elämäntilanteista. Rippikoulusuunnitelma 2001:n mukaan rippikoulu nähdään osana kirkon jatkuvaa ja ihmisen koko eliniän kestävästä konfirmoivasta toiminnasta. Rippikoulua edeltää kotien oma kasvatusta, samoin seurakunnan lapsi- ja perhetyö. Rippikoulun jälkeen tarjolla ovat eri tavoin toteutuva nuorisotyö ja seurakunnan aikuistoiminta. Rippikoulun merkittävä oppimisympäristö on seurakunta, kristityn kasvupaikka. Rippikoulun haasteena on

tarjota nuorelle toimiva seurakuntayhteys; kokemus, että hän on jo seurakunnan jäsen eikä vasta tulossa sellaiseksi.

Rippikoulusuunnitelma 2001 on luonteeltaan puitesuunnitelma. Se ei pyri antamaan yksityiskohtaisia ohjeita siitä, miten rippikoulu tulisi toteuttaa, vaan kannustaa erityisesti paikallistason suunnitteluun. Suunnitelma antaa perusteet ja suuntaviivat rippikoulun paikalliselle suunnittelulle, toteutukselle, arvioinnille ja jatkuvalla kehittämiselle. Uusi rippikoulusuunnitelma pyrkii antamaan puitteet myös erityisryhmien rippikoulujen toteutukseen.

Entä miten uusi rippikoulusuunnitelma on otettu käyttöön seurakunnissa? Ovatko seurakunnat muuttaneet rippikoulukäytäntöjä uuden rippikoulusuunnitelman myötä? Yli puolessa (59 %) seurakunnista käytäntöjä oli seurakunnan oman ilmoituksen mukaan muutettu, 16 %:ssa käytäntöjä oltiin parhaillaan muuttamassa. Joka viidennessä (22 %) seurakunnassa ei ole koettu tarvetta muuttaa käytäntöjä, vaan ne oli koettu jo lähtökohtaisesti suunnitelman mukaisina. Vain 4 % seurakunnista ilmoitti, ettei käytäntöjä ollut muutettu ollenkaan, vaikka siihen olisi ollut tarvetta. Erityisesti suurissa seurakunnissa käytäntöjä oli muutettu: 12 001–16 000 jäsenen seurakunnista 90 %:ssa ilmoitettiin käytäntöjä muutetun ja 80 %:ssa yli 16 000 jäsenen seurakunnista.

Uuden rippikoulusuunnitelman mukaan seurakuntien tulisi laatia oma seurakuntakohtainen rippikoulun kolmivuotinen runkosuunnitelma, vuosisuunnitelma sekä rippikoulun toteutussuunnitelma. Joka neljännessä (27 %) seurakunnassa oli vuoden 2004 alussa olemassa tällainen rippikoulun kolmivuotinen runkosuunnitelma. Yhtä monessa seurakunnassa sellainen oli tekeillä. Lähes joka toisessa seurakunnassa kolmivuotista runkosuunnitelmaa ei ollut eikä sellaista ollut tekeillä. Runkosuunnitelmat puuttuivat erityisesti pienistä seurakunnista. Vain joka viidennessä alle 4 000 asukkaan seurakunnassa sellainen oli, ja 56 %:ssa näistä seurakunnista sellaista ei ollut edes tekeillä. Joka kolmannessa yli 12 000 jäsenen seurakunnasta runkosuunnitelma puuttui eikä sitä ollut tekeillä.

Rippikoulun vuosisuunnitelmat olivat paljon yleisempiä. Niitä oli kolmessa seurakunnassa neljästä (77 %). 13 %:ssa seurakunnista sellainen oli tekeillä. Joka kymmenennestä seurakunnasta vuosisuunnitelma puuttui eikä sellaista ollut tekeillä. Rippikoulun

toteutus suunnitelmat olivat lähes yhtä yleisiä. Niitä oli kahdessa seurakunnassa kolmesta (67 %) ja 18 %:ssa sellainen oli tekeillä. Noin joka kuudennesta seurakunnasta toteutus suunnitelma puuttui eikä sitä ollut tekeilläkään.

Uudessa rippikoulusuunnitelmassa koulumaisesta tuntijaosta pyritään siirtymään oppimiskokonaisuuksiin. Uuden suunnitelman myötä rippikouluopetuksessa painotetaan tiimityöskentelyä. Entistä useampi seurakunnan työntekijä, erityisesti diakoniatyöntekijät ja kanttorit, halutaan aiempaa aktiivisemmin mukaan rippikoulutyöhön. Myös isosekunnat nähdään osana opettajatiimiä. Suunnitelmassa painotetaan yhteistyötä koulujen ja kotien kanssa.

Uudessa rippikoulusuunnitelmassa rippikouluryhmän maksimikoko on 25 nuorta. Ryhmäkoko voidaan ylittää vain erityisen painavista syistä. Joka kymmenennessä (10 %) seurakunnassa oli vuonna 2003 edelleen yli 30 oppilaan ryhmiä, joka neljännessä lisäksi rippikouluryhmiä, joissa oli enemmän kuin 25 oppilasta ryhmässä. Yli 30 oppilaan ryhmät olivat erityisen yleisiä keskisuurissa seurakunnissa. Joka neljännessä 12 001–16 000 jäsenen seurakunnassa oli tällaisia suuria ryhmiä.

Kehitysvammaisten ja muiden erityisryhmien rippikouluryhmässä on enintään 8 nuorta. Tällaisia pienryhmien rippikouluja toteutettiin noin joka kymmenennessä seurakunnassa. Alle viiden oppilaan ryhmiä oli 7 %:ssa seurakunnista ja 5–8 oppilaan ryhmiä 9 %:ssa seurakunnista.

Rippikoulusuunnitelman mukaan rippikoulun kesto on vähintään kuusi kuukautta. 7 %:ssa seurakunnista oli kuitenkin selvästi kestoiltaan lyhempiä rippikouluryhmiä, joiden kesto oli alle kolme kuukautta. Rippikouluryhmien määrästä näiden lyhytkestoisten rippikouluryhmien määrä kuitenkin vastaa vain kolmea prosenttia.

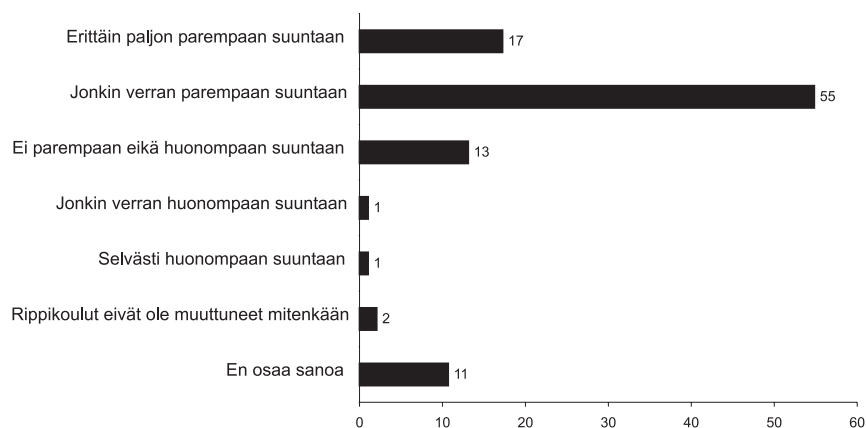
Joka kolmannessa (36 %) seurakunnassa oli rippikouluryhmiä, joissa rippikoulun kesto oli 3–6 kuukautta. Rippikouluryhmistä 32 % oli kestoiltaan tämän mittaisia.

Useimmiten rippikoulut olivat kestoiltaan puolesta vuodesta yhdeksään kuukauteen. Tällaisia rippikouluja oli 66 %:ssa seurakunnista (56 % rippikouluryhmistä). Joka kuudennessa seurakunnassa oli myös kestoiltaan yhdeksään kuukauteen pidempiäkin rippikouluja (10 % rippikouluryhmistä). Vain 1 %:ssa seurakunnista rippikoulu saattoi kestää yli vuoden.

Käytännössä rippikoulu-uudistusta on toteutettu muun muassa kouluttamalla rippikoulutyöntekijöitä ja uudistamalla oppimateriaaleja. Piispainkokous hyväksyi kertomuskaudella useita uusia rippikoulun oppikirjoja. Vuonna 2002 käynnistyi hiippakunnissa uuteen rippikoulusuunnitelmaan perustuva rippikoulukoulutus. Tavoitteena on, että tähän koulutukseen osallistuu vuosina 2002–2005 yhteensä noin 4 500 kirkon työntekijää (teologeja, kanttoreita, diakoniatyöntekijöitä, nuorisotyönohjaajia, lapsityöntekijöitä). Kouluttajina toimii 120 hiippakuntien rippikoulukouluttajaa.

Vuoden 2003 alusta tuli voimaan piispainkokouksen vuonna 2002 esittämä kirkkojärjestyksen muutos, joka mahdollistaa rippikouluryhmien osallistumisen ehtoolliselle rippikoulunsa opettajan kanssa. Ennen ehtoollisen viettoa oppilaiden tulee saada opetusta ehtoollisen merkityksestä. Aiemmin lapset ja nuoret, joita ei vielä ole konfirmoitu, ovat voineet osallistua ehtoolliselle vain vanhempansa tai muun heidän kristillisestä kasvatuksestaan huolehtivan konfirmoidun kirkon jäsenen kanssa.

Kuvio 29. Rippikoulutyössä mukana olevien seurakunnan työntekijöiden näkemys uuden rippikoulusuunnitelman vaikutuksista (%). N=290.

Rippikoulutyössä mukana olevat työntekijät suhtautuvat *Seurakuntien työntekijäkysely 2004:n* mukaan hyvin myönteisesti rippikoulu-uudistukseen. Sitä pidetään paitsi tarpeellisena myös sellaisena, joka on muuttanut rippikoulua parempaan suuntaan. Vain 13 % työntekijöistä pitää uudistusta tarpeettomana. Joka kolmas (28 %) työntekijä pitää sitä erittäin tarpeellisena ja joka toinen (48 %) melko tarpeellisena. 7 % ei osannut määritellä kantaansa.

Lähes kolme työntekijää neljästä arvioi rippikoulun muuttuneen uudistuksen myötä parempaan suuntaan. 17 % arvioi sen muuttuneen erittäin paljon parempaan suuntaan ja 55 % jonkin verran parempaan suuntaan. Vain 2 % vastaajista arvioi uudistuksen muuttaneen rippikoulua huonompaan suuntaan. Ne, joiden mielestä rippikoulu oli muuttunut kyselyn mukaan huonompaan suuntaan, olivat kaikki pappeja tai kanttoreita ja yleisemmin miehiä kuin naisia ja tavallista useammin naispappeuteen kriittisesti suhtautuvia. Kukaan kyselyyn vastanneista nuorisotyönohjaajista tai diakoniatyöntekijöistä ei kokenut rippikoulujen muuttuneen huonommiksi uudistuksen myötä.

Vastaajat saivat myös avoimesti ottaa kantaa rippikoulun uudistukseen. Myös näissä vastauksissa painottuu myönteinen kuva uudistuksesta. Kommentteja vapaasti antaneista 188 työntekijästä vain joka kymmenes kommentoi uudistusta edes jossain määrin kriittisesti. Tämä on huomionarvoista, koska yleensä tämän tyyppisissä kysymyksissä painottuvat kielteiset mielipiteet. Suurin osa kriittisesti uudistusta kommentoivista kaipasi lisää tiedollista antia rippikouluun. Myös työmäärän lisääntyminen nostettiin esiin. Myönteisinä asioina työntekijät nostivat esiin erityisesti uudistuksen kokonaisvaltaisen lähestymistavan, oppituntilähtöisyyden poistumisen, joustavuuden, rippikoulun keston pidentämisen ja tiimityöskentelyn. Suhteellisen moni nosti esiin uudistuksen ajatusten vahvistavan jo ennestään vallalla olleita toimintatapoja ja virallistavan ne. Pieni osa (6 %) avoimeen kysymykseen vastanneista ilmoitti, ettei tunne riittävästi uudistusta.

Kyselyssä tiedusteltiin myös joidenkin rippikoulu-uudistukseen liittyvien asioiden toteutumista oman seurakunnan rippikouluissa (ks. taulukko 25). Pääasiassa kysytyt asiat arvioitiin toteutuneiksi ”jossain määrin”. Kaikkein myönteisimmin arvioitiin isosten

roolin toteutuminen. Joka toinen arvioi sen toteutuvan hyvin ja vain 3 % huonosti.

Taulukko 25. Rippikoulutyössä mukana olevien seurakunnan työntekijöiden näkemys joidenkin uuteen rippikoulusuunnitelmaan liittyvien asioiden toteutumisesta oman seurakunnan rippikouluissa (%). N=285–292.

	Toteutuu hyvin	Toteutuu jossain määrin	Toteutuu huonosti	En osaa sanoa
Isosten rooli rippikoulussa	48	43	3	6
Jumalanpalvelus osana rippikoulua	43	43	8	6
Nuoren elämänskysymysten pohtiminen	42	48	4	7
Tutustuminen seurakunnan toimintaan	35	52	8	6
Rukous osana rippikoulua	34	50	7	9
Nuoren elämäntilanteen huomioon ottaminen	34	51	8	6
Musiikki osana rippikoulua	31	55	7	7
Opettajien tiimityöskentely	31	45	15	9
Yhteistyö koulujen kanssa	26	45	17	12
Eri työntekijäryhmien osallistuminen rippikouluun	21	53	19	6
Seurakuntayhteydessä eläminen rippikoulussa	20	57	16	6
Rippikoulu seurakunnan yhteisenä tehtävänä (ei vain osana nuorisotyötä)	18	48	29	5
Yhteistyö vanhempien ja kummien kanssa	17	58	17	8
Erilaisten oppijoiden huomioon ottaminen	17	51	21	11
Nuoren vahvistuminen uskossa kolmiyhteiseen jumalaan	14	67	7	12

Kysytyistä asioista useimmin huonosti toteutuneeksi arvioitiin rippikoulun näkeminen seurakunnan yhteisenä tehtävänä. Joka neljäs arvioi sen toteutuvan huonosti ja joka kuudes hyvin. Joka kuudes työntekijä arvioi opettajien tiimityön toteutuvan huonosti. Joka kolmas koki tiimityön toteutuvan hyvin. Avoimissa vastauksissa tiimityön ajatus sai kuitenkin työntekijöiltä runsaasti myönteistä palautetta. Työntekijät näkivät ajatuksen yhteisestä vastuunkantamisesta ja eri työntekijäryhmien osallistumisesta rippikouluun hyvänä ja antavan nuorelle kokonaisvaltaisemman kuvan seurakunnan työstä.

Yhteistyön koulujen kanssa sekä vanhempien ja kummien kanssa arvioitiin toteutuneen jossain määrin. Joka neljäs koki yhteistyön koulujen kanssa toimivan hyvin, joka toinen jossain määrin ja joka kuudes huonosti. Seurakunnista 63 %:ssa järjestetään aina rippikoulun alussa vanhempaintilaisuus, 30 %:ssa joskus ja vain 7 %:ssa ei koskaan. Rippikoulun aikana vanhempaintilaisuuksia järjestettiin aina 80 %:ssa seurakunnista ja joskus 16 %:ssa. Konfirmaation jälkeen vanhempia kohdattiin selvästi satunnaisemmin. Vain 1%:ssa seurakunnista järjestettiin vanhempaintilaisuus aina konfirmaation jälkeen ja 22 %:ssa joskus. Pienessä osassa seurakuntia (5 %) järjestettiin rippikoululaisten vanhemmille ja muille aikuisille suunnattuna rippikoulun kertauksen kaltaisia kursseja tai luentosarjoja.

Rippikoulu-uudistuksen toteuttamisen tukena Kirkkohallituksen toiminnallisessa osastossa on ollut yhtenä kasteopetukseen liittyvänä painopistealueena useasta osaprojektista rakentuva *Rippikouluprojekti 2000–2006*.

4.5. Nuorisotyö

Seurakuntien nuorisotyön ryhmätoimintaan osallistui kertomuskaudella 8 % 15–18-vuotiaista. Toimintaan osallistuvien osuus on pääsääntöisesti ollut hitaasti laskeva, mutta kertomuskaudella toimintaan osallistuvien osuudessa ei tapahtunut merkittäviä muutoksia. Vuonna 1999 toimintaan osallistui 8,5 % 15–18-vuotiaista, vuonna 2003 taas 8,1 %. Kuitenkin toimintaan osallistuvien nuorten määrä laski kertomuskaudella 10 %. Tämä vähennys johtuu kuitenkin pääosin ikäluokkien pienenemisestä. Nuorten ryhmien määrä väheni 6 %:lla.

Nuorten määrään suhteutettuna nuorten ryhmiin osallistuminen oli aktiivisinta Porvoon, Lapuan ja Oulun hiippakunnissa, joissa toiminnassa oli mukana vähintään joka kymmenes 15–18-vuotias nuori. Passiivisinta seurakuntien nuorten ryhmiin osallistuminen oli Mikkelin hiippakunnassa, jossa vain 5,6 % nuorista oli jäsenenä tällaisessa ryhmässä.

Nuorten iltojen määrä säilyi kertomuskaudella ennallaan, mutta niihin osallistuneiden määrä kasvoi 3,7 %. Keskimäärin jokainen 15–18-vuotias oli vuonna 2003 mukana 1,9:ssä nuorten illassa. Aktiivisinta nuorten iltoihin osallistuminen oli nuorten määrään suhteutettuna Porvoon ja Lapuan hiippakunnissa asuvien nuorten keskuudessa. Passiivisinta osallistuminen nuorten iltoihin oli Turun arkkhiippakunnassa.

Erlaisia nuorisotyön erityistilaisuuksia järjestettiin vuonna 2003 kaikkiaan 4 100. Niissä kirjattiin 266 000 käyntiä. Osallistujamäärä kasvoi kertomuskaudella 9 %, kun tilaisuuksien määrä sen sijaan laski 11 %.

Nuorisotyön retkiä järjestettiin 1 700 ja niille osallistui kaikkiaan 35 000 nuorta (–2,7 %). Retkien kesto oli tavallisesti yksi tai kaksi vuorokautta. Nuorisotyön leirejä järjestettiin 1 800. Ne kestivät tavallisesti kaksi tai kolme vuorokautta ja niihin osallistuneita oli kaikkiaan 45 000 (–4,9 %).

Taulukko 26. Nuorisotyössä vuosina 1999–2003 tapahtuneita muutoksia hiippakunnittain.

Hiippakunta	Nuorten ryhmä vuonna 2003	Muutos 1999–2003 %	Nuorten ryhmien osallistuneita	Muutos 1999–2003 %	% 15–18-vuotiaista	Nuorten iltoihin osallistuneita vuonna 2003	Muutos 1999–2003 %	Osallistumisia vuodessa/15–18-vuotias
Turku	138	–19,8	2 089	–19,6	6,7	41 261	–10,7	1,33
Tampere	217	–24,1	3 202	–25,1	9,0	75 003	–4,4	2,11
Oulu	214	–15,1	3 515	–14,5	10,0	60 970	–11,9	1,73
Mikkeli	121	4,3	1 355	–12,2	5,6	47 658	15,2	1,96
Porvoo	86	19,4	1 179	–1,8	(12,1)	29 875	–57,7	3,07
Kuopio	165	1,9	2 347	0,0	8,3	42 424	–3,0	1,50
Lapua	191	–9,0	2 778	–16,9	10,4	66 545	3,3	2,50
Helsinki	281	22,7	4 130	20,3	6,6	108 328	38,5	1,74
Koko kirkko	1 413	–5,7	20 595	–9,9	8,1	472 064	3,7	1,87

Nuorisotyön toiminnassa tapahtuneissa muutoksissa on suuria hiippakuntakohtaisia eroja. Helsingin hiippakunnassa kasvoi voimakkaasti niin nuorten ryhmien ja niihin osallistuneiden kuin

nuorten iltoihin osallistuneiden määrä. Nuorten iltoihin osallistuneiden määrä kasvoi peräti 39 %. Tampereen hiippakunnassa oli sen sijaan vähennystä sekä nuorten ryhmissä että nuorten illoissa. Nuorten ryhmiin osallistuneiden määrä väheni Tampereen hiippakunnassa 25 %, nuorten illat vähemmän, vain 4 %. Myös Turun arkkhiippakunnassa ja Lapuan hiippakunnassa nuorten ryhmiin osallistuneiden määrä väheni selkeästi kertomuskaudella. Eniten nuorten iltoihin osallistuneiden määrä väheni Porvoon hiippakunnassa.

Kirkon työntekijät pitävät nuorisotyötä kirkon tärkeänä toimintamuotona. *Seurakuntien työntekijäkysely 2004*:ään vastanneista työntekijöistä kukaan ei pitänyt sitä tarpeettomana, sen sijaan 77 % piti sitä erittäin tärkeänä ja 23 % melko tärkeänä.

Isostoiminta

Merkittävä osa nuorisotyöstä rakentuu isostoiminnan ympärille. Rippikoulun isosista on tullut merkittävä vapaaehtoisten joukko kirkossamme. Vuonna 2003 isoskoulutukseen osallistui lähes 23 000 nuorta, joista tyttöjä 68 %. Isoskouluun osallistuneiden määrä kasvoi kertomuskaudella 7,9 %. Isosena toimi vuonna 2003 yhteensä 13 400 nuorta. Heistä 67 % oli tyttöjä. Vaikka rippikoululaisten absoluuttinen määrä väheni kertomuskaudella (-4,5 %), isosena toimineiden määrä kasvoi 5,1 %. Tämä osoittaa isosten käytön kasvaneen rippikoulussa suhteellisesti vielä enemmän kuin heidän määrässään tapahtunut kasvu osoittaa. Isostoiminta kasvoi kertomuskaudella erityisesti Porvoon hiippakunnassa. Myös Turun arkkhiippakunnassa ja Helsingin hiippakunnassa isostoiminta kasvoi selkeästi kertomuskaudella.

Suhteellisesti aktiivisinta isoskoulutukseen osallistuminen oli Lapuan ja Mikkelin hiippakunnista, jossa 44 % nuorista (rippikoululaisten määrään suhteutettuna) osallistui isoskoulutukseen. Suhteellisesti passiivisinta seurakuntien isoskoulutukseen osallistuminen oli Oulun hiippakunnassa, jossa isoskoulutukseen osallistui 28 % nuorista. Tähän osaltaan vaikuttaa järjestöjen (lähinnä Rauhanyhdistyksen) rippikouluihin osallistuneiden suuri määrä Oulun hiippakunnassa. Oulun hiippakunnassa isostoiminta myös väheni kertomuskaudella, samoin Mikkelin hiippakunnassa.

Puolet (47 %) rippikoulujen isosina toimineista oli edellisen vuoden rippikoululaisia (16-vuotiaita). Joka kolmas (35 %) oli toissa vuoden rippikoululaisia (17-vuotiaita). 15 % oli 18–20-vuotiaita ja 2 % yli 20-vuotiaita.

Taulukko 27. Isostoiminnassa kertomuskaudella tapahtuneet muutokset hiippakunnittain vuosina 1999–2003.

Hiippakunta	Isoskoulutukseen osallistuneet vuonna 2003	Muutos 1999–2003 %	% rippikoulu- laisten ikäluokasta	Isosena toimineita vuonna 2003	Muutos 1999–2003 %
Turku	2 636	19,8	33,0	1 802	25,2
Tampere	3 116	4,2	34,2	1 850	4,0
Oulu	2 396	-2,5	27,7	1 783	-4,1
Mikkeli	2 686	0,0	43,5	1 303	-9,2
Porvoo	1 052	27,1	(40,9)	763	30,7
Kuopio	2 673	-1,8	37,3	1 626	1,7
Lapua	2 990	-0,7	44,0	1 615	-0,9
Helsinki	4 971	25,2	30,4	2 636	9,4
Koko kirkko	22 520	7,9	34,8	13 378	5,1

Isoskäytäntö on vakiinnuttanut paikkansa rippikouluissa, myös päivä- ja iltarippikouluissa. Lähes kaikissa (97 %) seurakunnissa isokset ovat *Jouko Porkan* isostutkimuksen mukaan mukana leiri-rippikouluissa. Päivärippikouluissa isosia oli joka toisessa seurakunnassa ja iltarippikoulussa lähes joka toisessa. Isosia käytetään erityisen paljon Tampereen hiippakunnan rippikouluissa, jossa 97 %:ssa hiippakunnan rippikouluista isosia on mukana. Vähiten isosia käytetään Porvoon hiippakunnassa, jossa isosia on 75 %:ssa hiippakunnan rippikouluista.

Joka kymmenes seurakunta kärsii isospulasta. Isospula on erityisesti pienten seurakuntien ongelma. Alle 3 000 jäsenen seurakunnista joka neljännessä ei ole riittävästi isoseksi halukkaita. Suurten seurakuntien ongelma on useimmiten päinvastainen. 62 %:ssa yli 8 000 jäsenen seurakunnista kaikki halukkaat eivät mahdu isosiksi. Rippikouluissa on keskimäärin kuusi isosta ja yhtä isosta kohti on keskimäärin neljä rippikoululaista.

Vuonna 2003 järjestettiin isokoulutusta 86 %:ssa seurakunnista. 56 %:ssa isokoulutusta järjestävistä seurakunnista sen kesto oli puolesta vuodesta vuoteen ja joka kolmannessa (30 %) 1–2 vuotta. Vain joka kymmenennessä (9 %) seurakunnassa kesto oli alle puoli vuotta. 5 %:ssa seurakunnista kesto oli yli kaksi vuotta. Nämä seurakunnat olivat todennäköisimmin suuria, yli 16 000 asukkaan seurakuntia. Kaikkiaan 70 % vuonna 2003 päättyneen isokoulutuksen aloittaneista kävi koulutuksen loppuun.

Yhteistyö nuorisotyössä

Nuorisotyössä toteutettiin aktiivista verkostoyhteistyötä eri tahojen kanssa. Kaikkiaan 43 % seurakunnista toimi säännöllisessä yhteistyössä kunnallisen nuorisotyön kanssa, 32 % tilapäisessä. 12 % seurakunnista toimi säännöllisessä ja 41 % tilapäisessä yhteistyössä kirkollisten järjestöjen ja herätysliikkeiden kanssa. Partiolippukuntien kanssa säännöllistä yhteistyötä oli 24 %:ssa ja tilapäistä 20 %:ssa seurakunnista. 8 % seurakunnista toimi nuorisotyön saralla säännöllisessä yhteistyössä urheiluseurojen kanssa, 30 % tilapäisessä. Järjestöyhteistyön päivittäminen ja siihen liittyvät *Järki-sopimukset* selkeyttävät yhteistyömalleja kasvatuksen ja nuorisotyön alueella.

Verkostoyhteistyö liittyy kirkon lapsi- ja nuorisotyön strategialinjauksia laadittaessa käytyyn keskusteluun siitä, miten on yhdistettävissä riittävä läsnäolo siellä, missä nuoret ovat ja toisaalta miten luoda samalla nuoren kristityn identiteettiä rakentava ja kasvua tukeva seurakuntayhteys. Missä määrin seurakunnan nuorisotoiminta voi olla toimintaa nuorten luonnollisissa toimintaympäristöissä ilman selkeää ja ilmeistä seurakuntayhteyttä ja missä määrin toiminnan pitäisi olla selkeästi ”seurakunnassa” tapahtuvaa toimintaa?

Kirkon kasvat- ja nuorisotyö julkaisi *Kristillinen Kasvatus* -lehteä sekä yhdessä Nuorten Keskus ry:n ja Suomen Poikien ja Tyttöjen Keskus – PTK:n kanssa nuorisotyöntekijöille lähetettävää ammatillista lehteä *Villi – ihmisille nuorisotyössä*. Lehdet ilmestyivät myös Internetissä. Porvoon hiippakuntaneuvosto yhdessä Församlingsförbundets Förlagin kanssa julkaisi myös nuorisotyöntekijöille tarkoitettua lehteä *Nyckeln*.

Suomen luterilainen evankeliumiyhdistys järjesti vuosittain yhdessä Turun Maarian ja Mikaelin seurakuntien kanssa suurimman nuorille suunnatun tapahtuman, *Maata Näkyvissä* -päivät. Ne rikkoivat vuodesta toiseen osallistujaennätyksiä ja vuonna 2003 keräsivät yhteen noin 11 500 nuorta. Kansanlähe-tyksen *Nuorten kesä* -tapahtuma keräsi vuosittain tuhansia nuoria. Kirkon nuorisopäivät järjestettiin joka toinen vuosi itsenäisesti, joka toinen vuosi yhdessä Kirkkopäivien kanssa. Niiden järjeste-lyistä vastasi *Nuorten Keskus ry* ja Kirkon kasvatus ja nuorisotyö yhdessä paikallisseurakuntien kanssa.

Ruotsinkielisellä puolella järjestettiin joka vuosi nuorten kirk-koapäivät (*Ungdomens Kyrkodagar, UK*) perinteisesti tammikuun viimeisenä viikonloppuna. Järjestäjinä olivat hiippakuntaneuvosto, Lärkkulla ja Karjaan ruotsinkielinen seurakunta. *Förbundet Kristen Skolungdom* ja Tampereen ruotsinkielinen seurakunta järjestivät vuosittaiset syyspäivät (*Höstdagarna*) pyhänmiesten-päiväviikonloppuna. Näitä päiviä alettiin järjestää jo 50-luvulla, ja ne ovat toimintakertomuskaudella saaneet uutta tuulta purjeisiinsa. Pörkenäsin leirikeskuksessa Pietarsaaren ulkopuolella vietettiin joka vuosi kristittyjen nuorten juhannusjuhlaa, joka keräsi satoja nuoria.

Erytisnuorisotyö

Erytisnuorisotyö on ollut osa seurakuntien nuorisotyötä vuodesta 1968. Aluksi työmuodosta käytettiin nimeä jengityö, mutta nimeksi vakiintui erityisnuorisotyö. Erytisnuorisotyöllä tarkoitetaan etsivää, lähimmäiskeskeistä nuoriso- ja varhaisnuorisotyötä, joka kohdistuu lapsiin ja nuoriin, joiden voidaan olettaa olevan vaarassa syrjäytyä tai jotka jo ovat syrjäytyneet.

Erytisnuorisotyössä on muun muassa seuraavia toimintamuotoja: pienryhmätoiminta, etsivä katutyö, Saapas-toiminta, festivaalitoiminta, yökahvilatoiminta, avoimien ovien toiminta ja vankilatyö. Myös henkilökohtaiset keskustelut nuorten kanssa ovat selkeä osa työtä. Vuoden 2003 alussa erityisnuorisotyön toimintaraporttia varten erityisnuorisotyönohjaajilta kerättyjen tietojen mukaan 85 %:ssa seurakunnista erityisnuorisotyön työnkuvaan kuului henkilökohtainen työ. Vajaa puolet kohdatuista nuorista oli

15–18-vuotiaita, kolmannes sitä vanhempia, viidennes alle 15-vuotiaita.

Seurakunnissa toimii noin 140 erityisnuorisotyöntekijää noin 95 seurakunnassa tai seurakuntayhtymässä. Seurakuntien erityisnuorisotyö tukeutuu kuitenkin toiminnassaan laajaan vapaaehtoisten ryhmään. Saapas-toiminnassa vapaaehtoisia on lähes 1 200, yökahviloissa yli 700 ja avoimien ovien iltatoiminnassa noin 150.

Saapas-toiminta juhli 30-vuotista taivaltaan vuonna 2002. Vuonna 2003 Saapas-toimintaa oli 83 seurakunnassa.

Avoimien ovien toimintaa järjestettiin 46 %:ssa seurakunnista, ja erityisesti suurissa seurakunnissa ja kaikkein useimmin Helsingin hiippakunnassa. 74 %:ssa yli 16 000 jäsenen seurakunnista oli tällaista toimintaa. Erityisnuorisotyön pienryhmätoimintaa järjestettiin lähes joka neljännessä (23 %) seurakunnassa ja niin ikään erityisesti suurissa seurakunnissa. Helsingin hiippakunnassa ja yli 16 000 jäsenen seurakunnissa tällaista toimintaa oli kahdessa kolmesta (62 %). Etsivää työtä toteutettiin joka kolmannessa seurakunnassa (32 %).

Erityisnuorisotyössä seurakunnat toimivat aktiivisessa yhteistyössä kunnallisen nuorisotyön kanssa. Ainoastaan joka neljäs (26 %) erityisnuorisotyötä toteuttava seurakunta ei toiminut yhteistyössä kunnallisen nuorisotyön kanssa. Säännöllistä yhteistyötä oli joka toisessa (48 %) seurakunnassa. Poliisin kanssa yhteistyössä toimi joka toinen (53 %) erityisnuorisotyötä toteuttavista seurakunnista. Kriminaalihuollon kanssa yhteistyötä oli joka viidennessä (19 %) erityisnuorisotyötä toteuttavista seurakunnista. Sosiaalitoiminnan kanssa yhteistyössä oli 59 % seurakunnista. Perhetukikeskusten kanssa yhteistyötä tehtiin 15 %:ssa näistä seurakunnista. *Mannerheimin Lastensuojeluliiton* ja kirkollisten järjestöjen ja herätysliikkeiden kanssa yhteistyötä tehtiin joka neljännessä erityisnuorisotyötä toteuttavista seurakunnista.

Riemuvuonna vuonna 2000 Kirkkohallitus julisti seurakunnille ja hiippakunnille haettavaksi 7 miljoonan markan (n. 1,2 milj. euroa) projektimäärärahan hankkeisiin syrjäytyneiden tai syrjäytymisuhan alaisten nuorten tukemiseksi. Rahan turvin aloitettiin seuraavana vuonna 52 projektia.

Nuoret aikuiset

Nuoriso- ja aikuistyön väliin jää nuorten aikuisten ikäryhmä, jolle kohdennettu toiminta on monessa seurakunnassa koettu erityiseksi haasteeksi. Kokonaisuudessaan nuorten aikuisten suhde kirkkoon, asema kirkossa ja kirkosta eroamiset nostivat aiheen kertomuskaudella hyvin ajankohtaiseksi ja haastavaksi. Valtaosa kirkosta eronneista on nuoria aikuisia. Uskonnollisuutta tarkastelevien tutkimusten mukaan kyseinen ikäluokka on uskonnollisesti kaikkein passiivisin. Erityisesti nuorten miesten suhde kirkkoon ja uskontoon on tutkimusten perusteella hyvin väljä. Joka toinen 18–35-vuotias mies näyttäytyy tutkimusten valossa uskonnollisesti välinpitämättömänä, eikä kirkon jäsenyydellä ole heille erityistä merkitystä. Erillisen nuorille aikuisille suunnatun toiminnan järjestäminen koettiin monella taholla tarpeelliseksi, mutta samalla vaikeaksi ja haastavaksi. Nuorten aikuisten tavoittamisen tueksi Helsingin seurakuntayhtymä käynnisti yhteistyössä Kirkon tutkimuskeskuksen, Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan ja Diakonia-ammattikorkeakoulun kanssa vuonna 2003 projektin, jonka tarkoituksena on löytää keinoja ikäryhmän tavoittamiseksi ja aktivoimiseksi kirkolliseen toimintaan.

Myös nuorten aikuisten tavoittamisen tilastoiminen on vaikeaa; vain osa nuoria aikuisia tavoittavasta toiminnasta on selkeästi heille suunnattua. Nuorille aikuisille järjestettiin erillistä toimintaa 22 %:ssa paikallisseurakunnista. Myös osa kirkollisista järjestöistä järjesti toimintaa nuorille aikuisille. Seurakunnissa toimi vuonna 2003 kaikkiaan 229 nuorten aikuisten ryhmää, joihin osallistui 3 246 nuorta aikuista. Nuorille aikuisille suunnattujen ryhmien määrä kasvoi kertomuskaudella 7,5 %. Niihin osallistuneiden määrä säilyi kuitenkin lähes ennallaan (+0,7 %). Eniten nuorten aikuisten toimintaa järjestettiin Turun arkkhiippakunnassa ja Helsingin ja Lapuan hiippakunnissa. Näissä hiippakunnissa sekä Porvoon hiippakunnassa toiminta ja siihen osallistuneiden määrä myös kasvoi. Eniten vähenemistä tapahtui Mikkelin hiippakunnassa (ryhmiin osallistuneiden määrä väheni 60,5 %). Varsinaisesti nuorille aikuisille suunnatun toiminnan ohella nuoret aikuiset toimivat seurakunnissa erilaisissa vapaaehtoistyön tehtävissä, pyhäkoulun opettajina ja varhaisnuorisoryhmien ohjaajina ja

isosina. Isosista 17 % oli iältään vähintään 18-vuotiaita. Valtaosa Saapas-toiminnassa mukana olevista on nuoria aikuisia. Myös kirkolliset toimitukset – erityisesti kirkolliset vihkimiset ja kasteet – tavoittavat vahvasti juuri nuorten aikuisten ikäryhmää.

4.6. Oppilaitostyö

Oppilaitostyö on kirkon työtä peruskouluissa, lukioissa, ammatillisissa oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa ja aikuiskoulutuskeskuksissa. Yhteistyön lähtökohtana on kasvatustyö, jossa kirkon ja oppilaitosten perustehtävät leikkaavat toisensa.

Oppilaitostyön erityisenä tehtävänä on tukea ja edistää oppilaitoksissa tapahtuvaa arvokasvatusta. Toiseksi tehtävänä on edistää oppilaiden, opiskelijoiden, opettajien ja muun henkilöstön sekä koko oppilaitosyhteisön hengellistä, henkistä ja sosiaalista hyvinvointia. Kolmantena tehtäväkenttänä on edistää ihmisarvon, tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden, ympäristövastuun ja lähimmäisen rakkauden toteutumista oppilaitosyhteisöissä, koulutuksessa ja yhteiskunnassa.

Päätoimisia oppilaitospappeja ja -diakoneja seurakuntayhtymissä ja suuremmissa seurakunnissa oli vuonna 2003 yhteensä noin 40. Lisäksi monissa seurakunnissa yhteistyö alueen oppilaitosten kanssa on sovittu työnjaossa jonkun työntekijän vastuulle muiden tehtävien ohella.

Lähes kaikki (98 %) seurakunnat ilmoittivat toteutettavansa koulujen kanssa jonkinlaista yhteistoimintaa. Lähes kaikissa (93 %) seurakunnissa pidettiin koulujumalanpalveluksia. Kaikkiaan koulujumalanpalveluksia järjestettiin 3 800 kertaa ja niissä oli mukana kaikkiaan 990 000 osallistujaa. Lähes kaikissa (96 %) seurakunnissa käytiin niin ikään pitämässä kouluissa päivän-avauksia. 41 %:ssa seurakunnista oli yhteistyötä leirikoulujen järjestämisessä. 60 %:ssa seurakunnista tehtiin kouluvierailuja. Joka kolmannessa seurakunnassa toteutettiin koulupastoritointia. Opettajien koulutuspäivien järjestämisessä yhteistyötä oli 13 %:ssa seurakunnista.

Seurakuntia on aktivoitu kehittämään yhteistyötä ammatillisten oppilaitosten ja ammattikorkeakoulujen kanssa. Kertomuskaudella

seurakunnissa perustettiin seitsemän oppilaitostyöhön painottuvaa virkaa. Vuonna 2003 oli 15 %:lla seurakunnista säännöllistä ja 30 %:lla satunnaista yhteistoimintaa ammatillisten oppilaitosten kanssa. Yhteistyö oli luonnollisesti yleisintä suurissa yli 16 000 asukkaan seurakunnissa, joista vain joka viidennellä ei ollut yhteistoimintaa ammatillisten oppilaitosten kanssa.

Vuonna 2003 voimaan tullut uusi uskonnonvapauslaki selkeyttää koulussa tapahtuvan uskonnonharjoittamisen, traditioon pohjautuvan toiminnan ja uskonnonopetuksen välisiä suhteita. Uskonnon harjoittaminen ei kuulu koulun tehtäviin. Lakiuudistuksella ei kuitenkaan puututa kouluperinteisiin. Eduskunnan linjausten mukaan esimerkiksi perinteisten virsien laulaminen koulujen kevät- ja joulujuhlissa ei ole uskonnon harjoittamista uskonnonvapauslain tarkoittamassa merkityksessä. Juhlilla katsotaan olevan kulttuuria säilyttävä ja välittävä merkitys; siten kaikki oppilaat voivat osallistua niihin uskontokunnasta riippumatta. Uusi laki antaa kokonaisuudessaan hyvän pohjan jatkaa kirkon ja koulun yhteistyötä ja vahvistaa uskonnon asemaa koulun oppiaineena.

Kirkko oli aktiivisesti mukana uusien opetussuunnitelmien laadinnassa sekä keskustelussa koulutuspolitiikasta ja kasvatuksen suunnasta erityisesti laajojen, valtakunnallisten yhteistyöhankkeiden myötä. Näitä olivat esimerkiksi *Lapset elämäkoulussa* -hanke, *Kasvatus tulevaisuuteen* -hanke ja oppimisvaikeuksista tiedottava *Luki-bussi*-hanke. Nuorten Keskus ry. oli toteuttamassa koululaisten alisuoriutumista tunnistavaa ja ehkäisevää *Alis*-menetelmää sekä vanhemmuutta tukevaa *Valis*-menetelmää ("vanhempien Alis").

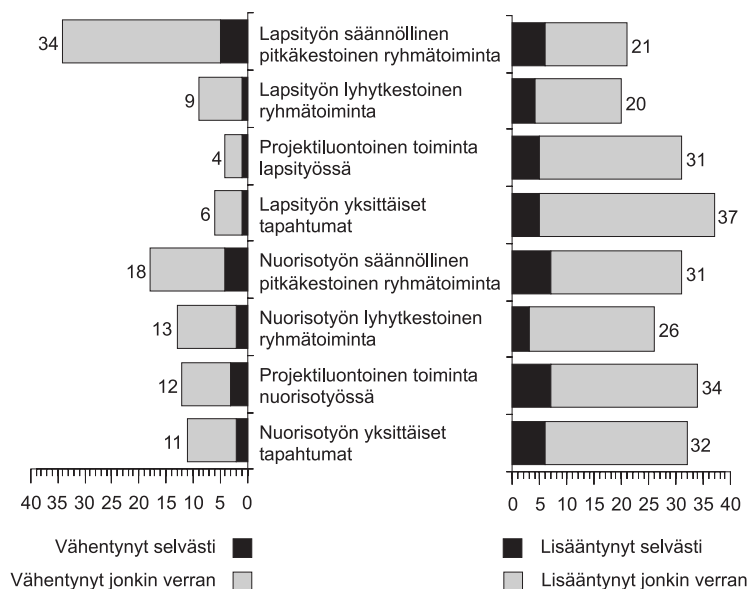
Toisen asteen ammatillisten perustutkintojen uudistaminen jatkui vielä kertomuskaudella, ja kirkko osallistui aktiivisesti antaen tukea tutkintojen ja perusteiden uudistustyöhön erityisesti etiikan, ammattietiikan, arvokasvatuksen ja tutkintojen arvoperustan kehittämisessä.

4.7. Lapsi- ja nuorisotyön muutossuuntia

Lapsi- ja nuorisotyön tilastojen valossa moni säännöllisesti kokoontuva toiminta on jonkin verran heikentynyt. Lapsityössä erityisesti päiväkerhoihin osallistuvien määrä on laskenut. Päiväkerhotyön muutos on kuitenkin pienempi, jos tosiasiallisesti tarkastellaan vain niitä ikäryhmiä, jotka siihen esiopetuksen tuomien muutosten myötä aktiivisesti osallistuvat. Pyhäkoulutyön ryhmät ovat vähentyneet, mutta osallistujamäärät jonkin verran kasvaneet. Myös monet lapsityön erityistilaisuudet ja perhekerhotyö ovat lisänneet suosiotaan.

Seurakunnat itse arvioivat erityisesti projektiluontoisen toiminnan ja lapsityön yksittäisten tapahtumien lisääntyneen; vain harvoin sellaisen toiminnan koetaan vähentyneen. Noin joka kolmannessa seurakunnassa tällaiset toimintamuodot ovat niiden oman arvion mukaan lisääntyneet. Säännöllisen ryhmätoiminnan koetaan vähentyneen useimmin. Joka kolmannessa seurakunnassa on siinä koettu tapahtuneen kertomuskaudella vähennystä; lisäystä on kuitenkin joka viidennessä.

Kuvio 30. Seurakuntien näkemykset lapsi- ja nuorisotyön toimintamuodoissa vuosina 2000–2003 tapahtuneista muutoksista (%).

Lapsityön tavoin varhaisnuorisotyön perinteinen säännöllisesti kokoontuva toiminta niin kerhojen kuin partion osalta on kertomuskaudella vähentynyt. Samoin ei kuitenkaan ole käynyt muulle toiminnalle. Seurakuntien iltapäivätoiminta tavoittaa 14 % ykkös- ja kakkosluokkalaisista lapsista. Toiminta on kertomuskaudella laajentunut kaikissa hiippakunnissa. Myös varhaisnuorten retkitoiminta ja erityistilaisuudet lisäsivät selkeästi suosiotaan kertomuskaudella.

Harrastusten ja median kanssa kilpailu näkyy kuitenkin monin tavoin varhaisnuorisotyössä. Kirkon haasteena onkin suunnata työtä niin, että seurakunnat voisivat olla tässä tärkeässä ikävaiheessa mukana kasvavan lapsen elämässä. Vuosina 2000–2004 on ollut käynnissä *KIVA – kirkon varhaisnuorisotyön kehittämiprojekti*, yhteistyöhanke erityisesti 12–14-vuotiaiden toimintaan sopivien kasteopetusmallien kehittämiseksi. Ikäryhmä on monella tapaa haaste kirkolle aikana, jolloin lapsia vedetään yhä aiemmin nuorten ja aikuisten maailmaan ja kulttuuriin. 12–14-vuotiaiden ikäryhmän tavoittamisen ongelmana on myös se, ettei kirkolla ole tälle ikäryhmälle selkeitä ja vakiintuneita toimintamuotoja, kun varhaisnuorten kerhot ja muu toiminta eivät enää juurikaan tavoita tätä ikäryhmää ja toisaalta nuorisotyö pääosin kohdistuu rippikoulun jälkeisiin ikäryhmiin.

Nuorisotyössä isokoulutus on säilyttänyt vahvan aseman rippikoulun jälkeistä ikäluokkaa kokoavana toimintamuotona. Nuorten muu ryhmätoiminta kokoaa suhteellisesti lähes yhtä monta nuorta kuin edellisen kertomuskauden lopulla. Osallistujamäärä on kuitenkin ikäluokkien pienenemisen myötä vähentynyt. Nuorten illat ja nuorisotyön erityistilaisuudet ovat sen sijaan lisänneet suosiotaan kertomuskaudella.

- » Syntyvyyden laskun myötä lapsityön ikäluokat ovat pienentyneet ja ovat edelleen pienenemässä, jollei syntyvyys lisäänty. Henkilöstön määrä on samanaikaisesti lisääntynyt. Tämä antaa mahdollisuuden kohdistaa lapsityön resursseja laaja-alaisemmin ja monipuolistaa työnkuvaa. Ikäluokkien pieneneminen asettaa kuitenkin jatkossa myös paineita lapsi- ja nuorisotyössä työskentelevien määrän vähentämiselle.
- » Kokonaisuudessaan kirkon kosketuspinta lasten ja nuorten ja perheitten kanssa on laaja. Kuitenkin varhaisnuoria ja nuoria säännöllisesti kokoava toiminta on monin paikoin hiipunut. Erityisesti 12–14-vuotiaiden koske-

tuspinta kirkon työhön on ohentunut. Nuorten aikuisten tavoittaminen on asia, johon on etsittävä ratkaisuja.

- » Lapsi- ja nuorisotyö tavoittaa kaikissa ikäryhmissä enemmän tyttöjä kuin poikia. Rippikoulutyö on ainoa kasvatustyön muoto, joka tasapuolisesti tavoittaa tytöt ja pojat. Kirkossa tulisi pohtia keinoja tavoittaa poikia aktiivisemmin jo päiväkerhoikäisinä ja tätä kautta vahvistaa heidän sidetään kirkkoon jo varhaisessa vaiheessa.
- » Rippikoulun onnistumisen lähtökohtana on ollut kirkon kyky ja rohkeus jatkuvasti uudistaa rippikouluaan. Rippikoulun uudistamisissa on selkeästi otettu huomioon myös pedagogisessa ajattelussa tapahtunut kehitys. Uusin rippikoulu-uudistus on otettu vastaan myönteisesti seurakunnissa ja sillä on tosiasiallisesti ollut vaikutusta rippikoulukäytäntöihin valtaosassa seurakuntia. Monissa muissa toimintamuodoissa samanlainen rohkeus uudistamisessa voisi auttaa tavoittamaan laajemmin seurakuntalaisia.

5. Sielunhoito

- Seurakuntien järjestämien sururyhmien määrä kasvoi kertomuskaudella 18 %. Pappien marraskuussa 2003 käymien etukäteen sovittujen sielunhoidollisten keskustelujen määrä puolestaan väheni 7 % marraskuuhun 1999 verrattuna. Kaikki seurakuntien antama sielunhoidollinen tuki ei kuitenkaan näy tilastoissa. Myös kirkollisten toimitusten yhteydessä käydään usein sielunhoidollisia keskusteluja.
- Avohoito on tuonut haasteita niin seurakuntien kuin sairaalasielunhoitajien työlle. Avohoito on yleistynyt paitsi psykiatrisessa hoidossa myös yleissairaanhoidossa. Sairaalasielunhoitajien resurssit eivät riitä kattavaan avohoidon kotikäyntityöhön.
- Parisuhdekurssit ja -tapahtumat kiinnostavat nuoria aikuisia ja työikäisiä seurakuntalaisia – niin naisia kuin miehiä. Perheneuvonnalla on kysyntää enemmän kuin tarjontaa.
- Kirkko osallistui yhteiskunnalliseen keskusteluun avioliitosta ja perheestä korostaen miehen ja naisen kestävän parisuhteen ja perheiden eheyden merkitystä. Kertomuskaudella keskusteltiin avioerosta, lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä, perheväkivallasta, rekisteröidyistä parisuhteista sekä seksuaalisten vähemmistöjen ja yksin elävien naisten adoptio-oikeudesta ja hedelmöityshoidoista.

5.1. Sielunhoito seurakunnissa

Pappien marraskuussa 2003 käymien sielunhoidollisten keskustelujen määrä väheni 7 % verrattuna marraskuuhun 1999. Vuoden 2003 marraskuussa papit ilmoittivat käyneensä 3 900 etukäteen sovittua sielunhoidollista keskustelua (4 200 v. 1999) eli vuositasolla noin 47 000 keskustelua. Etukäteen sovittujen keskustelujen lisäksi papit kävivät marraskuussa 4 900 muuta sielunhoidollista keskustelua, joista 950 eli joka kymmenes johti rippiin. Lukuihin eivät sisälly kirkollisten toimitusten yhteydessä käydyt sielunhoidolliset keskustelut.

Keskeisenä osana seurakuntien sielunhoitoa ovat kirkollisten toimitusten yhteydessä käydyt sielunhoidolliset keskustelut – joko itse toimituksen tai sitä edeltävän toimituskeskustelun yhteydessä. Marraskuussa 2003 järjestettyihin kirkollisiin toimituksiin liittyi lähes aina toimituskeskustelu. Esimerkiksi kastetoimituksista vain 2,6 % tapahtui ilman ennen kastetta tapahtunutta kastekeskustelua. Myös kirkollisen toimituksen jälkeen käydyt keskustelut ovat yleistymässä. Hautaan siunaamisista ja avioliittoon vihkimisistä 11 %:iin sekä kasteista 4 %:iin liittyi toimituksen jälkeen käyty keskustelu.

Myös diakoniatyöntekijät käyvät sielunhoidollisia keskusteluja. Vuonna 2003 diakoniatyöntekijöillä oli 780 000 asiakaskontaktia, joista 42 % diakoniavastaanotolla ja 29 % muualla. Hengelliset kysymykset olivat pääasiallisena sisältönä 15 %:ssa asiakaskontakteista.

Sururyhmien määrä lisääntyi kertomuskaudella 18 %. Kasvu koski yhtä lailla kaupunki- kuin maaseurakuntia. Ryhmiä järjestettiin kaikkiaan 450 ja niihin osallistui 2 800 omaista. Ohjaajia oli 47.

Seurakunnat järjestivät 170 hiljaisuuden retriittiä vuonna 2003 ja ne tavoittivat yhteensä yli 2 400 ihmistä. Retriittitoimintaa oli tarjolla 17 %:ssa seurakunnista. Eniten hiljaisuuden retriittejä järjestettiin suurissa kaupunkiseurakunnissa. 56 % yli 16 000 jäsenen seurakunnista tarjosi retriittitoimintaa. 48 % Helsingin hiippakunnan seurakunnista järjesti hiljaisuuden retriittejä. Retriittitoimintaa koordinoi *Hiljaisuuden Ystävät ry.*, jonka lisäksi retriittejä järjestävät monet muutkin yhdistykset ja järjestöt.

Myös hengellisen ohjauksen tarjontaan on alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota hiippakunnissa ja seurakunnissa. Paitsi seurakuntalaisille myös kirkon työntekijöille tarjotaan hengellistä ohjausta ja siihen liittyvää koulutusta.

5.2. Palveleva puhelin

Teleliikenneuudistus, jossa entisten verkkoryhmien tilalle tulivat laajemmat teleliikennealueet, on Palvelevan puhelimen kannalta merkinnyt 1990-luvulta alkaen keskittymistä. Paikalliset Palvelevat puhelimet ovat solmineet erilaisia yhteistyösopimuksia, joissa pieniä toimipisteitä on liittynyt suurempiin. Tämän seurauksena Palvelevien puhelimien toiminta-alue ja väestöpohja ovat laajentuneet, mutta lukumäärä vähentynyt. Vuonna 2003 toimi yhteensä 31 Palvelevaa puhelinta ja päivystystoimintaa oli 45 paikkakunnalla.

Suomenkielisen päivystyksen numero on 10071 koko maassa. Ruotsinkielinen päivystys on numerossa 10072 Uusimaa I:n (09-suunta) ja Vaasan telealueilla sekä numerossa 0800-19072 muilla telealueilla. Päivystysajoista saa tietoa paikallisista puhelinluetteloista. Joillakin paikkakunnilla päivystetään klo 21–24, 09-telealueella klo 21–03, mutta on paikkakuntia, joissa päivystys aloitetaan jo aikaisemmin illalla. Palveleva puhelin päivystää myös juhlapyhinä, kuten jouluna ja juhannuksena, jolloin yksinäisyyden kokemus on usein kipeimmillään.

Soittojen syissä ja lukumäärässä ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia kertomuskaudella. Vuonna 2003 vastaanotettiin 44 100 puhelua. Päivystäjiä oli 2 200. Soittajista 53 % oli naisia ja 47 % miehiä. Palvelevaan puhelimeen soittavat ovat useimmiten yksinäisiä, psyykkisessä ahdingossa tai akuutissa kriisitilanteessa. Perimmäisten kysymysten osuus on 1990-luvulta lähtien muodostanut kolmanneksen puheluista.

Hannu Sorrin vuonna 2001 ilmestyneessä tutkimuksessa *Lama ja ahdinko – Henkinen pahoinvointi Palvelevan puhelimen soittojen valossa* selvitettiin vuosina 1991–1996 vastaanotettuja puheluita. Ajanjaksoon sisältyi ensin lama, sitten talouden raju nousu. Aaltoliike erotteli heikot ja vahvat. Tutkimuksen mukaan työttömiksi jääneet selviytyivät paremmin, jos he olivat aktiivisia,

verkostoituneita, valmiita muuttamaan sekä kouluttautumaan ja ihmissuhteet olivat kunnossa. Muutoksiin oli vaikeampi sopeutua, jos oli passiivinen, ihmissuhdeverkostoa ei ollut tai ihmissuhdetaidot olivat huonot. Perheellä ja lähisuhteilla oli tutkimuksen mukaan erittäin suuri merkitys: vakaa asema työelämässä ja perheellisyys kuuluivat yleensä yhteen.

Palvelevan puhelimen päivystäjäkunnassa painopiste on siirtynyt kirkon työntekijöistä vapaaehtoisten suuntaan. Vapaaehtoisia on jo kaksi kolmesta PP:n päivystäjästä. Tämän seurauksena vapaaehtoisten koulutusta on kehitetty, työnohjaukseen kiinnitetty entistä enemmän huomiota ja pohdittu vapaaehtoisten asemaa, sitoutumista ja vaitiolovelvollisuutta. Päivystäjän peruskurssin kansio kouluttajalle valmistui vuonna 2000 ja *Päivystäjän opas* uudistettiin vuonna 2002. Päivystäjän lehti sai vuonna 2000 nimen *Linkki* ja se tarjoaa myös koulutusmateriaalia.

Vapaaehtoiset päivystäjät ovat itse erittäin motivoituneita kehittämään itseään ja osallistumaan koulutukseen: valtakunnallisille ja alueellisille neuvottelupäiville osallistuu vuosittain 500–600 päivystäjää. Vuonna 2001 järjestettiin Rovaniemellä puhelinauttamisen pohjoismainen kongressi, johon osallistui 300 päivystäjää yhdeksästä Euroopan maasta. Suomen päivystäjät osallistuvat aktiivisesti myös kansainvälisen *IFOTES-liiton* kongresseihin, joita pidetään kolmen vuoden välein eri puolilla Eurooppaa.

Suunnitelma Palvelevan puhelimen toiminnan laajentamiseksi Internetiin on ollut vireillä 1990-luvun lopusta lähtien. Kirkkohallituksen verkkoauttamisen esiselvitysryhmä jätti esityksensä syksyllä 2003. Joulukuussa 2003 Kirkkohallitus asetti uuden työryhmän suunnittelemaan käytännön toimenpiteitä valtakunnallisen verkkoauttamispalvelun perustamiseksi.

Yksittäiset seurakunnat ja seurakuntien työntekijät perustivat kertomuskaudella omia ”nettipappisivustoja”. Esimerkiksi Espoon seurakuntayhtymän opiskelijatyön verkkosivuilta saa yhteyden verkossa sielunhoitotyötä tekevään pappiin. Mukana verkkotyössä ovat kaikki seurakuntien opiskelijatyön papit. Verkon kautta pappia lähestyvät muutkin kuin papin vakioasiakkaat. Kynnys ottaa seurakunnan työntekijään yhteyttä on matala, sillä verkossa voi esiintyä myös nimettömänä tai nimimerkillä. Kirjoittaminen voi itsessään olla terapeutista päiväkirjanomaista kirjoittamista,

joka on tarkoitettu yhtä paljon itselle kuin nettipapille. Verkossa voi kuitenkin hoitaa vain tiettyjä asioita, ja varsinkin monet virtuaalisesti alkaneet sielunhoitosuhteet johtavat ennen pitkää henkilökohtaiseen tapaamiseen.

5.3. Perheneuvonta

Perheneuvonnan painopiste on parisuhteen kysymyksissä. Parisuhteen kriisien, kuten avioeron, lisäksi apua annetaan mahdollisuuksien mukaan muissakin perheen ihmissuhteisiin sekä kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä. Myös yhden ihmisen perheet voivat ottaa yhteyttä perheneuvontaan, kun ihmissuhteet askarruttavat.

Perheneuvonnan asiakkaita oli vuonna 2003 yli 16 000, joista naisia 60 %. Perheneuvontaan hakeutumisen syistä yleisimpiä olivat parisuhteeseen liittyvät vaikeudet, mutta myös uskottomuus tulositynä lisääntyi. Hoidollisen työn kokonaismäärä kasvoi vuosina 2000–2003 reiluun 354 000 asiakkaaseen, kun sen osuus edellisellä nelivuotiskaudella oli 317 000.

Toimikautta sävyttivät perheneuvontatyön määrään, laatuun ja moniammatillisuuteen liittyvät kysymykset. Riittävän varhainen avunsaanti perheiden ja parisuhteen kriiseihin vaikeutui entisestään kaikissa auttamisjärjestelmissä – myös kirkon perheneuvonnassa. Kun avun saaminen pitkittyy, ongelmat mutkistuvat. Pääkaupunkiseudulla pahimmillaan vain joka viides apua hakeva voidaan ottaa asiakkaaksi.

Kirkkohallituksen perheasiain toimikunta vetosikin vuonna 2002 seurakuntiin ja kuntiin perheneuvonnan virkojen lisäämiseksi siten, että koko maassa olisi yksi perheneuvojan virka 20 000:ta asukasta kohti. Myös perheneuvonnan kehittämistyöryhmän kannanotto *Laatu ja määrä perheneuvonnassa* lähetettiin tiedoksi ja toimenpiteitä varten kaikkiin seurakuntiin.

Vuonna 2003 kirkon perheneuvojia oli 162. Perheneuvojien lukumäärä on kasvanut tasaisesti vuodesta 1956 lähtien, jolloin maassamme oli 5 perheneuvojaa. Laman aikana 1990-luvulla osa perheneuvojien viroista muutettiin osa-aikaisiksi. Tällä hetkellä kokopäiväisten perheneuvojien määrä on lamaa edeltävällä tasolla.

Heidän lisäksi toimii parisenkymmentä osa-aikaista perheneuvojaa.

Perheneuvojakunnan uusiutuminen on lisääntynyt suurten ikäluokkien saavuttaessa eläkeiän. Myös osaeläkejärjestelyiden yleistymisen ja perhevapaiden käyttö ovat johtaneet työntekijöiden vaihtuvuuteen sekä soveltuvuustutkimusten ja koulutuksen tarpeen kasvamiseen. Perheneuvojen 2,5–3 vuoden mittainen erikoistumiskoulutusjärjestelmä uusittiin vuonna 2000. Pastoraalipsykologisen näkökulman lisäksi koulutuksessa on lisätty koulutuskokonaisuuksia avioliittolain mukaisesta perheasiain sovittelutyöstä, perheväkivallan kohtaamisesta ja lapsen näkökulman huomioonottamisesta perheneuvontatyössä. Täydennyskoulutus on siirretty pitkälti ulkopuolisten kouluttajien toteuttamaksi.

Perheneuvojista 50 on suorittanut erityistason psykoterapiakoulutuksen ja vaativan erityistason psykoterapiakoulutuksen 16 perheneuvojaa. Piispainkokous teki keväällä 2003 päätöksen, jonka mukaan perheneuvojan ja Perheasiain neuvottelukeskuksen johtajan virkojen kelpoisuusehtona on virkaan soveltuva ylempi korkeakoulututkinto.

Perheneuvonnan työmuodon perustajajäsenet *Kaarle Viika* ja *Matti Joensuu* kuolivat, Viika 1.6.2002 ja Joensuu 17.10.2003. Molempien työpanos kirkon sielunhoidon kehittäjinä, työnohjauksen luojina sekä avioliitto- ja perhekeskusteluun osallistujina on ollut merkittävä osa kirkon historiaa.

Perheneuvonnan alalta ilmestyi kertomuskaudella kaksi väitöskirjaa. *Jouko Kiisken* tutkimuksessa *Rakkaus lamassa* (2002) selvitettiin 1990-luvun talouskriisin vaikutuksia parisuhteeseen. Tutkimusta varten haastateltiin sellaisia Perheasiain neuvottelukeskusten asiakkaita, jotka ovat kokeneet työttömyyttä, konkurssseja, ylivelkaantumista tai muita laman seuraamuksia. Haastattelujen pohjalta muotoutui kolme tyypillistä rakkauskertomusta: ikuisen, traagisen ja arkisen rakkauden kertomukset.

Kari Ruotsalainen puolestaan tutki kirkon perheneuvoja kirjassaan *Auttajana kirkon ja yhteiskunnan leikkauspisteessä* (2002). Se, näkikö perheneuvoja itsensä kirkon palkkaamana ja kouluttamana terapeutina vai diakonista palvelutehtävää hoitavana hengellisen työn tekijänä, riippui perheneuvojan käsityksestä perheneuvontatyön luonteesta. Toisille perheneuvojille perheneu-

vonta oli ensisijaisesti terapiatyötä, josta sielunhoito muodosti selvästi oman erillisen alueensa. Integroivan näkemyksen mukaan perheneuvonta on osa kirkon sielunhoitoa, jolloin perheneuvonta itsessään toteuttaa sielunhoidollista tehtävää, eikä erityistä julistavaa työtettä siten tarvita. Perheneuvonnan sisällöstä haastatelluilla perheneuvojilla oli samanlainen käsitys: perheneuvonta on terapeutista työtä, jossa painopiste on ihmisen sisäisen maailman ja ihmissuhteiden kysymyksistä.

Perhekasvatus ja seurakuntien perhetyö

Vuonna 2003 seurakunnat järjestivät yli 300 erityisesti aviopareille suunnattua tilaisuutta. Niihin osallistui lähes 15 000 ihmistä. Seurakunnista 25 % tarjosi tilaisuuksia aviopareille. Aktiivisimpia avioparien kohtaamisessa olivat Helsingin hiippakunnan seurakunnat, joista 42 % järjesti tapahtumia aviopareille. Avioparileirejä järjestettiin seurakunnissa satakunta ja ne kokosivat 2 300 ihmistä. Avioparileirejä piti 11 % seurakunnista, Helsingin hiippakunnassa 23 % seurakunnista.

Valtakunnallinen vuonna 1997 alkanut avioparityön yhteistyöhanke *Matka jatkuu* Kataja ry:n kanssa päättyi vuonna 2002 *Matka jatkuu merellä* -tapahtumaan. Kataja eli *Kestävän parisuhteen kasvu ry.* on seurakuntien ja eri järjestöjen parisuhdetyön yhteistyötä koordinoiva järjestö, joka kehittää avioparityön koulutusta ja työmenetelmiä sekä tiedottaa valtakunnallisesti parisuhdetta tukevista tapahtumista, kursseista, viikonloppukokouksista ja leireistä. *Matka jatkuu* -projekti toteutettiin paikkakunnittain paikallisseurakunnan, kaupungin, kristillisten järjestöjen, marttojen ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa.

Matka jatkuu 97–99 -loppuraportti julkaistiin kesällä 2000. Projekti kokosi noin 20 000 osallistujaa 32 paikkakunnalla ympäri Suomea. Suosituimpia tilaisuuksia olivat *Ilta rakkaudelle* -tapahtumat, joihin osallistui 11 500 ihmistä. Muita tapahtumia olivat luentopäivät ja pienryhmäkokoontumiset, joissa käsiteltiin parisuhteen kysymyksiä. Loppuraportin mukaan projekti onnistui tavoittamaan maailmankatsomukseltaan erilaisia ja eri-ikäisiä ihmisiä, niin miehiä kuin naisia, toisin kuin monet seurakunnan perinteiset työmuodot. Pienryhmiin osallistuneista naisia oli 52 %

ja miehiä 48 %. Pareista 83 % eli avioliitossa. Lähes 80 % kyselyyn vastanneista koki parisuhteessaan elävänsä onnellista tai hyvää aikaa. Suurin muutos vastaajien parisuhteissa oli suhteen vahvuuksien tiedostaminen projektin ansiosta. Tapahtumissa parhaaksi koettiin kokemusten jakaminen, avoin keskustelu, aktiivisuus ja vapaa ilmapiiri. Kyselyyn vastanneet toivoivat seurakunnilta parisuhdetoimintaa myös jatkossa.

Yhteistyötä Kataja ry:n kanssa jatkettiin ALKU-projektin työryhmässä. Työryhmässä kehitettiin nuoren parin arkirakkautta tukevia tapahtumia, joiden tavoitteena on rakentaa turvaverkko erityisesti naimisiin menossa oleville ja ensimmäistä lastaan odotaville pareille. Työ on luonteeltaan ennalta ehkäisevää ja vastaa neuvoloiden henkilökunnan esittämään huoleen nuorten perheiden tuen riittävydestä. Yhteistyötahoina ovat neuvolat ja seurakunnat. Projektin myötä valmistui Vantaan seurakuntayhtymän ja Kataja ry:n kanssa kirjanen *Tahdon sanoa tahdon – ajatuksia parisuhteesta ja avioliitosta*. Sitä myytiin kertomuskaudella 50 000 kappaletta. Kirjanen käännettiin myös ruotsiksi nimellä *Kärlek är mer än en känsla*. Ruotsinkielisen perhetyömateriaalin käännöstyö toteutettiin ja materiaali otettiin käyttöön.

Virtaa välillämme – suhdekurssi nuorille pareille on 18–30-vuotiaille nuorille aikuisille tarkoitettu mahdollisuus kehittää parisuhdetta ja tutustua seurakunnan toimintaan. Tavoitteena on tapahtumien ja tiedotusvälineiden avulla nostaa esille nuorten elämäkysymyksiä ja parisuhteen hoitamisen merkitystä. Projektin päätapahtuma on nuorille aikuisille suunnattu parisuhdekurssi. Projektiin kuuluvat myös nuorten parien *Iltajuhla* ja *Messu nuorille pareille*. Projektin tavoitteena on vakiinnuttaa se osaksi seurakunnan avioliitto- ja parisuhdetyön pysyvää toimintaa sekä tuottaa seurakunnan työntekijöille valmis toimintamalli, materiaalia ja koulutusta. Sen suunnittelusta vastaa Kirkon perheasiain yksikkö ja se nivoutuu kirkon ja *Kansan Raamattuseuran* opiskelijatyöhön. Toiminta etenee hiippakunnallisesti. Se alkoi vuonna 2003 Tampereen hiippakunnasta ja levittäytyy myöhemmin Lapuan, Helsingin ja Espoon hiippakuntiin. Projektille on omat Internet-sivut.

Rippikoulu-uudistukseen liittyvä *Vanhemmuusosaprojekti* kartoitti seurakuntien käytäntöjä ja kehittämistarpeita muun perheen

ja suvun huomioimisessa nuoren rippikoulun aikana. Kartoitus koottiin raportiksi ja *Vanhempien kirjan* suunnittelu aloitettiin. Kirjan toivotaan leviävän seurakuntiin perusmateriaaliksi rippikouluun osallistuvien nuorten vanhemmille.

Parisuhdekursseja ja -leirejä järjestetään ympäri Suomea erilaisin teemoin. Parit etsivät niillä suhteensa vahvuuksia, asettavat uusia tavoitteita ja pyrkivät avaamaan suhteensa solmuja. Kokemusten jakaminen toisten pariin kanssa antaa uusia näkökulmia omaankin suhteeseen. Kurssit on tarkoitettu niin avio-, avo- kuin seurustelupareille. Seurakuntien lisäksi järjestäjinä toimivat monet kristilliset järjestöt kuten HNMKY, Kansan Raamattuseura ja Kansanlähetys.

Maria Buchertin opinnäytetyöstä *Pettäjän tie – tutkimus uskottomuudesta* (2002) selviää, että uskottomuudesta puhumista välittää kirkon työntekijän kanssa. Tämä johtuu osin häpeästä ja syyllisyydestä, osin siitä, että ulkopuolisia suhteita solmineet pitävät kirkon kantaa uskottomuuteen mustavalkoisena. Ulkopuolisia suhteita solmineet pelkäävät joutuvansa moralisoinnin kohteeksi. Heidän mielestään kirkko kiinnittää enemmän huomiota moraalisiin kuin uskottomuuden taustalla vaikuttaviin parisuhteiden ja henkilöhistorian ongelmiin. Tutkimusaineisto koostui 60 lehti-ilmoituksella pyydetystä omaa uskottomuusprosessia kuvaavasta kirjeestä. Tutkimuksessa hahmottui neljä erilaista uskottomuustyyppiä: uskottomuus traumaattisen kriisin yhteydessä, arjen jaksamisen välineenä, hellyydentarpeen täydentäjänä ja elämänmuutoksen edistäjänä.

5.4. Sairaalasielunhoito

Sairaalasielunhoito seuraa terveydenhuollossa tapahtuvia muutoksia. Hoitoaikojen lyhentyminen ja psykiatrisen hoidon painottuminen avohoitoon vaikuttavat myös sielunhoitotyöhön. Sairaalasielunhoito on laajentunut perinteisen sielunhoitotyön lisäksi koulutukseen ja työnohjaukseen sekä uskonnollisten ja eettisten kysymysten asiantuntijatehtäviin. Toisaalta myös perinteisten sielunhoidon välineiden – yksityisen ripin ja ehtoollisen sekä öljyllä voitelemisen – käyttö on lisääntynyt.

Sururyhmiä pidetään seurakuntien lisäksi myös sairaaloissa puolisonsa, läheisensä tai lapsensa menettäneille sekä itsemurhan tehneiden omaisille. Sairaalapappien pitämien sururyhmien lukumäärä oli korkein vuonna 2001. Sururyhmiä järjestetään yhä enemmän seurakunnissa, mikä on vaikuttanut sairaalapappien pitämien sururyhmien määrään. Esimerkiksi pyhäinpäivän aattona toteutettava tyhjän sylin messu lapsen menetystä tai lapsettomuutta sureville on levinnyt eri puolille Suomea.

Saattohartauksia eli rukoushetkiä läheisen kuoltua oli eniten vuonna 2002. Sellainen järjestetään omaisen pyynnöstä vainajan kuoltua joko osastolla omaisille, potilastovereille ja hoitohenkilökunnalle tai lähiomaisen luona vainajan lähipiirille. Sairaalapapit pitivät 190 saattohartautta marraskuussa 2002 ja 180 marraskuussa 2003.

Sairaaloiissa pidettyjen ehtoollistilaisuuksien määrä on noussut, mutta ehtoollisvieraiden määrä on hivenen laskenut. Tähän lienevät vaikuttaneet yhtäältä hoitojaksojen lyhentyminen, toisaalta pitkäaikaispotilaiden yhä heikompi kunto. Sairaalapapit kävivät 6 400 henkilökohtaista keskustelua ja tilastoivat 5 800 ehtoollisvierasta marraskuussa 2003.

Sairaalasielunhoitajien määrä on kertomuskauden aikana saavuttanut lamaa edeltävän virkojen määrän. Vuonna 2003 päätoimisia sairaalasielunhoitajia oli 121, osa-aikaisia 15. Heistä valtaosa oli pappeja; lehtoreita oli kuusi ja määrä vähenee koko ajan. Naisten osuus viranhaltijoista kasvoi: päätoimisista sairaalasielunhoitajista naisia oli 58 % (54 % v. 1999) ja miehiä 42 % (46 % v. 1999). Työnohjaajina toimi 67 sairaalateologia.

Avohoidon sielunhoidon osuus sairaalateologiiden työstä oli noin 10–15 % työajasta. Avohoidon sielunhoitoon käytetty aika vähentyi viime vuosina ja sairaalasielunhoitajat kokivat, ettei työaika aina riitä kotikäyntityöhön. Avohoidon sielunhoito kaipaakin entistä suurempaa paikallisseurakuntien panosta niin työntekijöiden kuin vapaaehtoisten osalta. Erityisesti mielenterveyspotilaat, hiljattain sairaalasta kotiutetut ja yksinäiset kaipaavat tukihenkilöitä.

Euroopan sielunhoito- ja neuvontatyön konferenssi (ECPCC) toimii edistääkseen vuorovaikutusta ja oppimista sielunhoidon alalla. Se on järjestänyt sielunhoitokonferensseja joka neljäs vuosi

vuodesta 1972. Konferenssit ovat tärkeä pastoraalipsykologian foorumi, jossa hahmotetaan sielunhoidon tehtävää sekularisoituvassa ja moniuskonnollisessa maailmassa. Suomalaisten panos Euroopan sielunhoitoverkoston työskentelyssä on ollut alusta lähtien merkittävä. Sairaalasielunhoidon johtaja *Kirsti Aalto* valittiin Tsekin tasavallassa vuonna 2001 pidetyssä kokouksessa ECPCC:n puheenjohtajaksi seuraavaksi nelivuotiskaudeksi.

Kirkkohallitus hyväksyi *Sairaalasielunhoidon periaatteet* syksyllä 2003. Näitä sairaalasielunhoidon eettisiä periaatteita salassapitovelvollisuudesta, potilassuhteesta, sielunhoitajan ammattitaidosta ja hoitoyhteisöstä työstiin ryhmässä, johon kuuluivat kirkkohallituksen lisäksi sosiaali- ja terveysministeriön, terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen ja Suomen kuntaliiton edustajat. Pohjatekstin laati dosentti *Martti Lindqvist*. Turussa pidettiin kesällä 2002 *Euroopan sairaalasielunhoitoverkoston* (ENHCC) konsultaatio, jossa hyväksyttiin *Euroopan sairaalasielunhoidon suositukset*. Suositusten mukaan sielunhoito palvelee sekä potilaiden että heitä hoitavien eksistentiaalisia ja hengellisiä tarpeita henkilökohtaisten, uskonnollisten, kulttuuristen ja yksilöllisten voimavarojen mukaan.

Vuonna 2002 kirkkohallitus asetti terveydenhuollon bioeettisen toimikunnan, jonka puheenjohtaja on piispa *Ilkka Kantola*. Toimikunnan tehtävänä on pohtia biolääketieteen nopean kehityksen asettamia haasteita elämän rajallisuudelle sen alussa ja lopussa. Myös Euroopan kirkkojen konferenssin järjestämässä bioetiikka-konsultaatiossa syksyllä 2003 asialistalla olivat eutanasia ja terapeutinen kloonauk. Terveydenhuollon etiikkaa ja priorisointia käsittelevän seminaarin pohjalta toimitettiin vuonna 2000 kirjanen *Yksi otetaan, toinen jätetään*. *Pirjo Hakalan* väitöskirjatutkimuksessa käsiteltiin sielunhoidon erityiskoulutuksen vaikuttavuutta ja *Matti Sipon* väitöskirjassa sairaalasielunhoitajan ammatti-identiteettiä. Molemmat ilmestyivät vuonna 2000.

Juha Lankinen kartoitti väitöskirjassaan vuonna 2001 syöpäpotilaan pastoraalisia odotuksia. Joka viidennen suomalaisen kuolinsyy on pahanlaatuinen kasvain ja syöpäsairauksien oletetaan tulevaisuudessa lisääntyvän. Tutkimusta varten haastateltiin 32 syöpään vastikään tai uudelleen sairastunutta pirkanmaalaista,

jotka liittivät sairaalapapin rooliin monenlaisia, ristiriitaisiakin rooli-odotuksia. Pappi edustaa yhtäältä hengellistä, henkistä ja moraalista valtaa, toisaalta läheisyyttä. Tämä vaikeuttaa syöpäpotilaiden yhteydenottoa sairaalasielunhoitajaan. Syöpäpotilaat odottivat papiltaan hoivaa ja tahdikkuutta, luottamuksellisuutta, inhimillisyyttä ja lähimmäisen arvostamista. Osa odottaa perinteistä hartaustyypistä sielunhoitoa. Toiset korostavat jokaisen velvollisuutta selviytyä itse sairaudestaan, jolloin papin tehtäväksi jää ihmisarvon tukeminen. Kolmas ryhmä suhtautuu pappiin ongelma-keskeisesti, mutta myönteisesti. Hengellisten ongelmien lisäksi papilta odotettiin tukea myös muihin elämän ongelmiin. Ennen kaikkea syöpäpotilaat odottavat toivon rohkaisua; toivo puolestaan liittyy sairaudesta selviämiseen.

Syitä ja lääkkeitä tämän päivän kansantautiin, masennukseen, etsittiin Kirkon sairaalasielunhoidon keskuksen seminaarissa Helsingissä vuonna 2001 otsikolla *Syvydestä minä huudan*. Aiheina oli sekä syvä masennus että lasten ja nuorten masennus.

Vuosittain ilmestyvä *Sielunhoidon Aikakauskirja* käsitteli edellisvuosien tapaan kirkon työntekijöille ja alan opiskelijoille tärkeitä sielunhoidon teemoja. Kertomuskaudella ilmestyneitä teemanumeroita olivat sairaan sielunhoito (2000), työnhajaus (2001) sekä rikos ja rangaistus (2002). Sairaana olevat saivat oman rukouskirjansa *Sinua kantavat ikuiset käsivarret* vuonna 2000. Rukouskirja on koottu sielunhoidon välineeksi potilaalle, hänen läheisilleen ja hoitajilleen. Kirjan tekstit, virret ja kaavat mahdollistavat rukoushetken pitämisen yksin ja yhdessä, sairaalassa tai kotona.

- » Perheen puolustaminen paitsi juhlapuheissa myös konkreettisissa teoissa kuuluu koko kirkolle – ei vain sen perheneuvontatyölle.
- » Parisuhteen hoitaminen sekä siihen liittyvät kurssit ja tapahtumat tavoittavat nuoria aikuisia ja työikäisiä. Kirkko on myös ilmaissut omaksi tavoitteekseen parisuhteen ja perheiden eheyden tukemisen. Seurakunnat voisivat tarjota parisuhdekursseja kirkollisten toimitusten yhteydessä, esimerkiksi avioliittoon aikoville, vastaviihityille ja kastettavien lasten vanhemmille.
- » Jonot perheneuvonnan ovilla ovat haaste kirkolle ja sen perheneuvonnalle. Miten priorisoida asiakkaat, kun kaikilla on paha kriisi meneillään? Miten kirkko vastaa perheen hätään ja avioliittojen kriiseihin?

- » Bioetiikka, geenimanipulaatio, hoidon priorisointi ja arvokas vanhuus vaativat eettistä keskustelua, johon kirkon odotetaan aktiivisesti osallistuvan.
- » Avohoidon potilaat ovat myös kirkon jäseniä, jotka tarvitsevat vapaaehtoisia tukihenkilöitä ja seurakuntien työntekijöiden sekä sairaalasielunhoitajien aikaa ja tukea.
- » Vapaaehtoiset ovat monen kirkon toimintamuodon onnistumisen edellytys. Esimerkiksi Palvelevassa puhelimessa vapaaehtoisia on peräti kaksi kolmesta päivystäjistä. Riittävän arvostuksen, koulutuksen ja tuen antaminen vapaaehtoisille on kirkon kaikkien työntekijöiden asia.

6. Diakonia- ja yhteiskuntatyö

- Diakoniatyön asiakaskontaktit vähenivät kertomuskaudella 14 % ja asiakasmäärä 10 %. Suurin diakoniapalveluita käyttävä ikäryhmä on edelleen 40–64-vuotiaat.
- Sekä vanhustyön että lapsiin kohdistuvan diakoniatyön tarve kävi ilmeiseksi kertomuskaudella. Diakoniatyöntekijät toivoivat lisää resursseja perhetyöhön sekä ennaltaehkäisevään työhön.
- Kotikäyntityö väheni viidenneksen kertomuskaudella 22 %. 42 % asiakaskontakteista tapahtuu diakoniatyöntekijöiden vastaanotolla.
- Ylivelkaantuneita ja velkasyrjäytyneitä autettiin paitsi seurakunnissa myös kirkon yhteisten projektien avulla.

6.1. Seurakuntadiakonia

Diakoniatyön asiakkaiden määrä väheni kertomuskaudella 10 %. Vuonna 2003 diakoniatyöllä oli 288 000 eri asiakasta, joista 182 000 kaupunkiseurakunnissa ja 106 000 maaseutuseurakunnissa. Diakoniatyön asiakkaita oli 6,6 % kirkon väkiluvusta.

Taulukko 28. Diakoniatyöntekijöiden asiakkaiden määrä hiippakunnittain vuosina 2003 ja 1999 sekä eri asiakkaiden määrissä tapahtunut muutos.

Hiippakunta	Eri asiakkaat vuonna 1999	Eri asiakkaat vuonna 2003	Muutos 1999–2003 %
Turku	50 999	42 261	-17,1
Tampere	47 193	40 007	-15,2
Oulu	45 795	41 286	-9,8
Mikkeli	31 770	29 720	-6,5
Porvoo	16 858	18 545	10,0
Kuopio	41 073	38 249	-6,9
Lapua	39 456	38 077	-3,5
Helsinki	46 655	40 228	-13,8
Koko kirkko	319 799	288 373	-9,8

Diakoniatyön asiakaskontaktit vähenivät kertomuskaudella 14 %. Asiakaskontakteja oli vuonna 2003 yhteensä 780 000, joista diakoniatyöntekijöiden vastaanotolla 42 % (330 000 asiakaskontaktia), kotona 29 % (230 000) ja muualla 28 % (220 000). Eniten vähenivät kotona tapahtuvat asiakaskontaktit (-22 %), kun taas muualla kuin kotona tai vastaanotolla tapahtuvat kontaktit lisääntyivät 9 %.

Taulukko 29. Diakoniatyöntekijöiden asiakaskontaktit hiippakunnittain vuosina 2003 ja 1999 sekä asiakaskontaktien määrissä tapahtuneet muutokset.

Hiippakunta	Diakoniatyön asiakaskontaktit		
	1999	2003	Muutos 1999–2003 %
Turku	160 427	123 506	-23,0
Tampere	134 536	115 834	-13,9
Oulu	110 084	91 788	-16,6
Mikkeli	88 966	82 675	-7,1
Porvoo	54 727	58 641	7,2
Kuopio	115 385	98 223	-14,9
Lapua	103 721	97 337	-6,2
Helsinki	142 061	112 266	-21,0
Koko kirkko	909 907	780 270	-14,2

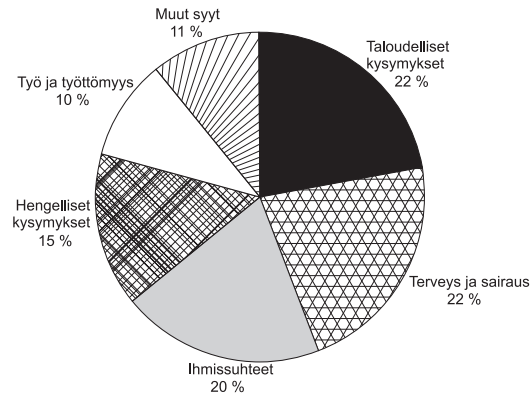
Monissa seurakunnissa on otettu käyttöön diakoniatyön vastaanottoajat, jonne varataan etukäteen aika diakoniatyöntekijältä. Asiakassuhteen syntyminen edellyttää paikoin juuri ajan varaamista, eikä ketä tahansa enää merkitä diakonian asiakkaaksi. Uusien atk-sovellusten käyttöönotto seurakunnissa on niin ikään tarkentanut tilastointia.

Asiakaskontaktit vähenivät kertomuskaudella kaikissa ikäryhmissä. Eniten väheni alle 18-vuotiaiden diakoniatyön asiakaskontaktien määrä (-27 %). Ikäryhmistä eniten diakoniatyö kohtaa 40–64-vuotiaita, joita on 39 % diakoniatyön asiakaskontaktien määrästä. Toiseksi suurin ryhmä on yli 74-vuotiaat (23 %). Diakoniatyön asiakaskontakteista 18 % oli 18–39-vuotiaiden ja 17 % 65–74-vuotiaiden kanssa. Alle 18-vuotiaiden osuus asiakaskontakteista oli 4 % vuonna 2003.

Taulukko 30. Diakoniatyön asiakaskontaktien määrä ikäryhmittäin vuosina 2003 ja 1999 sekä ikäryhmissä tapahtuneet muutokset.

Ikä	1999	2003	Muutos 1999–2003
Alle 18-vuotiaat	37 800	27 600	-27 %
18–39-vuotiaat	184 600	136 700	-26 %
40–64-vuotiaat	335 900	305 200	-9 %
65–74-vuotiaat	155 600	134 600	-14 %
Yli 74-vuotiaat	196 000	176 200	-10 %

Taloudelliset kysymykset askarruttavat diakoniatyön asiakkaita kaikkein eniten (247 000 asiakaskontaktia), vaikkakin ne vähenivät hieman kertomuskaudella (-12 %). Lähes yhtä tärkeitä aiheryhmiä olivat terveyden ja sairauten (246 000 asiakaskontaktia) sekä ihmissuhteisiin liittyvät kysymykset (221 000 asiakaskontaktia), jotka molemmat lisääntyivät hieman. Hengelliset kysymykset olivat päällimmäisenä teemana 171 000 asiakaskontaktissa ja työhön tai työttömyyteen liittyvät kysymykset 112 000 asiakaskontaktissa. Lisäksi käsiteltiin muita kysymyksiä 121 000 asiakaskontaktissa.

Kuvio 31. Diakoniatyön asiakaskontaktit sisällön mukaan vuonna 2003.

Laman ohittuminen näkyy myös diakonian asiakaskontaktien sisällössä tapahtuneissa muutoksissa. Työhön ja työttömyyteen liittyvät kysymykset ovat vähentyneet kertomuskaudella kaikkein eniten (–30 %), Mikkelin hiippakunnassa peräti 37 %. Myös taloudelliset syyt hakeutumisessa diakoniatyöntekijän luo ovat vähentyneet 12 %. Vaikka hengelliset kysymykset diakonian asiakaskontaktien sisältönä ovat vähentyneet vain hieman (–2 %) koko kirkossa, esimerkiksi Tampereen hiippakunnassa ne ovat vähentyneet lähes 11 %. Terveysteen ja sairauteen liittyvät kysymykset ovat koko valtakunnan tasolla lisääntyneet hieman (+4 %), samoin kuin ihmissuhteisiin liittyvät ongelmat (+2 %).

Taulukko 31. Diakonian viranhaltijoiden asiakaskontaktien sisällössä tapahtuneet muutokset vuosina 1999–2003 (%).

Hiippakunta	Hengelliset kysymykset	Terveys ja sairaus	Työ/työttömyys	Ihmissuhteet	Taloudelliset syyt	Muut syyt	Yhteensä
Turku	–3,7	–5,3	–47,8	–0,9	–34,9	4,3	–17,1
Tampere	–10,7	–4,2	–23	3,6	–7,2	–6,7	–7,4
Oulu	–3,3	–11,1	–34,3	–4,3	–2,5	3,8	–8,2
Mikkeli	1,9	14,7	–37	16,4	–6,3	8,4	0,3
Porvoo	19,9	26,3	11,4	71,4	23,4	21,4	30,3
Kuopio	–9,2	3	–36	–14,4	–14,9	0,8	–12
Lapua	–1,1	–4,7	–2,5	–0,8	17,4	2,3	2
Helsinki	–1,7	31,7	–23,6	–6,5	–16,3	51,5	–1,7
Koko kirkko	–2,5	3,6	–28,8	1,6	–11,7	8,8	–5,1

Diakoniatyön välityksellä jaettujen ruoka-avustusten lukumäärä väheni kertomuskaudella (–5 %), mutta avustusten euromäärä kasvoi (+21 %). Vuonna 2003 ruoka-avustuksia jaettiin seurakunnissa 2,5 miljoonalla eurolla noin 200 000 kappaletta. Muuta taloudellista apua annettiin 3,2 miljoonaa euroa (–25 %), yli 35 000 yksittäiseen tapaukseen (–4 %).

Diakoniatyöntekijöiden vierailujen suuntana oli useimmiten koti (160 000 vierailua), mutta kotikäyntityö myös väheni eniten kertomuskaudella (–22 %). Laitosvierailuja tehtiin lähes 20 000 (+7 %) ja kouluvierailuja 5 400 (+20 %). Muita vierailuja oli 13 000 (+9 %). Yhteensä diakoniatyöntekijät tekivät 199 000 vierailua vuonna 2003, joten vierailut vähenivät lähes 18 % kertomuskaudella.

Myös diakoniapiirien ja -ryhmien määrä väheni kertomuskaudella 20 % ja niihin osallistujien määrä 25 %. Seurakunnat järjestivät vuonna 2003 yhteensä lähes 600 diakoniapiiriä, joihin osallistui 7 000 ihmistä. Yhdistettyjä diakonia- ja lähetyspiirejä oli myös 600 ja niissä jäseniä 8 000 (–30 %). Eläkeläisten ryhmiä oli lähes 1 600 (–7 %) ja niissä jäseniä 28 000 (–11 %). Ihmissuhde-ryhmien määrä sen sijaan kasvoi kertomuskaudella 18 % (500 ryhmää) ja osallistujien määrä 19 % (4 500 jäsentä).

Diakoniatyön retkille osallistui 89 000 ja leireille 55 000 ihmistä. Leirivuorokausia oli vuonna 2003 yhteensä 5 500 ja retkivuorokausia 3 500. Ulkomaille tehtiin 77 matkaa.

Diakoniatyöhön osallistuvien vapaaehtoisten määrä kasvoi kertomuskaudella (+8 %). Diakoniatyön vapaaehtoisia oli vuonna 2003 yli 28 000. Avointen ovien toiminta lisääntyi 2 %. Avointen ovien tilaisuuksia järjestettiin lähes 17 000.

Seurakunnista 35 % ja seurakuntayhtymistä 56 % oli järjestänyt *Mummon kammarin* tyyllisen avointen ovien kohtaamispaikan tai vapaaehtoistoiminnan tukikohdan. Käynnit kohtaamispaikassa olivat vuoden 2003 aikana lisääntyneet 48 prosentissa yksittäisistä seurakunnista ja 78 prosentissa seurakuntayhtymistä.

Kohtaamispaikka oli useimmiten tyyliltään avointen ovien tila, johon kuka tahansa saattaa sen aukioloaikana piipahtaa vaikkapa kahville. Useimmissa vapaaehtoistyön kohtaamispaikoissa järjestettiin myös keskustelupiirejä, hartaustilaisuuksia, askartelu- ja

talkootilaisuuksia sekä esitelmätilaisuuksia. Osa kohtaamispaikoista välitti vapaaehtoisapua koteihin tai laitoksiin.

Seurakunnilta kysyttiin loppuvuodesta 2003, millaisten ongelmien määrä on lisääntynyt ja minkä vähentynyt seurakunnan diakoniatyössä kohdattujen asiakkaiden parissa vuosien 2000–2003 aikana. Vastausten mukaan neljän vuoden aikana olivat lisääntyneet mielenterveyteen, toimeentuloon, yksinäisyyteen sekä perheeseen ja parisuhteeseen liittyvät ongelmat. Päihteisiin, väkivaltaan, rasismiin, nälkään, uusavuttomuuteen, työttömyyteen ja muihin ihmissuhteisiin liittyvät ongelmat olivat pysyneet valtaosassa seurakuntia ennallaan.

Seurakuntien arvion mukaan diakoniatyön säännöllinen pitkäkestoinen toiminta, lyhytkestoinen ryhmätoiminta, projektiluontoinen toiminta sekä diakoniatyön yksittäiset tapahtumat olivat yleensä ottaen pysyneet määrältään ennallaan seurakunnissa. Seurakuntayhtymien diakoniatyössä lyhytkestoinen ryhmätoiminta oli lisääntynyt 57 prosentissa ja projektiluontoinen toiminta 77 prosentissa seurakuntayhtymistä.

Taulukko 32. Painopisteen muuttuminen seurakuntien ja seurakuntayhtymien diakoniatyössä.

	Seurakunnat (%)			Seurakuntayhtymät (%)		
	Lisääntynyt	Pysynyt ennallaan	Vähentynyt	Lisääntynyt	Pysynyt ennallaan	Vähentynyt
Säännöllinen pitkäkestoinen toiminta	26	47	27	33	60	7
Lyhytkestoinen ryhmätoiminta	36	57	7	57	43	0
Projektiluontoinen toiminta	38	55	6	77	15	8
Yksittäiset tapahtumat	45	49	6	20	80	0

Diakoniabarometri 2002 osoitti toimeentulo- ja mielenterveysongelmien lisääntymistä diakoniatyössä kohdattavien ihmisten parissa vuosina 1998–2002. Välittömät työhön liittyvät ongelmat vähenivät, mutta uusavuttomuus lisääntyi. Diakoniatyöntekijät halusivat lisää resursseja ennaltaehkäisevään työhön ja perhe-

työhön. Myös vapaaehtoistyöhön ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen toivottiin lisäpanostusta.

Työtyytyväisyys oli barometrin mukaan parantunut sitten edellisten barometriin. Lähes 90 % diakoniatyöntekijöistä oli erittäin tai melko tyytyväisiä työhönsä. Kokemukset turvattomuudesta ja työuupumuksesta olivat vähentyneet. Tähän Kirkkopalveluiden ja Kirkkohallituksen Diakonian ja yhteiskuntatyön yksikön kolmanteen diakoniabarometriin osallistui 350 diakoniatyöntekijää.

Professori *Paavo Kettusen* tutkimus *Leipää vai läsnäoloa? – Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky* (2001) osoitti, että 89 % diakoniatyön asiakkaista koki saaneensa apua diakoniatyöstä. Autetuksi tulemisen kokemukseen vaikuttavia tekijöitä olivat taloudellinen apu ja keskustelu. Huomattava enemmistö (62 %) diakonian asiakkaista piti avun hakemisen syynä taloudellisia ongelmiaan, mutta diakoniatyöntekijät arvioivat taloudellisten kysymysten olevan vastaanotolle hakeutumisen ensisijaisena syynä huomattavasti useammin (82 %). Seurakunnat panostivat kuitenkin eniten henkilökohtaisen keskusteluavun antamiseen. Kokonaisuutena diakoniatyön asiakkaat olivat paljon tyytyväisempiä työntekijöiden toimintaan auttajina kuin työntekijät itseensä. Tutkimuksen mukaan seurakuntien diakoniatyö muuttui laman seurauksena: asiakaskunta lisääntyi ja painopiste siirtyi eläkeläisistä työikäisiin sekä kotikäynneistä vastaanotoille.

6.2. Vammaistyö

Seurakuntien diakoniatyö järjesti vuoden 2003 aikana 560 Serilaista vammaisille tarkoitettua ryhmää (+2,6 %), joihin osallistui lähes 7 000 ihmistä (+2,8 %). Ohjaajia ryhmillä oli yhteensä 230.

Merkittävä strateginen linjaus kirkon vammaistyössä oli *Kirkko kaikille* -ohjelma, joka hyväksyttiin Kirkkohallituksen täysistunnossa elokuussa 2003. Kirkon vammaispoliittinen ohjelma on tarkoitettu käsikirjaksi seurakuntien työntekijöille, luottamushenkilöille ja seurakuntalaisille. Ohjelman tarkoituksena on auttaa sekä kirkkoa että vammaisia itseään tiedostamaan ja kehittämään vammaisten mahdollisuuksia osallistua seurakunnalliseen toimintaan.

taan. Ohjelma on myös kirkon puheenvuoro vammaisten ihmisten tasavertaisuuden toteutumisen puolesta yhteiskunnassa.

Merkittävä sysäys ohjelman laatimisessa oli Jyväskylässä helmikuussa 2002 järjestetty *Kirkko kaikille* -symposium, johon osallistui kirkon vammaistyöntekijöitä ja vammaisjärjestöjen ja kunnallisten vammaisneuvostojen sekä seurakuntien edustajia. Symposium valmisti luonnoksen kirkon vammaisohjelmaksi, ja sitä työstettiin Kirkkohallituksessa.

Kun vuonna 2003 vietettiin *Euroopan vammaisten vuotta*, vuotuista lähimmäisen päivää vietettiin *Kirkko kaikille* -teeman ympärillä. Kirkkohallitus käynnisti vammaisten vuonna myös erityisrippikouluja koskevan kehittämis-, koulutus- ja materiaalin-tuotantoa koskevan suunnittelun vuosille 2003–2005 yhtenä rippikoulu-uudistukseen liittyvänä osaprojektina. Se sai nimen *Rippikoulu kaikille*, ja siinä on tarkoitus pohtia erityisoppijoiden asemaa uudistetussa rippikoulussa sekä tuottaa materiaalia erityisoppijoille uuden suunnitelman mukaisella tavalla.

Kuurojen seurakunnan palvelemisen kannalta merkittävä saavutus oli kirkollisten tekstien kääntämisen aloittaminen viittomakielelle. Vuonna 2002 valmistuivat koekäyttöön Isä meidän -rukouksen, Herran siunauksen ja uskontunnustuksen käännösehdotukset, sekä järjestettiin käännöstyöstä avoin seminaari, johon osallistui kirkon kuurojentyöntekijöitä, viittomakielentulkkeja ja tulkikoulutuksesta vastaavia. Kirkkohallitukseen saatiin päätoiminen viittomakielen kääntäjä kesällä 2002. Vuonna 2003 jatkettiin Luukkaan evankeliumin kääntämistä, sekä ehdotus jouluevankeliumin käännöksestä ilmestyi videona, dvd:nä ja verkossa.

Seurakunnallisen kehitysvammaistyön syntyvaiheista ja kehittymisestä ilmestyi vuonna 2000 kirja *Kyllä Jumala On Armokas*. Kirkon kehitysvammaistyön tehtävänä on etsiä keinoja, joiden avulla mahdollistetaan kehitysvammaiselle kristillinen kasvatus ja elävä seurakuntayhteys. Kehitysvammaistyötä tehdään seurakunnissa ja palvelukeskuksissa tai -laitoksessa. Kirkon kehitysvammaistyötä varten on päätoimisia pappeja, lehtoreita ja diakoniatyöntekijöitä erityishuoltopiireissä ja niiden keskuslaitoksissa tai palvelukeskuksissa. Lisäksi seurakunnissa työ on nimetty jonkun diakoniatyöntekijän työalaaan. Kirkon kehitysvammaistyöntekijät

järjestävät erityistoimintaa, kuten ryhmiä ja leirejä kehitysvammaisille ja heidän vanhemmilleen. Kirkossa on vuosia kehitetty erityisrippikouluja niin lievästi kehitysvammaisille kuin vaikeavammaisille.

Kirkon kehitysvammaistyön työntekijät saivat perehdyttämiskansion vuonna 2002 sekä ensimmäisen kehitysvammatietoa ja kehitysvammaisten sielunhoitoa käsittelevän pitkän koulutuksen. Porvoon hiippakunnan hiippakuntaneuvoston (*Stiftsrådet i Borgå stift*) kehitysvammaistyön pappi, joka 15 vuoden ajan on saanut palkkansa ruotsinkielisten seurakuntien erityisavustuksena, siirtyi vuonna 2003 kokonaan kokonaiskirkon palkkaamaksi.

Kirkon näkövammaistyö täytti 50 vuotta vuonna 2001. Juhlaseminaarissa Helsingissä kerrattiin työn tähtihetkiä ja tulevaisuudennäkymiä. Kirkon ensimmäinen päätoiminen näkövammaistyöntekijä oli sokeainhuoltaja, jonka toimialueena oli koko maa. Myöhemmin painopiste siirtyi hiippakunnallisiin sokeiden kirkkopyhiin ja kurssitoimintaan. Sittenkin mukaan on tullut myös kansainvälisyys, ja tämän seurauksena perustettiin Namibiaan näkövammaisten lasten koulu. Virsikirja käännettiin pistekirjoitukselle vuonna 1988 ja Raamattu vuonna 1992.

6.3. Päihde- ja kriminaalityö

Sosiaalisen turvallisuuden vahvistaminen ja elämänhallinnan lisääminen vaikeuksiin joutuneiden ihmisten parissa on eräs päihdetyön keskeisimmistä tavoitteista. Vaikeuksien kumuloiduessa ihmisten päihteiden käyttö lisääntyy tavanomaisesta. Tästä voi olla nähtävissä selviä merkkejä lastenneuvolassa, koulumenestyksessä, tapaturma-asetalla, työterveyshoitajan vastaanotolla ja lomanvietossa.

Huumeiden saatavuus on helpottunut. Aineiden liikkuvuus on laajempaa, ja salakuljetuksesta kiinnijääneiltä takavarikoidut määrät ovat lisääntyneet. EU:n sisärajojen valvonnan heikentyminen on vaikuttanut olennaisesti tähän tilanteeseen.

Vuonna 2003 seurakuntien diakoniatyö järjesti 230 päihdetyön ryhmää, joihin osallistui yli 1 900 jäsentä. Ryhmien määrä lisääntyi kertomuskaudella 7 %, mutta jäsenten määrä pieneni hieman (-3 %). Ryhmissä oli 150 ohjaajaa.

Suuri osa kirkon vankilatyöstä tapahtuu paikallisseurakuntien toimesta. Seurakuntapapit, kanttorit ja diakonit pitävät vankilajumalanpalveluksia ja -hartauksia. Seurakuntayhtymissä ja suuremmissa seurakunnissa on jonkin verran erityisdiakoneja, jotka ovat keskittyneet kriminaalityöhön. Lisäksi nuorisotyöntekijät ja suuremmissa kaupungeissa erityisnuorisotyöntekijät tekevät jossain määrin vankilatyötä nuorten vankien parissa.

Papit ja diakonit voivat tavata yksittäisiä vankeja heidän omasta pyynnöstään. Vuonna 2003 suljetuissa laitoksissa oli 16 päätoimista luterilaista vankilapappia ja 3 päätoimista vankiladiakonia. Lisäksi avolaitoksissa oli 5 sivutoimista vankilapappia, jotka pitivät yhteyttä vankilaan oman seurakuntapapin toimensa ohessa. Vankilasielunhoitajat ja seurakuntien työntekijät auttoivat perustyössään myös vankien omaisia.

Rangaistujen parissa tehtävää työtä tehtiin myös muualla kuin vankilassa. Erityisesti diakonia- ja nuorisotyöntekijät kohtasivat työssään sekä vankilasta vapautuneita että rangaistuja, joiden tuomiona on yhdyskuntapalvelu tai ehdollinen vankeus. Seurakunnat tarjosivat myös paikkoja yhdyskuntapalvelun suorittamiseen.

Jälkihuolto on yksi kirkollisen kriminaalityön keskeisistä osa-alueista. Kirkolta odotetaan erityisesti tukea vankien perheille, parisuhteelle, päihdeongelmiin sekä asumiseen. Tampereen seurakunnissa toimii *Sylvia – vankien omaisten palveleva puhelin*, ja Helsingin seurakunnat järjestivät vankien loma- ja perhetapamisasunnon.

Ennaltaehkäisevään työhön kuuluva *Kirkko ja poliisi* -projekti järjesti yhdessä sisäasiainministeriön poliisiosaston ja Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen kanssa *Kirkko ja poliisi* -seminaarin poliisin valtakunnallisen kirkkopyhän yhteydessä vuonna 2000. Poliisin kirkkopyhästä valvomisen sunnuntaina toivottiin muodostuvan perinteen seurakunnissa ja hiippakunnissa. Kirkkopyhän toivotaan vahvistavan poliisin henkilöstön ja kirkon yhteyttä sekä yhteistyötä kansalaisten turvallisuuden ja turvallisen yhteisön rakentajina.

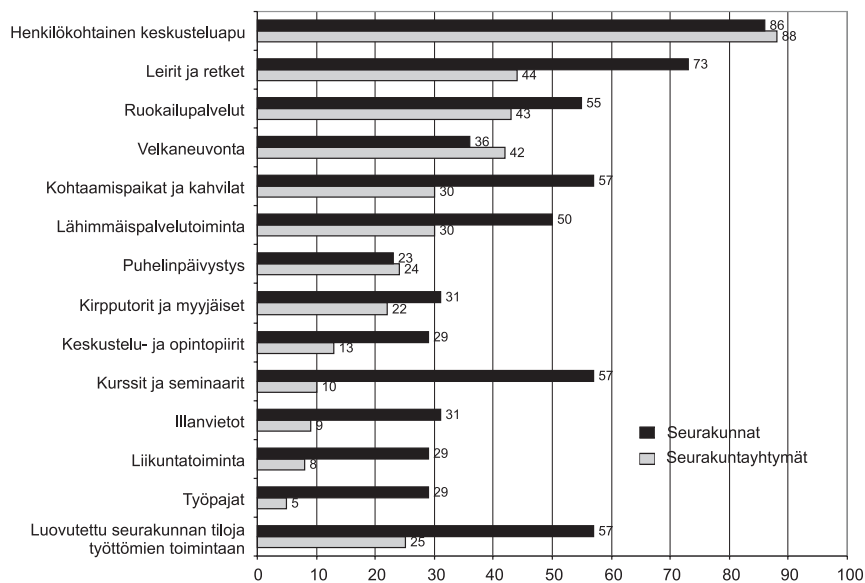
Kirkko ja poliisi -projektiin liittyi seurakuntien työntekijöille tarkoitettu julkaisu *Vaitiolosta ilmianto* (2001). *Kirkko ja poliisi* -projektin loppuraportin luovuttamisen yhteydessä asetet-

tiin vuonna 2002 *Kirkko ja poliisi* -työryhmä kehittämään jatkossa kirkon ja poliisin yhteistyötä. Yhteiseksi kiinnostuksen kohteiksi nähtiin muun muassa nuorten rikollisuuden ehkäisy, perheväkivalta ja vanhusten turvattomuus.

6.4. Yhteiskunnallinen työ

Seurakunnille suunnatun kyselyn mukaan 42 %:ssa seurakunnista oli vuonna 2003 ollut yhteistyötä työttömien yhdistysten kanssa. Työvoimatoimistojen kanssa yhteistyötä oli tehnyt 35 % seurakunnista. Yhteistyö kunnan sosiaali- ja terveystoimen kanssa oli seurakunnissa selvästi yleisintä. Peräti 84 % seurakunnista oli tehnyt yhteistyötä sosiaali- ja terveystoimen kanssa ja 20 % kunnan nuorisotoimen kanssa. Kansalais- ja työväenopistot olivat yhteistyökumppaneina 8 %:ssa ja ammattiyhdistykset 3 prosentinna seurakuntia.

Kuvio 32. Seurakuntien ja seurakuntayhtymien toiminta työttömien tukemiseksi vuonna 2003 (%).

Seurakuntayhtymissä yhteistyö näyttää olevan vakiintunut käytäntö. Yhtymistä 85 % teki yhteistyötä työttömien yhdistysten kanssa, 77 % työvoimatoimistojen, 93 % kunnan sosiaali- ja terveystoimen, 55 % kunnan nuorisotoimen, 31 % kansalais- ja työväenopistojen ja 46 % ammattiyhdistysten kanssa.

Oman arvionsa mukaan 70 % seurakunnista on käyttänyt talousarviovaroja ja 44 % kolehtivaroja työttömien tukemiseen. Seurakuntayhtymistä 86 % on käyttänyt tarkoitukseen talousarviovaroja ja 29 % kolehtivaroja.

Työttömien tukemiseksi seurakunnat ovat järjestäneet yksin tai yhteistyössä muiden tahojen kanssa yleisimmin henkilökohtaista keskusteluapua sekä leirejä ja retkiä. Myös ruokailupalveluja ja velkaneuvontaa on tarjolla monissa seurakunnissa ja seurakuntayhtymissä. Työttömien toimintaan on myös luovutettu seurakunnan tiloja (25 % seurakunnista ja 57 % seurakuntayhtymistä).

Työttömille järjestettiin seurakunnissa vuonna 2003 lähes 17 000 avointen ovien tilaisuutta, jotka tavoittivat 417 000 ihmistä ja 11 000 ruokapalvelutilaisuutta, joihin osallistui 444 000 ruokailijaa sekä 1 800 muuta tilaisuutta, joihin osallistui 64 000 ihmistä. Eniten nelivuotiskaudella muuttui näihin osallistuneiden vapaaehtoisten määrä (+8 %). Vapaaehtoistyöntekijöitä oli vuonna 2003 mukana yli 28 000.

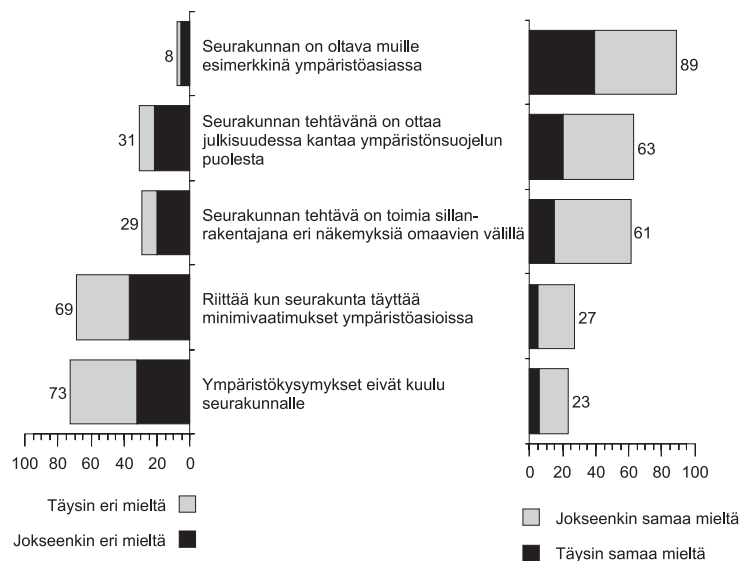
Kirkon yhteiskunnallinen työ toteutti vuosina 1999–2001 *Hyvä työ* -projektin, jonka tavoitteena oli mielipideilmaston ja työelämän eri osapuolten näkemysten ja arvomaailman muuttuminen suuntaan, jossa työelämää koskevassa keskustelussa on keskeisenä ihmisen ja luomakunnan arvo. Eri osapuolten kanssa käytiin keskustelua siitä, mitä on hyvä työ aikana, jolle on ominaista sääntelyn purku ja talouden maailmanlaajuistuminen. Toivottua tiedotusvaikutusta ei kuitenkaan saavutettu.

Kirkkohallitus laati oman ympäristöjärjestelmän ja perusti kirkon ympäristödiplomin vuonna 2001. Diplomi on Kirkkohallituksen myöntämä todistus seurakunnalle, joka sitoutuu kehittämään toimintaansa laaditun ympäristöjärjestelmän mukaisesti ja täyttää diplomin kriteerit. Diplomin rakenne noudattelee kansainvälisten ympäristöjärjestelmien (ISO 14 001 ja EMAS) rakennetta. *Kirkon ympäristödiplomin käsikirja* julkaistiin vuonna 2001. Kirkon kannanottoja muun muassa ympäristöön, työhön ja yhteis-

kuntaan liittyviin kysymyksiin koottiin yhteen *Maarit Hytösen* kirjassa *Kirkko ja nykyajan eettiset kysymykset* (2003).

Seurakuntien työntekijöille ja luottamushenkilöille tehdyn vaikuttajakyselyn mukaan 89 % oli sitä mieltä, että seurakunnan on oltava ympäristöasioissa esimerkkinä muille. Yli puolet 1 300 vastaajasta katsoi, että seurakunnan tehtävänä on ottaa myös julkisuudessa kantaa ympäristönsuojelun puolesta. Parhaiten ympäristökysymysten käsittelyn katsottiin sopivan partioon ja nuorisotyöhön. Myös rippikoulussa, päiväkerhoissa ja pyhäkouluissa sekä tiedotuksessa toivottiin asian olevan esillä. Ympäristökysymykset sopivat vastaajien mukaan hyvin myös diakonia- ja yhteiskunnalliseen työhön, lähetystyöhön, yhteisvastuukeräyskohteeksi tai vaikkapa jumalanpalvelukseen. Tutkimuksen tulokset julkistettiin vuonna 2000.

Kuvio 33. Seurakunnan työntekijöiden ja luottamushenkilöiden mielipiteet seurakunnan roolista ympäristöasioissa (%).

Kirkkojen kansainvälisen vastuuviikon teemana oli vuosina 2002–2003 *Kenen leipää syömme?* Vastuuviiikko pyrki herättämään kysymyksen, miksi joka kuudes maailman ihmisistä kärsii aliravitsemuksesta, vaikka maailmassa tuotetaan enemmän ruokaa

kuin koskaan aikaisemmin. Vastuuviikon kotimaiseen aineistoon liittyi muun muassa Ruokapeli ja ruoka-ostoskortti, jolla voi tarkastella omia ostoksiaan. Vuoden 2000 teemana oli *Kuluta harkiten*. Silloin puhuttiin kuluttamiseen ja reiluun kauppaan liittyvistä kysymyksistä.

Puolustusvoimissa tehtiin ekumeenista kirkollista työtä, jossa palvellaan kaikkia uskontokunnasta ja vakaumuksesta riippumatta. Yhteistyötä tehdään myös muiden kirkkojen ja kristillisten yhteisöjen sekä maanpuolustusjärjestöjen kanssa. Puolustusvoimien palveluksessa oli vuonna 2003 yhteensä 26 luterilaista ja ortodoksista sotilaspappia sekä osa-aikaisia ja palkkiotoimisia noin 20. Heidän lisäksi kirkollista työtä tekivät varusmiespalvelustaan suorittavat papit, teologian ylioppilaat, nuorisotyönohjaajat, reservin papit ja diakonit sekä YK:n rauhanturvajoukoissa palvelevat papit ja diakonit.

Sotilaspapista johtaa kenttäpiispa. Puolustusvoimien organisaatiossa sotilaspapit kuuluvat omana ryhmänään sotilashenkilökuntaan ja päällystöön. He käyttävät palveluksessa sotilaspukua, mutta jumalanpalveluksissa ja kirkollisissa toimituksissa liturgista asua.

Puolustusvoimien kirkollinen työ jakaantuu kolmeen pääalueeseen: julistukseen, opetukseen ja sielunhoitoon. Jumalanpalveluksia järjestetään erityisesti kirkkovuoden juhla-aikoihin sekä sotilasvalaan, itsenäisyyspäivään ja joukko-osaston vuosipäivään liittyen. Varusmiesten koulutusjärjestelmän uudistamisen jälkeen hartauksia ja jumalanpalveluksia pidetään yhä enemmän maasto-olosuhteissa. Hartauselämän tueksi varusmiehet saavat *Sotilaan virsikirjan*.

6.5. Suuronnettomuus- ja kriisivalmius

Kertomuskaudella tapahtuneista suuronnettomuuksista erityisesti syyskuun 2001 terrori-isku USA:ssa ja Myyrmannin räjähdys kotimaassa lokakuussa 2002 osoittivat, kuinka tärkeää kirkon nopea reagointi on onnettomuustilanteissa. Seurakunnat ympäri Suomea järjestivät hyvin lyhyellä varoitusaikalla hartaustilaisuuksia ja keskustelumahdollisuuksia seurakunnan työntekijöiden kanssa sekä kirkkojen pidennettyjä aukioloaikoja hiljenty-

mistä varten. Tilaisuudet myös osoittivat, että suomalaiset tuntevat hädän hetkellä tien kirkkoon ja etsivät sieltä apua ja lohdutusta.

Miia Moisio selvitti tutkimuksessaan *Auttaja – onnettomuudesta osallinen* seurakuntien työntekijöiden selviytymistä katastrofityössä. Tutkimusaineistona olivat kolmentoista pääkaupunkiseudun seurakunnan suuronnettomuusvalmiusorganisaation *Henkisen huollon* (Hehu) työntekijän haastattelut sekä tutkijan organisaation koulutus- ja harjoitustilanteista laatimat havainnointipäiväkirjat. Auttajan selviytymisessä pääpaino on katastrofityöntekijän rooleissa, jotka ilmenevät katastrofityön viidessä eri vaiheessa. Tutkimuksen mukaan rooliristiriidat ja epärealistiset rooliodotukset ovat auttajan selviytymisen kannalta ongelma. Selviytymistä edistävät roolin sisäistämistä tukevat, rooliristiriitoja lieventävät sekä katastrofityöntekijän roolia vahvistavat toimenpiteet. Tutkimus ilmestyi Kirkon tutkimuskeskuksen www-julkaisuna vuonna 2003.

Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus antoi vuonna 1990 yleiskirjeessä ohjeet katastrofityön valmiussuunnitelman laatimisesta seurakunnissa. Sen seurauksena useille paikkakunnille koottiin seurakuntien valmiusryhmiä ja kehitettiin hälytysorganisaatioita. Tavoitteena on aluehälytyskeskusten toimintaan perustuvan kirkon valtakunnallisen valmiusjärjestelmän luominen. Laajoissa suuronnettomuustilanteissa arkkipiispan kanslia toimii yhteistyössä piispojen, Kirkon tiedotuskeskuksen ja Kirkkohallituksen kanssa. Kirkkohallituksen yksiköistä diakonia- ja yhteiskuntatyö, perheasiat ja sairaalasielunhoito antavat ja välittävät asiantuntija-apua katastrofitilanteissa. Mikäli katastrofin alue on rajattu, hiippakunnat ja seurakunnat huolehtivat kriisiavusta. Poikkeusoloja varten on kuhunkin tuomiokapituliin määrätty vastuuhenkilö. Seurakunnissa kirkkoherra vastaa kirkon valmiussuunnitelman pohjalta toimenpiteistä, joihin seurakunnissa ryhdytään katastrofin sattuessa.

Hehu on esimerkki hiippakuntajakoon perustuvasta hälytysorganisaatiosta, jossa tällä hetkellä toimii satakunta seurakuntien työntekijää, pääasiassa pappeja ja diakoniatyöntekijöitä. Hehun toiminta-alue on Helsingin aluehälytyskeskuksen (AHK) hälytysalue, joka jakautuu kolmeen hälytysryhmään (Helsinki, Espoo ja Vantaa). Niillä paikkakunnilla, joilla ei ole hiippakuntajakoon

perustuvaa hälytysorganisaatiota, seurakuntien työntekijöitä toimii kunnan moniammatillisissa kriisi- ja debriefing-ryhmissä.

6.6. Muut kirkon yhteiset hankkeet

Riemuvuonna 2000 käynnistyi diakonia- ja yhteiskuntatyössä monenlaisia projekteja syrjäytyneiden ja velkaantuneiden auttamiseksi. Kirkolliskokous varasi vuoden 2000 talousarvioon 10 miljoonan markan erityismäärärahan nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Seurakunnat käynnistivät sen turvin 52 projektia nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi sekä yhteistyön kehittämiseksi kuntien viranomaisten ja järjestöjen työntekijöiden kanssa. Projektien etenemistä seurattiin hiippakunnallisilla koulutuspäivillä. *Raili Gothóni* teki projekteista arviointitutkimuksen *Siivet kantaa elämään*.

Jokaiseen kotiin Riemuvuonna jaettu Katekismus tuotettiin myös äänikirjana, pistekirjoituksella ja isotekstisenä. Nämä jaettiin eri tavoin 11 000 näkövammaiselle seurakuntalaiselle. Selkokieltä käyttäville työntekijäryhmille vanhustyön, kehitysvammatyön ja maahanmuuttajatyön työntekijöille suoritettiin kysely selkokielisen materiaalin tarpeellisuudesta. Kyselyyn vastasi 71 työntekijää, jotka katsoivat selkokielen erittäin tarpeelliseksi työssään. He toivoivat tuotettavan kirkollista hartauskirjallisuutta sekä toimituksia tukevaa selkomateriaalia. Materiaalia työstettiin kertomuskaudella Kirkkohallituksen selkotyöryhmässä.

Kolmas diakoninen Riemuvuoden projekti oli vuonna 1998 alkaneeseen Katakombi-projektiin liittynyt velkasyrjäytyneiden kertomusten julkistaminen. Kevättalvella 2000 koottiin lähes 300 velkasyrjäytyneen kertomukset, jotka kirjoitettiin puhtaaksi ja esitettiin hiljaisella viikolla Helsingin Vanhassa kirkossa ja Tuomiokirkon rappusilla sekä myöhemmin Oulun diakoniapäivillä, taiteiden yössä Helsingissä sekä syrjäytyneiden itsenäisyyspäivän juhlassa kauppatorilla. Arkkipiispa Paarma vei kertomukset ja niihin liittyvän kirkkohallituksen kirjelmän pääministerille syyskuussa 2000. Kertomuksia lähetettiin myös eduskunnalle sekä eri virastoihin ja asiasta keskusteltiin oikeusministerin, peruspalveluministerin ja kansanedustajien kanssa. Näytelmä *Illal-*

lisvieras katakombissa, joka kertoo velkasyrjäytyneiden elämästä ja ahdingosta, esitettiin 11 kertaa eri puolilla Suomea.

Katakombi-projektin aikana kävi ilmi, että osa velkasyrjäytyneistä joutui velkakriisiin devalvaatiosta seuranneiden lisäkustannusten vuoksi, osa on joutunut vaikeuksiin päästyään velkajärjestelyyn talouden heikennyttyä kohtuuttomasti. Jotkut ovat velan takaajina menettäneet sekä omaisuutensa että mahdollisuuden taloudelliseen toimeentuloon. Jatkuva stressi, masennus ja epätoivo aiheuttavat kasautuvia psyykkisiä, fyysisiä ja sosiaalisia ongelmia. Kirkon diakoniarahasto aloitti pilottiprojektin, jonka tarkoituksena oli auttaa velkasyrjäytyneitä ja velallisia selviämään velastaan. Kirkon diakoniarahasto varasi avustuksiin akordirahaston kautta 673 000 euroa. Oulun ja Kuopion hiippakuntien alueella liike-elämä lahjoitti 170 000 euroa oman alueensa velkaongelmiin. Vuoden 2003 loppuun mennessä oli myönnetty yhteensä 140 avustusta yhteisarvoltaan 400 000 euroa, joilla on osallistuttu yli 4 miljoonan euron velkojen maksuun. Inhimillisten tekijöiden huomioon ottaminen onkin yleistynyt vapaaehtoisessa sovittelussa.

Katakombi-projektia seurasi vuosina 2001–2003 *Katakombista uuteen elämään* -projekti, jonka tavoitteena oli velkasyrjäytymisvaarassa olevien tilanteen selvittäminen, uusien ratkaisumallien ja keinojen etsiminen sekä köyhyys- ja velkaloukkuihin joutuneiden ihmisten henkisen, fyysisen, taloudellisen ja hengellisen kuntoutuksen kehittäminen. Velkasyrjäytyneiden auttamiseksi syntyi toukokuussa 2002 valtiovallan ja pankkien velkasovintoasiakirja, jonka vaikutus vaikeimmin velkaantuneiden auttamiseen on toistaiseksi ollut vähäinen. Euroopan köyhyydenvastaisen verkoston Suomen osaston EAPN-Finin aloitteesta valtioneuvosto aloitti vuonna 2001 kansallisen köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen toimintaohjelman (NAP) valmistelun. Kirkolla on siinä oma edustajansa.

Vuonna 2000 pidettiin *Ruokapankkiprojektin*, vuoden 1997 Yhteisvastuukeräyksen pääkohteen, päätösseminaari. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja Nälkäryhmä olivat projektin suurimpia näkyviä tuloksia. Koska seurakunnissa oli edelleen tarvetta ruokapankkituelle, hanketta päätettiin jatkaa kolehtivarojen turvin. Ruokapankkiprojektin päätyttyä ja Kirkon nälkäryhmän lopetettua

toimintansa Kirkkopalvelut asetti työryhmän selvittämään tuloksia ja jatkotoimenpiteitä. Julkaisussa *Ruokapankeista vaikuttamisen foorumeille* (2002) ehdotettiin Kirkon sosiaalifoorumin sekä paikallisten ja alueellisten sosiaalifoorumeiden perustamista yhteiskunnallisen vaikuttamisen välineiksi. Kirkkopalveluiden käynnistämä Kirkon sosiaalifoorumi aloitti toimintansa vuonna 2003. Siihen kutsuttiin 25 yhteiskunnan ja kirkon eri tahoja edustavaa jäsentä. Foorumi piti kolme istuntoa, joissa käsiteltiin sosiaaliturvan tulevaisuutta, lastensuojelua ja työttömyyttä.

Yhteisvastuukeräys juhlisti 50-vuotista historiaansa vuonna 2000 panostamalla näkyvyyteen ja uusien keräystapojen kehittämiseen. Keräys saavuttikin historiansa suurimman tuloksen, yli 5,2 miljoonaa euroa, mikä on 27 % enemmän kuin vuonna 1999. Juhlakeräyksen teemana oli *Lapset – maailman toivo*. Kansainvälisinä kohteina olivat Bangladeshin, Etiopian ja Perun lapset. Kotimaisena kohteena oli lastensuojeluhanke *Toivo ja Ilona*, jonka tavoitteena oli kehittää vanhemmuutta tukevia toimintamuotoja sijaishuoltoon ja ehkäisevään lastensuojeluun. Projektin ehkäisevässä työssä kehitettiin moniammatillista yhteistyötä kunnan ja seurakunnan kesken ja korjaavassa osassa kehitettiin toimintamalli biologisten ja sijaisvanhempien välisen vuoropuhelun vahvistamiseksi. Projektin päätösseminaari pidettiin Helsingin kirkkopäivien yhteydessä 2003, ja sen toteuttamiseen osallistuivat *Perhehoitoliitto*, *Suomen Kirkon Seurakuntaopiston Säätiö* sekä *Kirkon diakoniarahasto*.

Hoivatkaa toinen toisianne oli vuoden 2001 Yhteisvastuukeräyksen teemana. Kotimaassa keskityttiin omaishoitajien auttamiseen *Omaishoitajat ja Läheiset ry:n* toteuttaman *Sairaan hyvät* -projektin kautta. Keräysvaroin tuettiin myös ruokapankkitoimintaa. Ulkomaisista kohteista kerrottiin erityisesti HIV:n ja AIDS:in vuoksi orvoiksi jääneistä lapsista Ugandassa. Keräyksen kokonaistulos oli 4,7 miljoonaa euroa.

Vuonna 2001 päättyi myös vuoden 1999 Yhteisvastuukeräyksellä aloitettu *Arteli*-projekti. Seurakunnat kehittivät kymmenessä osahankkeessa toimintamalleja, joilla autettiin kaikkein heikoimmassa asemassa olevia. Projekti osoitti, että kunnallisten sosiaalipalveluiden laatua ja kustannustehokkuutta pystytään parantamaan yhteistoimintaverkoston avulla. Osahankkeissa kehitettiin myös

uusia työmuotoja esimerkiksi vaikeasti syrjäytyneiden pitkäaikais-työttömien aktivoimiseksi.

Vuoden 2002 yhteisvastuukeräysteema oli *Ihmisarvoisen elämän ja asumisen puolesta*. Kotimaassa autettiin moniongelmaisia mielenterveyskuntoutujia ja vammaisia tukemalla sosiaalista palveluasumista *Asumispalvelusäätiö ASPA:n* kautta. Kansainvälisenä kohteena tuettiin muun muassa El Salvadorissa tehtäviä jälleenrakennushankkeita. Keräys tuotti 5,2 miljoonaa euroa.

Vuonna 2003 Yhteisvastuukeräys tarkasteli lasten ja nuorten väkivaltaongelmaa teemalla *Väkivallasta vastuuseen*. Kotimaisen erityiskohteen – *Sopuavain*-hankkeen – toteuttajina toimivat *Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Nuorten Keskus, Seurakuntien Lapsityön Keskus* sekä *Poikien ja Tyttöjen Keskus*. Hankkeella pyrittiin vähentämään lasten ja nuorten väkivaltaa sekä auttamaan niitä lapsia ja nuoria, jotka ovat joutuneet väkivallan uhreiksi. Keräyksen kokonaistulos oli 4,8 miljoonaa euroa.

Kuvio 34. Yhteisvastuukeräyksen tuoton kehitys vuosina 1950–2003 (indeksimuutetut tuotot).

Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön toimikunta (KDYT) asetti vuonna 2000 työryhmän laatimaan kirkolle diakonia- ja yhteiskuntatyön linjausta 2010-luvulle. Linjauksessa tuli ottaa huomioon kirkon paikallinen, alueellinen ja valtakunnallinen taso. Kirkkohallituksen täysistunto hyväksyi linjauksen syksyllä 2003 nimellä *Vastuun ja osallisuuden yhteisö – diakonia ja yhteiskuntatyön linja 2010* ja lähetti sen seurakuntiin, tuomiokapituleihin, diakonialaitoksille ja järjestöille otettaviksi huomioon niiden valmistellessa omia strategioitaan. Kysymyksessä oli ensimmäinen Kirkkohallituksen hyväksymä yleislinjaus kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyölle. Linjauksessa on käsitelty diakonia- ja yhteiskuntatyön perusteita ja toimintaympäristön muutoksia sekä määritelty perustehtävä, arvot, visio, yhteiset tavoitteet ja kehittämistavoitteet. Varsinaiset strategiat on kuitenkin tehtävä seurakunnissa ja muissa diakonian toimintayksiköissä yleislinjauksen pohjalta siten, että johto ja työntekijät sitoutuvat strategiaan.

Diakonian ja yhteiskuntatyön perusteita ja käytäntöjä selvitettiin myös *Diakonian käsikirjassa*, joka julkistettiin joulukuussa 2002. Kysymyksessä on ensimmäinen kokonaisesitys diakoniasta, sen historiasta, perusteista ja käytännön toteutusmuodoista sitten 1970-luvun. Diakonian perusteita ja sen suhdetta ordinoituun virkaan selviteltiin puolestaan kirkon virkarakennekomitean mietinnössä *Palvelijoiksi vihityt* (2002). Porvoon hiippakunnan hiippakuntaneuvosto (*Stiftsrådet i Borgå stift*) puolestaan julkaisi yhdessä Upsalan hiippakunnan kanssa opintomateriaalin *Diakonala utmaningar* (Diakonian haasteita). Kirja kannustaa kirkon tehtävän miettimiseen ja analysoimiseen ja se on suunnattu sekä kirkon työntekijöille että luottamushenkilöille.

Vuotta 2001 vietettiin YK:n vapaaehtoistoiminnan vuotena. Lähimmäisen päivänä 2001 seurakuntia kehoitettiin antamaan tunnustusta toiminnassaan mukana oleville vapaaehtoisille. Kirkkohallitus tuotti vapaaehtoistyötä koskevan virikeaineoston sekä vapaaehtoisten huomioimiseen tarkoitettun kunniakirjan ja pinssin. Lähimmäisen päivää vietetään syksyllä, kun kirkkovuoden teemana on lähimmäinen. Vapaaehtoisia muistettiin myös Lahdessa järjestetyssä kirkon lähimmäistapahtumassa *Välittäminen on ihmisyyttä*. Tapahtuma kokosi noin 5 000 seurakuntien ja järjestöjen vapaaehtoistyössä toimivaa. Vapaaehtoistoiminnan kokonaisuutta ja tulevaisuutta pohdittiin vuonna 2002 Kirkkohalli-

tuksen vapaaehtoistyöryhmän järjestämässä vapaaehtoistoiminnan seminaarissa.

Vanhenemista koskevat kysymykset nousivat esiin erityisesti vuonna 2001, jolloin pidettiin YK:n ikääntymistä käsitellyt maailmankonferenssi ja vanhenemisen kysymyksiä pohtinut kansalaisjärjestöjen foorumi. Kokoukset olivat yksimielisiä siitä, että ei-valtiollisten organisaatioiden tulisi aktiivisesti osallistua konkreettisiin suunnitelmiin, jotka vaikuttavat vanheneviin ihmisiin. Myös seurakuntien diakoniatyöntekijöille vuosittain järjestetyillä vanhustyön neuvottelupäivillä kartoitettiin vanhusten diakonisen hoidon ja hengellisen huollon tarpeita. Vanhustyössä toimivat työntekijät näkivät tärkeiksi tulevaisuuden haasteiksi yhteistyön lisäämisen seurakunnissa. Vuoden 2002 neuvottelupäivillä keskusteltiin vanhusten turvallisuudesta, yhteisöllisyydestä ja osallisuudesta kirkossa.

Vanhustyön ohella myös lapsiin kohdistuvan diakonian tarve nousi esiin kertomuskaudella. Vuonna 2002 järjestettiin ensimmäinen *Lapsidiakonian päivä*, jossa kartoitettiin lapsiperheiden diakonisia tarpeita sekä kasvatus- ja diakoniatyön yhteisiä haasteita sekä toimintamahdollisuuksia.

- » Diakonia on osa seurakunnan perustehtävää, ja kirkko on kirkko tehdessään diakoniatyötä. Diakonia kuuluu koko kirkolle – kaikille kirkon työntekijöille ja jäsenille – ei vain diakoniatyöntekijöille.
- » Seurakunnissa on hyvin erilaiset mahdollisuudet tehdä diakoniatyötä. Seurakuntalaisten tulisi olla tasaveroisia diakoniatyöpalveluiden suhteen, niin että myös pienenevässä muuttotappioseurakunnassa olisi mahdollisuus diakoniatyön tarjoamiin palveluihin.
- » Seurakuntadiakoniam painopiste siirtyi laman aikana alle 65-vuotiaisiin. Jatkossa tulisi huolehtia siitä, että myös vanhukset saavat riittävässä määrin diakoniatyön palveluita. Tämä puolestaan edellyttää kotikäyntityön tehostamista, jotta myös liikuntarajoitteinen vanhus voi kohdata diakoniatyöntekijän.
- » Perheen ongelmat heijastuvat myös lapsiin ja lisäävät lapsiin kohdistuvan diakoniatyön tarvetta. Diakoniatyö on yhä useammin koko perheen ja sen kokonaistilanteen hoitamista.
- » Kriisien ja onnettomuuksien keskellä suomalaiset tuntevat tien kirkkoon ja arvostavat seurakuntien nopeaa henkistä ja aineellista apua. Seurakunnan kriisivalmius on kirkkoherran vastuulla.

7. Kirkkojenvälinen toiminta

- Porvoon sopimuksen edellyttämät muutokset kirkkolakiin ja kirkkojärjestykseen tehtiin vuonna 2001.
- Euroopan kirkkojen konferenssin (EKK) ja Euroopan katolisten piispainkokousten neuvoston (CCEE) yhteinen asiakirja *Charta Oecumenica* allekirjoitettiin vuonna 2001. Sen on tarkoitus antaa suuntaviivat Euroopan kirkkojen laajempaan yhteistyöhön. Samaan prosessiin liittyen Suomen ekumeeninen neuvosto hyväksyi *Ekumenian hyvät tavat* -suositukset vuonna 2002.
- Syyskuun 2001 terrori-iskujen seurauksena Suomessa vietettiin ensimmäistä kertaa eri uskontojen yhteisiä rukoushetkiä rauhan puolesta.
- Luterilainen maailmanliitto muutti nimeään vuonna 2002. Uudessa nimessä *Lutheran World Federation – A Communion of Churches* korostuu kirkkojen hengellinen kommuunio eli yhteys. Suomeksi voidaan käyttää edelleen ilmaisua Luterilainen maailmanliitto.
- Pohjoismaiden ekumeeninen neuvosto lakkautettiin vuonna 2003 Tanskan ja Norjan kirkkojen erottua siitä.

7.1. Ekumeeninen toiminta Suomessa

Ekumeeninen yhteistyö Suomen kirkkojen ja kristillisten yhteisöjen välillä toteutuu usealla eri tasolla: kokonaiskirkon, hiippakuntien, seurakuntien, lähetysjärjestöjen sekä Suomen ekumeenisen neuvoston työskentelyssä. Kertomuskaudella yhteistyö vakiintui ja vahvistui entisestään. Merkittävimpänä esimerkkinä siitä oli ekumeeninen riemuvuoden viettäminen.

Suomen kirkot päättivät viettää Kristuksen syntymän juhluvuotta teemalla *Riemuvuosi 2000 – Toivon vuosi*. Riemuvuosi alkoi ensimmäisenä adventtisunnuntaina vuonna 1999 ja jatkui pääsiäiseen 2001, jolloin pääsiäistä vietettiin poikkeuksellisesti samaan aikaan sekä idän että lännen kirkoissa. Riemuvuosi loi hyvät edellytykset kristittyjen keskinäisen ymmärryksen lisääntymiselle ja yhteyden syvenemiselle. Ekumenia ja kristittyjen yhteys ylittivät perinteiden asettamat rajat. Näin kristityt saattoivat monilla paikkakunnilla kokoontua juhliin ja hartaustilaisuuksiin yhtenä Jumalan kansana.

Merkittävää ekumeenisen yhteistyön ja ekumenian näkymisen kannalta on myös virallisten itsenäisyyspäivän ja valtiopäivien avajaisten jumalanpalveluksien viettäminen ekumeenisina. Samoin kirkkopäivät Helsingissä toukokuussa 2003 järjestettiin ekumeenisina. Myös uuden uskonnonvapauslain valmisteluun kirkot ja kristilliset yhteisöt osallistuivat yhdessä.

Paikallisseurakuntien ekumeeninen toiminta

Seurakunnat toimivat monin eri tavoin alueellaan toimivien kristillisten yhteisöjen kanssa. Yleisintä yhteistoiminta oli ortodoksisen kirkkokunnan kanssa, jota teki 235 seurakuntaa vuonna 2003, helluntaiherätyksen kanssa (217 seurakuntaa) ja Suomen Vapaakirkon kanssa (112 seurakuntaa).

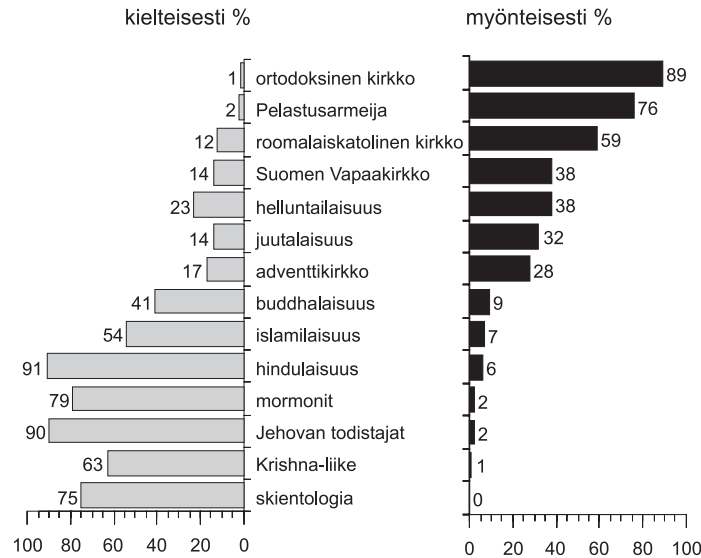
Paikallisilla ekumeenisilla yhteyksillä on monia muotoja, joista yleisintä vuonna 2003 oli yhteisten tapahtumien järjestäminen (39 % seurakunnista), puhujavierailut seurakuntien kesken (34 %), toimitilojen yhteiskäyttö (32 %) ja seurakuntien työntekijöiden yhteiset kokoontumiset (28 %). Luterilaisista seurakunnista 25 % ilmoitti järjestäneensä Kristittyjen ykseyden rukousviikkoa yhdessä muiden kirkkokuntien kanssa. Sen sijaan vain 6 % seurakunnista kertoi tehneensä ekumeenista yhteistyötä vastuuviikon toteutuksessa.

Hyvän pohjan ekumeeniselle yhteistyölle antaa seurakunnan työntekijöiden myönteinen suhtautuminen yhteistyökirkkoihin, mikä käy ilmi kuviosta 35. Työntekijät suhtautuvat myönteisimmin ortodoksisen kirkkokuntaan (89 % työntekijöistä myönteisiä), Pelastusarmeijaan (76 %), roomalaiskatoliseen kirkkoon (59 %), Suomen Vapaakirkkoon (38 %) ja helluntailaisuuteen (38 %).

Samasta kuviosta käy ilmi, että kolmasosa seurakunnan työntekijöistä suhtautuu myönteisesti juutalaisuuteen ja 14 % kielteisesti. Muihin uskontoihin työntekijät suhtautuvat sen sijaan useimmiten kielteisesti. Kaikkein kielteisimmät asenteet ovat hindulaisuutta (91 % työntekijöistä suhtautuu kielteisesti), Jehovan todistajia (90 %), mormoneita (79 %) ja skientologiaa (75 %) kohtaan.

Kuvio 35. Seurakunnan työntekijöiden suhtautuminen eri kirkko- ja uskontokuntiin. Seurakuntien työntekijäkysely 2004, N=730.

Kahdenväliset yhteydet kotimaassa

Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla oli säännöllisiä yhteyksiä lähes kaikkiin muihin Suomen kirkkoihin ja kristillisiin yhteisöihin, erityisesti Suomen ekumeenisen neuvoston toiminnan välityksellä.

Suomen ortodoksinen kirkkokunnan kanssa käytiin 7. teologiset neuvottelut Oulussa joulukuussa 2001. Neuvottelujen aiheina olivat kirkon ykseyden edellytykset sekä kirkon diakoninen tehtävä yhteiskunnassa.

Yhteydet Suomen Vapaakirkkoon ja helluntaiherätykseen ovat vakiintuneet yhteisten neuvottelukuntien säännölliseksi työskentelyksi. Suomen Vapaakirkon ja Suomen Helluntaiherätyksen kanssa järjestettiin kolmikantaneuvottelu marraskuussa 2001 Kullaalla aiheesta *Uusi elämä Kristuksessa ja armolahjat*. Keskusteluja jatkettiin erikseen sekä Vapaakirkon että Helluntaikirkoksi organisoituvan helluntaiherätyksen kanssa puolivuositain pienissä yhteisissä tapaamisissa.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen Vapaakirkon johtajat tapasivat huhtikuussa 2002 arkkipiispa *Jukka Paarman* ja

kirkkokunnanjohtaja *Olavi Rintalan* johdolla. Tapaamisessa käsiteltiin ajankohtaista uskonnonvapauslain uudistusta sekä kirkkojen yhteyksiä paikallistasolla. Uskonnonvapauslain osalta keskustelussa olivat esillä mm. kaksoisjäsenyys ja kirkon osuus yhteisöveron tuotosta. Tapaamisessa todettiin, että kirkkojen välillä on monissa kysymyksissä saavutettu merkittävää edistymistä. Käytännön yhteistyöhön on päästy mm. sairaalasielunhoidon henkilöstökoulutuksessa ja vuosittaisten ekumeenisten tapahtumien vietossa.

Suomen baptistiyhdyskuntien kanssa järjestettiin toinen ja kolmas teologinen neuvottelu vuosina 2002 ja 2003. Vuonna 2002 aiheina olivat kirkkojemme historiallinen kuva toisesta osapuolesta sekä uskon merkitys pelastuksessa. Jälkimmäinen kokous kysyi, *mistä olemme osallisia Kristuksessa* sekä *mihin olemme kutsutut Kristuksessa*.

Pitkään valmistellut oppikeskustelut suomen- ja ruotsinkielisten metodistikirkkojen kanssa käynnistyivät loppuvuodesta 2002. Dialogin aluksi luotiin katsaus kirkkojemme itseymmärrykseen sekä luterilaisten ja metodistien muualla käymiin dialogeihin sekä laadittuihin sopimuksiin.

Neuvottelut tulevat jatkumaan usean vuoden ajan. Niissä otetaan huomioon Luterilaisen maailmanliiton sekä Maailman metodistineuvoston 1979–1984 käymä dialogi ja sen suositukset. Esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa 1990-luvulla solmitut sopimukset eivät kuitenkaan sellaisinaan ole siirrettävissä omaan kirkkoomme. Paikallisessa dialogissa on tarkoitus syventää vanhurskauttamisopin yhteistä ymmärtämistä. Keskustelu jatkui jo syyskuussa 2003 Karjaalla, jolloin aiheena oli *Armo ja pelastusvarmuus*.

Kotimaisissa yhteistyösuhteissa tapahtui vuonna 2001 kaksi merkittävää henkilövaihdosta. Puolalainen *Józef Wróbel* vihittiin Helsingin katolisen hiippakunnan uudeksi piispaksi luterilaisessa Johanneksen kirkossa Helsingissä. Suomen ortodoksisen kirkkokunnan arkkipiispa Johannes siirtyi eläkkeelle lokakuussa. Hänen seuraajakseen valittiin Helsingin metropoliitta *Leo*, jonka *Johannes* asetti virkaansa joulukuussa 2001 Uuden Valamon luostarissa.

Kirkolliskokous otti marraskuussa 2000 kantaa kirkon ja juutalaisten välisiin suhteisiin. ”Kirkko myöntää vaienneensa juutalaisvainoista ja pyytää tätä anteeksi juutalaiselta yhteisöltä”, sanottiin kirkolliskokouksen hyväksymässä mietinnössä. Kirkolliskokous katsoi, että seurakuntiin tulee saada lisää opetusta juutalaisuudesta sekä juutalaisuuden ja kristinuskon yhteisistä juurista, yhteisestä perinnöstä ja pyhistä kirjoituksista. Kirkolliskokouksen mielestä myös Lutherin suhdetta juutalaisuuteen olisi paikallaan selvittää laajemmin.

Suomen ekumeeninen neuvosto

Suomen ekumeeninen neuvosto (SEN) on Suomen tärkein ekumeeninen organisaatio. SEN:n jäsenenä oli vuoden 2003 lopussa 12 kirkkoa ja kristillistä yhteisöä. Tarkkailijoita oli 20. SEN:n pääsihteerinä jatkoi pastori *Jan Edström* Finlands svenska baptistmissionista.

SEN hyväksyi *Ekumenian hyvät tavat* -suositukset syyskokouksessaan 2002. Suositusten tarkoitus on selvittää, mitä ekumenia sisältää ja mihin se velvoittaa. Ekumeeninen yhteistyö tarkoittaa pyrkimystä Kristuksen kirkon näkyvään ykseyteen. Se edellyttää toisten kunnioitusta kristillisinä kirkkoina ja yhteisinä. Ekumeeninen yhteys rakentuu myös luottamukseen ja avoimuuteen. Ekumenian hyvät tavat -suositus korostaa paikallisten seurakuntien yhteistyön merkitystä. Kun paikallisesti opitaan tuntemaan toiset kirkkokunnat ja hyväksymään keskinäinen yhteys ja erilaisuus, voidaan löytää tie uskottavaan yhteiseen todistukseen. Asia-kirjassa muistutetaan, että kirkon olemukseen kuuluu lähetystyö. Evankelioiminen ei pyri heikentämään tai katkaisemaan ihmisen siteitä omaan kirkkoonsa tai kristilliseen yhteisöönsä. Evankelioiminen halutaan erottaa proselytismistä, toisten kristillisten yhteisöjen jäsenten käännättämisestä omaan yhteisöön.

SEN sai vuonna 2002 valmiiksi pitkällisen valmistelun jälkeen paikallisen ekumenian ideapankin *Paikallisen ekumenian mahdollisuudet*. Ekumeenisen neuvoston www-sivulta www.ekumenia.fi löytyvä ideapankki antaa paikallisten seurakuntien toimijoille ideoita siitä, millaista ekumeenista toimintaa paikallistasolla voisi

järjestää ja miten esimerkiksi ekumeenisia jumalanpalveluksia kannattaa suunnitella ja toteuttaa.

SEN:n paikka ekumeenisessa kartassa selkiytyi, kun suhteet kansainvälisiin ekumeenisiin yhteistyökumppaneihin päivitettiin. SEN haki vuonna 2001 tarkkailija-asemaa Pohjoismaiselta ekumeeniselta neuvostolta, jossa se oli aikaisemmin jäsenenä, ja Euroopan kirkkojen konferenssilta.

Uskontojenvälisen toiminnan tarve konkretisoitui syyskuun 2001 terrori-iskun jälkeen. Terrorismi ja ”sota terrorismia vastaan” aiheuttivat uhan maailman rauhalle. Kirkot ja ekumeeniset järjestöt yrittivät kaikin keinoin edistää rauhanomaista konfliktien ratkaisua. Tasavallan presidentti *Tarja Halonen* kutsui eri uskontojen edustajat neuvotteluun pohtimaan uskontojen välisiä suhteita ja konfliktien ehkäisyä. Suomessa järjestettiin ensimmäistä kertaa eri uskontojen yhteisiä rukoushetkiä rauhan puolesta.

Myös SEN:ssa keskustelu uskontojen välisestä kohtaamisesta vahvistui. Huolimatta SEN:n tarkoituksesta vahvistaa ennen kaikkea kristittyjen yhteyttä katsottiin, että myös suhteita muihin maassamme toimiviin uskontoihin halutaan kehittää. Maassamme ei toimi uskontojen välistä elintä kansallisella tasolla, mutta uskontojen johtajien välisiä kohtaamispaikkoja kuitenkin tarvittaisiin.

SEN ja sen nuorisajaosto osallistuivat yhdessä lähes kolmenkymmenen kristillisen kirkon, yhteisön ja järjestön kanssa riemuvoiton päätösjuhlan toteutukseen. Tapahtuma oli Nuorten ekumeeninen pääsiäinen ja se järjestettiin Tampereella huhtikuussa 2001 teemalla *...että he kaikki olisivat yhtä...* Yksi merkittävä ekumeenisen kasvatuksen muoto oli nuorisajaoston jo 1980-luvulta alkaen järjestämä Kansainvälisen ekumeenisen toiminnan koulutusohjelma Ketko, johon osallistui kertomuskaudella yhteensä noin sata nuorta.

Uskonnonvapauslailla ja hautausvoimilain on molemmilla tähtäimessään tasa-arvo uskonnollisten yhdyskuntien kesken. Keskustelua eri uskonnollisissa yhdyskunnissa herättivät säännökset valtion taloudellisesta tuesta vähemmistökirkoille, hautausvoimilain taloudelliset seurausvaikutukset sekä uskonto kouluissa.

7.2. Kirkon ulkomaiset suhteet

Ystävyysseurakuntatyö

Ystävyysseurakuntatyö on merkittävä osa kirkon ja paikallis-seurakuntien ulkomaansuhteita. Ystävyysseurakuntatoiminta parhaimmillaan edistää kirkkojen, seurakuntien ja niiden jäsenten keskinäistä yhteyttä sekä kasvamista kristillisessä uskossa ja palveluvastuussa. Ystävyysseurakuntasuhteita oli vuonna 2003 noin 250. Eniten ystävyysseurakuntasuhteita oli Viron (97), Inkerin (88) ja Unkarin (54) luterilaisten seurakuntien kanssa. Uusia ystävyysseurakuntasopimuksia on 2000-luvulla solmittu aikaisempaa vähemmän – näistä suurin osa joko Viron tai Inkerin kirkon seurakuntien kanssa.

Kirkkohallituksen ulkoasiain osasto koordinoi vuosina 2000–2003 Inkerin, Viron, Latvian, Unkarin ja Romanian luterilaisten kirkkojen sekä Venäjän ortodoksisen kirkon Pietarin ja Laatokan hiippakunnan kanssa tehtävää ystävyysseurakuntatyötä. Tämän lisäksi suomalaisilla seurakunnilla, rovastikunnilla ja hiippakunnilla on ystävyysseurakuntayhteyksiä moniin muihin ulkomaisiin kirkkoihin muun muassa Ruotsissa, Saksassa ja Namibiassa.

Suomen lähialueelle ja itäiseen Keski-Eurooppaan suuntautuneen ystävyysseurakuntatyön luonne ja työn painopisteet ovat muuttuneet, kun yhteiskunnallinen tilanne näillä alueilla on alkanut vakiintua ja kirkkojen talous on siirtynyt hieman vakaammalle pohjalle. 1990-luvun taitteessa suomalaisten seurakuntien Inkeri-innostus alkoi laantua siitä huolimatta, että Inkerin kirkon seurakunnat elävät edelleen pitkälle ulkomaisen avun varassa. Suomen ja Inkerin evankelis-luterilaisten kirkkojen välinen yhteistyösopimus allekirjoitettiin huhtikuussa 2000. Suurin yksittäinen pääosin suomalaisin varoin toteutettu yksittäinen hanke on ollut Kirkon ulkomaanavun koordinoima, vuonna 2002 valmistunut Pietarin Pyhän Marian kirkon kunnostusprojekti.

Suomalaiset seurakunnat ovat yhä itsenäisemmin kantaneet vastuuta ystävyysseurakuntasuhteistaan, ja kokonaiskirkon tasolta koordinoitu työ on keskittynyt yhä enemmän vastuuhenkilöiden kouluttamiseen. Kirkon ulkoasiain neuvosto hyväksyi toukokuussa

2000 uudet ystävyysseurakuntatoimintaa koskevat ohjeet. Tämän jälkeen uusia ystävyysseurakuntasopimuksia ei ole enää vahvistettu KUN:ssa.

Ystävyysseurakuntatyö toteutui osittain ekumeenisesti. Harjavan, Turun, Mikkelin ja Lappeenrannan seurakunnat käynnistivät ystävyys-suhteita Venäjän ortodoksisen kirkon Pietarin ja Laatokan hiippakunnan kanssa. Yhteistyö toteutui toistaiseksi pienimuotoisesti lapsi- ja nuorisotyön, diakonian sekä kirkkomusiikin alalla.

Luterilaisen maailmanliiton jäsenkirkkona

Luterilaisen maailmanliiton neuvoston vuosittainen kokous järjestettiin Turussa kesäkuussa 2000. Yksi kokouksen tärkeistä päätöksistä koski edellisenä syksynä allekirjoitetun Yhteisen julistuksen viitoittaman työn jatkamista. Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista allekirjoitettiin Augsburgissa reformaation muistopäivänä 31.10.1999.

Piispa *Eero Huovinen* on ollut Luterilaisen maailmanliiton neuvoston jäsen vuonna 1997 Hong Kongissa pidetystä 9. yleiskokouksesta lähtien. Maailmanliiton 10. yleiskokous pidettiin heinäkuussa 2003 Kanadan Winnipegissä teemalla *For the Healing of the World* (Maailman tervehtymisen puolesta). Huovisen lisäksi valittiin tuossa kokouksessa neuvoston jäseneksi myös teol. yo *Riikka Myllys*. Huovinen valittiin LML:n varapresidentiksi.

Luterilaisen maailmanliiton neuvosto päätti kokouksessaan 2002 Wittenbergissä nimenmuutoksesta. Nimeen liitettiin määrite ”kirkkojen kommuunio” (*Lutheran World Federation – A Communion of Churches*). Nimenmuutos vahvistettiin seuraavan vuoden yleiskokouksessa Winnipegissä. Nimenmuutoksella kuvataan kirkkojen yhteyden hengellistä luonnetta: kommuunio (lat. *communio*, kr. *koinonia*) tarkoittaa Uudessa testamentissa yhteyttä sekä Kristukseen että toinen toiseemme. Sanalla on useita merkityksiä, jotka viittaavat myös ehtoollisen sakramenttiin sekä kristittyjen yhteisten voimavarojen jakamiseen. Pelkkä ”liitto” (*federation*) oli kansainvälisessä kontekstissa koettu poliittista liittoutumista kuvaavaksi. Käytännöllisistä syistä suomeksi voidaan kuitenkin edelleen käyttää ilmaisua Luterilainen maailmanliitto.

Winnipegin yleiskokous ei tehnyt suuria teologisia linjauksia, mutta se asetti kommuunio-ihanteen tuoreeltaan testiin. Kokouksen suurimmiksi keskustelunaiheiksi nousi kaksi asiaa. Kanadan viranomaiset epäsivät viisumin noin 50:ltä eteläisen pallonpuoliskon kansalaiselta, erityisesti Aasiasta ja Afrikasta, eivätkä kaikki jäsenkirkot näin saaneet edustajiaan yhteisiin neuvotteluihin. Toinen vilkas keskustelu käytiin homoseksuaalien asemasta kirkoissa. Ruotsin kirkon aloitteesta esiin nostettu tema kärjistyi yhtäältä pohjoisen ja lännen sekä toisaalta idän ja etelän kirkkojen näkemuseroihin. Lopputuloksena syntyi kaikkia tyydyttävä muotoilu, jonka mukaan jäsenkirkot sitoutuvat käymään ”kunnioittavaa dialogia avioliittoa, perhettä ja ihmisen seksuaalisuutta koskevissa kysymyksissä tavalla, joka vastaa kunkin jäsenkirkon tarpeita, ja toimimaan kaikkien henkilöiden ihmisoikeuksien ja ihmisarvon puolesta sukupuoleen tai sukupuoliseen suuntautumiseen katsomatta”.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on pitänyt tärkeänä, että Luterilainen maailmanliitto edistää teologista tutkimusta ja ekumeenisia oppikeskusteluja. Se on kannustanut jatkamaan neuvotteluja roomalais-katolisen kirkon kanssa. Sitä varten asetussa LML:n ja katolisen kirkon Ykseyskomissiossa on kirkkoamme edustanut TT *Pirjo Työrinoja*. Strasbourgissa toimivan ekumeenisen tutkimusinstituutin hallituksen puheenjohtajana toimi kertomuskaudella piispa *Eero Huovinen* ja vierailevana professorina *Risto Saarinen*.

Porvoon sopimuksen täytäntöönpano

Pohjoismaiden ja Baltian luterilaisia sekä Brittein saarten anglikaanisia kirkkoja yhdistävän Porvoon julistuksen täytäntöönpano saatettiin hallinnollisesti päätökseen, kun kirkolliskokous ja eduskunta hyväksyivät vuoden 2001 aikana sen edellyttämät muutokset kirkkolakiin ja kirkkojärjestykseen. Porvoon sopimuksen allekirjoittajakirkon pappi voi saada erivapauden vaatimuksesta kuulua evankelis-luterilaiseen kirkkoon toimiakseen pappina kirkossamme. Myös aiemmin vaadittu Suomen kansalaisuus kirkkoherran, kirkkoneuvoksen ja piispan viran haltijan osalta poistettiin edellytysten joukosta.

Porvoon sopimuksen merkitys ulottuu yhteistyöhön ja voimavarojen jakamiseen niin hengellisesti kuin materiaalisesti. Suomen anglikaanisella kirkolla on toimintaa kaikkien hiippakuntiemme alueella. Englanninkielisiä jumalanpalveluksia on jo pitkään pidetty usealla paikkakunnalla, mutta Porvoon sopimus on mahdollistanut, että aikaisemmin yksinomaan luterilaista toimintaa on alettu organisoida yhdessä anglikaanisen kirkon kanssa. Moni luterilaisen seurakunnan pappi on saanut oikeuden toimittaa kirkollisia palveluksia anglikaanisen käsikirjan mukaan. Pastori *Mika Pajunen* vihittiin pappisvirkaan luterilaiseen kirkkoon Helsingissä 2001 ja oikeutettiin toimimaan puoliksi anglikaanisen seurakunnan palveluksessa. Merkittävän osan anglikaanisen kirkon toiminnasta kustansivat kirkkohallitus sekä Helsingin ja Espoon seurakuntayhtymät.

Porvoon sopimuksen perusteella Lontoossa vietettiin helmikuussa 2002 messu, jossa pohjoismaalaisille papeille annettiin oikeus toimia Southwarkin anglikaanisen hiippakunnan täysivaltaisina pappeina ja heidät siunattiin hiippakunnan työhön. Siunattavina olivat Suomen Merimieskirkon Lontoon papit *Tapani Rantala* ja *Ulla Kosonen* yhdessä kahden norjalaisen ja yhden ruotsalaisen papin kanssa. Nämä Lontoon suomalaiset papit voivat tarvittaessa toimittaa anglikaanikirkon palveluksia ja osallistua eri tavoin hiippakunnan toimintaan.

Porvoon yhteisön kontaktihenkilöiden (*Porvoo Contact Group*) kokouksia pidettiin vuosittain. Kontaktiryhmä järjesti kirkonjohtajien aloitteesta teologisen konferenssin Durhamissa Englannissa syyskuussa 2000. Konferenssi perustui sopimuksen sitoumuksiin käydä ”kollegiaalisia ja konsiliaarisia neuvotteluja uskoa ja kirkkojärjestystä, elämää ja työtä koskevista merkittävistä kysymyksistä”. Sen aiheena oli *Diversity in Communion* (erilaisuus yhteydessä), johon liittyi kaksi tapauskohtaista teemaa, *Ihmisen seksuaalisuus* ja *Naisten virka kirkossa*.

Kirkkojen johtajien yhteyttä rakennettiin Tallinnassa maaliskuussa 2002 pidetyssä neuvottelussa, jonka aiheena oli *Kirkon johtaminen muuttuvassa maailmassa*. Kokous tarkasteli kirkon johtajuutta missionaarisisesta näkökulmasta ja kehitteli myös ideoita jäsenkirkkojen keskinäisen informaation aktivoimiseksi sekä kirk-

kojen nuorempien jäsenten saamiseksi nykyistä näkyvämmiin mukaan vuorovaikutukseen.

Porvoon sopimustekstin valmistumisen 10-vuotisjuhlia vietettiin Porvoossa ja Helsingissä lokakuussa 2002 (*Porvoo Day*). Mukana oli edustajia lähes kaikista Porvoon yhteisön kirkkoista. Tapahtuman järjestelyistä vastasi kansainvälinen Anglikaanis-luterilainen yhdistys (*The Anglican Lutheran Society*). Porvoon tuomiokirkossa järjestetyn jumalanpalveluksen lisäksi juhlallisuuksiin liittyi seminaari, jonka pääpuhujina olivat tuomiorovasti *John Arnold* Englannin kirkosta ja piispa *Juha Pihkala*. Juhlan teemana oli Yhteinen tehtävä ja palvelu (*Common Mission and Service*).

Suhteet kirkkojenvälisiin yhteistyöelimiin

Kirkolliskokous perusti toukokuussa 2000 kansainvälisten ja ekumeenisten yhteyksien rahaston. Rahasto tukee Luterilaista maailmanliittoa ja muita ekumeenisiä järjestöjä myöntämällä varoja yllättävien ja äkillisten muutosten vaikutusten tasaamiseksi. Rahaston peruspääomaksi päätettiin siirtää 10 miljoonaa markkaa kirkon keskusrahaston vuoden 1999 tilikauden tuloksesta. Rahastoa kartutetaan kolehdeilla ja muilla rahastolle annetuilla varoilla sekä korkotuloilla. Rahaston varojen käytöstä päättää kirkon ulkoasiain neuvosto, peruspääoman käytöstä kuitenkin kirkolliskokous.

Kirkkojen maailmanneuvoston (KMN) piirissä toimineet ortodoksiset kirkot kritisoivat 1990-luvulla voimakkaasti neuvoston edustuksellista rakennetta ja päätöksentekoa. Kritiikin kohteena oli pääasiassa länsimaisten pienten protestanttisten kirkkojen painoarvo ekumeenisen liikkeen keskustelunaiheista ja suunnasta päätettäessä. Ortodoksisten kirkkojen lukumäärä on pieni, vaikka niiden jäsenmäärä ja vaikutusvalta saattavat olla hyvinkin suuria. Muita hiertäviä asioita olivat muun muassa kysymys ekumeenisten jumalanpalvelusten järjestämisestä, suhde homoseksuaalisuuteen ja suhde naispappeuteen. Tilanne kärjistyi Georgian ja Bulgarian ortodoksisten kirkkojen eroon maailmanneuvoston jäsenyydestä vuosina 1997 ja 1998, minkä jälkeen KMN asetti yleiskokoukses-

saan Haraessa 1998 erityiskomission selvittämään ortodoksisten kirkkojen osallistumista.

Komissiossa oli Suomen evankelis-luterilaisen kirkon edustajana piispa *Voitto Huotari*, ja se päätti toimintansa kokoukseen Järvenpäässä kesäkuussa 2002. Komissio antoi suositukset, joiden mukaan Kirkkojen maailmanneuvoston kokousten päätökset tulisi tehdä konsensus- eikä enemmistöperiaatteen mukaan. Komissio käsitteli myös ortodoksien mahdollisuuksia osallistua ekumeenisiin jumalanpalveluksiin, ja se suositteli eriasteisia yhteyden muotoja ekumeenisissa rukoushetkissä, jotka voivat olla joko ”tunnustuksellisia” tai ”ei-tunnustuksellisia”. Tunnustukselliset jumalanpalvelukset toimittaa tietty kirkko oman käsikirjansa ja kirkkojärjestyksensä edellyttämällä tavalla ja voi kutsua siihen muita kristittyjä vierailijoina, kun taas ei-tunnustuksellisilla jumalanpalveluksilla tarkoitetaan eri kirkkojen yhdessä toimittamaa ekumeenista jumalanpalvelusta. Komissio ehdotti myös sääntömuutosta, jonka mukaan KMN:n jäsenkirkot jakautuisivat kahteen kategoriaan: ne voisivat olla joko jäseniä tai ”liitännäiskirkkoja” (*churches in association*). Muutos voisi antaa tilaa esim. katolisen kirkon ja helluntailiikkeeseen kuuluvien kirkkojen jäsenyydelle läsnäolo- ja puheoikeudella, mutta ilman äänioikeutta.

Kertomuskauden lopulla käynnistettiin KMN:n piirissä keskustelu ekumeenisen liikkeen uudelleen hahmottamisesta (*re-configuration*). Sillä voidaan tarkoittaa useita pyrkimyksiä. Ensinnäkin se voi merkitä KMN:n yhteyksien laajentamista roomalais-katoliseen kirkkoon sekä helluntailiikkeeseen, toiseksi yhteyden syventämistä kahdenkeskin neuvotteluin kirkkojen välillä, ja kolmanneksi erilaisten nykyisten ekumeenisten toimijoiden, kuten avustusjärjestöjen verkostojen vahvistamista. Hankkeelta odotetaan myös päällekkäisten toimien karsimista sekä ekumeenisen liikkeen selvempää hahmottamista kirkkojen omana liikkeenä.

KMN:n keskuskomiteassa kirkkoamme edusti pastori *Mari Kinnunen*, opillisia kysymyksiä käsittelevässä *Faith and Order*-komissiossa puolestaan pastori *Antti Saarelma*. KMN:n pääsihteeriksi valittiin syksyllä 2003 kenialainen *Sam Kobia* maailmanneuvostoa 11 vuotta johtaneen *Konrad Raiserin* jäätyä eläkkeelle. Kobia aloitti tehtävässään tammikuussa 2004.

KMN on päättänyt viettää väkivallan vastaista vuosikymmentä vuosina 2001–2010. Suomen evankelis-luterilainen kirkko on päättänyt osallistua kampanjaan teemalla *Väkivallasta sovintoon* ja valinnut kampanjan painopisteiksi asiat, joihin Suomessa halutaan puuttua: väkivalta perheissä, väkivaltakulttuuri lasten ja nuorten maailmassa sekä rasismi ja muukalaisviha.

Euroopan kirkkojen konferenssin (EKK) ja *Euroopan katolisten piispainkokousten neuvoston* (CCEE) yhteinen Euroopan ekumeenisen toiminnan peruskirja *Charta Oecumenica* allekirjoitettiin huhtikuussa 2001 Strasbourgissa. Suomeksi asiakirjan julkaisi Suomen ekumeeninen neuvosto. Yhteistyöasiakirja koostuu kahdestatoista perusjulistuksesta. Asiakirjaan on kirjattu alueita, joilla yhteistyötä tulee lisätä. Näitä ovat opetus- ja sielunhoitotyö, opetus ja teologinen koulutus, hengellinen yhteistyö, tietämys toinen toisensa perinteestä ja tavoista sekä työ oikeudenmukaisuuden, rauhan ja ihmisoikeuksien puolesta. Kirkot haluavat olla yhdessä rakentamassa Eurooppaa, erityisesti sen arvopohjaa ja sosiaalista vastuuta. Suhteita juutalaisuuteen ja islaminuskoon halutaan vahvistaa. Asiakirjassa kehoitetaan kirkkoja myös vuoropuheluun muiden uskontojen kanssa.

Syyskuussa 2001 EKK järjesti Järvenpäässä suuren diakoniakonferenssin. Yli 130 edustajaa kokoontui pohtimaan diakonian asemaa ja tehtävää muuttuvassa Euroopassa, diakonian roolia muuttoliikkeessä ja pakolaiskysymyksissä sekä rasismia, ihmiskauppaa ja seksiteollisuutta. Samassa kuussa järjestettiin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon isännöimänä EKK:n ortodoksisten jäsenkirkkojen sekä reformaation kirkkojen yhteinen konsultaatio Helsingissä. Konsultaation teeman mukaan tarkoitus oli arvioida, ”ovatko vainiot vaalenneet leikattaviksi”.

EKK:n keskuskomiteaan kuului jäsenenä Kirkon ulkomaanavun suunnittelija *Sylvia Raulo* aina 12. yleiskokoukseen asti, joka järjestettiin kesä–heinäkuussa 2003 Trondheimissa teemalla *Jesus Christ Heals and Reconciles: Our Witness in Europe*. Kokouksessa valittiin EKK:n keskuskomiteaan pastori *Matti Peiponen*.

Euroopan ekumeeninen kirkko ja yhteiskunta -komissio (EECCS) yhdistyi EKK:iin vuoden 1999 alussa. EKK:n sisällä perustettiin *kirkko ja yhteiskunta* -komissio (CSC), josta on sen

jälkeen muodostunut EKK:n tärkein ja laajin toimintamuoto. Sen tehtävänä on seurata eri valtioiden välisten järjestöjen (etenkin EU:n, mutta myös ETYJ:n, Eurooppa-neuvoston ja YK:n) toimintaa Euroopassa. CSC:lla on ollut toimintaa Brysselissä, Strasbourgissa ja Genevessä.

Kirkkomme on toiminut hyvin läheisessä yhteistyössä CSC:n kanssa. Hiippakuntadekaani *Gunnar Grönblom* ja tiedotuspäällikkö *Eeva Kemppi-Repo* ovat olleet CSC:n jäseniä ja Gunnar Grönblom sen lisäksi jäsen sen toimeenpaneovassa komiteassa. Myös useat muut kirkkomme jäsenet osallistuivat CSC:n asettamien työryhmien työhön.

Pohjoismaisen ekumeenisen neuvoston (NER) puheenjohtajana toimi vuodesta 2001 alkaen piispa *Juha Pihkala*. Neuvosto menetti kuitenkin toimintaedellytyksensä Tanskan ja Norjan kirkkojen päätettyä erota sen jäsenyydestä samana vuonna. Ne olivat jo aikaisemmin kritisoineet neuvoston rakennetta ja toimintaa, mutta eivät olleet toimineet erityisen aktiivisesti sen muuttamiseksi. Näiden kirkkojen vanavedessä jättivät NER:n myös eräät pienemmät yhteisöt. Koska neuvosto ei enää ollut kattavasti pohjoismainen eikä taloudellisista syistä pystynyt toimimaan entiseen tapaan, se päätettiin lakkauttaa vuosikokouksessa elokuussa 2003 Islannissa. Samana vuonna perusti Sigtuna-säätiö pohjoismaista ekumeenista työtä varten Ekumeenisen instituutin Pohjolaa varten (*Ekumeniskt institut för Norden*, EIN). Ruotsin ja Suomen kirkot antoivat merkittävän panoksen sen käynnistymiseen lupamalla rahoituksen kolmeksi ensimmäiseksi vuodeksi.

Teologiset neuvottelut ja muut ekumeeniset yhteydet

Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa järjestettiin teologinen oppi-keskustelu 12. kerran lokakuussa 2002 Moskovassa. Neuvottelujen osanottajat arvioivat Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon välillä yli 30 vuotta käydyn dialogin kulkua ja tuloksia. Molempien osapuolten mukaan neuvottelut ovat monin tavoin lisänneet kirkkojen välistä yhteisymmärrystä ja lähentäneet niitä toisiinsa. Samoin keskusteltiin dialogin kehittämisuunnitelmista ja tulevien neuvottelujen aiheiden priorisoinnista. Valtuuskunnat kiinnittivät erityistä huomiota viimeisten

vuosien aikana kaikkien kirkkojen elämässä tapahtuneisiin muutoksiin. Nämä koskevat teologiaa, yhteiskunnallista ajattelua, kirkkojenvälistä toimintaa, kirkon ja valtion sekä kirkon ja yhteiskunnan suhteita. Seuraavat kysymykset todettiin keskeisiksi: uskon ja opin lähteet, opetus rukouksesta, sosiaalietiikan sisältö ja oppikeskustelujen tulosten vastaanotto. Osapuolet päätyivät yksimielisesti siihen, että neuvotteluja on syytä jatkaa.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja Ruotsin kirkko aloittivat oppikeskustelut Helsingin ja Tukholman katolisten hiippakuntien edustajien kanssa syksyllä 2002. Neuvottelu aloitti teologisten keskustelujen sarjan, jonka on tarkoitus kestää viisi vuotta. Teemaksi on valittu *Vanhurskauttaminen kirkon elämässä*. Neuvottelujen taustalla on Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista, joka koskee kirkkojen käsitystä pelastuksesta. Julistuksen mukaan luterilaisten ja katolilaisten välillä vallitsee yksimielisyys vanhurskauttamisopin perustotuuksista. Nyt aloitetut keskustelut syventävät julistuksen ekumeenisista merkitystä Pohjoismaissa. Keskustelujen alkusysäykset voidaan juontaa aina paavi *Johannes Paavali II:n* vierailuun Suomessa ja Ruotsissa 1989. Ensimmäinen neuvottelu käytiin Heponiemen kurssikeskuksessa Karjalohjalla lokakuussa 2002, toinen toukokuussa 2003 Djursholmissa Tukholman lähellä ja kolmas lokakuussa 2003 Turussa. Kahdessa viimeksi mainitussa liittyttiin myös Pyhän Birgitan juhluvoiteen, sillä kokoukset pidettiin birgittalaisluostareissa osallistuen niiden rukoushetkiin.

Luterilaisten ja katolilaisten yhteisestä pyhän Henrikin messusta Roomassa on muodostunut merkittävä kristittyjen ykseyden rukousviikon tapahtuma. Yhteistä jumalanpalvelusta vietettiin säännöllisesti vuosittain, ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon eri piispat olivat vuorollaan toimittamassa messua yhdessä katolisen kirkon edustajien kanssa.

Arkkipiispa *Jukka Paarma* vieraili delegaatioineen marraskuussa 2000 Kiinassa, jossa solmittiin kirkkojenvälinen yhteistyösopimus Kiinan kristillisen kirkon ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon välillä. Sopimus on aktivoinut suoria kontakteja suomalaisten ja Kiinan kirkon seurakuntien kesken.

Suomen ja Namibian evankelis-luterilaiset kirkot lähensivät suhteitaan kertomuskaudella. Maaliskuussa 2000 allekirjoitettiin

yhteistoimintasopimus Namibian evankelis-luterilaisen läntisen hiippakunnan ja Helsingin hiippakunnan välillä. Vastaava sopimus oli aiemmin solmittu Namibian itäisen hiippakunnan ja Tampereen hiippakunnan välillä. Suomen ja Namibian kirkkojen kesken solmittiin yhteistyösopimus vuonna 2001. Arkkipiispa *Jukka Paarma* vieraili Namibiassa vuonna 2002. Vierailuun liittyi uudenlainen yhteistyöneuvottelu, joka toi yhteen Namibian evankelis-luterilaisen kirkon kanssa yhteistyötä tekevät suomalaiset ja namibialaiset osapuolet.

Vanhurskauttamisoppia koskevan julistuksen syntyyn merkittävästi vaikuttanut kardinaali *Edward Idris Cassidy* vieraili Suomessa kesäkuussa 2003. Ekumeenisten suhteiden edistämisen vuoksi oli Tasavallan presidentti *Tarja Halonen* myöntänyt hänelle Suomen Leijonan Ritarikunnan suurristin, jonka arkkipiispa Paarma luovutti hänelle Turussa. Kardinaali *Walter Kasper*, Cassidyyn seuraaja Paavillisen ykseysneuvoston johtajana, vieraili Suomessa syksyllä 2003 sekä luterilaisen että katolisen kirkon kutsumana. Hän piti *open hearing* -tilaisuuden Kirkkohallituksessa sekä yleisöluennon ekumeniasta Helsingin yliopistossa.

Stipendivaihto

Kirkkohallituksen ulkoasiain osasto koordinoi nelivuotiskaudella stipendivaihtoa Inkerin, Viron ja Unkarin luterilaisten kirkkojen sekä Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa. Ohjelman rahoitus tapahtui yhdessä Kirkon ulkomaanavun kanssa. Lisäksi kirkko rahoitti vuosittain Pohjois-Amerikan Suomi-synodin stipendiaattien lyhytaikaisia opintoja Suomessa sekä välitti opiskelustipendejä Saksaan ja Pohjois-Amerikkaan.

Lähes kymmenen vuoden tauon jälkeen stipenditoiminta elpyi Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan ja Pietarin hengellisen akatemian välillä: syksyllä 2003 Helsingissä aloitti opintonsa opiskelija Pietarin akatemiasta ja samanaikaisesti helsinkiläinen opiskelija Pietarissa. Moskovan patriarkaatin ulkoasian osasto on lisäksi lähettänyt stipendiaatin Åbo Akademin teologiseen tiedekuntaan. Ensimmäinen Inkerin kirkon stipendiaatti aloitti tutkintoon tähtäävät opinnot Helsingin yliopistossa syyslukukaudella 2002.

Kansainvälisen opiskelijavaihdon tarjonnan monipuolistumisen myötä kirkon stipendiohjelma on menettänyt kilpailukykyään. Jälkikommunististen yhteiskuntien avautuminen on edelleen laskenut Venäjän ja Unkarin stipendien attraktiivisuutta. Suomalaisen opiskelijoiden kiinnostusta esimerkiksi Venäjän stipendeihin on vähentänyt se, että niissä suoritettujen opintojen lukeminen hyväksi suomalaisissa korkeakoulututkinnoissa on ongelmallista.

Englannin kielen dominoiva asema heijastuu myös stipendiohjelmaan: Saksaan suuntautuvien lyhytaikaistenkin stipendien kysyntä on selvästi laskenut, kielivaatimukset nostavat Unkarin ja Venäjälle lähtemisen kynnyksiä, ja unkarilaisten stipendiaattien suomen kielen taito alkaa olla yhä harvinaisempaa. Pohjois-Amerikan stipendien kysyntä on sen sijaan pysynyt vakaana.

Joensuun teologisen tiedekunnan perustaminen on tarjonnut uuden luontevan yhteistyökumppanin stipendiohjelmaan, erityisesti venäläisten oppilaitosten kanssa tapahtuvaan opiskelijavaihtoon.

7.3. Ulkosuomalaistyö

Koko suomalaisen siirtolaisuuden luonne on muuttunut. Käsite ”siirtolaisuus” ei enää oikein sovellu ilmiöön, jossa kyse on enimmäkseen jaksottaisesta työskentelystä ulkomailla maailmassa, jossa Suomi ja suomalaiset ovat osa maapallon laajaa yhteisöä. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ulkosuomalaistyö on perinteisesti rakentunut kirkkojenväliseen yhteistyöhön ja suomalaisen seurakuntatyön integroimiseen paikallisten kirkkojen työhön. Tämä periaate ja toimintamalli sopivat huonosti muuttuneeseen tilanteeseen, jossa maastamuuttajat ovat Suomesta vain tilapäisesti poissa. Monet ulkosuomalaiset ajattelevat usein olevansa suomalaisia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäseniä, ja aikovansa palata Suomeen. Silloin he eivät koe tarvetta integroitua pysyvästi asemamaan yhteiskuntaan ja kirkkoon. Usein on kyse liike-elämän ihmisistä tai opiskelijoista ja tutkijoista. Sama asenne koskee osittain ns. turistiseurakuntia, joiden jäsenten enemmistö viettää etelän lämmössä talvikauden ja palaa kesäksi Suomeen.

Työhön ulkomaille lähdetään nykyään usein vain muutamaksi vuodeksi, esimerkiksi virkavapauden turvin, ja erityisenä lisähaasteena ovat usein aviopuolison työjärjestelyt ulkomailla olon aikana. Tähän tilanteeseen on räätälöity uusi koulutusohjelma *Sparraa parempi startti maailmalle*, joka on valmisteltu ja jota toteutetaan yhteistyössä muiden ulkomailla toimivien tahojen kanssa (Kirkon lähetystyön keskus, Suomen Lähetysseura ja Suomen Merimieskirkko).

Ruotsi on määrällisesti ylivoimaisesti suurin ulkosuomalaiskenttä. Ruotsin kirkko on vahvasti sitoutunut tähän työhön perustamalla suomenkielistä työtä varten lähes 100 virkaa, joista useimmat papinvirkoja. Ruotsin kirkko on myös kääntänyt omat kirkolliset kirjansa suomen kielelle. Viimeisin osoitus tästä oli Ruotsin kirkon virsikirjan suomenkielisen laitoksen käyttöönotto adventtina 2003. Toisaalta kuitenkin vuoden 2000 kirkkojärjestys on luonut epävarmuutta suomenkielisen työn ja sen tulevaisuuden osalta. Uusi kirkkojärjestys määritteli vastuun vähemmistökielillä tapahtuvasta työstä Ruotsin kirkossa paikallisseurakunnille, jolloin hiippakuntien ja kokonaiskirkon (Upsalan keskustoimisto) rooli kaventui huomattavasti. Tämä tilanne vaikutti merkittävästi myös Suomen kirkon ulkosuomalaistyön yksikön rooliin työn tukena mm. rekrytointikysymyksissä. Kertomuskauden päättyessä ilmaan jäi useita avoimia kysymyksiä siitä, kuinka yhteistyö ulkosuomalaistyössä ylipäätään olisi hahmoteltava kirkkojemme välillä.

Suomalaisen muuttoliikkeen pirstoutuessa eri puolille maailmaa ja Internetin samalla tarjotessa myös kirkolle yhteysverkon ja viestintäkanavan tähän mahdollisuuteen on tietoisesti panostettu. Vuoden 2003 keväällä saatiin käyttöön ulkosuomalaisyön uudet nettisivut.

Uusi ulkosuomalaistyötä koskeva yhteistyösopimus Suomen Merimieskirkon kanssa allekirjoitettiin vuoden 2001 lopulla. Tavoitteena on sellainen yhteistyö ja kumppanuus, jotka näyttäytyvät yhden ja saman kirkon työnä sekä yhteisenä kristillisenä todistuksena ja palveluna tämän päivän ulkosuomalaisten parissa. Yhteisenä haasteena on erityisesti työ uussiirtolaisten ja lyhyehköjä aikoja maailmalla olevien ulkosuomalaisten parissa. New Yorkin traagisten terroristi-iskujen aikoihin New Yorkin kahdessa suomalaisessa seurakunnassa käynnistyi yhdistymisprosessi. Tämä

kehitys huipentui seurakuntien yhdistymiseen vuonna 2003 ja lokakuussa vietettyyn vanhemman seurakunnan 100-vuotisjuhlaan. Tämä yhdistymisprosessi vaati huomattavasti tukitoimia ja seurantaa Suomen kirkon taholta.

Seniorityöhön eli vanhenevien ulkosuomalaisten erityiskysymyksiin paneuduttiin yhteistyössä Suomen Merimieskirkon, Suomi-Seuran ja ulkosuomalaisparlamentin kanssa. Suomen valtion vuonna 2003 hyväksymä periaate kaksoiskansalaisuudesta otettiin maailmalla iloiten vastaan. Sen sijaan hinnasta joskus protestoidaankin: se on erityisesti köyhimmissä maissa este anoa Suomen kansalaisuutta.

Ulkosuomalaisparlamentin istuntojen yhteydessä marraskuussa 2000 ja 2002 järjestettiin Kirkkohallituksessa *Suomalaiset seniorit maailmalla* -seminaarit.

Turistityössä suoritettiin tilanneanalyysi ja tarvekartoitus, joiden konkreettisia seurauksia olivat muun muassa Rodoksen ja Kyproksen työn siirtyminen Merimieskirkolta Kirkkohallituksen turistityön hoidettaviksi kesästä 2002 lukien ja yhteistyösopimus Suomen Lähetysseuran Bangkokin työntekijän osallistumisesta ulkosuomalaistyöhön Thaimaassa vuodesta 2002 alkaen. Turistityössä Floridaan lähetettävästä talvipapista luovuttiin vuodesta 2002 lukien, mikä oli osittain heijastumaa syyskuun 2001 terroristi-iskun vaikutuksista matkailuun. Aikaisemmin Teneriffalle sijoitettu vakinainen turistipapin virka siirrettiin vuonna 2003 Espanjan Aurinkorannikon toiseksi papinviraksi siten, että viran erityisenä painopisteenä on diakoniatyö. Kirkkohallitus täytti viran vuoden 2003 lopulla. Kirkkohallituksen ulkoasiain osastossa ollut projektiluontoinen turistityön koordinaattorin (turistipapin) virka vakinaistettiin vuoden 2003 alusta.

Saksan evankelisen kirkon (EKD) kanssa allekirjoitettiin sopimus yhteistyöstä lokakuussa 2002. Sopimuksen tarkoituksena on kehittää kirkkojen yhteistyötä ja turvata Saksassa asuvien suomalaisten sekä Suomessa asuvien saksalaisten kirkolliset palvelut. Kirkkojen välillä on ollut yhteistyösopimus 1970-luvulta lähtien, mutta uuteen sopimukseen liittyy laaja yhteinen teologinen perustelu yhteisen oppiperustan muodossa. Saksan evankeliseen kirkkoon kuuluu luterilaisia, reformoituja ja unioituja maakirkkoja. Sopimuksessa perusteltiin kirkkojen välinen saarna-

tuoli- ja ehtoollisyhteys erityisesti Porvoon sopimukseen ja Anglikaanisen kirkon ja EKD:n väliseen Meissenin sopimukseen viitaten. Samassa yhteydessä vietettiin Saksan suomalaistyön ja sen keskusorganisaation *Suomalaisen kirkollisen työn keskuksen* (SKTK) 25-vuotisjuhlaa.

Australian pienenevät suomalaisseurakunnat turvautuivat kertomuskaudella osittain myös lyhytaikaisiin vieraileviin projektipappeihin. Tämä suuntaus on alkanut näkyä muuallakin, esimerkiksi Kanadassa. Latinalaisen Amerikan suomalaistyölle oli huomattava menetyk, kun työstä vuosina 2000–2003 vastannut Ruotsin kirkon suomalaistaustainen pappi palasi kotimaahansa Brasiliasta vuoden 2003 lopulla. Joulukirkkokierroksia ja vierailuja Suomesta Brasiliaan, Argentiinaan ja Chileen on jatkettu vuosittain.

- » Suomessa ekumeeninen yhteistyö kirkkojen välillä sujuu hyvin. Kirkoissa tunnetaan toiset kirkot ja kristilliset yhteisöt, ja johtotason henkilösuhteet ovat hyvät. Erittäin merkittäviä ovat olleet ja ovat ne kahdenväliset neuvottelut, joita evankelis-luterilainen kirkko on käynyt vähemmistö-kirkkojen kanssa. Näiden tulosten välittymistä paikallistasolle on tehostettava. Samoin on edelleen tehostettava keinoja välittää kansainvälisen ekumeenisen toiminnan antia paikallisseurakuntiin.
- » Kansainvälisessä ekumeenisessa liikkeessä on kertomuskaudella ollut sekä toiminnallisia että taloudellisia ongelmia. Tämä näkyi niin Kirkkojen maailmanneuvoston, Luterilaisen maailmanliiton kuin Pohjoismaiden ekumeenisen neuvoston toiminnassa. Tällaisessa tilanteessa sekä identiteetiltään, teologiselta anniltaan että kansainvälisesti katsottuna taloudeltaan vahvan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon on kannettava siltä odotettava vastuu näiden ekumeenisten rakenteiden uudistamisessa ja kehittämisessä.
- » Ystävyysseurakuntatyö on vakiinnuttanut paikkansa osana paikallisseurakuntien ja rovastikuntien toimintaa. Ystävyysseurakuntatyössä olisi yksi-puolisen avun antamisen sijaan nähtävä entistä enemmän molemminpuolisen oppimisen rikkaus ja mahdollisuudet. Seurakuntien vastuuhenkilöille tarjottavan koulutuksen tulisi niin ikään heijastaa monissa seurakunnissa jo nyt toteutuvaa kehitystä, jossa lähetystyö, kansainvälinen diakonia ja ystävyysseurakuntatyö nähdään osana koko seurakunnan ja koko kirkon missiota.
- » Suomalaisen siirtolaisuuden ja maailmalle lähtemisen voimakas rakennemuutos ja pirstoutuminen aivan uusillekin alueille on kirkon ulkosuomalaistyölle kova haaste. Se pakottaa myös entistä voimakkaammin kehittämään yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Samoin integraatiopohjaiselle toimintamallille on löydettävä muita vaihtoehtoja. Yksi ulkosuoma-

laistyön keskeinen voimavara on vapaaehtoisten käyttäminen, minkä vaaraan ei voi kuitenkaan laskea kaikkea toimintaa.

8. Lähetys ja kansainvälinen diakonia

- Koko kirkon missio -prosessissa etsittiin lähetystyön ja kansainvälisen diakonian osalta uudenlaista ajattelua, jossa kirkolla olisi aikaisempaa keskeisempi ja aktiivisempi rooli kirkon lähetystehtävän järjestämisessä ja toteuttamisessa. Kertomuskaudella asiaa pohti erityisesti piispa *Jorma Laulajan* johdolla työskennellyt kirkon lähetystyön neuvottelukunta.
- Lähetystyön kokonaiskannatus kasvoi, erityisesti seurakuntien talousarvioavustukset. Tähän vaikutti osaltaan piispainkokouksen vetoamus siitä, että seurakunnat antaisivat vuonna 2000 yhden prosenttiyksikön verotuloistaan Riemuvuoden lahjana kirkon lähetysjärjestöille ja Kirkon Ulkomaanavulle. Talousarvioavustukset jatkoivat kasvuaan Riemuvuoden jälkeenkin.
- Lähetystyöntekijämäärä jatkoi nelivuotiskaudella laskuaan. Vuodesta 1990 lähetystyöntekijöiden määrä on vähentynyt 35 %:lla. Lähetysjärjestöjen on ollut vaikea löytää riittävä määrä halukkaita lähtijöitä. Samalla lähetystyön muodot ovat monimuotoistuneet eivätkä perustu yksinomaan lähetystyöntekijöiden lähettämiseen.
- Kirkon Ulkomaanavun pitkäaikaisen johtajan *Tapio Saranevan* kuoltua vuonna 2003 uudeksi toiminnanjohtajaksi valittiin teologian maisteri *Antti Pentikäinen*.

8.1. Koko kirkon missio

Koko kirkon missio -prosessi käynnistyi 1980-luvulla kirkolliskokouksen toivomuksesta, että Kirkon lähetystyön keskus ryhtyisi yhdessä kirkon lähetysjärjestöjen kanssa valmistelemaan yhteistä strategiaa tai yleissuunnitelmaa kirkon lähetystyölle. Sen yhteydessä kävi ilmeiseksi aikaisempaa pitemmälle menevän yhteistyön tarve eri toimijoiden kesken, minkä nähtiin edellyttävän muutoksia koko tähänastiseen toimintarakenteeseen. Lähetysjärjestöjen erillisistä strategioista tulisi voida koota sellainen lähetystyön kokonaisvisio ja toimintatapa, joka edustaisi kirkkoamme. Nyt toistakymmentä vuotta jatkuneessa kehittämissuunnitelmassa on etsitty tiiviimpää yhteistyötä ja uudenlaista vastuunjakoa kirkon ja lähetysjärjestöjen välillä ja toisaalta eri lähetysjärjestöjen kesken.

Myös lähetysjärjestöjen ja kansainvälisen diakonian läheisempi vuorovaikutus ja yhteistyö on nähty tarpeelliseksi.

Kertomuskaudella tämä prosessi eteni siten, että kirkkohallitus asetti huhtikuussa 2000 neljän vuoden määräajaksi kirkon lähetystyön neuvottelukunnan, jonka tehtäväksi tuli ”kirkon lähetystehtävän toteuttamiseksi kehittää kirkon sekä sen lähetysjärjestöjen ja Kirkon Ulkomaanavun säätiön välistä yhteistyötä”. Tehtävänsä toteuttamiseksi neuvottelukunnan tuli laatia kirkkohallitukselle esitys kirkon lähetystyön ja kansainvälisen diakonian toiminnan ja hallinnon järjestämisestä.

Piispa *Jorma Laulajan* johdolla työskennellyt neuvottelukunta antoi vuonna 2002 kirkkohallitukselle yksimielisen välimietinnön *Kirkon lähetystehtävä*. Välimietinnön teologisen perusteluluvun mukaan lähetystehtävä kuuluu pysyvästi kirkon olemukseen ja sen keskeinen toteuttaja on paikallisseurakunta. Mietinnön mukaan lähetystyön tulee olla trinitaarista, kontekstuaalista, ekumeenista ja dialogista. Lähetystyön tulee olla myös kokonaisvaltaista: siihen sisältyy erottamattomasti sekä julistus että palvelu. Siksi on alettu puhua kirkon lähetystehtävästä ja sen toteutumisesta ”lähetystyönä ja kansainvälisenä diakoniana”. Välimietinnön käsittelyn yhteydessä kirkkohallitus pyysi neuvottelukuntaa jatkamaan erityisesti hallinto- ja toimintamallin selvitystyötä. Neuvottelukunta sai työnsä valmiiksi vuonna 2004.

Kertomuskauden merkittävin yksittäinen tapahtuma tällä sektorilla oli kirkon lähetystyön ja kansainvälisen diakonian konferenssi *Kirkon missio 2000-luvulla*, joka järjestettiin Tampereella tammi-kuussa 2002. Tässä suurkokouksessa kohtasivat seurakuntien elämä ja lähetystä koskeva kansainvälinen keskustelu. Tapahtumaan osallistui 1200 seurakuntien ja järjestöjen edustajaa.

Yksi kongressin saama palaute oli hämmennys käytettyjen käsitteiden ja sanojen sisällöstä ja merkityksestä. Vaikuttaa siltä, että Suomessa on laajalti säilynyt ”lähetys” ja ”lähetystyö”-sanoilla kapea-alaisempi merkityssisältö kuin englannin kielessä sanalla ”mission”. Kansainvälisessä ja myös luterilaisten kirkkojen yhteisessä käytössä sen on jo usean vuosikymmenen ajan ymmärretty sisältävän paitsi evankeliumin todistuksen sanoin ja teoin, myös sosiaalisen ja taloudellisen oikeudenmukaisuuden puolustamisen ja kristittyjen yhteyden edistämisen. Lähetysteh-

tävän kokonaisvaltaisuus on vähitellen alettu sisäistää myös meillä. Kuvaavaa tilanteelle on, että useissa yhteyksissä lähetysten tai lähetystyön sijasta joudutaan käyttämään ilmaisua ”lähetystyö ja kansainvälinen diakonia” sen varmistamiseksi, että tarkoitetaan kirkon tai seurakunnan koko lähetystehtävää.

1990-luvun alussa avautunut toiminta lähialueilla (lähinnä Inkerissä ja Virossa) on ollut yksi tekijä siinä, että monissa seurakunnissa käynnistettiin uudentyypistä ulospäin suuntautuvaa toimintaa ja lähdettiin auttamaan avun tarpeessa olevia. Ulkomaalaisväestön lisääntyminen Suomessa oli toinen tekijä seurakunnan oman missionaarisen vastuun viriämisessä. Monissa seurakunnissa havahduttiin siihen, että kristilliselle todistukselle ja palvelulle on aikaisempaa enemmän tarvetta myös kotimaassa. Useissa seurakunnissa käynnistettiin kehittämisprosesseja, joissa seurakunnan kansainvälinen ja missionaarinen vastuu pyrittiin näkemään aikaisempaa selvemmin ja laaja-alaisemmin osana seurakunnan toiminta-ajatusta. Prosessien myötä etsittiin uusia toimintatapoja ja -rakenteita, jotka aikaisempaa paremmin ilmentävät seurakunnan oma-aloitteellisuutta. Tämä kehitys konkretisoi jo vuosikymmeniä kansainvälisessä keskustelussa esillä ollutta ajatusta lähetystyöstä kaikissa maanosissa ja tehtävän alkamista kotiovelta myös Suomessa.

Lähetystyön ja kansainvälisen diakonian ymmärtäminen kirkon tehtäväksi vaikutti myös sitä koskevaan koulutukseen. Selvimmin tämä näkyi uusimuotoisessa seurakunnan lähetysseurakuntien koulutuksessa. Lähetysseurakuntien koulutus uudistui kertomusjakson alussa, kun piispainkokous vahvisti lähetysseurakuntien viran kelpoisuusehdot. Lähetysseurakuntien koulutus liitettiin kirkon diakonia- ja nuorisotyöntekijöiden koulutukseen siten, että mainittuun koulutukseen sisällytetyt viiden opintoviikon mittaiset lähetysseurakuntien ammattiopinnot antavat pätevyyden lähetysseurakuntien virkaan. Uudistus ei koske työsuhteisia, palkkiotoimisia tai vapaaehtoisia lähetysseurakuntia.

Kertomuskauden aikana toteutettiin pilottikurssina ensimmäinen teologien lähetystyön ja kansainvälisen diakonian erityiskurssi, joka vastaa jo kauan käytössä olleita sielunhoidon ja kristillisen kasvatuksen pitkiä koulutuksia. Koulutusta päätettiin jatkaa.

Lähetystyöntekijöiden koulutuksessa on pitkään käyty keskusteluja koulutuksesta vastaavien lähetysjärjestöjen kanssa siitä, miten tätä koulutusta voitaisiin sekä yhtenäistää että liittää paremmin osaksi kirkon henkilöstökoulutusta. Tältä osin keskustelut jatkuvat.

8.2. Lähetystyö

Lähetystyön kehityssuuntia

Nelivuotiskaudella vilkastui kansainvälinen, ekumeeninen ja myös suomalainen lähetysteologinen työskentely. Tämä johtui paljolti lähetystyön kokonaistilanteesta tapahtuneesta muutoksesta. Jo pidemmän aikaa kristittyjen määrä eteläisellä pallonpuoliskolla on kasvanut ja pohjoisella pallonpuoliskolla vähentynyt. Kehitys on siirtämässä koko kristinuskon painopistettä etelään. Tämä merkitsee mm. aiempaa suurempaa näkyvyyttä taloudellisesti köyhien maiden kirkkojen kysymyksille ja niiden todellisuudelle. Omissa yhteiskunnissaan vähemmistössä useimmiten elävät kirkot ovat lisäämässä omaa lähetyspanostaan. Niiden jäsenmäärän kasvu omassa maassaan on tavallisimmin aktiivisen paikallisen lähetystyön tulosta.

Luterilainen maailmanliitto jatkoi lähetysasiakirjansa uudistamista. Asiakirjaa valmistelevan komitean jäseneksi kutsuttiin kirkostamme teologian lisensiaatti *Tiina Ahonen* ja sen teologiseksi sihteeriksi Suomen Lähetysseuran lähetysteologi dosentti *Risto Ahonen*. Uuden dokumentin painotuksissa, erityisesti lähettyksen kokonaisvaltaisessa ymmärtämisessä ja kontekstin hahmottamisessa, kuuluu aikaisempaa enemmän etelän kirkkojen ääni. Lähetysasiakirja julkaistaneen vuoden 2004 aikana.

Kirkkomme ekumeeniset yhteistyöelimet, *Kirkkojen maailmanneuvosto* ja *Euroopan kirkkojen konferenssi* (EKK), järjestivät tahoillaan lähetystyötä ja uskontojenvälisiä suhteita koskevia konsultaatioita. EKK kokosi ensimmäistä kertaa yhteen Euroopan alueen protestanttisten ja ortodoksikirkkojen edustajia mm. yhteisten tavoitteiden ja pelisääntöjen luomiseksi lähetystyöhön. Lähetystyö eurooppalaisessa kontekstissa ajankohtaistui monella tavalla sekä Euroopan länsi- että itäosissa.

Länsimaiden kirkot ovat havahtuneet lähetystyön tarpeeseen omassa kontekstissaan, omassa maassaan ja omassa kulttuuripiirissään. Monet läntiset kirkot menettävät koko ajan jäseniään. Kristinuskon sisällön tuntemus on heikentynyt tai hävinnyt kokonaan kylmän sodan vuosikymmeninä samoin kuin monissa itäisen Euroopan maissa. Maahanmuuttajien määrän lisääntyminen on kasvattanut myös muiden uskonnollisten yhteisöjen kannattajien määrää ja näkyvyyttä. Uskontojenvälinen rauhanomainen rinnakkainelo, kanssakäyminen ja lähetystyö ovat muuttumassa arkisiksi ilmiöiksi suurimmassa osassa Eurooppaa. Kysymykset uskonnonvapaudesta, uskonnollisten enemmistöjen ja vähemmistöjen välisistä suhteista ja uskonnollisesta suvaitsevaisuudesta asettuvat Euroopassa uudenlaiseen kontekstiin.

Myös lähetystyön muodoissa on tapahtumassa muutoksia. Muutos koskee keskeisesti lähetystyöntekijän asemaa ja tehtävää. Perinteisestä lähetystyöntekijöiden lähettämiseen keskittyneestä toiminnasta on muovautumassa aiempaa monimuotoisempaa ja vastavuoroisuuteen perustuvaa toimintaa.

Kirkkohallitus päätti elokuussa 2003 hyväksyä kirkkojenvälistä työntekijävaihtoa koskevan ohjeen. Seurakunnille lähetetty ohje käsittelee työntekijävaihdon perusteita, kansainvälisen vuorovaihtuuden mahdollisuuksia ja käytännön järjestelyyn liittyviä kysymyksiä.

Suomalaisten asenteet lähetystyöhön ovat pääosin myönteiset, mutta niihin sisältyy myös ristiriitaisuutta. Suomen Lähetysseuran vuonna 2000 Suomen Gallupilla teettämässä kyselyssä kävi ilmi, että runsas 60 % suomalaisista piti lähetystyötä tärkeänä. Suurin osa muista vastaajista tulkitsi sen käännytystoiminnaksi, jonka kanssa eivät halua olla tekemisissä. Viimeksimainittu kyselytulos haastaa lähetystyön sanastoa koskevaan itsekriittiseen tarkasteluun.

Kirkkomonitor 2004 -tutkimuksen mukaan 72 % suomalaisista pitää lähetystyötä erittäin tai melko tärkeänä kirkon työmuotona. *Gallup Ecclesiastica 2003* -tutkimuksen mukaan 56 % suomalaisista oli sitä mieltä, että kirkko ja seurakunnat ovat suorittaneet lähetystyön hyvin ja 7 % sitä mieltä, että kirkko ja seurakunnat ovat suorittaneet sen huonosti.

Lähetystyö seurakunnissa

Seurakunnista 50 % ilmoitti, että seurakunnassa oli vuonna 2003 lähetystyötä varten lähetystyön johtokunta ja 20 %, että seurakunnassa on lähetystyötä varten lähetystyön toimikunta, vastuuryhmä tai vastaava vähemmän virallinen elin. Seurakunnista 17 % on päätyynyt ratkaisuun, jossa lähetystyötä ja jotakin muuta työalaa (esimerkiksi diakonia, julistustyö, evankelioimistyö, aikuistyö) varten on yhteinen elin, ja 12 % seurakunnista ilmoitti, että niillä ei ole erillistä luottamuselintä lähetystyötä varten.

Taulukko 33. Lähetysstihteerin tehtävien hoito seurakunnissa vuonna 2003. Tilastolomake B4, N=569.

	N	%
Kokoaikainen lähetysstihteer	46	8,1
Päätoiminen osa-aikainen lähetysstihteer	55	9,7
Sivutoiminen lähetysstihteer	22	3,9
Palkkiotoiminen tai vapaaehtoinen lähetysstihteer	168	29,5
Yhdistelmävirka tai -tehtävä	75	13,2
Tehtävät sisältyvät jonkun työntekijän toimeen	155	27,2
Tehtävien hoitoa ei ole osoitettu kenellekään	48	8,4
Yhteensä	569	100,0

Lähetysstihteerin tehtävien hoitaminen seurakunnissa vuonna 2003 käy ilmi taulukosta 33. Yleisintä oli se, että seurakunnassa on palkkiotoiminen tai vapaaehtoinen lähetysstihteer tai se, että lähetysstihteerin tehtävät sisältyvät jonkun työntekijän tehtäviin. Kyselyn mukaan kokoaikaisia tai päätoimisia lähetysstihteeerejä oli noin 100 seurakunnassa.

Yleisimmät lähetystyön vapaaehtoistoiminnan muodot seurakunnissa olivat myyjäiset (91 % seurakunnista vuonna 2003), lähetystilaisuudet (90 %), lähetyspiirit (78 %) ja lähetyslounaat (70 %). Lähetysrengas toimi 42 %:ssa, lähetyskirpputori 35 %:ssa ja lähetyskahvila 31 %:ssa seurakunnista. Yhteensä 68 seurakuntaa (12 %) kertoi pitäneensä lähetyskauppaa ja 37 seurakuntaa (6 %) oli järjestänyt lähetysopintoryhmän tai -ryhmiä vuonna

2003. Yhteensä 54 seurakunnassa (9 %) oli järjestetty toimintaa ei-kristittyjen maahanmuuttajien kohtaamiseksi.

Seurakuntien lähetyspiirit toimivat ja kokosivat edelleen huomattavan määrän ihmisiä, jotka kantavat aktiivisesti vastuuta seurakunnan lähetystehtävästä. Seurakunnissa toimivien lähetyspiirien määrä laski kertomuskauden aikana 2238:sta 2003:een eli noin 10 % ja niiden osallistujamäärä noin 14 %. Samaan aikaan lähetys- ja diakoniapiirien lukumäärä laski voimakkaammin, 833:sta 609:ään (noin 27 %). Edelliseen nelivuotiskauteen verrattuna lähetyspiirien määrän lasku on nopeutunut. Seurakuntien perinteisen lähetyspiiritoiminnan vähetessä myös piiri-toimintaan tukeutunut lähetystyön toimintakulttuuri on muutoksessa.

Laskua korvaamaan on useissa seurakunnissa käynnistynyt kehittämistoimintaa, jolla seurakunnan lähetystehtävä pyritään saamaan aikaisempaa paremmin osaksi koko seurakunnan toimintaa ja samalla ymmärtämään se aikaisempaa laaja-alaisemmin. Seurakuntien nimikkosopimusten tai järjestettyjen lähetystilaisuuksien määrässä ei tapahtunut huomattavaa muutosta.

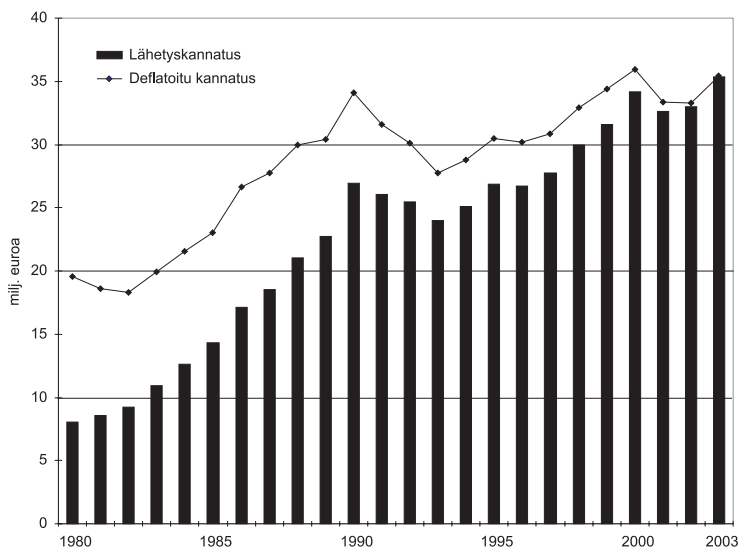
Seurakunnista 80 % oli osallistunut rovastikunnan tai hiippakunnan lähetystapahtumiin ja 73 % lähettänyt edustajansa ainakin jonkin lähetysjärjestön valtakunnallisille juhlille vuonna 2003. Yleisimmät lähetys- ja kansainvälisyyskasvatuksen muodot seurakunnissa vuonna 2003 olivat lähetystilaisuudet aikuisille (83 % seurakunnista) ja nimikkolähetin (74 %) tai lähetysjärjestön muiden edustajien vierailut seurakunnassa (78 %). Lähetystyön oppilaitosvierailuja oli järjestetty 51 %:ssa ja lasten, varhaisnuorten ja nuorten lähetystapahtumia 47 %:ssa ja lähetystyön koulutustilaisuuksia 30 %:ssa seurakunnista. Yhteensä 167 seurakuntaa (29 %) ilmoitti järjestäneensä vähintään yhden lähetysnäytelyn vuonna 2003.

Suora vuorovaikutus paikallisseurakuntien ja lähetyskentän kirkkojen välillä on lisääntynyt. Yhteistyökirkkojen edustajat olivat vuonna 2003 vierailleet 141 seurakunnassa (24 %), ja 84 seurakuntaa (14 %) ilmoitti vierailusta lähetystyön ulkomaisille työalueille vuonna 2003.

Seurakuntien kirkon lähetysjärjestöjen kautta antama taloudellinen tuki lähetystyölle jatkoi kasvamistaan, tosin hitaammin kuin

edellisellä nelivuotiskaudella. Kokonaiskannatus nousi 31,6 milj. eurosta (1999) 35,4 milj. euroon (2003), mikä tarkoittaa noin 12 %:n nousua. Erityisen paljon kasvoivat seurakuntien lähetystyölle myöntämät talousarviomäärärahat. Siihen vaikutti omalta osaltaan piispainkokouksen suositus seurakunnille antaa riemuvouden 2000 lahjana yksi lisäprosentti verotuloistaan kirkon lähetysjärjestöille ja Kirkon Ulkomaanavulle (KUA). Vetoimuksen suoranaista vaikutusta on vaikea arvioida ja mahdoton laskea vuoden 2000 kannatusluvuista. Vuoden 2000 kirkon lähetysjärjestöille ja KUA:lle osoitetut talousarviomäärärahat nousivat noin 3,3 milj. euroa edellisestä vuodesta, mikä merkitsi huomattavaa lisätukea, vaikkakaan ei aivan suositeltua ”lisäprosenttia”. Nämä erityismäärärahat mahdollistivat useita hankkeita ja projekteja eri työaloilla. Tällaisia olivat raamattutyö ja teologinen koulutus Kiinassa, koulutus ja terveydenhoitotyö Etiopiassa ja kirkkojen rakentaminen Namibiassa.

Kuvio 36. Seurakuntien lähetyskannatus vuosina 1980–2003.

Talousarviomäärärahojen kasvu ei toisaalta jäänyt vain kertaluonteiseksi. Seurakuntien kirkon lähetysjärjestöjen kautta osoittamien talousarviomäärärahojen osuus nousi kertomusjakson aikana 35 %:sta 43 %:iin näiden järjestöjen kokonaiskannatuksesta. Euro-

määräinen nousu oli samana aikana 11,1 milj. eurosta 15,3 milj. euroon, mikä tarkoittaa noin 38 %:n kasvua. Vapaaehtoinen lähetyksenkannatus ilman testamenttituloja laski samana aikana 17,7 milj. eurosta 15,6 milj. eli noin 12 %. Testamenttitulojen osuus vaihtelee vuosittain huomattavasti, ja se muodostaa keskimäärin alle 10 % osuuden kokonaiskannatuksesta.

Kirkon lähetystyö

Lähetystyö ymmärretään yhä enemmän kirkolle annetuksi tehtäväksi, jonka tulisi tapahtua kirkkojen välisenä yhteistyönä. Tämä kehitys on nostanut esille oman kirkkomme vastuun ja roolin siinä toimintakentässä, jonka on perinteisesti ajateltu kuuluvan lähetyksjärjestöille. Konkreettisenä asia kohdattiin niissä yhteistyösopimuksissa, jotka solmittiin kertomuskaudella Inkerin kirkon (vuonna 2000), Kiinan kristillisen neuvoston (vuonna 2000) ja Namibian evankelisluterilaisen kirkon (vuonna 2001) kanssa. Lähetysjärjestöt kohtasivat tämän kehityksen yhteistyökirkkoisinaan, jotka pyrkivät rakentamaan yhteistyötä tasavertaisen kumppanuuden periaatteille. Monet etelän yhteistyökirkot toivovat voivansa solmia kirkkojen välisiä lähetyksenyhteistyötä koskevia suhteita ja sopimuksia sen sijaan, että ne solmivat niitä nykyisellään lähetyksjärjestön kanssa. Toisaalta myös suomalaiset seurakunnat toivovat kasvavassa määrin aiempaa aktiivisempaa roolia lähetyksenyhteistyön suunnittelussa ja toteutuksessa.

Syyskuun 2001 terroristihyökkäyksellä New Yorkissa oli kauaskantoiset seuraukset maailmantilanteelle. Kirkon lähetystehtävän näkökulmasta se sekä vaikeutti kirkkojen toimintaa islamilaisissa maissa että korosti uskontodialogin merkitystä keskeisenä osana kristillistä todistusta. Suomalaiset lähetystyöntekijät jouduttiin evakuoimaan väliaikaisesti monista islamilaisista maista, Israelista ja Länsirannan palestiinalaisalueilta, Nepalín maaseudulta ja sars-epidemian vuoksi Hong Kongista. Kirkon ulkoasiain neuvoston Islam-työryhmän vierailut Iranissa vuonna 2002 sekä Syyriassa ja Libanonissa vuonna 2003 edustivat kirkkomme aktiivista osallistumista uskontojen väliseen dialogiin, jota jatkettiin myös Suomen islamilaisten yhteisöjen kanssa.

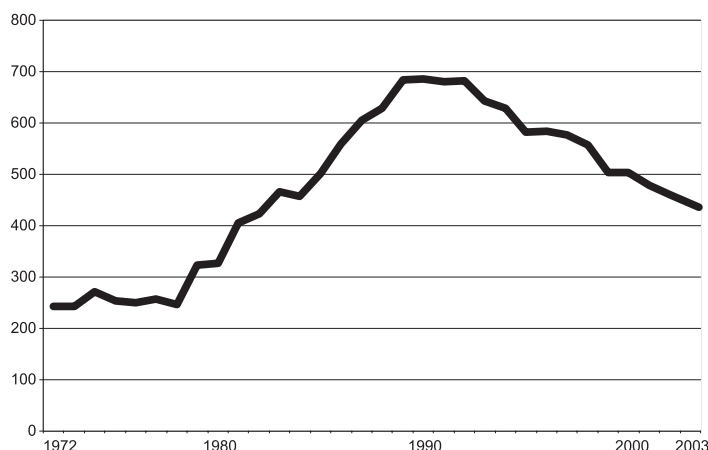
Taulukko 34. Kirkon virallisten lähetysjärjestöjen lähetystyöntekijöiden määrä maanosittain vuoden 2003 lopussa.

Maat maanosittain	Lähetystyöntekijämäärä	Maat maanosittain	Lähetystyöntekijämäärä
Bangladesh (ELK)	11	Englanti (SEKL)	2
Hongkong (SLS)	11	Itävalta (SEKL)	1
Israel (SLS)	19	Kroatia (SANSa)	4
Japani (ELK, SANSa, SEKL, SLEY)	35	Ranska (SANSa, SLS)	7
Jordania (SLS)	3	Saksa (SEKL, SLS)	8
Lähi-itä (SEKL)	29	Slovakia (SANSa)	1
Mongolia (ELK, SLS)	14	Venäjä (ELK, SEKL, SLEY, SLS)	44
Nepal (SLS)	9	Viro (SEKL, SLS)	5
Pakistan (SLS)	6	EUROOPPA YHTEENSÄ	72
Taiwan (SLS)	12		
Thaimaa (SLS)	14	Venezuela (SLS)	13
Muut (ELK)	18	LATINALAINEN AMERIKA YHTEENSÄ	13
AASIA YHTEENSÄ	181		
		Papua-Uusi-Guinea (SEKL, SLS)	14
Angola (SLS)	14	OSEANIA YHTEENSÄ	14
Botswana (SLS)	14		
Etiopia (ELK, SEKL, SLS)	43	KAIKKI MAANOSAT YHTEENSÄ	445
Kamerun (SLEY)	9		
Kenia (SEKL, SLEF, SLEY, SLS)	25		
Namibia (SLS)	8		
Sambia (SLEY)	3		
Senegal (SLS)	26		
Tansania (SLS)	23		
AFRIKKA YHTEENSÄ	165		

Lähetystekijöiden määrä jatkoi edelleen 1990-luvun alussa alkanutta laskuaan. Heidän määränsä väheni kertomuskaudella 11,5 %. Määrä on pienentynyt 35 %:lla vuodesta 1990. Lähetysjärjestöjen on ollut vaikea löytää riittävää määrää halukkaita lähti-
jöitä. Samalla sekä lähetystyön kannatustilastot että lähetysjärjestöjen tilinpäätökset osoittivat toiminnan laajuuden säilyneen ainakin entisellä tasolla. Vaikka lähetystyöntekijöitä tarvitaan edelleen sekä yhteistyökirkkoissa että siellä missä kirkkoa ei vielä

ole, on lähetysyhteistyö muuttunut monimuotoisemmaksi. Sitä tehtiin ja tehdään muun muassa osoittamalla taloudellista tukea erilaisiin projekteihin yhteistyökirkon seurakuntatyössä, koulutus-toiminnassa, kirkkojen rakentamisessa ja kehityshankkeissa. Suomalaisen lähetystyön volyymi on edelleen kansainvälisesti vertaillen korkea väestöpohjaan nähden. Suomen Lähetysseura on luterilaisen maailman suurin traditionaalinen lähetysjärjestö. Toiminnan volyymin mittaamisessa lähetystyöntekijöiden määrä on vain yksi mittari. Kertomuskaudella käynnistyikin lähetystyön ja kansainvälisen diakonian tilastoinnin uudistus.

Kuvio 37. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lähetystyöntekijöiden määrä vuosina 1972–2003.

Etelän kirkkojen työntekijäresurssien voimistuessa perinteisiä, ruohonjuuritasolla toimivia lähetystyöntekijöitä ei ehkä tarvita yhtä paljon eikä yhtä monissa ammateissa kuin aikaisemmin. Lähetettyjen työntekijöiden määrä onkin monissa kirkoissa laskenut. Suunta on ollut havaittavissa myös Suomessa 1990-luvulta lähtien. Työntekijöiden lähettämisessä määrääjäksi ja pitemmiksi ajoiksi tulevatkin tulevaisuudessa käyttöön aiempaa joustavimmat ja monimuotoisemmat ratkaisut. Lähetysjärjestöissä ja niiden yhteistyökirkoissa toivotaan kuitenkin, että lähetystyöntekijöitä jatkossakin lähetetään. Heitä myös vastaanotetaan Suomeen.

Lähetysjärjestöjen määrästä, suhteesta seurakuntiin, varojenkäytön läpinäkyvyydestä ja niiden erilaisista kirkkopoliittisista lähtökohdista käytiin vuoden 2003 kuluessa jonkin verran julkista keskustelua niin kirkollisessa kuin valtakunnallisessa mediassa. Myös Japanin työn 100-vuotisjuhla vuonna 2000 ja Kiinan työn 100-vuotisjuhla vuonna 2002 näkyivät monin tavoin seurakunnissa ja julkisuudessa.

Luterilainen uskontoteologia oli kertomusjakson aikana yksi Kirkkohallituksen ulkoasiain osaston painopistealue. Lähetys- ja uskontoteologian työryhmän toimesta koottu *Teologia uskontojen maailmassa* -teos julkaistiin vuonna 2003 ajatuksella, että se voisi palvella sekä kirkon henkilöstökoulutusta, kirkon lähetystehtävässä mukana olevia että laajaa yleisöä. Lisäksi Kirkkohallituksessa julkaistiin vuonna 2001 *Dialogiopus seurakunnille*. Kirkkohallituksen ulkoasiain osasto teki kertomuskaudella runsaasti siihen liittyntä koulutus-, tiedotus- ja neuvontatyötä.

Lähetysjärjestöt

Suomen Lähetysseura sai vuoden 2000 lopulla valmiiksi monivuotisen työskentelyn tuloksena oman lähetysteologisen asiakirjansa *Lähetys: yhteinen usko, yhteinen tehtävä*. Asiakirja käsittelee muuttunutta lähetystyön tilannetta sekä lähetysyhteistyön perusteita ja periaatteita. Se toimitettiin kaikkiin seurakuntiin. Perusteasiakirjaa koskevaan neuvotteluun vuonna 2001 Paltamossa kutsuttiin Lähetysseuran kaikkien yhteistyökirkkojen johtajat.

Perusteasiakirjan pohjalta Lähetysseura laati uuden strategian vuosille 2004–2009. Se korostaa lähetystyön seurakuntakeskeisyyttä, monenvälisyyttä ja vastavuoroisuutta. Lähetystyöntekijöiden lähettämisen rinnalle nähdään tulevaisuudessa kasvavan entistä enemmän myös muita yhteistyön muotoja. Työskentelyta-voissa painottuu verkottuminen.

Lähetysjohtaja, rovasti *Seikku Paunonen* jäi eläkkeelle vuoden 2001 lopussa. Johtokunta kutsui hänen seuraajakseen kirkkoherra, teologian tohtori *Seppo Rissasen* vuoden 2002 alusta alkaen.

Lähetysseura uudisti organisaationsa vuoden 2001 alusta. Uusi rakenne kokosi toiminnan kolmeen osastoon (ulkomaan-, kotimaan- ja hallinto-osasto) ja kahteen erillisyyksikköön (tiedotus ja

kustannusliike). Kustannusliike liitettiin vuonna 2003 hallinto-osaston yksiköksi. Henkilöstöhallinnon kehittämiseksi valmistui vuonna 2003 Lähetysseuran ensimmäinen henkilöstöpoliittinen ohjelma.

Ihmisoikeuskysymysten käsittelemiseksi yhteistyökirkkojen kanssa ja niiden nostamiseksi esiin eri hankkeissa Lähetysseuran johtokunta hyväksyi periaate- ja toimintaohjelman *Ihmisoikeudet lähetystyössä*. Toimintaohjelma oli ensimmäinen laatuaan Lähetysseurassa.

AIDS:in nopea leviäminen varsinkin eteläisessä Afrikassa ylitti kaikki kansainväliset ennusteet ja vaati ripeitä toimia laajalla sektorilla, mukaan lukien kirkot ja niiden kansainväliset toimijat. Tämä näkyi myös Lähetysseuran toiminnassa, jossa HIV/AIDS vaati erityishankkeita useissa maissa. Lähetysseura tuki myös taloudellisesti LML:n AIDS-kampanjaa, jossa keskeisessä roolissa ovat kirkonjohtajat ja heidän varustamisensa johtamaan aidsin vastaista työtä omissa kirkoissaan.

Seurakuntien antamasta Riemuvuoden lisäävusta suurin osa kanavoitui Lähetysseuran kautta. Seurakuntien erityisavustusten ja suurlahjoitusten turvin Lähetysseura saattoi toteuttaa odottamassa olleita, tavallista suurempia hankkeita. Kirkon Riemuvuosi näkyi Lähetysseuran taloudessa ennätyskellisenä kannatustuloksena, 122,6 miljoonaa markkaa (noin 20,5 miljoonaa euroa), jossa kasvua edellisvuoteen oli 13 %. Riemuvuoden erityistuki vahvisti monien kirkkojen sekä pappis- että maallikkokoulutusta. Riemuvuoden tuloksen jälkeen palattiin taloudellisesti maltilliselle kasvu-uralle.

Lähetysseura vietti Kiinan-työn satavuotisjuhlavuotta vuonna 2002. Se aktivoi suoraa yhteydenpitoa suomalaisten seurakuntien, seurakuntayhtymien ja hiippakuntien ja Kiinan kristillisen neuvoston kesken. Suomalaisen lähetystyöntekijäkoulutuksen 140-vuotisjuhlaa vietettiin Lähetysseurassa marraskuussa 2002. Helsingissä Lähetystalolla sijaitseva Lähetyskirkko vietti 100-vuotisjuhlaa vuonna 2001. Aikanaan se oli neljäs Helsingissä käyttöön vihitty kirkko.

Uusien ihmisten ja ihmisryhmien tavoittaminen oli tavoitteena hankkeissa, joissa kehitettiin evankelioimisen malleja mm. kaupunkimaisessa ympäristössä. Perinteisiä evankelioimistiimejä

suunnattiin uusille alueille Thaimaassa. Angolassa, Etiopiassa ja Tansaniassa puolestaan sovellettiin evankelioimistyön keinoja maaltamuuton juurettomiksi jättäneiden ihmisten keskuudessa. Uusia kyläkirkkoja rakennettiin työn tueksi Etiopiassa, Namibiassa ja Kiinassa Riemuvuoden erityistuen turvin. HIV/AIDS-epidemian hoitoon liittyviä hankkeita toteutettiin Angolassa, Etiopiassa, Tansaniassa, Namibiassa, Botswanassa ja Thaimaassa. Esimerkiksi Botswanassa aloitettiin ohjelma syrjäytymisen ehkäisemiseksi aidiin sairastuneiden ja heidän läheistensä keskuudessa. Tukiohjelmaa järjestettiin AIDS-orvoille.

Lähetysseuran yhteistyö ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston kanssa jatkui tiiviinä. Lähetysseura kuului eniten ulkoministeriön kehitysyhteistyötukea kanavoineisiin järjestöihin. Hankkeita oli vuosittain useita kymmeniä Aasiassa, Lähi-idässä, Afrikassa ja Latinalaisessa Amerikassa.

Taulukko 35. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virallisten lähetysjärjestöjen lähetystyöntekijöiden määrä vuonna 2003.

Lähetysjärjestö	Lähetystyöntekijöitä
Suomen Lähetysseura (SLS)	239
Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys (SLEY)	47
Svenska Lutherska Evangeliföreningen i Finland (SLEF)	6
Suomen Evankelisluterilainen Kansanlähetys (SEKL)	88
Suomen Piipaseura (SPS)	–
Evankelisluterilainen Lähetisyhdistys Kylväjä (ELK)	56
Sanansaattajat (SANSA)	9

Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys (SLEY) täytti 130 vuotta ja sen ensimmäinen, edelleen toimiva hengellinen sekkuoro Helsingin evankelinen kuoro 120 vuotta, *Sanansaattaja*-lehti 125 vuotta sekä evankelinen opiskelijatyö EYL (EO) 70 vuotta. Japanin-lähetysten 100-vuotisjuhlavuotta vietettiin vuonna 2000. Japanin-lähetysten merkitys SLEY:n ykköslähetyskenttänä korostui.

SLEY:n tärkeimpiä työmuotoja oli edelleen ulkolähetystyö, jota jatkettiin Japanissa, Kamerunissa, Keniassa, Sambiassa ja

Venäjällä. Lisäksi tuettiin Etelä-Korean, Malawin, Papua Uuden Guinean ja Viron luterilaisia kirkkoja tai niiden organisaatioita.

SLEY jatkoi omaa strategiatyöskentelyään. Vuonna 2003 hyväksytyssä strategiassa korostetaan armon evankeliumin ja evankeliumista todistamisen perustavaa asemaa kaikissa työmuodoissa, osastoissa ja aluepiireissä. Huomiota kiinnitetään toiminnan taloudellisuuteen ja korostetaan yhteyden rakentamisen tärkeyttä eri suuntiin.

SLEF:n (*Svenska Lutherska Evangeliföreningen i Finland*) lähetystyö jatkui Keniassa maan luterilaisen kirkon sisällä. Tilanne Keniassa on vaikea väestön huonontuneiden elinolosuhteiden, aidsin ja korruption takia. Luokkaerot ja rikollisuus kasvoivat kenialaisessa yhteiskunnassa. Orpojen ja leskien määrä lisääntyi huolestuttavasti aidsin seurauksena. SLEF panosti Kenian työsäään erityisesti kurssitoimintaan ja kirjallisuustyöhön. Pari paikallisväestön kannalta merkittävää vesiprojektia toteutettiin Länsi-Keniassa. Näissä Suomen valtion tukemissa projekteissa toimitetaan vettä kuiville alueille aurinkoenergialla. Aurinkopaneelista käyttövoimansa saava pumppu pumppaa vettä 90 metrin syvyydestä kokonaisen alueen käyttöön.

Vuoden 2003 lopulla käynnistettiin koulutusohjelma maaseudun nuorisolle, *Rural Education Programme*. Sen tarkoituksena on antaa noin 60 nuorelle mahdollisuus opiskella. Nelivuotista projektia tukee Suomen valtio.

Suomessa järjestettiin perinteinen vuosittainen lähetysjuhla, jossa siunattiin matkaan uusia lähettejä. Sopimusyhteistyö seurakuntien kanssa jatkui. Vuonna 2003 vietettiin Kenian lähetystyön 40-vuotisjuhlaa. VuosijuhlallisuuDET vietettiin Vaasassa.

Suomen Evankelisluterilaisen Kansanlähetyksen (SEKL) lähetystyössä painottui nelivuotiskaudella erityisesti islamilaisissa maissa Etu- ja Keski-Aasiassa tehtävä työ. Kansanlähetyksen liittyi arabimaihin suunnattavia kristillisiä TV-ohjelmia tuottavaan *Sat-7*-järjestöön ja on osakkaana vastaavassa laaja-alaisessa mediahankkeessa *Turk-7*:ssä. Kertomusjakson loppupuolella painopisteeksi otettiin Japani ja Etiopia.

Kansanlähetyksen sai kansanopiston ylläpitämisluvan. Ryttylässä sijaitsevaan KansanlähetysopiSToon muodostettiin perinteisten lähetys-, raamattu- ja teologisten linjojen lisäksi nuorisotyöhön

painottuva tiimilinja sekä kristillinen taidelinja ja kansainvälisyyslinja. Opiskelijamäärät olivat selvässä kasvussa.

Kansanlähetyksen strategian osaksi hyväksyttiin *Nuorten maailma* -visio. Sen mukaisesti Kansanlähetyksen pyrkii kaikessa toiminnassaan kotimaassa ja ulkomailla ottamaan erityisesti huomioon alle 29-vuotiaat, eli maailman suurimman väestöryhmän. Tämä merkitsee entistä voimakkaampaa lapsi-, varhaisnuoriso-, nuoriso- ja nuorten aikuisten työn painotusta.

Suomen Pipliaseura (SPS) vietti 190-vuotisjuhliansa vuonna 2002. Se jatkoi kertomuskaudella toimintaansa Raamatun kääntämiseksi ja levittämiseksi eri puolilla maailmaa. Se toteutti raamatututyötä yhteistyössä maailmanlaajuisen *Yhtyneet Raamattuseurat* -verkoston, eri kirkkokuntien ja kirkkomme muiden lähetysjärjestöjen kanssa. Suomen Pipliaseuran pääsihteeri *Markku Kotila* valittiin maaliskuussa 2001 Yhtyneiden Raamattuseurojen Euroopan ja Lähi-idän aluehallituksen puheenjohtajaksi. Kertomuskaudella yksi SPS:n toiminnan uusista painopisteistä oli Etelä-Amerikan alkuperäiskansojen parissa tehtävä raamattu- ja lukutaitotyö. Seurakunnat saattoivat liittyä SPS:n jäseniksi vuodesta 2002 alkaen, ja vuonna 2003 järjestön jäseneksi oli liittynyt jo 166 seurakuntaa.

Evangelisluterilainen Lähetysyhdistys Kylväjän työn painopiste on viime vuosien aikana siirtynyt Aasian kentille. Merkittävimpiä tapahtumia ovat olleet Mongolian seurakuntatyön laajeneminen ja uuden seurakunnan syntyminen Ulaanbaatarissa, työn aloittaminen uudella alueella Tsetserlegissä sekä Mongolian työn virallinen rekisteröityminen. Pääkaupungissa avattiin opiskelijoille suunnattu Luther-keskus.

Kylväjän työtä Keski-Aasiassa voitiin jatkaa levottomista oloista huolimatta. Työntekijät jatkoivat työtä erilaisissa avustus- ja terveysprojekteissa aika ajoin sotatilan keskellä. Kylväjän Afrikan kentillä Tansaniassa ja Etiopiassa lähettimäärät vähenivät uuden vuosituhannen alkaessa, mutta alkoivat jälleen lisääntyä Etiopiassa vuoden 2003 aikana. Etiopian *Mekane Yesus* -kirkko on taistellut monien ongelmien ja jännitteiden kanssa, mutta ne eivät ole vaikeuttaneet lähetysjärjestöjen käytännön työtä. Etiopiassa, Kebre Mengistissä, vietettiin vuonna 2002 seurakunnan 30-vuotisjuhlija. Juhlissa oli mukana yli 6 000 vierasta.

Bangladeshissa on ollut vaikeuksia sekä kirkon sisällä, jossa on esiintynyt johtajuuteen ja heimoristiriitoihin liittyviä ongelmia, että viranomaisten kanssa erilaisten lupien saamisessa. Vuoden 2000 lopulla Bangladeshissa vietettiin juhlaa, kun Bangladeshin evankelis-luterilaisen kirkon ensimmäisen seurakunnan syntymisestä oli kulunut 20 vuotta. Samanaikaisesti valmistui Kylväjän ja Pipliaseuran yhdessä toteuttama Uuden testamentin käännös sadrin kielelle. Kylväjä toteutti yhdessä Kansanlähetyksen ja kahden ulkomaalaisen avustusjärjestön kanssa projektin, jossa valmistettiin 83 parakkiasuntoa Turkin maanjärjestysalueelle. Projekti saatiin päätökseen vuonna 2000.

Kylväjän ensimmäinen lähetti- ja johtajasukupolvi on jäämässä eläkkeelle ja järjestö tarvitsee uusia työntekijöitä. Lähetyskursseja on pidetty pääosin kerran vuodessa. Sukupolvenvaihdos on menossa myös johtajatasolla: lähetysjohtaja *Juhani Lindgren* jäi eläkkeelle 1.4.2003 ja hänen tilalleen tuli pitkään Etu-Aasian lähettinä ja lähetyssihteerinä palvellut *Pekka Mäkipää*.

Sanansaattajat keskittyi ulkomaisessa työssään kristillisten radio-ohjelmien kustantamiseen Aasiaan, Lähi- ja Kaukoitään, Afrikkaan ja Eurooppaan sekä luterilaisten vähemmistökirkojen tukemiseen Euroopassa. Järjestön johdossa tapahtui merkittävä sukupolvenvaihdos järjestön perustajajohtaja *Per-Olof Malkin* jäätyä eläkkeelle ja uuden lähetysjohtajan *Juha Auvisen* aloittaessa toimikautensa syyskuusta 2002 alkaen. Uutena toimintamuotona kertomuskaudella alkoi *Hanna*-työ, jossa lähes koko Suomen kattava naisten verkosto tukee Aasian naisille suunnattujen *Naiset toivon lähteillä* -ohjelmien lähettämistä. Vuonna 2003 Sanansaattajien tukemia ohjelmia radioitiin 38 kielellä Aasiassa, Afrikassa ja Euroopassa.

8.3. Kansainvälinen diakonia

Terrorisminvastainen sota vaikutti myös kansainvälisen avustustoiminnan ilmapiiriin. Terrorismin taustalla oli ainakin osittain maailmassa vallitseva köyhyys ja epäoikeudenmukaisuus. Kansainvälisesti köyhyyden poistamiseen tähtäävät konkreettiset toimenpiteet ja kansainväliset sitoutumiset jäivät kuitenkin sotilaallisten toimien varjoon. Tässä tilanteessa kirkkojen työ oikeu-

denmukaisuuden, rauhan ja sovinnon aikaansaamiseksi oli entistä tärkeämpää. Kristillisten kirkkojen on tällaisena aikana olennaisen tärkeää myös osoittaa teoillaan yhteenkuuluvuuttaan kaikkien maailman ihmisten kanssa ja haluaan auttaa heikommassa asemassa olevia riippumatta heidän uskonnostaan tai poliittisesta katsomuksestaan.

Globalisoituvassa maailmassa köyhyyden vastaisessa taistelussa tarvitaan entistä monipuolisempia keinoja. Myös *Kirkon Ulkomaanavussa* (KUA) entistä tärkeämmälle sijalle avustustoiminnan rinnalle ja sen osana nousi köyhyyden rakenteellisiin syihin perehtyminen ja niihin vaikuttaminen. KUA:n vaikuttamistoiminnassa pyritään vaikuttamaan kansalaisten asenteisiin Suomessa sekä pureutumaan köyhyyden syihin projektitoiminnassa.

Ulkomaiselle avustustoiminnalle olivat edelleen leimaa-antavia julkisuudessa näkyvät ihmisten itse aiheuttamat ja luonnon aiheuttamat suuret katastrofit. Tällaisia ovat olleet erityisesti Afganistanin, Irakin, Balkanin, Tshetshenian, Länsi-Afrikan ja Lähi-idän pakolaisongelmat, elintarvikepula itäisessä ja eteläisessä Afrikassa, tulvat Mosambikissa sekä maanjäristykset Kongossa, Iranissa ja El Salvadorissa. Elintarvikeongelmat johtuivat monesti valtioiden huonosta hallinnosta ja muista rakenteellisista ongelmista. Monet Afrikan pakolaisongelmat olivat niin sanottuja hiljaisia katastrofeja, jotka eivät ole olleet julkisuuden valokeilassa. KUA panosti omassa toiminnassaan myös näihin katastrofeihin. Positiivista kehitystä tapahtui, kun olot Angolassa, Ruandassa ja Burundissa rauhoittuivat. KUA:n periaate on ollut painottaa kestävä kehitys, mutta käytännössä on ollut suuria paineita vastata entistä enemmän katastrofien aiheuttamiin humanitaarisiin tarpeisiin.

KUA on yksi merkittävimmistä *Luterilaisen maailmanliiton* (LML) ja *Kirkkojen maailmanneuvoston* (KMN) avustustyötä tukevista järjestöistä. KUA oli aktiivisesti mukana, kun KMN:n yhteyteen perustettiin etelän ja pohjoisen kirkkojen ja järjestöjen välinen Ekumeeninen vaikuttamistoiminnan allianssi (*Ecumenical Advocacy Alliance*) vuonna 2000. Sen avulla erilaiset kirkolliset toimijat voivat tehdä yhteistyötä köyhyyden rakenteellisissa, poliittisissa ja asenteellisissa ongelmissa. Allianssin ensimmäiset

yhteistyöprojektit koskivat maailmankauppaa ja HIV/AIDS-tilannetta.

KUA:n tukemasta kansainvälisestä toiminnasta on mainittava Luterilaisen maailmanliiton organisoima uskontojen välinen Afrikan rauhanhanke, jonka ensimmäinen laajempi konsultaatio pidettiin Johannesburgissa lokakuussa 2002. Nyt työ jatkuu alueellisten kokousten, koulutuksen ja vierailuohjelmien kautta. Toinen merkittävä kokous oli Luterilaisen maailmanliiton kansainvälinen diakoniakonsultaatio, joka sekin pidettiin Johannesburgissa. Massiivinen köyhyys, väkivalta ja HIV/AIDS ovat konsultaation mukaan ne haasteet, joihin kirkkojen on maailmassa ennen muuta vastattava. Avustustoiminnassa otettiin merkittävä uusi askel, kun KUA rekisteröityi operatiiviseksi järjestöksi Bosnia-Herzegovinassa, jossa se toteuttaa sodan jälkeistä jälleenrakennusohjelmaa.

Lähialueuetyön kohokohta oli Inkerin kirkon pääpyhäkön Pyhän Marian kirkon vihkiminen käyttöön peruskorjauksen jälkeen toukokuussa 2002 Pietarissa. Tilaisuuteen osallistui myös tasavallan presidentti. Pyhän Marian kirkon kunnostustyöt aloitettiin 1999 ja sen kustannukset olivat noin 3,4 miljoonaa euroa. Korjaushankkeesta vastasi KUA ja sen rahoittivat lähinnä Suomen evankelis-luterilaiset seurakunnat sekä kirkon keskusrahasto. Pyhän Marian kirkko on Pietarin luterilaisista kirkoista ainoa, jossa pidetään suomenkielisiä jumalanpalveluksia.

Suomen julkisten kehitysyhteistyömäärärahojen kasvattamista 0,7 prosenttiin bruttokansantulosta KUA tuki erilaisin tempauksin. Yhdessä Suomen Lähetysseuran kanssa KUA järjesti vuonna 2001 erityisesti seurakuntiin suunnatun korttikampanjan, jossa kansalaisia pyydettiin vetoamaan kansanedustajiin kehitysyhteistyömäärärahojen nostamiseksi. Kortteja tilattiin seurakuntiin lähes 60 000 kappaletta. Toinen kampanja toteutettiin 2003. Erityisteema tässä kampanjassa oli HIV/AIDS:in nouseva uhka kestäväälle kehitykselle ja sen vaatimat taloudelliset resurssit. Eduskuntaryhmien edustajille luovutettiin yli 20 000 allekirjoitusta.

Vuosille 2002–2004 luotu KUA:n strategia antoi pohjan työn kehittämiseksi. Strategian mukaan KUA toimii etupäässä verkostojen ja paikallisten ihmisten kautta. Ensisijaisena tavoitteena ei siis ole, että KUA itse jakaa apua, vaan että avustustyö tulee

mahdollisimman kustannustehokkaasti ja paikallisvetoisesti toteutetuksi. Erityisesti Luterilaisen maailmanliiton maailmanpalveluosasto ja sen maaohjelmat ovat edelleen KUA:lle merkittävien käytännön työn instrumentti. Osaston työn laadun säilyminen korkeatasoisena ja sen edelleen kehittäminen on KUA:lle prioriteetti. Muita prioriteetteja olivat taloudellisten resurssien hallittu kasvu, seurakuntayhteyksien vahvistaminen, tunnettuuden lisääminen ja vaikuttamistoiminnan sekä kansalaisyhteiskunnan kehittäminen. Maantieteellinen työn painotus on Afrikassa ja toimintamuodoista pitkäjänteisessä kehitysyhteistyössä, vaikka humanitaarisen avun osuus onkin nousussa.

KUA:n johdossa tapahtui merkittävä henkilö- ja sukupolvenvaihdos. Ulkomaanapua kymmenen vuotta johtanut teologian tohtori *Tapio Saraneva* kuoli elokuussa 2003. Säätiön hallitus valitsi marraskuussa 2003 uudeksi toiminnanjohtajaksi teologian maisteri *Antti Pentikäisen*.

Kertomuskaudella KUA:n henkilöstöä lisättiin. Samalla nouseva vaatimustaso edellyttää entistä ammattimaisempaa otetta eri sektoreilla. Lisäystä tapahtui humanitaarisen avun sektorilla ja kotimaantyössä.

Maahanmuuttajatyö siirtyi KUA:sta Kirkkohallitukseen vuoden 2001 alusta lukien. Maahanmuuttajatyössä tavoitteena oli toisaalta vaikuttaa Suomen siirtolaisuuspolitiikan muotoutumiseen ihmisoikeuksia kunnioittavaksi, ja toisaalta kannettiin huolta kirkkojen sisäisestä asenneilmastosta.

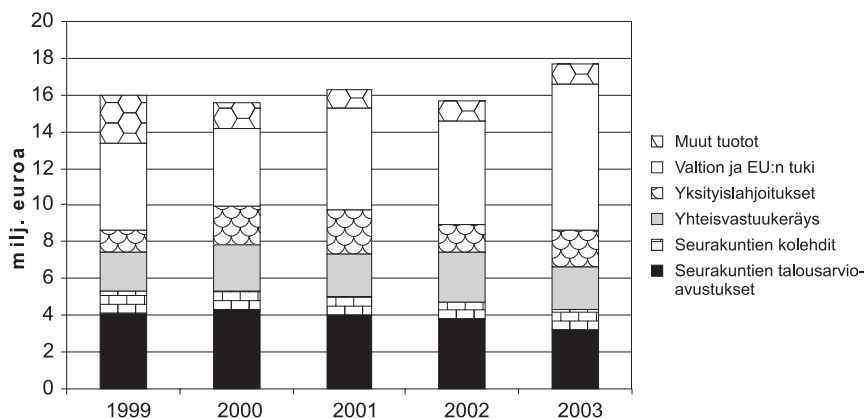
Ulkoministeriön ja järjestöjen välisestä raamisopimuksesta siirryttiin kumppanuussopimukseen vuoden 2003 lopulla. Uudessa sopimuksessa järjestöt saavat lisää joustavuutta hankesuunnitelmiinsa, mutta joutuvat samalla ottamaan enemmän vastuuta hankkeiden laadusta. Täten ulkoministeriö siirtyy enemmän hankkeiden jälkikäteiskontrolliin.

KUA:n kotimaantyössä lisättiin panostusta hiippakunta- ja seurakuntayhteyksiin ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Uutena kotimaisena toimintamuotona alkoi vuonna 2002 Yleisradion, Suomen Punaisen Ristin, Suomen Unicefin ja KUA:n yhteinen *Ylen Hyvä* -kampanja. Vuosittain toistuvaksi tarkoitettun kampanjan tavoitteena on asennekasvatus ja varojen keruu järjestöjen työhön. Ensimmäisen vuoden teemana oli eteläisen Afrikan

HIV/AIDS-tilanne ja toisena vuonna Länsi-Afrikan pakolaistilanne.

KUA:n varainhankinnassa tapahtui jonkin verran heilahteluja, vaikka kokonaistilanne olikin vakaa. Kertomuskauden alkupuolella KUA sai muutamia suuria yksityislahjoituksia, jotka nostivat kokonaistuloja. Julkisen rahoituksen osuus kasvoi edelleen. Eniten nousua tapahtui humanitaarisen avun ja jälleenrakennuksen sektorilla. Tulojen kehitys raportointikaudella näkyy kuvioista 38.

Kuvio 38. Kirkon Ulkomaanavun tuotot vuosina 1999–2003.

Kotimaisessa toiminnassa on merkille pantavaa entistä suurempi kilpailu varainhankinnan alueella. Kotimaisten toimijoiden lisäksi Suomeen on tullut myös kansainvälisiä järjestöjä, jotka ottavat osansa sekä kansalaisten tuesta että julkisista varoista. Järjestöjen tarve oman profiilin nostamiseen sekä kilpailu avustusvaroista aiheuttivat jännitteitä myös kansainvälisessä järjestökentässä.

Vuonna 2003 ilmestyneen *Tapio Leskisen* väitöskirjan mukaan vapaaehtoisen kehitysyhteistyön kannatus perustuu paljolti kehitysyhteistyötä tekevien kansalaisjärjestöjen vetovoimaan, kannattajien myönteisiin perusarvoihin ja kykyyn pitää yllä sosiaalisia yhteyksiä sekä havaintoihin globaalista tilanteesta ja avun tarpeesta eri puolilla maailmaa. Arvojen, asenteiden ja kehitysyh-

teistyöhön osallistumisen perusteella vastaajat voitiin jakaa neljään globaalin vastuun kantamisen ryhmään: kielteiset pienauttajat, myönteiset miniauttajat, myönteiset suurauttajat ja globaalit altruistit. Tärkeimpinä syinä kehitysyhteistyöjärjestöjen toimintaan osallistumiselle piti 48 % vastaajista auttamisen halua ja 39 % lähimmäisenrakkautta.

Kansainvälisen diakonian ja lähetystyön yhteistyön kehittämisessä edistettiin yhteisissä tapaamisissa ja neuvottelupäivillä. Kirkon lähetystyön neuvottelukunnan työskentelyssä käytiin perusteellisia keskusteluja myös KUA:n asemasta osana kirkon yhteistä lähetystehtävää.

- » Kirkon kansainvälisen vastuun kokonaiskuva on moni-ilmeinen, jopa pirstaleinen. Lähetystyö, kansainvälinen diakonia, ekumeeninen työ, lähialue työ, ulkосуomalaistyö, maahanmuuttajatyö ja ystävyysseurakuntatoiminta mielletään yhä selkeämmin yhdeksi seurakunnan kansainvälisen vastuun kokonaisuudeksi. Kansainvälisen vastuun kokonaisuuden hahmottaminen osana paikallisseurakunnan työtä asettaa haasteita eri toimijoiden yhteistyön lisäämiseen myös kokonaiskirkon suunnittelun, päätöksenteon ja toteutuksen tasolla.
- » Koko kirkon missio -prosessi on kertomuskaudella osoittautunut vaikeaksi ja kärsivällistä työtä vaativaksi. Kirkon lähetysjärjestö -malli on mahdollistanut kirkon rikkaan, laajan ja monimuotoisen lähetystoiminnan jatkumisen ja kehittymisen. Samalla se on mahdollistanut kuitenkin kirkon ja seurakuntien tietyn passiivisen roolin. Samoin lähetysjärjestömallissa eri lähetysjärjestöjen toiminnot ovat olleet osittain päällekkäisiä ja riittämättömästi koordinoituja. Lähetystyön ymmärtäminen yhä enemmän kirkkojen yhteiseksi tehtäväksi edellyttää sekä kokonaiskirkon että seurakuntien tähänastista aktiivisempaa ja välittömämpää roolia lähetystyön toimijana. Muutostarpeita asettaa myös se, että monet suomalaisten lähetysjärjestöjen työyhteydessä olevat kirkot toivovat, että ne voisivat jatkossa olla entistä enemmän solmimassa sopimuksia kirkkojen välisesti.
- » Lähetystyöhön on ollut vaikea löytää riittävää määrää lähtijöitä. Kirkon ja lähetysjärjestöjen on tarpeellista selvittää, mistä halukkaiden lähtijöiden vähäinen määrä johtuu.
- » Lähetystyössä saatua kokemusta ja ulkomailla koeteltuja toimintamalleja on nykyistä paremmin ja määrätietoisemmin hyödynnettävä kirkon ja seurakuntien kotimaan työssä, jossa yritetään tavoittaa evankeliumilla kirkkoon kuulumattomat ja myös kirkosta vieraantuneet jäsenet. Tässä yhtenä keskeisenä resurssina ovat lähetystyöstä ja muusta kansainvälisestä työstä kokemusta saaneet työntekijät.

- » Kirkon Ulkomaanavun kotimaisessa toiminnassa kilpaillaan samoista avustusrahoista muiden avustustyötä tekevien kotimaisten ja kansainvälisten järjestöjen kanssa. Työn laatu ja avustustoiminnan luotettavuus ovat kaksi keskeistä kriteeriä, joihin työn kehittämisessä tulee kiinnittää huomiota. Kirkon on puolustettava omia avustuskanaviaan kovenevassa kilpailussa.

9. Viestintä

- Kirkon uusi viestintästrategia *Vuoropuhelun kirkko* lähetettiin lausuntokierrokselle vuonna 2002. Strategiassa on nostettu esiin kolme strategista päätavoitetta: vuoropuhelun vahvistaminen, jäsenyyden merkityksen vahvistaminen sekä kirkollisen läsnäolon vahvistaminen medioissa.
- Verkkoviestintä ja sen merkitys lisääntyi selvästi. Kertomuskauden lopulla myös suurimmalla osalla seurakunnista oli omat www-sivut. Sivujen ongelma käyttäjän kannalta on edelleen niiden organisaatiolähtöisyys.
- Kirkon suomenkielisessä televisiotoiminnassa lisättiin televisiojumalanpalvelusten määrää. Muutos ei kuitenkaan lisännyt televisiojumalanpalvelusten katsojamäärää, vaan keskimääräinen katsojamäärä päinvastoin laski.
- Yksityisomistuksessa oleva yhteiskristillinen radiokanava Radio Dei laajensi toimintansa useimpiin suurimpiin kaupunkeihin.

9.1. Viestintäkentän muutoksia

Viestintäkenttä on muuttunut siten, että verkkoviestinnän merkitys on yhä kasvanut länsimaissa. Samalla viestintäkuilu eri maiden välillä on kasvanut, kun monissa köyhissä maissa vain hyvin pienellä väestöosalla on mahdollisuus päästä verkkoviestinnän piiriin.

Kansainvälisessä viestintäkentässä on havaittavissa aikaisempaa selvempiä mediaviestintään kohdistuvia ohjauspyrkimyksiä mm. Venäjällä, Italiassa ja syyskuun 2001 terrori-iskun jälkeen USA:ssa.

Suomessa hyväksyttiin kertomuskaudella uusi sananvapauslaki, joka astui voimaan tammikuussa 2004. Lain säännöksiä sovelletaan samansisältöisinä kaikkeen joukkoviestintään viestin

tallennus-, julkaisu- ja jakelutekniikasta riippumatta. Näin ollen sananvapauslaki asettaa uusia vaatimuksia ns. verkkojulkaisun tallentamiselle, toimittajavastuulle sekä vastine- ja oikaisuoikeudelle.

Ensimmäiset digitaaliset televisiolähetykset alkoivat vuonna 2001, mutta digitalisoituminen tapahtui oletettua hitaammin. Analogiset televisiolähetykset loppuvat vuonna 2007. Monista yrityksistä huolimatta toimivaa ja menestyksellistä toimintamallia mobiiliviestinnässä ei vielä löytynyt. Kokeiluissa seurakunnatkin olivat mukana: muutamassa seurakunnassa kokeiltiin kännykän avulla tapahtuvan viestinnän soveltuvuutta esim. rippikoulu-työhön.

Kertomuskaudella valmistui uusi kirkon viestintästrategia *Vuoropuhelun kirkko*. Viestintästrategian valmisteluun pyrittiin saamaan mahdollisimman monet tahot mukaan. Vuonna 2000 Hanasaarella pidetyssä laajassa kirkon viestintää käsittelevässä seminaarissa luotiin pohjaa kirkon viestintästrategian uudistamisprosessille. Kirkkohallitus asetti syksyllä 2000 viestintästrategiatyöryhmän, joka jätti mietintönsä vuonna 2002, minkä jälkeen se lähetettiin laajalle palautekierrokselle. Sekä palautekierroksen anti että kirkon toiminta muutenkin kertovat, että viestinnän merkitys on tiedostettu yhä paremmin kirkossa. Strategia hyväksyttiin palautekierroksen jälkeen huhtikuussa 2004.

Strategiassa todetaan, että kirkko on olemukseltaan, tehtävältään ja toiminnaltaan viestivä yhteisö ja evankeliumi sen luovuttamaton tehtävä. Julistus ja saarna nostetaan olennaiseksi osaksi viestintää. Vuoropuhelun kirkon tuntomerkkeinä viestintästrategia pitää jokaisen ihmisen kunnioitusta, kuuntelemista ja kyselemistä, erilaisuuden arvostamista, yhteyden rakentamista ja vastaanottajalähtöistä viestintää. Strategiassa on nostettu esiin kolme strategista päätavoitetta: 1) vuoropuhelun vahvistaminen painopistealueena henkilökohtainen viestintä, 2) jäsenyyden merkityksen vahvistaminen painopistealueena lapset, nuoret ja nuoret aikuiset sekä 3) kirkollisen läsnäolon vahvistaminen medioissa painopistealueena verkkoviestintä.

Samalla strategia pitää tärkeänä kirkon mukanaoloa yleisjoukkoviestimissä esimerkiksi oman radio- tai televisiokanavan perustamisen sijaan. Samoin strategia korostaa aikaisempaa voimak-

kaammin viestinnän vastaanottaja- eli seurakuntalaiskeskeisyyttä lähettäjäkeskeisyyden sijaan. *Kirkon tiedotuskeskuksen* (KT) viestintäjohtaja *Ingmar Lindqvist* totesi *Kirkonkello*-verkkolehdessä:

*”Kysymyksessä ei ole Helsingistä saneltu ohjekokoelma vaan apuvälineeksi tarkoitettu materiaali. Siitä eri toimijat voivat kentällä poimia ideoita ja soveltaa niitä oman viestintänsä haasteisiin...
... Jokainen kirkon jäsen kuuluu tähän prosessiin. Ja saa olla täysillä mukana, kun keskustellaan uskon asioista.”*

Uskontojournalismin teemaa käsiteltiin laajasti *Sacred Media*-kongressissa Jyväskylässä 2003. Siihen liittyi *Kirkko mediassa*-seminaaripäivä toimittajille, joka keräsi lähes 100 osallistujaa ja jonka tuloksena virisi laaja julkinen keskustelu suomalaisissa medioissa.

Jotta rajalliset resurssit riittäisivät mahdollisimman pitkälle, on verkostoitumisesta haettu synergiaetuja. KT:n sekä suurten seurakuntien ja seurakuntayhtymien viestintävastaavat ovat tavanneet säännöllisesti. Suuret seurakunnat, seurakuntayhtymät ja KT:n radiotoimitus ovat alkaneet yhdessä tuottaa radiokampanjoita kaupallisille radiokanaville.

Suurten seurakuntien ja seurakuntayhtymien sekä kirkkohallituksen välillä kartoitettiin kirkon televisio-, AV- ja radio-ohjelmatuotannon erilaisia vaihtoehtomalleja. Vuonna 2003 päästiin yksimielisyyteen siitä, että kirkollinen mediasäätio olisi paras esillä olleista toimintamalleista. Säätiön tehtävänä olisi tukea uskontoa ja elämäntutkimusta käsittelevien ohjelmien tekemistä eri medioihin. Toimintaa rahoittaisivat kirkkohallituksen lisäksi suurimmat seurakunnat ja seurakuntayhtymät vuosittaisella maksulla. Säätiön perustaminen toteutunee vuonna 2004.

9.2. Kirkko mediassa

Keskustelu kirkosta, kristinuskosta ja uskonnoista lisääntyi mediassa uuden vuosituhaten alussa. Merkillepantavaa oli, että keskustelu koski aiempaa enemmän sisältökysymyksiä. Sähköisessä mediassa oli havaittavissa, että kirkon edustajia pyydettiin aiempaa enemmän erilaisiin keskusteluohjelmiin. Kirkko oli esillä myös viihteen puolella. Myös fiktiivisissä ohjel-

missa, kuten TV-sarjojen roolihahmoina, oli aikaisempaa useammin pappeja ja muita kirkon työntekijöitä.

Kirkon oppi herätti keskustelua erityisesti riemuvuonna 2000, jolloin uudistettu Katekismus jaettiin jokaiseen kotiin. Myös adventtina 2000 käyttöönotettu uusi jumalanpalvelus herätti kiinnostusta ja monipuolista arviointia.

Kristillinen tapakulttuuri oli runsaasti esillä julkisuudessa. Kauppojen kesäinen sunnuntaiaukiolo sekä juhlapyhien huvi-kiellon osittainen purkaminen herätti huolta pyhäpäivien romuttamisesta. Suvivirren ja seimikuvaelman säilymistä koulujen ja päiväkotien juhlissa uuden uskonnonvapauslain astuttua voimaan pidettiin tärkeänä. Rukouspäiväkäytäntö nousi julkisuuteen 2003.

Kirkon yhteiskunnalliset kannanotot jatkuivat. Helsingin kirkoissa luettiin Riemuvuoden piinaviikolla ylivelkaantuneiden tarinoita. Lehdistössä todettiin kirkon lähteneen näyttävästi puolustamaan syrjäytyneitä.

Useat piispat varoittivat yhteiskunnan eriarvoistumisesta ja korostivat yritysten eettistä ajattelua ja yhteiskuntavastuuta. *Kirkon Nälkäryhmä* pyrki vaikuttamaan päättäjiin. Mediassa viestit herättivät myös kritiikkiä: ”Piispat kilvoittelevat, kuka populistisimmin osaa peitota rikkaat”. Toisaalta kirkko sai kiitosta eettisistä kannanotoistaan ja toiminnastaan heikkojen puolestapuhujana.

Kirkon ja seurakuntien talous kiinnosti julkisuutta. Pienten seurakuntien avustusjärjestelmä oli yksi uudistuksista. Kirkon osuus yhteisöverosta oli kestoaihe, johon antoi lisäaineksia ehdotus yhteisöveron korvaamisesta valtion määrärahalla.

Suhteellisesti varsin suuren tilan julkisuudessa saivat kirkon kiistat. Etenkin yksittäisten kirkon työntekijöiden sopimaton käyttäytyminen nousi helposti uutisaiheeksi ja leimasi mielikuvaa kirkosta.

Naispappien asemaa puitiin koko jakson ajan julkisuudessa. Ensimmäisen naispappin vihkiminen Oulun hiippakunnassa piispanvaihdoksen jälkeen 2001 sai runsaasti myönteistä julkisuutta. Piispat ilmoittivat, ettei erillisviikimisiä naispappeuden vastustajille enää järjestetä.

Valkealan kirkkoherran kielteinen suhtautuminen naispappeuteen nousi kesän 2002 kestoaiheeksi mediassa ja loi runsaalla

palstatilallaan virheellistä kuvaa ilmiön yleisyydestä. Tapaus lisäsi myös kirkosta eroamisia kyseisessä seurakunnassa. Arkkipiispa korosti, ettei naispappeuden vastustajilla ole erivapauksia.

Kirkon, herätysliikkeiden ja kirkollisten vaikuttajien kannanotot samaa sukupuolta olevien parisuhteiden eli niin sanottujen homoliittojen rekisteröimiseen olivat näkyvästi esillä. Homoliitot näyttivät koettelevan kirkon yhtenäisyyttä. Julkisuutta saivat sekä lakiesitystä vastustavat polvirukoilijat eduskunnan portailla että sitä kannattavat kirkon liberaalit.

Lain tultua hyväksytyksi alkoi keskustelu homoliittojen kirkollisesta siunaamisesta. Piispoilla oli asiasta erilaisia näkemyksiä. Homoliittoihin liittyvät kirkolliskokousaloitteet kiinnostivat mediaa kokousasioista eniten.

Erilaiset kriisit herättivät mediassa aiempaa enemmän odotuksia kirkon suuntaan. New Yorkin terrori-iskun 2001 ja Vantaan Myyrmannin pommiräjähdyksen 2002 jälkeen sekä lehdistö että sähköinen media välittivät piispojen surunvalitteluja sekä kuvauksia seurakuntien rauhanrukouksista ja muistohartauksista. Arkkipiispan kriittiset kannanotot Israelin konfliktiin ja Yhdysvaltain hyökkäykseen Irakiin saivat myönteistä julkisuutta.

Elokuussa 2003 voimaanastuneesta uudesta uskonnonvapauslaista media nosti esiin kirkosta eroamisen helppouden sekä uskonnonopetuksen laajenemisen entistä useampaan uskontokuntaan. Kirkosta eroaminen alkoi nopeasti lisääntyä. Trendi vahvistui, kun levisi tieto eduskunnan hyväksymästä hautaustoimilaista, jonka peruseriaatteena oli samanhintainen hautapaikka kaikille. Järjestelmän oikeudenmukaisuutta puitiin mediassa kirkon jäsenten menettäessä ”jäsenetunsa”. Loppuvuoden suuret kirkosta eroamisluvut olivat näkyvästi julkisuudessa.

Muita mediaa kiinnostaneita aiheita olivat muun muassa presidentinvaaliehdokkaiden sitoutuminen kirkkoon, seurakuntavaalit, cp-vammaisen *Sami Mustakallion* pappisvihkimys, Helsingin hiippakunnan jakaminen, Espoon piispanvaali, Nokian karismaattinen herätys, virren juhluvuosi 2001, seurakuntien työilmapiiri, 10 teesiä hyvän lapsuuden puolesta ja Pyhän Birgitan juhluvuosi 2003. Näiden valtakunnallisissa medioissa käsiteltyjen teemojen lisäksi maakunnallisissa, alueellisissa ja paikallisissa

medioissa käsiteltiin kullakin alueella oleellisia seurakuntiin ja kirkon elämään liittyviä uutis- ja keskustelunaiheita.

9.3. Kirkollinen tiedotus

Seurakuntien tiedotus

Vuonna 2003 yhteensä 41 seurakuntaa ja 13 seurakuntayhtymää ilmoitti tiedotustoimintansa olevan päätoimisen kokoaikaisen tiedottajan vastuulla. Nelivuotiskaudella yksittäisten seurakuntien päätoimisten tiedottajien määrä lisääntyi selvästi. Lisäksi 14 seurakunnassa oli osa-aikainen tiedottaja. Pääosa seurakunnista oli siis ilman varsinaista tiedotuksen ammattilaista. Useimmissa seurakunnissa (68 %) tiedotustehtävien hoito oli sisällytetty jonkun viranhaltijan toimenkuvaan, mutta 104 seurakunnassa (18 %) ei ollut nimetty tiedotuksesta vastaavaa henkilöä; vuonna 1999 tällaisia seurakuntia oli ollut 129. Muita useammin nämä seurakunnat olivat pieniä maaseutuseurakuntia.

Kirkon tiedotuskeskus julkaisi keväällä 2001 *Välitä viestiä!*-verkkomateriaalin erityisesti sellaisia seurakuntia ajatellen, joissa ei ole erikseen palkattua tiedotuksen ammattilaista. Tavoitteena oli antaa työkaluja, ajatuksia, yhteystietoja, esimerkkejä ja innostavia vinkkejä käytännön viestintätöiden tilanteisiin. Verkkosivut saivat kiitosta erityisesti yksin tiedotuksen parissa puurtavilta työntekijöiltä. Sivuilla oli kertomuskaudella noin 300 kävijää viikossa. Sivustoa päivitetään ajankohtaisilla aiheilla.

Seurakunnissa viestintäajattelu on edennyt niin, että monet seurakunnat ovat tehneet omia viestintäsuunnitelmiaan ja -strategioitaan. Seurakunnista 9 % ilmoitti tällaisen olevan erillisenä suunnitelmana ja 14 % seurakunnista sen olevan osa vähintään kolmi- vuotista toiminta- ja taloussuunnitelmaa. Lisäksi 16 % seurakunnista ilmoitti, että ainakin osa seurakunnan henkilöstöstä oli osallistunut viestintäkoulutukseen vuonna 2003.

Seurakuntien useimmin käyttämät tiedotuskanavat vuonna 2003 olivat edelleen ilmoitukset paikallislehdissä (76 % seurakunnista säännöllisesti) ja ilmoitustaulu (78 %). Muita tiedotuskanavia olivat mm. ulkomainokset (38 %), seurakuntalehti (33 %), seurakunnan jakama esite (34 %) ja ilmoitukset ilmaisjakelulehdissä

(27 %). Internetin osuus tiedottamisessa on nelivuotiskaudella selvästi lisääntynyt. Kun vuonna 1999 seurakunnista 25 % ilmoitti käyttävänsä Internetiä tiedotuskanavanaan säännöllisesti, nyt näin ilmoitti 49 % seurakunnista. Lisäksi 10 % seurakunnista ilmoitti käyttävänsä sitä silloin tällöin.

Kolmasosa seurakunnista ilmoitti lähettävänsä ja samoin kolmasosa seurakunnista ilmoitti antavansa toimituksille tiedotteita vähintään kerran kuussa vuonna 2003. Vähän yli puolet seurakunnista lähetti toimituksille säännöllisesti kirkkovaltuuston esityslistat ja tiedotti myös säännöllisesti kirkkovaltuuston päätöksistä. Sen sijaan vain 22 % seurakunnista ilmoitti lähettävänsä toimituksille säännöllisesti kirkko- tai seurakuntaneuvoston esityslistat ja 28 % tiedottavansa toimituksille kirkko- tai seurakuntaneuvoston päätöksistä. Valmisteilla olevista asioista ilmoitti tiedottavansa 32 % seurakunnista.

Yksittäisen seurakunnan asiat olivat useimmin esillä paikallislehtien sivuilla. Seurakunnista 45 % oli oman ilmoituksensa mukaan esillä paikallislehdessä vähintään kerran kuukaudessa vuonna 2003 ja 46 % seurakunnista vähintään kerran vuodessa. Muun alueellisen sanomalehden palstoilla kertoi esiintyneensä 10 % seurakunnista ja ilmaisjakelulehdissä 14 % vähintään kerran kuussa vuonna 2003.

Kirkon viestinnästä kiinnostuneet tapasivat vuosittain viestintäpäivillä, jotka Kirkon tiedotuskeskus järjesti yhteistyössä hiippakuntien ja seurakuntien kanssa. Päivät toimivat osittain viestintäkoulutuksena. Ajankohtaisten kirkon viestintäkysymysten lisäksi viestintäpäivillä oli keskeistä kokemusten vaihto ja virikkeiden saanti omaan käytännön työhön. Viestintäpäiville osallistui kirkollisia tiedottajia ja toimittajia seurakunnista, hiippakunnista ja järjestöistä. Samoin eri hiippakunnissa järjestettiin tiedottajien ja tiedotusvastaavien koulutusluonteisia viestintäpäiviä.

Seurakuntien lehdet

Hieman yli puolet suomalaisista luki seurakunta- tai muuta kristillistä lehteä vähintään kerran vuodessa. *Gallup Ecclesiastica 2004* -tutkimuksen mukaan seurakuntalehteä tai muuta kristillistä lehteä

ilmoitti lukevansa 14 % suomalaisista vähintään kerran viikossa ja lisäksi 38 % harvemmin, mutta vähintään kerran vuodessa.

Vuonna 2003 omaa, vähintään kaksi kertaa vuodessa ilmestyvää seurakuntalehteä ilmoitti julkaisseensa 95 seurakuntaa ja 12 seurakuntayhtymää. Levikiltään suurimmat suomenkieliset seurakuntalehdet olivat *Kirkko ja kaupunki* (Helsinki), *Kirkko ja Me* (Turku), *Tampereen Kirkkosanomien*, *Vantaan Lauri* sekä *Espoon Seurakuntasanomat*. Pohjois-Suomen alueella ilmestyi alueellinen seurakuntalehti *Rauhan Tervehdys*, jota julkaisi 21 Oulun hiippakunnan seurakuntaa.

Kyrkpressen on levikiltään suurin ruotsinkielinen kirkollinen lehti, jonka lähes kaikki Porvoon hiippakunnan seurakunnat tilaavat jäsenilleen. Ruotsinkielisyytensä vuoksi se on luetuin suomalainen kirkollinen lehti muissa Pohjoismaissa.

Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaan tytäryhtiö Suomen Kirkko-Mediat Oy oli edelleen suurin seurakuntalehtien kustantaja. Sen kustannustoiminnan piiriin kuului vuoden 2003 lopussa 23 seurakuntalehteä ja kuusi kirkon keskushallinnon ja kirkollisten järjestöjen lehteä. Lehtien yhteenlaskettu painosmäärä oli noin 1,1 miljoonaa ja arvioitu lukijamäärä lähes 1,5 miljoonaa. Sähköisten lehtien määrä kasvoi, ja Kirkko-Medioitten kustantamista lehdistä 12 julkaistiin myös www-versioina. Seurakuntalehtien laadullista kehittämistä jatkettiin yhteistyössä seurakuntien kanssa muun muassa tutkimusten, lehtiudistusten ja koulutuksen avulla.

Kirkon yhteinen tiedotus

Kirkon yhteistä tiedotusta hoitaa Kirkon tiedotuskeskuksen tiedotusyksikkö yhteistyössä kirkon yhteisten toimielinten, hiippakuntien, seurakuntien ja kirkollisten järjestöjen kanssa. Ruotsinkielistä tiedotusta hoitaa Porvoon hiippakuntaneuvosto.

Tiedotusyksikkö auttoi tietotoimistoja, valtakunnallisia medioita sekä maakunta- ja paikallisviestimiä käsittelemään kirkollisia ja uskonnollisia aiheita konsultoimalla, pitämällä yhteyttä toimittajiin ja lähettämällä tiedotteita. Yksikkö siirtyi kertomuskaudella postituksesta ja fakseista tiedotteiden lähettämiseen pelkästään sähköpostitse. Yksikkö toimi myös kirkon yhteisenä tietopalvelupisteinä eri yhteiskunnan tahoille ja kansalaisille.

Tiedotusyksikkö hoiti kirkon julkista tiedotusta kirkon yhteisen toiminnan ja hallinnon, samoin kuin kirkollisten kannanottojen sekä seurakunnissa tapahtuvien yleisesti kiinnostavien asioiden osalta. Tiedotusyksikkö osallistui myös Riemuvuoden ja Katekismuksen jakamisen julkisuuskampanjoiden suunnitteluun ja toteutukseen sekä kirkollisen esitemateriaalin tuotantoon. Yksikkö osallistui seurakuntavaalien 2002 viestintäsuunnitelman, julkisuuskampanjan, yleisen tiedotuksen, www-sivujen sekä tulospalvelun suunnitteluun ja toteutukseen.

Porvoon hiippakunnan hiippakuntaneuvoston *Information till församlingarna* -uutiskirjeen ulkoasua kehitettiin vuonna 2000. Tiedote palvelee pääasiassa ruotsinkielisiä seurakuntia, mutta myös järjestöjä ja suomenkielisiä hiippakuntia. Se tarjoaa ruotsin kielellä tietoa ajankohtaisista tapahtumista hiippakunnan ja kokonaiskirkon tasolla. Tiedote ilmestyy nykyään neliväripainoksena kahdeksan kertaa vuodessa.

Porvoon hiippakunnan hiippakuntaneuvoston tiedottaja vastaa palvelusta nimeltä *Kyrklig Tidningstjänst* (KT) ja lähettää vuosittain tiedotusvälineille yli 200 ruotsinkielistä uutista kirkosta. Kaikki uutiset julkaistaan kirkon www-sivuilla: www.evl.fi/svenska/nyheter/nyheter.htm. Syksystä 2003 lähtien kirkon ruotsinkieliset uutiset on jaettu tiedotusvälineille sähköpostitse.

Kirkolliset lehdet

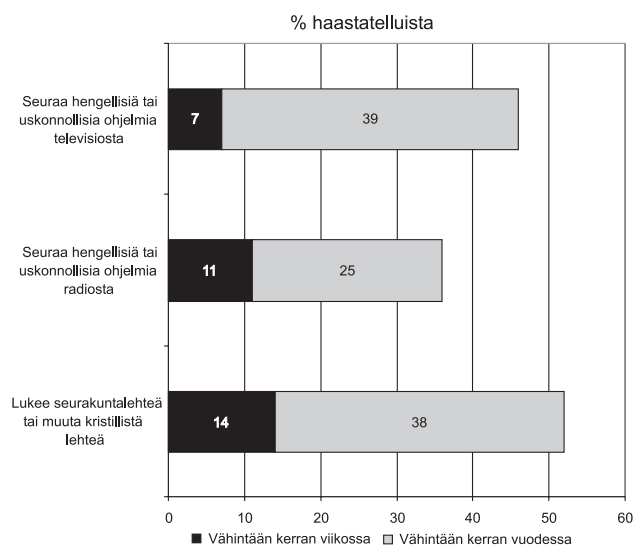
Suomessa ilmestyy väkilukuun nähden paljon kirkollisia lehtiä. Yleiskirkollisten ja seurakuntalehtien lisäksi monilla hiippakunnilla, herätysliikkeillä, kirkollisilla järjestöillä ja työaloilla on omat lehtensä. Kirkollisten lehtien yhteenlaskettu levikki vuonna 2003 oli noin 650 000, eli noin 15 % pienempi kuin neljä vuotta aikaisemmin.

Merkittävin yleiskirkollinen lehti on *Kotimaa*, joka on kristillinen viikkosanomalehti. Lehden levikki oli vuonna 2003 noin 51 000, eli yli 10 % pienempi kuin neljä vuotta aikaisemmin. Määrästä on seurakuntien tilauksia yli 40 %.

Kirkon tutkimuskeskuksen keräämän tiedon mukaan 45 kirkollista lehteä ilmestyy myös Internet-versiona. Joillakin lehdillä on

Internetissä vain lehden yleistietojen esittely tai hyvin pieni osa lehden materiaalista, mutta 16 lehdellä on Internetissä lehden materiaali kokonaisuudessaan ja kuudella yli puolet lehden materiaalista.

Kuvio 39. Muutamien kirkollisten viestimien seuraaminen. Gallup Ecclesiastica 2004, N=1 032.

Mainoskampanjat

Kauden aikana mainonta ja markkinointi on laajasti hyväksytty kirkonkin yhtenä viestintämuotona. Valtakunnallisesti toteutettiin mm. Yhteisvastuukeräykseen liittyviä mediakampanjoita sekä Riemuvuoteen 2000 ja seurakuntavaaleihin liittyvät kampanjat. Eräät suuret yhtymät, kuten Turku, Helsinki ja Tampere tuottivat oman toimintansa tueksi suurehkoja mediakampanjoita.

Seurakuntavaalien 2002 valtakunnallinen julkisuuskampanja toteutettiin toisen kerran. Kirkolliskokous varasi vaalien valtakunnalliseen viestintään yhteensä noin 610 000 euroa. Kampanjan suunnittelusta vastasi Kirkon tiedotuskeskus yhdessä mainostojien ja mediatoimiston kanssa. Teemana oli *Olet tärkeä /Du*

behövs. Vaaleja varten tehtiin kirjallinen viestintäsuunnitelma avuksi kaikille vaaleihin valmistautuville: seurakuntien työntekijöille, luottamushenkilöille ja muille eri tavoin vaalityöhön osallistuville. Suunnitelma antoi kokonaiskuvan siitä, mitä kaikkea vaalien viestintään kuului ja millä aikataululla sekä millaista tukea ja palvelua oli saatavilla. Julkisuuskampanjaa varten laadittiin ensimmäistä kertaa oma tunnus, joka yhtenäisti valtakunnallista kampanjaa.

9.4. Kirkollinen viestintä televisiossa

Televisiotoiminnan digitalisointi pääsi kertomuskaudella talkuun. Ensimmäiset digilähetykset alkoivat syksyllä 2001, mutta kehitys ei edennyt toivotulla tavalla, koska kuluttajat eivät hankkineet digisovittimia oletetussa määrin. Myös osa toimiluvan saaneista digikanavista lopetti toimintansa tai luopui luvastaan katsojien puutteessa. Kauden lopulla 70 % kotitalouksista oli digitelevisiion tavoittavuusalueella.

Lähes puolet suomalaisista seurasi hengellisiä tai uskonnollisia ohjelmia televisiosta vähintään kerran vuodessa. *Gallup Ecclesiastica 2004* -tutkimuksen mukaan hengellisiä tai uskonnollisia ohjelmia ilmoitti seuraavansa televisiosta 7 % suomalaisista vähintään kerran viikossa ja 39 % harvemmin mutta vähintään kerran vuodessa.

Kirkon tiedotuskeskuksen televisiotoiminnassa hartausohjelmiston painopiste siirtyi takaisin jumalanpalveluslähetysiin. TV 2:ssa lisättiin selkeästi jumalanpalvelusten määrää ja niitä tuotettiin 30–37 vuodessa, kun niitä edellisellä kertomuskaudella lähetettiin 14–17 vuodessa. Tämä lisäys oli mahdollista luopumalla *Credo–Minä uskon* -ohjelmista ja suunnittelemalla niiden tilalle viikoittainen noin viiden minuutin mittainen hartausohjelma *Pisara–Ajatus uskosta*. Jumalanpalveluslähetysten lisäämisellä ei kuitenkaan ollut positiivista vaikutusta katsojamääriin.

Taulukko 36. Suomenkielisten televisiojumalanpalvelusten määrät ja katsojamäärät vuosina 1999–2003 TV 2:ssa.

	1999	2000	2001	2002	2003
Tv-jumalanpalveluksia	17	30	30	37	36
Katsojia kaikilla jumalanpalveluksilla keskimäärin	155 000	138 000	177 000	136 000	129 000
Katsojia luterilaisilla jumalanpalveluksilla keskimäärin	199 000	156 000	191 000	150 000	139 000

Luterilaisilla tv-jumalanpalveluksilla oli kertomuskaudella vuosittain keskimäärin 139 000–191 000 katsojaa. *Pisara-Ajatus uskosta* tavoitti uusintoineen keskimäärin 159 000–230 000 katsojaa eri vuosina.

Yleisradion kanssa siirryttiin helmikuun alusta 2003 uuteen sopimuskäytäntöön, jossa Kirkkohallituksen ja YLE:n välillä sovittiin yksityiskohtaisemmin tv-jumalanpalvelusten tuotantoyhteistyöstä. Tehty sopimus selkiinnytti työnjakoa KT:n ja TV 2:n välillä. MTV3:n kanssa jatkettiin yhteistyötä kolmannella piispa *Wille Riekkisen* sarjalla *Paavalin monet kasvot*.

Porvoon hiippakunnan hiippakuntaneuvosto tuotti vuosittain televisiojumalanpalveluksia noin kerran kuukaudessa yhteistyössä *Finlands svenska televisionin* (FST) kanssa. Katsojia niillä oli noin 40 000. Jumalanpalvelusten määrä väheni kertomuskaudella 14:sta 12:een. Vuonna 2003 yhdelle jumalanpalvelukselle varatut resurssit käytettiin virsilauluohjelmaan. Kertomuskaudella tehtiin päätökset siitä, että vuodesta 2004 alkaen jumalanpalveluksia televisioidaan vuosittain kahdeksan ja syksyllä 2004 alkaa 30 minuutin viikoittainen hartausohjelma FST:ssä.

Yhteensä 23 seurakuntaa ja 2 seurakuntayhtymää ilmoitti toimittaneensa ohjelmaa paikallistelevision vuonna 2003 (34 seurakuntaa ja 5 seurakuntayhtymää vuonna 1999). Molemmat seurakuntayhtymät ja kuusi seurakuntaa ilmoittivat maksavansa ohjelma-ajasta, loput saavat lähetysajan ilmaiseksi.

Yksi seurakunta ja yksi seurakuntayhtymä ilmoittivat tuottavansa ohjelmaa paikallistelevision vähintään kerran viikossa ja kaksi seurakuntaa vähintään kerran kuukaudessa. Yleisimmin seurakunnat olivat mukana muutaman kerran vuodessa. Lähetetyt ohjelmat olivat yleisimmin hartaus- tai ajankohtaisohjelmia. Edellisellä kertomuskaudella kolme seurakuntaa ilmoitti jumalanpalve-

luksensa lähetettävän paikallisteleviossa vähintään kerran kuussa, mutta nyt yksikään seurakunta ei ilmoittanut säännöllisistä viikoittaisista tai kuukausittaisista jumalanpalveluslähetyksistä.

Uusi yksityinen kristillinen televisiokanava TV7 aloitti koelähetyksensä kaapeliverkossa pääkaupunkiseudulla joulukuussa 2003. Digitelevisioverkko tarjosi uusia mahdollisuuksia eri yhteisöille, myös seurakunnille, koska lainsäädännöllisesti vuodesta 2003 alkaen oli mahdollista saada lyhytaikaisia TV-toimilupia. Seurakunnissa varsinaisia kokeiluja ei kuitenkaan vielä toteutettu.

9.5. Kirkollinen viestintä radiossa

Eri viestimistä suomalaiset viettävät eniten aikaa radion parissa. Vuonna 2003 radiota kuunneltiin päivittäin keskimäärin 3 tuntia 26 minuuttia (3 tuntia 10 minuuttia vuonna 1999). Puolet minuuttimäärästä kuunneltiin YLE:n kanavia ja puolet kaupallisia radioita. Radio tavoitti päivittäin 82 % yli 9-vuotiaista suomalaisista, ja 97 % suomalaisista kuunteli radiota viikon aikana. Kuunnelluin radiokanava oli YLE:n Radio Suomi, joka tavoitti päivittäin 36 % suomalaisista.

Yli kolmasosa suomalaisista kuunteli hengellisiä tai uskonnollisia ohjelmia radiosta vähintään kerran vuodessa. *Gallup Ecclesiastica 2004* -tutkimuksen mukaan hengellisiä tai uskonnollisia ohjelmia ilmoitti kuuntelevansa radiosta 11 % vähintään kerran viikossa ja 25 % harvemmin mutta vähintään kerran vuodessa.

YLE toteutti radiossa kanavauudistuksen vuonna 2003. Jumalanpalvelukset ja hartaudet säilyivät YLE Radio 1:n ohjelmistossa, mutta kanavauudistus aiheutti niiden lähetysympäristön muuttumisen. Aamu- ja iltahartaudet profiloitiin erilaisiksi ja paremmin lähetysympäristöihinsä sopiviksi. Aamuhartaus on mahdollisuus uutistodellisuuden edellä kertoa kristinuskon sanoman pohjalta elämän mahdollisuuksista ja tuoda toivoa arkeen. Iltahartaudessa on mahdollisuus syventää ja laajentaa kristillisen elämän ulottuvuuksia ja heijastaa kirkkojen traditioita ja hartauselämää.

YLE:n yritys muuttaa kanavauudistuksen yhteydessä aamun ohjelmakaaviota siten, että kello 7.50:n aamuhartaus olisi ollut keskellä uutis- ja ajankohtaisohjelmaa aiheutti vilkkaan keskus-

telun ja kuuntelijapalautteen. Suunnitelmasta luovuttiin yleisöpalautteen vuoksi.

Luterilaisia suomenkielisiä radiojumalanpalveluksia tuotettiin keskimäärin 56 vuodessa. Radiojumalanpalvelukset ovat edelleen YLE Radio 1:n kuunnelluin ohjelma, mutta niiden kuuntelijamäärä on selvästi laskenut. Vuonna 2000 niillä oli keskimäärin 270 000 kuulijaa ja vuonna 2003 keskimäärin 214 000, kun vielä 1990-luvulla kuuntelijamäärissä päästiin jopa selvästi yli 300 000:n kuuntelijan.

Kello 6.15:n aamuhartautta kuunteli vuonna 2003 keskimäärin 79 000 kuuntelijaa; määrä nousi kertomuskaudella hieman. Kello 7.50:n aamuhartauden kuuntelijamäärä laski kertomuskaudella hieman: vuonna 2003 sitä kuunteli keskimäärin 190 000 kuuntelijaa. Iltahartaudella oli arkipäivisin keskimäärin 101 000 ja lauantaisin 113 000 kuuntelijaa vuonna 2003. Määrä pysyi kertomuskaudella vakaana.

Ohjelmien tekeminen erityisesti nuorten ja nuorten aikuisten kuuntelemille kanaville on vaikeutunut. KT:n radiotoimitus alkoi ostaa kampanjoita osavaltakunnallisilta ketjuilta tavoittaakseen myös nämä ryhmät. Vuonna 2003 kokeiltiin yhteistyötä seurakuntien kanssa: kuusi seurakuntaa ja KT:n radiotoimitus ostivat suurimmasta kaupallisesta radiosta, Radio Novasta *Sadan kilon pikkukenkeli* -kampanjan, joka sisälsi lyhyitä, käsikirjoitettuja jouluun johdattelevia puheenvuoroja näyttelijän esittämänä. Uutta toimintamallia edusti myös www-sivujen rakentaminen radio-ohjelmien rinnalle: *www.lalli.info*, *www.radiopavlov.net*. Myös *Sadan kilon pikkukenkeli* -kampanjan oheen tehtiin www-sivut, joilla oli muun muassa joulukalenteri.

Uskonnollisista asiaohjelmista toimitettiin viikoittain YLEn *Horisontti – ajankohtaista uskonnoista*. Uskonnollisten asiaohjelmien toimintamalli muuttui siten, että ohjelmista tehdään sopimukset ja ne tuotetaan lähes valmiiksi KT:ssa eli toimitaan pitkälti samoin kuin YLElle ohjelmaa tuottavissa tuotantoyhtiöissä. Tämä on edellyttänyt teknisten valmiuksien lisäämistä. Sävelradioon tuotettiin *Ihmisen osa* -sarjaa syyskuusta 2001 maaliskuuhun 2003. Lisäksi vuonna 2000 oli Radio Novassa joka arkipäivä *Päivän ajatus*.

KT tuki paikallisseurakuntien toimintaa paikallisradioissa lähettämällä vuosittain 1–3 valmista materiaalipakettia vapaasti käytettäväksi. Riemuvuoteen liittyviä materiaalipaketteja oli kaksi, ja seurakuntavaalien yhteydessä tuotettiin sekä ehdokasasetteluun että äänestämiseen rohkaisevat kampanjat. Kaupallisille radioille tuotettiin myös etiikkaa ja elämäntapapohdintaa käsittelevä *Rapunero*-sarja. KT järjesti vuosittain seurakuntien ja kirkollisten järjestöjen radiotyötä tekeville kaupallisradiopäivän.

Porvoon hiippakunnan hiippakuntaneuvosto tuotti kertomuskaudella kolme ruotsinkielistä radiohartautta päivässä, eli vuosittain 909–921 radiohartautta, jotka lähetettiin Radio Vegassa. *Aamuhartaus* lyheni alle 7 minuutin mittaiseksi. Hartauksista *Andrum* kello 6.55 tavoitti noin 32 000, *Morgonandakt* kello 8.53 noin 49 000 ja *Aftonandakt* kello 19.20 noin 19 000 kuulijaa. Vuosittain tuotettiin 60–64 radiojumalanpalvelusta, joilla oli keskimäärin noin 35 000 kuulijaa. Lauantai-iltaisina lähetettiin säännöllisesti *Ett ord inför helgen*. Hiippakuntaneuvosto tuotti myös uskonnollisia ja elämäntapapohdintaa sisältäviä ohjelmia erityisesti suurimpien kirkollisten juhlapyhien yhteydessä, yhteensä 5–10 ohjelmaa vuodessa.

Yhteensä 45 seurakuntaa ja neljä seurakuntayhtymää ilmoitti tuottaneensa ohjelmaa YLE:n maakuntaradioihin vuonna 2003 (58 seurakuntaa ja kahdeksan seurakuntayhtymää vuonna 1999).

Radio Suomen siirtyminen omaoikeisista ohjelmista jatkuvaan lähetysvirtaan on tehnyt monilla alueilla seurakuntien omien ohjelmien tuottamisen maakuntaradioon mahdolliseksi. Radio Keski-Suomessa lähetettävät *Taivaskanava*-ohjelmat jatkuivat kanavauudistuksen jälkeenkin, mutta määrä väheni viidestä kerrasta viikossa yhteen kertaan viikossa.

Suomen Radioiden Liitossa (ent. *Suomen Paikallisradioliitto*) oli 38 jäsenyrittäjäyhtiötä, joilla on yhteensä 83 radioasemaa vuonna 2003. Paikallisradioiden ketjuuntumisen seurauksena Suomeen syntyi useita osavaltakunnallisia radioita, minkä myötä seurakuntien ohjelmien säännöllinen tuottaminen kaupallisille radioille vaikeutui.

Yhteensä 96 seurakuntaa (56 seurakuntaa itsenäisesti, 45 seurakuntaa muiden seurakuntien kanssa ja 9 seurakuntaa yhdessä järjestön kanssa) ja 8 seurakuntayhtymää ilmoitti tuottaneensa

ohjelmaa kaupallisille radiokanaville itsenäisesti vuonna 2003 (134 seurakuntaa ja 11 yhtymää vuonna 1999). Noin puolet seurakunnista oli saanut ohjelma-ajan ilmaiseksi.

Useimmat seurakunnat tuottivat kaupalliseen radioon tiedoksia seurakunnan tulevasta toiminnasta, ajankohtaisohjelmia, hartausohjelmia tai vastaavia. Yhteensä 29 seurakuntaa ilmoitti jumalanpalveluksensa olevan paikallisradiossa vähintään kerran kuukaudessa ja lisäksi 39 seurakuntaa harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Ohjelmien sisällön suunnittelun hoitaa 60 % seurakunnista yksin, 26 % yhdessä radion kanssa. Lopuissa 14 %:ssa tapauksista radio vastaa yksin sisällön suunnittelusta.

Yksityisomistuksessa oleva yhteiskristillinen radiokanava Radio Dei laajeni kertomuskaudella osavaltakunnalliseksi, ja monet luterilaisetkin seurakunnat hakeutuivat yhteistyöhön sen kanssa.

Radio Dei laajeni kertomuskaudella seuraaville uusille paikkakunnille: Oulu, Turku, Tampere, Lahti, Hämeenlinna, Jyväskylä, Seinäjoki, Kuopio, Kokkola, Pori ja Rovaniemi. Vuoden 2003 lopulla Radio Dein kuuluvuusalueella asui reilut 3 miljoonaa ihmistä, joista 74 000 kuunteli päivittäin Radio Deitä ja viikoittain 174 000. Syksyllä 2003 Radio Dei aloitti profiloitumisen siten, että prime-time-aikana tavoitellaan entistä selvemmin peruseurakuntalaisia ja illalla palvellaan aktiiviseurakuntalaisten tarpeita.

Yhteensä 88 evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntaa ja 7 seurakuntayhtymää ilmoitti osallistuneensa Radio Dein toimintaan vuonna 2003. Ohjelma-aikaa ilmoitti ostaneensa 22 seurakuntaa ja 5 seurakuntayhtymää. Yksittäiset summat vaihtelivat välillä 140–30 000 euroa ja olivat yhteensä noin 216 000 euroa. Taloudellista avustusta ilmoitti antaneensa 21 seurakuntaa ja 2 seurakuntayhtymää, yhteensä noin 23 000 euroa.

Radiotoiminnassa olivat mukana monet kristilliset järjestöt. Sanansaattajien vuoden 1997 alussa käynnistämä *Radioraamattukoulun* toiminta jatkui. Lähetys oli kuultavissa useissa paikallisradioissa ja lisäksi valtakunnallisena keskipitkääntolähetyksenä. Kansanlähetys lisäsi osuuttaan Radio Dein *Avaimia Raamattuun*-ohjelmassa.

9.6. Kirkollinen verkkoviestintä

Verkkoviestintään on panostettu määrätietoisesti läpi kirkon. Kun vuonna 1999 noin sadalla seurakunnalla oli omat www-sivut, vuonna 2003 sellaiset oli jo yli 450 seurakunnalla tai seurakuntayhtymällä. Pelkästään kirkon yhteisillä sivuilla vieraili kertomuskauden lopussa yli 25 000 eri kävijää viikossa, ja sivulausten määrä kuukaudessa oli lähes miljoona. Yli puolet seurakunnista (57 %) kertoi, että seurakunnassa käytettiin kirkon yhteisiä Internet- ja intranet-palveluita päivittäin vuonna 2003. Ainoastaan 3 % seurakunnista ei käyttänyt niitä lainkaan.

Seurakuntien verkkoviestintä kehittyi tarkastelukaudella ripeää tahtia sekä määrällisesti, teknisesti että sisällöllisesti. Monet seurakunnat ja seurakuntayhtymät siirtyivät staattisista sivuista dynamiin ja vuorovaikutteisiin sivuihin, joilla on mahdollisuuksia myös sähköisen asiointiin ja seurakuntien radio-ohjelmien kuunteleluun. Sisällöllisesti ja teknisesti seurakuntien verkkoviestintä oli kuitenkin hyvin eri tasoista. Resurssit sisältöjen ylläpitoon ja henkilöstön koulutus eivät aina riittäneet vastaamaan otettuihin haasteisiin.

Yhteensä 246 seurakuntaa kertoi vuoden 2003 lopussa, että niillä on omat www-sivut ja 117 seurakuntaa kertoi, että niillä on www-sivut osana seurakuntayhtymän www-sivuja. Kolmasosa niistä seurakunnista, joilla www-sivuja ei ole, aikoi laatia sivut vuoden 2004 loppuun mennessä, kolmasosa myöhemmin, ja kolmasosalla näistä seurakunnista (useimmiten pieniä maaseutuseurakuntia) ei ollut mitään suunnitelmia asian suhteen.

Seurakuntien www-sivuja päivitettiin useammin kuin edellisellä nelivuotiskaudella. Puolet seurakunnista päivitti sivuja vähintään kerran viikossa. Silti 22 % seurakunnista ilmoitti sivujaan päivitettävän harvemmin kuin kerran kuussa.

Merkittävä paikallistason hanke tehtiin Helsingissä. Helsingin seurakuntayhtymä toteutti vuosina 2002–2003 *Maunulan kotikirkko* -projektin, jossa Maunulan kirkko varustettiin kameroilla ja Internetissä välitettiin seurakunnan jumalanpalveluksia ja muuta seurakunnassa tehtyä ohjelmaa.

Radion puolella Espoon, Helsingin ja Vantaan yhtymien *Toivontuottajien* toimesta lähetettiin joulumusiikkia kokeiluluon-

teisesti myös verkon kautta. Saadut palautteet rohkaisevat jatkaamaan tämäntapaisia kokeiluja.

Kirkollisen verkkoviestinnän kentän hajanaisuuden vuoksi kertomuskaudella luotiin suunnitelmat kirkon yhteisen portaalin perustamisesta. Portaalin avulla luodaan yksi yhteinen sisäänkäynti kirkon verkkosivuille, jotta kansalaisten olisi helpompi löytää Internetistä luotettavaa tietoa kirkosta ja kristillisyydestä. Portaalin lähtökohtana on käyttäjälähtöisyys, ja se toteutetaan muutenkin Vuoropuhelun kirkon periaatteiden mukaisesti vuoro-vaikutteisena. Tarkoitus on saada portaali käyttöön vuoden 2005 alkupuolella.

Vanhalla verkkoviestintäteknologialla toteutetun kirkon Internet-palvelun kehittäminen rajautui kertomuskaudella lähinnä sisällölliseen kehittämiseen. Monia kirkon Internet-palvelun kehityshankkeita ja sisällön uudistustöitä lykättiin tarkastelukaudella suunnitteilla olevan kirkon portaalin vuoksi, mikä osaltaan vähensi panostuksia Internet-palvelun käytettävyyden ja palvelutason kehittämiseen.

Kauden loppupuolella aloitettiin uuden julkaisujärjestelmän hankinta Kirkkohallituksen käyttöön. Valittua iPublisher-julkaisujärjestelmää pilotoitiin ulkosuomalaistyön Internet-palvelussa, ja sen avulla toteutettiin 2004 alkuvuodesta julkaistu Kirkkohallituksen intranet.

9.7. Kirkollinen av-toiminta

Mediakentän muuttuminen ja Internetin lisääntyneet mahdollisuudet ovat keskeisesti vaikuttaneet oppimateriaalien välitykseen. Samoin on syntynyt erilaisia verkko-oppimisympäristöjä. Välineenä DVD-levyt ovat ohittaneet tai ohittamassa videokasetit koko Suomessa. Toisaalta seurakuntien teknisessä kehityksessä on tietty viive, joten kirkon AV-toiminnassa VHS-videot olivat edelleen tärkein formaatti.

AV-toiminnassa tuoteperheajattelu yleistyi. Monet tuotteet sisältävät monipuolisesti erilaisia materiaaleja, mm. liikkuvaa kuvaa, äänitteitä, painettua materiaalia sekä sähköisiä verkkomateriaaleja. Myös Kirkon tiedotuskeskuksen AV-toimituksessa suurimpaan osaan valmistuneita ohjelmia tehtiin oheismateriaalit.

Kirkon tiedotuskeskuksen AV-toimitus voitti Ryttylässä vuonna 2003 pidetyn ensimmäisen kristillisen lyhytelokuvakilpailun pääpalkinnon lyhytelokuvalla *Sovitus*. Elokuvan ohjasi *Ville Talola*.

Kirkon AV-toiminnassa korostui käyttäjälähtöisyys ja kohde-ryhmäajattelu. Myös käyttäjien vaatimustaso kasvoi, mikä lisäsi tuottajien ammattitaidon vaatimuksia. AV-tuotannon työmäärää ja vaikeutta lisäsi tekijänoikeuskysymysten ja sopimusasioiden jatkuva monimutkaistuminen.

- » Mediaviestinnän merkitys kasvaa jatkuvasti. Kirkon on otettava tämä huomioon, siihen haastaa myös uusi viestintästrategia. Mainetutkijoiden mukaan hyvään imagoon tarvitaan sekä hyvää toimintaa että hyvää viestintää. On kuitenkin harkittava, mikä on hyvää viestintää: onko pyrittävä antamaan asioista ennemmin mahdollisimman myönteinen kuva vai pyrittävä objektiivisuuteen ja neutraalisuuteen?
- » On pohdittava, mitä uutisia ja uutisaiheita kirkko ja sen seurakunnat tarjoavat joukkoviestimille. Kirkko tarjoaa usein hallintoa, taloutta, nimiä, nimityksiä ja kansainvälisiä asioita käsitteleviä aiheita. On kehitettävä tapoja tarjota mielenkiintoisella tavalla seurakuntatoiminnan substanssia käsitteleviä jutunaiheita.
- » Internet- ja digi-tv-huimassa tekniikan halpeneminen ja yksinkertaistuminen saattavat helposti hämärtää sisällölliset kysymykset. Ensin on tärkeää keskittyä sisältöön ja tietää, mitä halutaan sanoa ja kenelle, tekniset ratkaisut tulevat sen jälkeen. Toisaalta vastaanottajien vaatimustaso on kasvanut: kaiken viestinnän tulee olla riittävän laadukasta, jotta se huomataan ja jotta viesti välittyy.
- » Radion hartausohjelmilla on pitkät perinteet ja paljon kuuntelijoita. Radiomaailman pirstaloituessa ei voida kuitenkaan tuudittautua siihen, että näin on jatkossakin. Uusilla kuuntelijasukupolvilla ei välttämättä ole enää lapsuuden kokemusta radion hartausohjelmien kuuntelusta. Hartausohjelmia on kehitettävä uusia kuuntelijoita palveleviksi kunnioittaen perinteitä ja nykyisten kuulijoiden odotuksia. Hartausohjelmia nuorten ja nuorten aikuisten kuuntelemille kanaville on kuitenkin lähes mahdotonta saada. Näiden ryhmien tavoittamiseksi radion kautta kirkko on jo ostanut ja joutuu jatkossa ostamaan kampanjoita ja tuottamaan ne kanavien profiileihin sopiviksi.
- » Kirkon ja seurakuntien Internet-palvelujen organisaatiolähtöinen lähestymistapa oli edelleen niiden käyttäjien ongelmana. Suunnitteilla olevan kirkon yhteisen portaalin lähtökohtana on käyttäjälähtöisyys. Myös seurakunnissa on tärkeä kiinnittää huomiota www-sivujen käytettävyyteen seurakuntalaisten kannalta.

10. Talous

- Seurakuntien saamat verotulot kasvoivat 15 % kertomuskaudella. Toimintakulut kasvoivat samana aikana 22 %.
- Seurakuntien osuus yhteisöveron tuotosta kasvoi 1,63 prosentista 1,7 prosenttiin kertomuskaudella. Taloudellisen taantuman vuoksi seurakuntien saaman yhteisövero-osuuden tuoton euromäärä kuitenkin pieneni.
- Kirkkohallitus uudisti seurakuntien avustusjärjestelmän. Uudistus tasa-painotti eroa köyhtyvien ja rikastuvien alueiden välillä ja vähensi vuositulokseltaan negatiivisten seurakuntatalouksien määrää.
- Kirjanpitolain mukaiseen kirjanpitoon siirtymisen johdosta vuoden 1999 alusta alkaen kertomuskaudella alettiin saada seurakuntien taloudellisesta tilanteesta entistä oikeampaa tietoa.

10.1. Kirkon ja seurakuntien talouden yleinen kehitys

Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa siirryttiin kirjanpitolain mukaiseen kirjanpitoon soveltuvin osin vuoden 1999 alusta alkaen. Kertomuskauden aikana kirjanpitolain mukainen kirjanpito vakiintui seurakunnissa. Vuosien 2002 ja 2003 aikana päivitettiin seurakunnille annetut ohjeet toiminta- ja taloussuunnitelman tekemisestä, tuloslaskelmasta, taseesta, rahoituslaskelmasta, tilinpäätöksestä ja konsernitaseen laatimisesta. Lisäksi seurakunnat alkoivat kohdentaa tuottoja ja kuluja aiheuttamisperiaatteen mukaan tehtäväalueille, minkä johdosta seurakuntien toiminnasta ja taloudesta on saatavissa vuodesta 2004 eteenpäin entistä oikeampaa tietoa.

Seurakuntien taloudenpidossa siirryttiin markoista euroihin vuoden 2002 alussa. Tämä aiheutti tietojärjestelmien päivitystarpeen, mutta seurakunnissa muutos ei aiheuttanut suuria ongelmia.

Toimintakate eli toimintatuottojen ja -kulujen erotus kasvoi kertomuskaudella 22,5 % ja investoinnit 29,6 %. Samaan aikaan seurakuntien verotulot kasvoivat 15 %. Seurakuntien vuosikate ei riittänyt nelivuotiskaudella kattamaan kaikkia investointien omahankintamenoja ja lainojen lyhennyksiä.

Erot rikkaiden ja köyhien alueiden välillä lisääntyivät nelivuotiskaudella. Mikkelin, Porvoon ja Kuopion hiippakuntien alueilla seurakuntien vuosikate ei riittänyt investointien omahankintamenoihin ja lainanlyhennyksiin eli kassasta maksut olivat kassaan tulleita varoja suuremmat. Vuosikate jäsentä kohti oli, kuluneiden neljän vuoden aikana yhteensä em. hiippakuntien alueilla muuta maata alhaisempi, vaikka samana aikana kirkon keskusrahaston avustusten määrä on eniten kasvanut juuri kyseisillä alueilla. Samojen hiippakuntien alueilla seurakuntien tilikauden tulos jäsentä kohti, kassavarat, lainanhoitokate ja monet muut talouden tunnusluvut jäsentä kohti olivat muuta maata heikommät. Porvoon hiippakunnan alueella verotulot jäsentä kohti olivat huomattavasti maan keskitasoa suuremmät, mutta seurakuntien pieni koko aiheutti niille taloudellisia vaikeuksia. Porvoon hiippakunnan seurakunnissa toimintakulut jäsentä kohti ovat huomattavasti korkeammat kuin koko kirkossa keskimäärin, ja siksi vuosikatteen ja tilikauden tulokset jäsentä kohti ovat matalammat kuin maassa keskimäärin.

Alueellista negatiivista kehitystä lievitti kirkon keskusrahaston uusi avustusjärjestelmä, joka lisäsi toiminta-avustusten määrää noin 50 %:lla nelivuotiskauden aikana. Lisäksi nelivuotiskaudella kohdennettiin toiminta-avustuksia niitä eniten tarvitseville seurakunnille. Mikkelin ja Kuopion hiippakuntien alueilla toiminta-avustusten määrä jäsentä kohti kasvoi kertomuskaudella 140–150 %, kun koko maassa vastaava luku oli 53 %.

Seurakuntien tuloveroprosentti nousi ajanjakson aikana maltillisesti. Kun kirkollisverotuloilla painotettu tuloveroprosentti koko kirkossa oli 1,30 % vuonna 2000, vuonna 2003 se oli 1,32 %. Suurimmat painotetut tuloveroprosentit olivat Oulun, Mikkelin, Porvoon, Kuopion ja Lapuan hiippakuntien alueilla. Siellä painotettu tuloveroprosentti oli 1,43–1,61, kun vastaava luku Helsingin hiippakunnan alueella oli 1,08 %.

Koko kirkon talous oli kertomuskauden päättyessä edelleen vahva. Seurakuntien kassavarat vastasivat lähes yhdeksän kuukauden kassasta maksujen määrää, taseessa rahavarojen suhde vieraaseen pääomaan nähden oli hyvä, vieraan pääoman suhde vuosittaisiin tuloihin nähden oli hyvä ja omavaraisuusaste oli pysynyt noin 93 prosentissa edellisten vuosien tapaan.

Seurakuntataloudella tarkoitetaan tässä tekstissä seurakuntaa ja seurakuntayhtymää. Myös seurakuntayhtymä, jolla on osittainen yhteistalous, on laskettu yhdeksi seurakuntataloudeksi.

Useiden hiippakuntien alueilla on kaksikielisiä seurakuntayhtymiä, jotka taloustilastoissa on ryhmitelty hiippakuntiin enemmistökielen mukaan vuodesta toiseen. Näin hiippakuntakohtaiset taloustiedot ovat vertailukelpoisia vuodesta toiseen.

10.2. Seurakuntien talous

Verotulot

Suurin osa seurakuntien tuloista kertyy seurakunnan jäsenten maksamasta kirkollisverosta. Seurakunnat saavat myös osuuden valtion keräämästä yhteisöverosta.

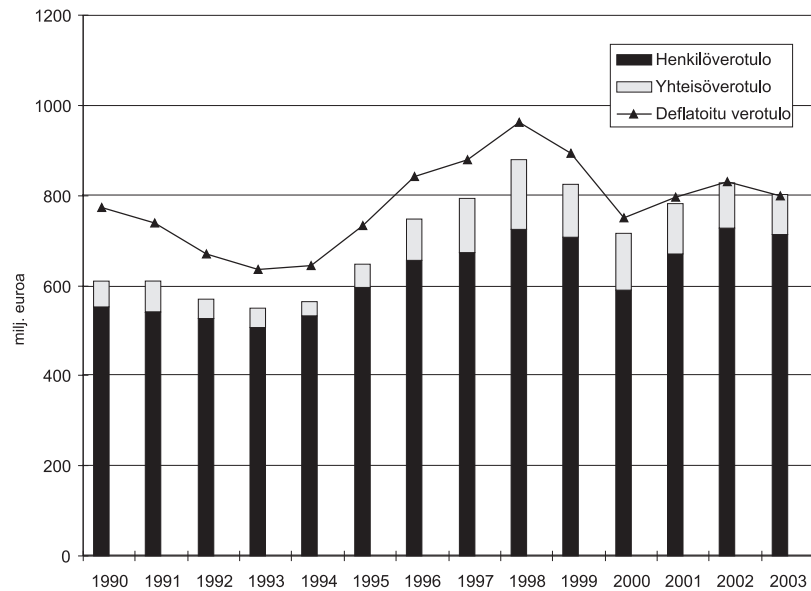
Vuosien 2000–2003 verotulojen vertailua vaikeuttaa se, että seurakunnat saivat osan vuoden 2000 ennakoista vuonna 2001 ja huomattavan suuren erän vasta vuonna 2002. Vuonna 2003 verotilitykset kuluvalta ja aikaisemmilta vuosilta tasaantuivat normaaleille tasoille. Maan hallitus päätti ansiotulovähennysten ja tulonhankkimisvähennysten ylärajan nostamisesta, mikä vähensi huomattavasti seurakunnille kertyviä verotuloja ansiotuloista.

Taulukko 37. Kirkollisverojen ja yhteisöverojen määrä tuhansina euroina vuosina 2000–2003 sekä niiden vuosittainen muutos.

	Kirkollisverot	Muutos %	Yhteisöverot	Muutos %	Verotulot yhteensä	Muutos %
2000	591 227	2,0	124 770	6,3	715 998	2,7
2001	670 736	13,4	110 744	-11,2	781 479	11,8
2002	727 188	8,4	98 786	-10,8	825 974	3,0
2003	714 042	-1,8	86 438	-12,5	800 480	-3,1
Kertomuskaudella		23,1		-26,4		15,0

Taloudellisen taantuman vuoksi yhteisöveron tuotto väheni kertomuskaudella 26,4 % eli noin 31 miljoonaa euroa. Seurakuntien osuus yhteisöverojen tuotosta koko maassa oli 1,63 % vuosina 2000–2001 ja 1,7 % vuosina 2002–2003. Vuonna 2004 osuus on 1,8 %.

Kuvio 40. Seurakuntien verotulot vuosina 1990–2003.

Taulukko 38. Verotulot euroa/jäsen hiippakunnittain vuosina 1999 ja 2003.

Hiippakunta	1999	2003	Muutos 1999–2003
Turku	154	176	14,3 %
Tampere	157	182	15,9 %
Oulu	143	166	16,1 %
Mikkeli	157	178	13,4 %
Porvoo	190	202	6,3 %
Kuopio	145	163	12,4 %
Lapua	154	176	14,3 %
Helsinki	175	204	16,6 %
Koko kirkko	159	182	14,5 %

Toimintatuotot ja -kulut

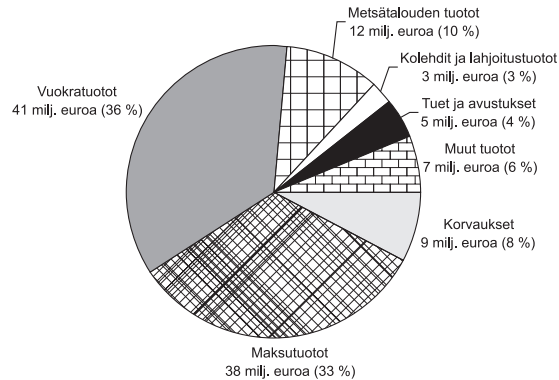
Seurakuntien toimintakulut kasvoivat 21,8 % kertomuskaudella. Toimintakulujen suurin ryhmä, henkilöstökulut, kasvoi 18,3 %. Henkilöstökulujen osuus kaikista toimintakuluista oli 61–62 %.

Suurin osa toimintakuluista katetaan verotuloilla. Toimintatuot-
tojen osuus toimintakuluista koko maassa oli 14,4 % vuonna 2003.
Toimintakuluista katettiin toimintatuotoilla eniten Mikkelin hiip-
pakunnan alueella (16 %) ja vähiten Oulun hiippakunnan alueella
(11 %).

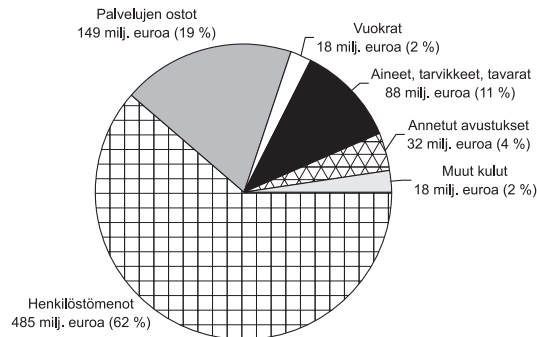
**Taulukko 39. Seurakuntien toimintatuotot ja toimintakulut milj. euroina
sekä muutosprosentit vuosina 2000–2003.**

	2000	2001	2002	2003
Toimintakulut	691	730	762	790
Muutos ed. vuodesta	6,5 %	5,6 %	4,4 %	3,7 %
Toimintatuotot	102	106	111	114
Muutos ed. vuodesta	5,2 %	3,9 %	4,7 %	2,7 %

Kuvio 41. Seurakuntien toimintatuotot vuonna 2003.

Kuvio 42. Seurakuntien toimintakulut vuonna 2003.

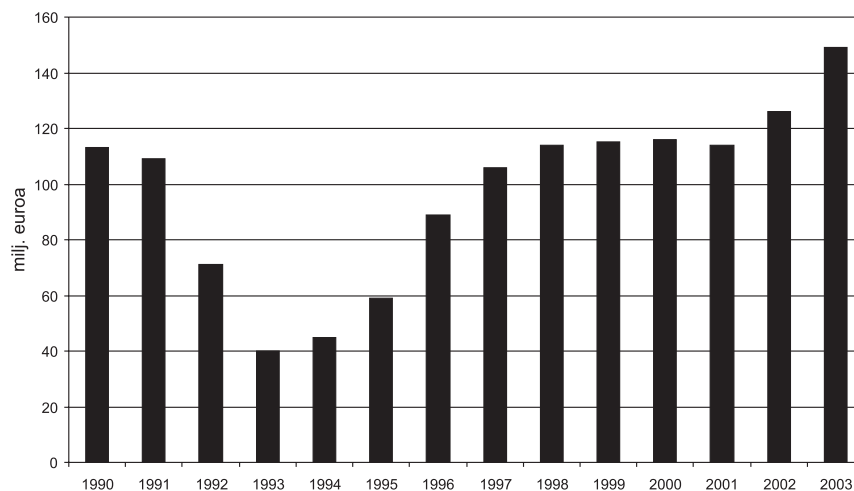

Investointimenot

Seurakunnat ovat lisänneet runsaasti investointejaan kuluneen kymmenen vuoden aikana. Tämä johtunee osittain siitä, että 1990-luvun alkupuolen laman johdosta seurakunnat vähensivät investointejaan ja tämä ”investointivajaus” on toteutettu viime vuosien aikana.

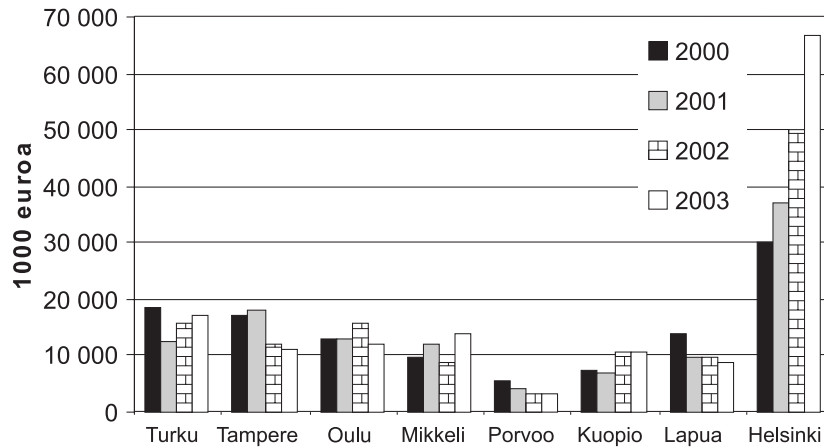
Kuvio 43. Seurakuntien investointien määrä vuosina 1990–2003.

Investointien määrällä tarkoitetaan tässä käyttöomaisuusinvestointien bruttomenoja vuosittain. Investoinnit kasvoivat kertomuskauden loppupuolella ja erityisesti Helsingin hiippakunnassa, jonka investointien osuus koko kirkon investoinneista nousi nelivuotiskauden aikana 26 %:sta 46 %:iin.

Vuoden 2003 aikana valmistuneista investoinneista uudisrakentamisen osuus oli noin 24 %, korjausrakentamisen osuus 33 %, hautaustoimen osuus 18 % ja maa- ja vesialueiden hankinnan osuus 12 %. Muiden investointien (mm. käyttöomaisuuteen kuuluvat osakkeet ja osuudet, koneet ja kalusto sekä urkujen hankinta) osuus oli noin 13 %.

Kuvio 44. Investointien määrä hiippakunnittain vuosina 2000–2003.

Taulukko 40. Investoinnit euroa/jäsen hiippakunnittain vuosina 1999 ja 2003.

Hiippakunta	1999	2003	Muutos 1999–2003 (%)
Turku	33	30	-9,1
Tampere	21	19	-6,3
Oulu	22	24	+6,1
Mikkeli	16	34	+100,9
Porvoo	66	25	-62,3
Kuopio	18	24	+26,1
Lapua	28	20	-29,5
Helsinki	28	62	+127,0
Koko kirkko	26	34	+30,0

Seurakuntien taloudellinen tilanne

Seurakuntien taloudellinen tilanne oli kertomuskaudella yleensä ottaen hyvä. Kassavarat riittivät menojen maksamiseen, ja taseeseen oli kertynyt varallisuutta edellisten vuosikymmenien aikana. Lainojen määrä oli pieni rahavaroihin ja varallisuuteen nähden. Vain muutama seurakunta maksoi juoksevia menojaan kassalainojen turvin. Kirkon vähätuloisimpien seurakuntien tilannetta selvästi paransivat kirkkohallituksen toiminta-avustukset, jotka samalla tasisivat taloudellista eriarvoisuutta rikkaiden ja köyhien seurakuntien välillä.

Seurakuntien taloudellista tilannetta arvioidaan tässä tekstissä tuloslaskelman, rahoituslaskelman ja taseen sekä niistä laskettavien tunnuslukujen perusteella.

Taulukko 41. Seurakuntien lyhennetty tuloslaskelma vuosilta 2000–2003 miljoonina euroina.

	2000	2001	2002	2003
Toimintatuotot	102	106	111	114
Toimintakulut	-691	-730	-762	-790
Toimintakate	-589	-624	-651	-676
Verotulot	716	781	826	800
Verotuskulut	-14	-15	-16	-16
Keskusrahastomaksut	-41	-41	-47	-43
Toiminta-avustukset kirkon keskusrahastolta	7	8	8	9
Rahoitustuotot	48	36	34	38
Rahoituskulut	-17	-17	-28	-6
Vuosikate	109	129	126	106
Poistot ja arvonalennukset	-44	-47	-48	-55
Satunnaiset erät	13	8	10	24
Tilikauden tulos	78	90	88	74
Poistoeron lisäys tai vähennys	-7	-5	-12	-19
Tilinpäätössiirrot	-33	-39	6	3
Tilikauden yli-/alijäämä	38	46	82	58

Seurakuntien tuloslaskelmassa vuosikatteeseen lasketaan mukaan toiminnan tulot ja -kulut, verotulot, verotuskulut, keskusrahastomaksut, toiminta-avustukset keskusrahastolta sekä rahoitustuotot ja -kulut. Kassasta lähtevinä erinä vuosikatteen ulkopuolelle jäävät investoinneista aiheutuvat menot, lainanlyhennykset sekä satunnaiset erät. Seurakuntien vuosikate oli kertomuskaudella vuosittain 24–29 euroa jäsentä kohti. Vuosina 2001 ja 2002 vuosikate jäsentä kohti oli muita vuosia suurempi, koska silloin saatiin normaalia enemmän verotilityksiä aikaisemmilta vuosilta.

Taulukko 42. Vuosikate jäsentä kohti hiippakunnittain vuosina 2000–2003.

Hiippakunta	2000	2001	2002	2003
Turku	29	29	39	32
Tampere	21	20	27	21
Oulu	17	36	41	28
Mikkeli	9	17	29	19
Porvoo	13	15	31	20
Kuopio	5	17	23	13
Lapua	18	25	32	19
Helsinki	50	47	18	29
Koko kirkko	25	29	29	24

Kirkon keskusrahaston uudistetun avustusjärjestelmän vaikutukset näkyvät Mikkelin ja Kuopion hiippakuntien luvuissa. Niissä vuosikate jäsentä kohti nousi kertomuskaudella selvästi lähemmäksi muiden hiippakuntien vastaavia lukuja. Helsingin hiippakunnan alueella vuosikate jäsentä kohti pieneni nelivuotiskaudella huomattavasti. Tähän vaikuttavia tekijöitä olivat toimintamenojen nopea kasvu, yhteisöverotilitysten pienentyminen ja sijoitusten arvonalentumiset.

Seurakuntien yhteenlaskettu vuosikate oli nelivuotiskaudella yli kaksinkertainen poistoihin nähden. Tämä antaa liian myönteisen kuvan tilikauden tuloksista, koska poistojen määrä oli kertomuskaudella alhainen investointeihin nähden. Seurakunnissa suuret positiiviset tilikauden tulokset eivät tarkoita sitä, että vastaava määrä rahaa olisi jäänyt käyttämättä tulevien vuosien hyväksi. Poistojen osuus investointien omahankintamenoista oli kertomuskaudella noin 40 %. Vuosikatteen tarpeeksi on määritelty pidemmän ajanjakson aikana investointien omahankintamenojen ja lainanlyhennysten summa.

Taulukko 43. Vuosikatteen riittävyys investointien omahankintamenoihin ja lainanlyhennyksiin hiippakunnittain vuosina 2000–2003.

Hiippakunta	2000	2001	2002	2003
Turku	93 %	119 %	142 %	104 %
Tampere	77 %	73 %	133 %	107 %
Oulu	69 %	156 %	147 %	116 %
Mikkeli	44 %	66 %	144 %	55 %
Porvoo	38 %	65 %	188 %	76 %
Kuopio	33 %	113 %	105 %	48 %
Lapua	60 %	115 %	152 %	103 %
Helsinki	176 %	134 %	37 %	44 %
Koko kirkko	94 %	113 %	99 %	70 %

Mikkelin, Porvoon ja Kuopion hiippakuntien seurakunnat eivät pystyneet nelivuotiskaudella rahoittamaan tulorahoituksellaan investointien omahankintamenoja ja lainanlyhennyksiä. Helsingin hiippakunnan alueella investointimenot ovat kasvaneet runsaasti vuosi vuodelta, kun samaan aikaan vuosikate on pienentynyt. Myös koko kirkossa em. menot yhteensä olivat kertomuskaudella hieman vuosikatteita suuremmat.

Tilikauden tulokseen vaikuttavat poistojen lisäksi satunnaiset erät. Satunnaisia tuottoja tai kuluja voivat olla seurakunnan tavanomaisesta toiminnasta poikkeavat, kertaluonteiset ja määrältään huomattavat erät seurakunnan koko huomioon ottaen. Tällaisia satunnaisia tuottoja tai kuluja kertyy seurakunnille lähinnä kiinteistömyyntien yhteydessä. Kun myyntihinta on tasearvoa suurempi, erotus merkitään tuloslaskelmaan satunnaisesti tuotoksi.

Taulukko 44. Satunnaiset tuotot ja kulut miljoonina euroina vuosina 2000–2003.

	2000	2001	2002	2003
Satunnaiset tuotot	14,4	8,7	11,8	27,4
Satunnaiset kulut	-1,1	-0,9	-1,6	-3,8

Taulukko 45. Vuosina 2000–2003 niiden seurakuntatalouksien määrä, joilla oli negatiivinen vuosikate ja alijäämäinen tilikauden tulos sekä alijäämäisten tilikauden tulosten yhteismäärä.

	2000	2001	2002	2003
Seurakuntia, joilla negatiivinen vuosikate	114	71	32	51
Seurakuntia, joilla negatiivinen tilikauden tulos	195	120	78	112
Alijäämäisten tulosten yhteismäärä	11,6 milj. euroa	5,3 milj. euroa	4,6 milj. euroa	5,9 milj. euroa

Alijäämän määrän pienentyminen ja alijäämäisten seurakuntatalouksien määrän huomattava vähentyminen vuodesta 2000 alkaen osoittaa, että seurakunnat saivat aikaisempaa paremmin menonsa ja tulonsa tasapainoon. Kirkkohallituksen päivitetty toiminta-avustusten jakoperusteet vaikuttivat asiaan huomattavasti. Vuoden 2000 huono tulos aiheutui osittain siitä, että veroennakkoja tilitettiin seurakunnille liian vähän.

Vuoden 2003 lopussa oli 35 seurakuntataloutta, joilla on kirkkojärjestyksen 15:1,3 mukainen velvollisuus päättää, miten taseeseen kertyneet tilikauden alijäämät katetaan. Taseen osoittamien alijäämien määrä em. seurakuntatalouksissa oli yhteensä 1,3 miljoonaa euroa, mikä oli 6 % kyseisten seurakuntien toimintakuluista vuonna 2003. Suurimmat suhdeluvut olivat Uukuniemen seurakunnassa, 67,6 %, Ruotsinpyhtäällä, 34,3 % ja Kökarissa, 29,7 %.

Tilinpäätössiirtojen määrä on oleellisesti pienentynyt vuosina 2002 ja 2003. Pääasiallisesti tämä johtuu siitä, että seurakunnat ovat purkaneet hallinnollisen kirjanpidon aikaisia rahastoja.

Seurakuntien rahoituslaskelmasta voidaan todeta, että seurakuntien vuosikate riitti lähestulkoon investointien omahankintamenoihin kertomuskaudella. Omahankintamenoilla tarkoitetaan investointimenoja vähennettyinä kirkon keskusrahaston taikka esim. EU:n myöntämällä rahoitusavustuksilla. Vuosina 2001 ja 2002 vuosikate riitti hyvin em. menoihin, mutta vuonna 2003 investointien omahankintamenoista vain 73 % pystyttiin rahoittamaan tulorahoituksella eli vuosikatteen avulla.

Seurakuntien kassavarallisuus oli edelleen hyvä. Seurakuntien kassavaroilla 31.12.2003 olisi pystytty maksamaan 262 päivän kassasta maksut eli lähes yhdeksän kuukauden menot. Kassavaroilla tarkoitetaan likvidien varojen lisäksi vaihtuvien vastaavien rahoitusarvopapereita. Vain muutama seurakunta eli kassakriisissä, jossa juoksevia menoja maksettiin kassalainoilla. Seurakuntien lainamäärä kasvoi vuoden 2003 aikana 16,3 miljoonaa euroa ja kassavarat vähenivät yhteensä 1,4 miljoonaa euroa.

Tulorahoitus riitti hyvin lainojen hoitoon. Lainanhoitokate oli vuoden 2003 lopussa noin 14, mikä kertoo sen, että vuosikate riitti lainanlyhennyksiin ja korkomenoihin neljätoistakertaisesti. Seurakunnat eivät ottaneet kertomusaikana lisälainaa vieraan pääoman hoitomenoihin. Lainanhoitokate heikkeni hieman edellisistä vuosista.

Taulukko 46. Seurakuntien lyhennetty tase vuosilta 2000–2003 miljoonina euroina.

	2000	2001	2002	2003
Vastaavaa				
Pysyvät vastaavat	1 371	1 430	1 513	1 600
Toimeksiantojen varat	199	208	209	228
Vaihtuvat vastaavat	690	720	736	733
Yhteensä	2 260	2 358	2 458	2 561
Vastattavaa				
Oma pääoma	1 845	1 924	1 997	2 059
Poistoero ja vapaaehtoiset varaukset	66	77	94	108
Pakolliset varaukset	0	0	3	3
Toimeksiantojen pääomat	211	221	224	236
Vieras pääoma	137	136	140	155
Yhteensä	2 260	2 358	2 458	2 561

Seurakuntien tase vahvistui kertomuskauden aikana. Käyttöomaisuus ja muut pitkäaikaiset sijoitukset sekä vaihtuvien vastaavien varat yhdessä kasvoivat kertomuskauden aikana 19 %. Oma pääoma vahvistui neljän vuoden aikana 17 %. Myös vieraan

pääoman osuus ja siitä korollisten lainojen osuus kasvoi, mutta näiden lukujen osuus on pienehkö taseen muihin lukuihin nähden.

Seurakuntien taseista voidaan todeta, että seurakuntien omavaraisuusaste oli erittäin hyvä. Se oli koko kertomuskauden ajan noin 93 %, mikä kertoo oman pääoman vahvasta osuudesta vieraaseen pääomaan verrattuna. Seurakuntien omavaraisuusastetta laskettaessa laskelman ulkopuolelle jätetään toimeksiantojen (mm. hautainhoitosopimusten) pääomat.

Vuoden 2003 tilinpäätöksen yhteydessä seurakunnat laskivat hautainhoitosopimusten jäljellä olevan vastuumäärän ja vertasivat jäljellä olevaa vastuumäärää sitä varten oleviin rahavaroihin. Valtaosassa seurakuntia varat näyttivät riittävän pitkienkin hoitosopimusten kattamiseen.

Rahoitusvarallisuuden määrässä eli rahojen ja vieraan pääoman erotuksessa ei tapahtunut oleellista muutosta vuosien 2001–2003 aikana. Vaikka vuoden 2003 aikana verotulot laskivat ja samaan aikaan sekä toiminta- että investointimenot kasvoivat, rahoitusvarallisuus jäsentä kohti heikkeni koko kirkossa vain neljä euroa jäsentä kohti edelliseen vuoteen verrattuna. Suurin selittäjä tähän on se, että seurakunnat saivat vuonna 2003 satunnaisia tuottoja 23 miljoonaa euroa. Toinen selittäjä on se, että seurakunnat ovat taseessa siirtäneet pysyviä vastaavista vaihtuvien vastaavien rahoitusomaisuuteen sellaista sijoitettua rahoitusomaisuutta, jonka tavoitteena on tuotto. Pysyvien vastaavien sijoituksiin kirjataan vain seurakunnan toiminnan mahdollistamiseksi hankitut käyttöomaisuusarvopaperit ja muut pitkäaikaiset sijoitukset.

Suhteellinen velkaantuneisuus oli pieni koko kirkossa. Suhteellinen velkaantuneisuus kertoo, kuinka paljon tilivuoden käyttötuloista tarvittaisiin vieraan pääoman takaisinmaksuun. Suhteellinen velkaantuneisuus on omavaraisuusastetta käyttökelpoisempi tunnusluku, koska käyttöomaisuuden ikä, käyttöomaisuuden arvostus tai valitut poistomenetelmät eivät vaikuta tunnuslukuun. Tunnusluku vuosilta 2000–2003 kertoo vähäisestä lainamäärästä käyttötuloihin nähden.

Vieraan pääoman osuus toimintatuottojen, verotulojen ja kirkon keskusrahaston myöntämien toiminta-avustusten summasta oli vain noin 15–16 %. Suhteellinen velkaantuneisuus ei juuri muuttunut neljän vuoden aikana.

Lainakanta eli korollisten lyhyt- ja pitkäaikaisten lainojen määrät pysyivät seurakunnissa pieninä. Lainakanta oli vuonna 2000 noin 7 euroa jäsentä kohti, kahtena seuraavana vuonna noin 8 euroa jäsentä kohti ja vuonna 2003 noin 10 euroa jäsentä kohti. Tampereen, Kuopion ja Lapuan hiippakuntien alueilla seurakunnilla oli vähiten korollista lainaa jäsentä kohti.

Taulukko 47. Seurakuntien taloudellista tilannetta kuvaavia tunnuslukuja vuosina 2000–2003.

	2000	2001	2002	2003
Kirkollisverotulot, e/jäsen	134	152	166	163
Osuus yhteisöveron tuotosta, e/jäsen	28	25	22	20
Verotulot yhteensä, e/jäsen	162	177	188	182
Toimintakulujen osuus verotuloista %	96,5	93,4	92,2	98,7
Toimintakulut e/jäsen	157	166	173	180
Investoinnit e/jäsen	26	26	29	34
Vuosikatteen osuus poistoista	246 %	277 %	263 %	204 %
Vuosikate, e/jäsen	25	29	29	24
Vuosikatteen riittävyys investointien omahankintamenoihin ja lainanlyhennyksiin	94%	113%	99%	70%
Investointien tulo-rahoitus	99 %	119 %	104 %	73 %
Kassavarojen riittävyys päivinä	277 pv	286 pv	273 pv	262pv
Lainanhoitokate	16,2	17,4	17,1	14,3
Omavaraisuusaste	92,8 %	93,1 %	93,2 %	93,3 %
Rahoitusvarallisuus, e/jäsen	122	131	136	132
Lainakanta, e/jäsen	7	8	8	10
Suhteellinen velkaantuneisuus	16,4 %	15,0 %	14,6 %	16,6 %

Kun kaikkien seurakuntien rahoitusvarallisuus (= rahavarat vähennettyinä vieraalla pääomalla) oli vuonna 2003 noin 132 euroa jäsentä kohti, lainakanta oli noin 10 euroa jäsentä kohti. Rahavarojen ja lainojen suhde pysyi nelivuotiskaudella suunnilleen ennallaan. Koska seurakuntien lainamäärä oli pieni, vuosikate oli lainanhoitomenoihin nähden moninkertainen.

Lainanhoitokate kertoo tulo-rahoituksen (=vuosikatteen) riittävydestä vieraan pääoman korkojen ja lainanlyhennysten maksuun. Seurakuntien lainanhoitokate 14,3 vuodelta 2003 kertoo,

että vuosikate oli 14,3-kertainen vieraan pääoman korkojen ja lainanlyhennysten summaan verrattuna.

10.3. Kirkon keskusrahaston talous

Kirkon keskusrahaston tehtävänä on toimia kirkon eläkelaitoksena, tasata seurakuntien välisiä tuloeroja sekä rahoittaa kirkon keskushallinnon ja hiippakuntien toiminta. Eläkerahasto muodostaa noin 75 %, avustukset 10 % ja muu toiminta 15 % keskusrahaston taloudesta.

Kirkon eläkelaitos

Kirkon eläkelaitosta on tarkastelujaksolla kehitetty määrätietoisesti tavoitteena eläkelaitos, joka toimii samojen periaatteiden mukaan kuin muutkin eläkelaitokset.

Kirkkohallitus asetti joulukuussa 1999 komitean selvittämään kirkon eläkejärjestelmän tulevaisuutta kirkolliskokouksen toukuussa 1999 tekemän päätöksen mukaisesti. Komitea sai työnsä päätökseen maaliskuussa 2001.

Komitean raportissa pohdittiin sitä, kannattaisiko uudet edunsaajat siirtää TEL-järjestelmään ja näin luopua asteittain kirkon omasta järjestelmästä. Komitea katsoi, että tämä aiheuttaisi enemmän uusia ongelmia kuin ratkaisisi vanhoja. Mikäli uudet kirkon työntekijät vakuutettaisiin TEL:ssä, 30–50 vuoden kuluttua olisi tilanne, jossa kirkon eläkejärjestelmässä olisi runsaasti eläkeläisiä, muttei lainkaan vakuutettuja, joiden palkoista eläkkeet rahoitetaan.

Komitea tutki myös mahdollisuutta ulottaa niin kutsuttu yhteistakuuperiaate kirkon eläkkeisiin. Yhteistakuujärjestelmässä muut eläkelaitokset vastaavat yhteisesti työeläkkeiden maksamisesta, jos jokin eläkelaitos on vaarassa tulla maksukyvyttömäksi. Komitean mielestä nykytilanteessa ei ole edellytyksiä kytkeä kirkon eläkejärjestelmää yhteistakuun piiriin. Sen sijaan tulee pyrkiä kasvattamaan kirkon eläkerahastoa. Mikäli rahasto olisi kooltaan 1,0–1,1 miljardia euroa, voisi myöhemmin avautua mahdollisuuksia kytkeä kirkon järjestelmä jonkin suuremman järjestelmän yhteistakuun piiriin.

Muissa eläkejärjestelmissä eläkerasitus ja maksuvelvollisuus kohdentuvat eli normaalia vanhuuseläkeikää aikaisemmin tapahtuvien eläkkeellesiirtymisten yhteydessä työnantajalle kohdistuu ylimääräinen kustannusrasitus. Näin työnantaja herää havaitsemaan varhaisen eläkkeellesiirtymisen taloudelliset vaikutukset. Tämän seurauksena on kasvanut kiinnostus työkykyä ylläpitävän toiminnan ja kuntoutuksen kehittämiseen. Toimikunta katsoi, että myös kirkon eläkejärjestelmässä on perusteltua ottaa käyttöön eläkerasituksen ja maksuvelvollisuuden nykyistä paremmin huomioon ottava tekniikka. Uusi järjestelmä käynnistyy vuoden 2005 alussa.

Komitea ehdotti, että kirkon eläkejärjestelmän valvonta rakennettaisiin samoille periaatteille kuin muissa julkisissa eläkejärjestelmissä. Käytännössä tämä merkitsisi kirkon eläkerahaston saattamista Vakuutusvalvontaviraston valvonnan piiriin. Valvonta käynnistyi vuoden 2003 alussa.

Tarkastelujakson alkupuolella päätettiin, että myös kirkon eläkelaitos menee mukaan koko Suomen työeläkejärjestelmässä vuoden 2004 alusta käyttöön otettavaan uudistukseen. Viimeistä eläkelaitosta koskevassa järjestelyssä kaikki eläkkeet maksaa ja eläkelaitoksen tehtäviä hoitaa vain se eläkelaitos, jonka järjestelmän eläketurvan piiriin eläkkeenhakija on viimeksi kuulunut (*Vilma-järjestelmä*). Tämä edellytti mm. erittäin laajaa palvelusuhderekisterin selvitystyötä, johon osaltaan osallistuivat kaikki seurakunnat.

Keväällä 2003 kirkkohallitus, Tietoenator Oyj ja Kela tekivät merkittävän yhteistoimintasopimuksen. Sen mukaan Kela sai käyttöönsä kirkon Kiela-eläketietojärjestelmän toimosuhde-eläkkeidensä käsittelemistä varten. Kiela-järjestelmä Vilma-muutokseen sovitettiin ja muokattiin Kelalle sopivaksi. Tavoitteena on jatkossakin yhteistoiminnassa ylläpitää ja kehittää järjestelmää. Seuraava mittavampi kehityshanke on vuonna 2005 voimaan tulevien eläkeuudistusten edellyttämien muutosten suunnittelu, joka käynnistettiin tarkastelujakson aikana.

Eläkerahaston tavoitteena on turvata eläkkeiden maksaminen ja tasata seurakuntien eläkemaksun kehitystä myös suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle. Eläkerahastoa ei ole kiinnitetty yksilökohtaisiin eläkevastuisiin, vaan se toimii ns. puskurirahastona.

Eläkerahaston markkina-arvo oli vuoden 1999 lopussa 444 milj. euroa ja vuoden 2003 lopussa 489 milj. euroa. Kirkon laskennallinen eläkevastuu vuoden 2003 lopulla oli 2 786 milj. euroa, josta eläkerahasto kattaa 16,8 %.

Kirkon eläkerahaston sijoitustoimintaa johtaa ja valvoo eläkerahaston johtokunta. Kertomuskaudella sijoitusten neutraaliallokaatio oli seuraava:

Osakkeet	40 %
Pitkät korot	40 %
Kiinteistöt ja asunnot	15 %
Lyhyet korot	2 %
Muut	3 %

Eläkerahastossa osakkeiden osuus oli kohtuullisen suuri. Vuodet 2000–2002 olivat osakesijoittajan kannalta erittäin raskaat. Vasta vuonna 2003 osakemarkkinoiden kehitys oli nousujohteista kolmen peräkkäisen laskuvuoden jälkeen. Vuosina 2000–2002 eläkerahaston tuotto oli negatiivinen. Vuonna 2003 käyvin arvoin laskettu tuotto oli 9,9 %. Kertomuskaudella tuotto oli –1,7 %. Koko rahaston historian aikana vuosina 1991–2003 sijoitustoiminnan kumulatiivinen vuosituotto käyvin arvoin vuosina on ollut noin 8,4 %.

Johtokunta päätti vuonna 2002 muuttaa rahaston salkkurakennetta niin, että entisistä allokaatiomandaateista siirryttiin omaisuusluokkakohtaisiin varainhoitosopimuksiin. Tarjouskilpailussa varainhoitajia arvioitiin mm. eettisten toimintaperiaatteiden, asiakaspalvelun, ehdotetun salkkurakenteen, kulujen ja tuloksellisuuden perusteella. Muutoksen jälkeen eläkerahastolla on viisi varainhoitajaa.

Syksyllä 2003 järjestettiin arkkipiispan johdolla eettisen sijoittamisen seminaari. Osallistujina oli eläkesijoittajia, palveluntarjoajia, kirkon edustajia ja muita asiasta kiinnostuneita tahoja. Tarkoituksena oli herättää ajatuksia ja löytää uusia keinoja eettisen sijoitustoiminnan toteuttamiseksi ja kehittämiseksi. Lisäksi tarkoituksena oli viedä julkista keskustelua eteenpäin ja tuoda eri alojen edustajia pohtimaan eettisen sijoittamisen käytännön ongelmia.

Avustusjärjestelmän kehittäminen ja rahoittaminen

Kirkon keskusrahaston avustusjärjestelmän rahoittaminen ja kehittäminen on ollut tärkeä painopistealue vuodesta 2000 alkaen. Tampereen yliopiston kunnallistieteiden laitoksen laatiman tutkimuksen mukaan (2001) seurakuntien taloudellinen tilanne oli kahtena tutkimusvuotena (1999–2000) heikentynyt huomattavasti. Niinpä avustuksiin varattua vuosittaista määrärahaa korotettiin. Edelleen tutkimus osoitti, että keskusrahaston avustusten osumatarkkuus ei ollut paras mahdollinen: toisaalta osa seurakunnista sai tukea vaikka ei taloudellisten mittareiden mukaan olisi sitä lainkaan tarvinnut, toisaalta osa seurakunnista jäi tukijärjestelmän ulkopuolelle, vaikka avustuksen tarve oli mittareiden mukaan ilmeinen. Niinpä avustusten kohdentumiseen ryhdyttiin kiinnittämään aiempaa enemmän huomiota.

Vuodesta 2002 alkaen kirkon keskusrahasto ryhtyi keräämään yhteisöveron perusteella määrättävän lisämaksun progressiivisesti (KL 22 luku 8 § 3 kohta). Kaikki seurakuntataloudet maksavat 12 %:n tasamaksun. Tämän lisäksi noin 60 seurakuntataloutta maksaa progressiivista osuutta, yhteisöverotulojensa mukaan riippuen 15–20 %. Vuonna 2003 lisämaksu tuotti yhteensä noin 15 milj. euroa, josta 4,6 milj. euroa kerättiin progressiolla ja 10,4 milj. euroa tasamaksusuudella. Järjestelmää luotaessa ajateltiin, että avustusjärjestelmään tulevan määrärahan lisäys katetaan progressiivisella maksusuudella.

Järjestelmää suunniteltaessa ymmärrettiin, että avustusten rahoittaminen progressiivisella lisämaksulla on kuitenkin vain väliaikainen ratkaisu. Ongelmana on rahoitusmallin riippuvuus suhdannevaihteluista. Taantumana aikana lisämaksun tuotto vähenee voimakkaasti, jolloin avustusjärjestelmän rahoittaminen vaikeutuu. Kertomuskaudella oli nähtävissä tämän uhkan realisoituminen ja lisämaksun tuoton väheneminen, koska progressiivisen lisämaksun suurimpien rahoittajien, Helsingin ja Espoon seurakuntayhtymien, taloudellinen tilanne heikentyi keskimääräistä enemmän.

Kirkkohallituksen täysistunto linjasi helmikuussa 2002 avustusjärjestelmän kehittämissuunnan seuraavasti: Harkinnanvarainen avustus on tarkoitettu tilapäiseen apuun, jota on mahdollista saada

kolmena peräkkäisenä vuotena, jollei pitempää ajanjaksoa katsota tarkoituksenmukaiseksi seurakunnan erityisten olosuhteiden vuoksi. Kehittämisasiavustus ja verotulojen täydennys ovat pääavustusmuodot. Avustuksiin on varattu vuositasonalla noin 15 milj. euroa.

Verotulojen täydennys on laskennallinen avustus, jota kirkkohallitus voi kuitenkin tarvittaessa seurakuntakohtaisesti alentaa. Seurakuntien laskentajärjestelmän uudistuttua kirkkohallituksella on mahdollisuus täsmällisemmin kohdistaa verotulojen täydennykset avustusta tarvitseville seurakunnille ja vastaavasti alentaa täydennystä niiltä seurakunnilta, jotka eivät taloustilastojen mukaan ole avustuksen tarpeessa. Ei ole todennäköistä, että käytäntö muuttuisi tältä osin tulevaisuudessakaan, koska on erittäin tärkeää saada täydennykset kohdistumaan ”oikeisiin” seurakuntiin. Avustusjärjestelmän vaikuttavuutta tutkittaessa on käynyt ilmi, että täsmäjako on ohjannut kehitystä toivottuun suuntaan. Negatiivisen tuloksen tehneiden seurakuntien määrä väheni kertomuskaudella selvästi.

Kehittämisasiavustuksella tuetaan sekä yhteistoimintaa että seurakuntien yhdistymisiä. Tukea myönnetään kahden tai useamman seurakunnan yhteistyötä lisääviin uudistuksiin ja projekteihin, joilla tähdätään pysyviin kustannussäästöihin. Taloudellisen yhteistyön kehittämishankkeet voivat tapahtua seutukunta-, maakunta-, rovastikunta- tai hiippakuntatasolla. Myös yhteistyö muiden tahojen (esim. kunta) kanssa on mahdollista.

Avustuksilla tuettiin kertomuskaudella myös alueellisia selvityshankkeita, joissa kartoitetaan seurakuntien halukkuutta yhteistoimintaan. Tällaisia hankkeita käynnistettiin Lahden alueella, Mikkelin tuomiorovastikunnassa, Iisalmen, Kotkan ja Kajaanin rovastikunnissa sekä Porvoon hiippakunnassa.

Laskennallista yhdistymisasiavustusta maksetaan kaikissa seurakuntajaon muutoksissa, jotka vähentävät seurakuntien lukumäärää. Seurakuntien lukumäärä vähenee, kun seurakunta yhdistetään toisen tai toisten seurakuntien kanssa tai kun seurakunnan alue jaetaan muiden seurakuntien kesken.

Avustusta myönnetään vain muodostettaessa yksittäisseurakuntia. Seurakuntayhtymän muodostamista tuetaan, mikäli tähän on erityisiä perusteita, kuten kielellinen peruste.

Muu keskusrahaston rahoittama toiminta

Kirkon yhteisen toiminnan (ent. kirkon keskushallinto) nettomenot kasvoivat kertomuskaudella noin 11 %. Hiippakunnallisen toiminnan nettomenot kasvoivat kertomuskaudella yhteensä 20 %. Menoja kasvattivat rippikoulu-uudistukseen liittyvän koulutustoiminnan järjestäminen sekä suunnitelmallinen yhden hiippakuntasihteerin viran lisääminen kuhunkin tuomiokapitulin. Virkojen lisäykset jaksottuivat osin tälle tarkastelukaudelle. Edelleen tuomiokapituleille varattiin määrärahaa alueellisten yhteistyökonsulttien palkkaamiseen.

- » Seurakuntakohtaiset ja alueelliset erot taloudellisissa voimavaroissa ovat huomattavat. Kun työpaikat keskittyvät isoihin taajamiin, muualla väestö vähenee ja vanhenee ja sen vuoksi tulotaso alenee. Tämä kehitys näkyy suoraan seurakuntien verotulotilastoissa. Lähivuosien aikana monet vähävaraiset seurakunnat joutuvat tekemään toimenpideohjelmiä alijäämän kattamiseksi. Koko kirkolla on vielä mahdollisuuksia tukea taloudellisissa vaikeuksissa olevia seurakuntia, jotta siellä löydettäisiin heille parhaiten soveltuvat ratkaisut menojen saamiseksi tulojen tasolle. Avustuksilla voidaan myös ohjata seurakuntia yhdistymään tai yhteistoimintaan.
- » Kirkon ja seurakuntien on otettava vakavasti huomioon mahdollisuus, että tulojen määrä jostakin syystä oleellisesti pienenee. Tilanteeseen sopeutumista helpottaa, jos sen varalle on laadittu alustavia suunnitelmia.
- » Kirkon eläkelaitoksen tulevaisuus on ratkaistava seuraavalla nelivuotis-kaudella. Mikäli kirkon jäsenmäärä kääntyisi huomattavaan laskuun, koko kirkon eläkejärjestelmän rahoittaminen tulevaisuudessa saattaisi vaarantua, koska kirkon työntekijämäärä kääntyisi laskuun. Vaihtoehtoisia ratkaisumalleja on ainakin kolme: 1) Jatketaan kuten nyt. Tämän vaihtoehdon valinnan seuraukset selviäisivät vasta tulevaisuudessa. 2) Pyritään linkittäytymään TEL:n yhteistakuujärjestelmään peruseläketurvan osalta. Tämä edellyttäisi, että kirkon eläkerahasto olisi lähes kaksi kertaa nykyisen suuruinen. 3) Suljetaan kirkon eläkerahasto ja vakuutetaan kaikki uudet työntekijät TEL:iin. Tämän vaihtoehdon mukaisesti kirkon eläkelaitos ajettaisiin alas noin 70 vuoden kuluessa. Tämän vaihtoehdon haasteena on, kuinka rahoitettaisiin eläkerahastosta ulos maksettavat eläkkeet, jos eläkerahastossa ei olisi enää eläkevakuutettuja, vaan ainoastaan eläkeläisiä.

11. Henkilöstö, koulutus ja luottamushenkilöt

- Kirkon henkilöstömäärä kasvoi nelivuotiskaudella. Henkilöstön määrällä mitattuna kasvua oli 11 %, vuosityövoimalla mitattuna 7 %. Erityisesti papiston määrä kasvoi.
- Huoli kirkon työntekijöiden virkaan sitoutumisesta nousi monin tavoin esiin kertomuskaudella. Erityisesti nuorten työntekijöiden sitoutumisessa kirkkoon työnantajana on parantamisen varaa. Parhaiten työhönsä ja kirkkoon ovat sitoutuneita kirkkoherrat ja diakoniatyöntekijät.
- Kirkon virkarakenteen uudistuksesta tehtiin periaatelinjaukset vuonna 2003. Niiden mukaan uudistus koskee diakonian, nuorisotyönohjaajien ja kanttorien virkoja.
- Kirkon luottamuselimissä oli yli 30 000 jäsentä. Enemmistö luottamushenkilöistä koki toiminnan mielekkäänä.

11.1. Henkilöstön määrä

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon palveluksessa oli vuonna 2003 kaikkiaan 21 349 työntekijää (19 307 vuonna 1999). Kokonaisuudessaan henkilöstömäärä kasvoi kertomuskaudella 10,6 %. Vuosityövoimalla mitattuna kasvua oli 6,9 %. Vuosityövoimalla mitattuna työvoiman määrä oli 15 247 (14 264 vuonna 1999).

Henkilöstön määrä nousi jokaisena kertomuskauden vuotena ja palasi nelivuotiskaudella lamaa edeltävälle tasolle. Kirkon henkilöstömäärä on kokonaisuudessaan ollut pääosin tasaisessa kasvussa lukuun ottamatta 1990-luvun alun lama-aikaa, jolloin työntekijämäärä väheni vuoteen 1995 asti. Tämän jälkeen työntekijämäärä on ollut hitaassa kasvussa, ja vuoden 1995 notkelmasta työntekijämäärä on kasvanut vuoteen 2003 yhteensä 17 %.

Henkilöstömäärä on seurakuntien omien suunnitelmien pohjalta pysymässä seuraavina vuosina suhteellisen vakaana. 68 %:ssa seurakunnista henkilöstömäärän ennakoidaan pysyvän ennallaan seuraavan vuoden aikana. 8 % suunnittelee lisäävänsä henkilökuntaa, lisäksi 4 % pitää lisäystä todennäköisenä. Henkilökunnan vähentämissuunnitelmia on 4 %:ssa seurakunnista, ja lisäksi 13 %

pitää vähennystä todennäköisenä. Seurakuntayhtymistä henkilöstön lisäyssuunnitelmia on 14 %:ssa. Lisäksi 12 % pitää lisäystä todennäköisenä. Vähennyssuunnitelmia on vain 2 %:ssa seurakuntayhtymistä, ja todennäköisenä vähennystä pidetään 7 %:ssa. Lisäyssuunnitelmat ovat yleisiä erityisesti suurissa, yli 16 000 jäsenen seurakunnissa. Niistä 47 %:ssa suunnitellaan tai pidetään todennäköisenä henkilöstön lisäystä. Sen sijaan alle 4 000 jäsenen seurakunnista vastaavia suunnitelmia on vain 7 %:ssa. Lisäyssuunnitelmia on erityisesti papiston, diakoniatyöntekijöiden ja lapsityöntekijöiden määrään. Kun seurakunnilta ja yhtymiltä puolestaan kysytään, missä määrin eri työvoimasta on puutetta tai sitä on yli tarpeen, muodostuva kuva työvoiman riittävydestä on jossain määrin erilainen kuin kysyttäessä todellisia henkilöstön lisäyssuunnitelmia. Eniten vajausta koetaan olevan papiston määrässä. Lähes joka kolmannessa paikallisseurakunnassa ja yhtymässä koetaan, että papiston työvoima on liian vähäinen; alle 5 %:ssa sitä on yli tarpeen. Kirkkomuusikoista koetaan olevan seuraavaksi eniten vajausta. Joka neljännessä seurakunnassa ja yhtymässä kirkkomuusikkotyövoimaa koetaan olevan liian vähän ja vain 3 %:ssa yli tarpeen. Lisäpanosta kaivataan usein myös nuorisotyöhön. Yli tarpeen työvoimaa koetaan sen sijaan olevan useimmin hautausmaa-, hallinto- ja toimistotyössä.

Niiden seurakuntien määrä, joilla oli kuntien kanssa yhteistyötä virkojen ylläpidossa, kolminkertaistui kertomuskaudella. Kaikkiaan 89:ssä seurakunnassa ja seitsemässä yhtymässä oli yhteisiä virkoja kunnan kanssa, yhteensä 187 työntekijää. Lähes kaikki yhteiset virat olivat alle 8 000 asukkaan seurakunnissa, enemmistö alle 4 000 asukkaan seurakunnissa. Joka kolmas seurakunta oli palkannut vuonna 2003 työllistettyjä. Seurakuntien ja yhtymien palveluksessa oli vuonna 2003 kaikkiaan 590 työllistettyä, eniten niin ikään pienissä seurakunnissa. Yhdyskuntapalvelua suorittavia oli seurakunnissa ja yhtymissä kaikkiaan 151 henkeä. Siviilipalvelusta suorittavia seurakunnissa ja yhtymissä oli yhteensä 38 henkilöä. Oppisopimuskoulutettavia tai työssä oppijoita oli seurakuntien ja yhtymien palveluksessa yhteensä 260 henkeä.

11.2. Henkilöstörakenne

Kirkon palveluksessa vuonna 2003 olleista 21 349 henkilöstä 47 % oli viranhaltijoita ja 53 % työsuhteisista. Työntekijöistä 45 % (9 510 henkilöä) toimi seurakuntatyössä. Seurakuntatyöntekijöiden osuus kaikista työntekijöistä kasvoi kertomuskaudella lähes kaksi prosenttiyksikköä, mikä osoittaa työvoiman kasvaneen ennen kaikkea seurakuntatyössä eikä niinkään muussa työssä. Vuosityövoimalla mitattuna seurakuntatyön osuus oli 51 % (49 % vuonna 1999).

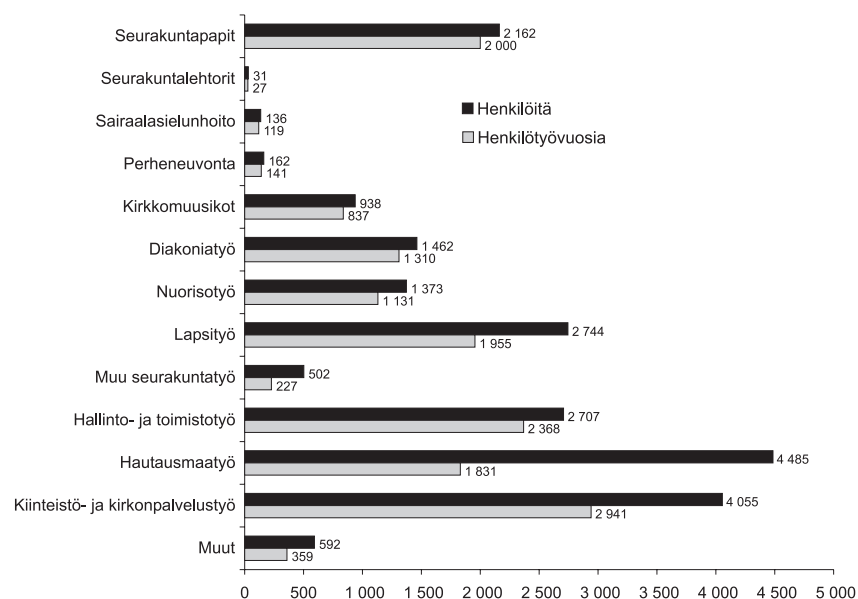
Teologisen työvoiman (seurakuntapapisto, lehtorit, sairaalasielunhoito, perheneuvonta) osuus työntekijämäärästä oli 12 % (vuosityövoimalla mitattuna 15 %). Lapsityön osuus oli 13 % sekä työntekijämäärällä että vuosityövoimalla mitattuna. Kirkkomuusikoiden osuus työntekijöistä oli 4 % (vuosityövoimasta 5 %), diakoniatyön osuus 7 % työntekijöistä (9 % vuosityövoimasta), nuorisotyön osuus työntekijöistä 6 % ja 7 % vuosityövoimasta. Muun seurakuntatyön osuus oli 2 % työntekijöistä, mutta vain 1 % vuosityövoimasta.

Verrattuna muihin kirkkoihin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon työvoimasta suhteellisen suuri osuus työskentelee muissa kuin hengellisen työn tehtävissä. Tämä johtuu osittain siitä, että kirkolla on Suomessa myös lakisääteisiä yhteiskunnallisia tehtäviä kuten hautausmaiden ylläpitäminen. Kirkolla on myös runsaasti kiinteistöjä ja siten paljon kiinteistöhenkilökuntaa. Vuosityövoimalla mitattuna muissa tehtävissä työskentelee 49 % työvoimasta. Hallinto- ja toimistotyössä toimi 16 % vuosityövoimasta, hautausmaatyössä 12 %, kiinteistö- ja kirkonpalvelutyössä 19 % ja muussa työssä 2 %.

Henkilöstön lukumäärällä (eikä vuosityövoimalla) tarkasteltaessa muussa kuin seurakuntatyössä työskentelevien osuus nousee 55 %:iin ja määräaikaisten työntekijöiden suuren määrän vuoksi erityisesti hautausmaatyössä työskentelevien osuus nousee 21 %:iin. Hautausmaatyöntekijöistä kaikkiaan 85 % oli määräaikaisia. Myös nuorisotyössä määräaikaisia oli suhteellisen paljon (25 %). Teologisesta työvoimasta (seurakuntapapit, lehtorit, sairaalasielunhoito ja perheneuvonta) määräaikaisia oli kaikkein vähiten, yhteensä 13 %. Kaikkiaan vakinaisessa palvelussuhteessa

toimi 66 % kirkon henkilöstöstä, määräaikaisessa 34 %. Määräaikaisten osuus nousi hieman kertomuskaudella. Vuonna 1999 määräaikaisessa palvelussuhteessa toimi 33 %.

Kuvio 45. Kirkon henkilöstö tehtäväryhmittäin vuonna 2003.

Sekä vuosityövoimalla että henkilöstömäärällä mitattuna työntekijämäärä kasvoi kertomuskaudella lähes kaikilla työaloilla. Työntekijämäärä kasvoi kertomuskaudella erityisesti seurakuntatyössä, sen sijaan muussa työssä kasvu oli vähäisempää. Seurakuntatyön tekijämäärä kasvoi 15 %, hallintotyössä työskentelevien määrä kasvoi 12 %, hautausmaatyössä kasvua oli 4 % ja kiinteistö- ja kirkonpalvelutyössä 3 %. Vuosityövoimalla mitattuna hautausmaatyö väheni hieman (–2 %).

Seurakuntatyön työntekijäryhmistä määrällisesti suurinta kasvu oli seurakuntapapistossa, jonka määrä kasvoi kertomuskaudella 298 (+16 %). Suhteellisesti eniten kasvoi perheneuvonta, jossa työntekijämäärä kasvoi 23 % (+35 henkeä). Diakoniatyössä kasvua oli lähes yhtä paljon, +21 % (254 henkeä). Kirkkomuusikoiden määrä lisääntyi 11 % ja nuorisotyöntekijöiden 10 %. Lapsityön työntekijämäärä lisääntyi kertomuskaudella 12 %. Vuosityövoimalla mitattuna kasvua oli 10 %. Sairaalasielunhoidon työnte-

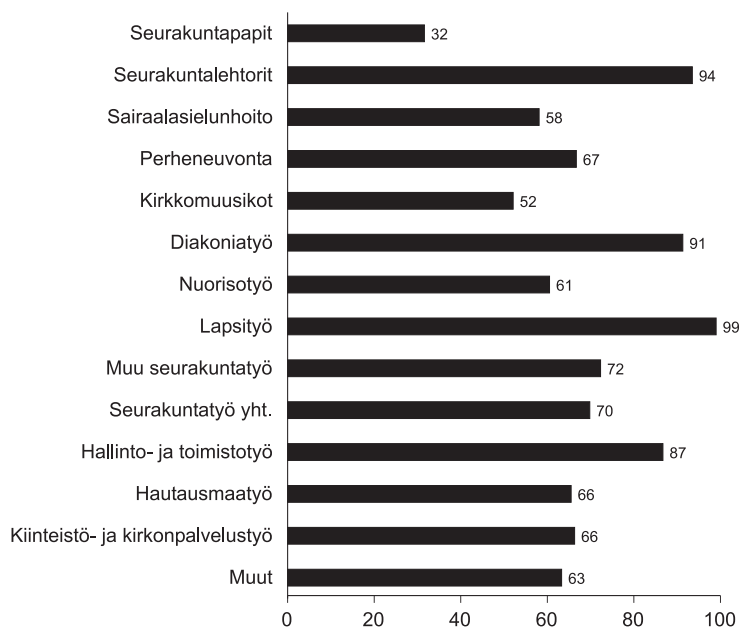
kijämäärä kasvoi 9 %. Seurakuntatyöntekijöistä ainoastaan lehtoreiden määrä väheni (–11 %, vähennystä 4 henkeä).

Sukupuolirakenne

Kirkon henkilöstö on naisvaltainen. Vuonna 2002 henkilöstöstä 70 % oli naisia, ja miehiä oli 30 %. Naisten osuus oli suurin lapsityössä, jossa toimivista 99 % oli naisia. Diakoniatyössä toimivista 91 % oli naisia. Seurakuntapapeista naisia oli 32 %. Naisten osuus seurakuntapapeista kasvoi kertomuskaudella seitsemän prosenttiyksikköä (25 % vuonna 1999). Seurakunnassa pappina työskentelevien naisten suhteellinen osuus tulee teologian opiskelijoiden naisvaltaisuuden myötä tulevaisuudessa edelleen kasvamaan. Nuorten, alle 35-vuotiaiden pappien keskuudessa naisia ja miehiä oli vuonna 2003 yhtä paljon. 35–49-vuotiaista (1954–1968 syntyneistä) papeista 35 % oli naisia. Sen sijaan ennen vuotta 1954 syntyneistä (vähintään 50-vuotiaista vuonna 2003) seurakuntapapeista naisia oli vain 23 %. Nämä valtaosaltaan vuoteen 2018 mennessä eläkkeelle jäävät papit (noin tuhat pappia) tulevat korvautumaan puolestaan oletettavasti vähintään noin 60-prosenttisesti naispuolisilla papeilla. Vuosina 1999–2003 teologian opinnot aloittaneista 66 % oli naisia. Tämä antaisi viitteitä siitä, että noin vuonna 2020 joka toinen seurakunnassa työskentelevä pappi on nainen.

Papit itse arvioivat papiston naisistumisella olleen lähinnä myönteisiä vaikutuksia. *Papisto 2002 – Pappisliiton jäsenkysely*-tutkimuksen mukaan myönteisimmin naisistumisen oli koettu vaikuttaneen yhteyksiin seurakuntalaisten kanssa. Papeista 77 % koki naisistumisen vaikuttaneen yhteyksiin myönteisesti ja vain 3 % kielteisesti. Yli puolet papeista oli myös sitä mieltä, että naisistuminen oli vaikuttanut myönteisesti muun muassa seurakunnan julkisuuskuvaan, suomalaisten pappiskuvaan, kirkon suvaitsevaisuuteen ja seurakunnan työilmapiiriin. Sen sijaan kielteisimmäksi arvioitiin papiston naisistumisen vaikutus papiston palkkauskehitykseen.

Kuvio 46. Naisten osuus kirkon henkilöstöstä tehtäväryhmittäin 2003.

Palkkaus

Kirkon kaikkien kokoaikaisten viranhaltijoiden keskipalkka vuonna 2003 oli 2 020 euroa (1 849 euroa vuonna 1999). Keskipalkka nousi kertomuskaudella 9,2 %. Miesten keskiansio oli 2 321 euroa ja naisten 1 819 euroa. Miesten ja naisten palkkojen ero johtuu miesten ja naisten erilaisesta suhteellisesta osuudesta eri tehtävistä.

Keskimääräinen kokonaisansio vuonna 2003 täyttä työtuntia tekevällä diakonianviranhaltijalla noin 1 680 euroa, nuorisotyönohjaajalla 1 660 euroa, kanttorilla 2 000 euroa, kanslistilla 1 590 euroa, talouspäälliköllä 2 230 euroa, puutarhurilla 1 950 euroa, emännällä 1 620 euroa ja seurakuntamestarilla 1 670 euroa. Kirkkoherran keskipalkka oli 3 250 euroa, kappalaisen 2 540 euroa ja seurakuntapastorin 2 250 euroa.

Tilastokeskuksen ja kirkon pääsopijaosapuolten yhteishankkeena laadittiin vuosina 2001–2002 kirkon alan palkkatasoselvitys (ns. *Kirpas*), jossa selvitettiin kirkon alan palkkatasoa suhteessa muuhun yhteiskunnan palkkatasoon. Selvityksen perusteella

kirkon palkat ovat koko aineiston tasolla 9 % alhaisemmat kuin vastaavissa ammateissa yleisillä työmarkkinoilla toimivilla. Muissa kuin vastaavissa ammateissa toimivilla palkkaero on 11,5 % yleisten työmarkkinoiden hyväksi. Keskimäärin palkkaero kirkon alan ja yleisten työmarkkinoiden välillä kasvaa koulutustason ja ammattitason kasvaessa. Yleisesti ottaen palkkaero kasvoi palkkatason noustessa. Työntekijät myös itse kokevat palkkauksen yleisesti epäoikeudenmukaisesti. Kirkon alan työolobarometrin mukaan 60 % kirkon työntekijöistä katsoi palkan olevan epäoikeudenmukainen verrattuna muihin aloihin.

Palkkausjärjestelmän kehittämisesä oli kertomuskaudella painopiste paikallisen toimivallan asteittain etenevässä laajenemisessa. Tämä palkkahallinnon siirtyminen keskustasolta yhä enemmän paikallistasolle asettaa seurakuntatyönantajan roolin entistä haasteellisemmaksi ja vastuullisemmaksi. Kertomuskauden päättyessä lähes kaksi kolmasosaa kirkon palveluksessa olevasta henkilöstöstä oli sellaisen järjestelmän piirissä, jossa seurakunta tai seurakuntayhtymä voi omalla päätöksellään virka- ja työehtosopimuksessa asetetuissa rajoissa tarkistaa viranhaltijan tai työntekijän henkilökohtaista palkkaluokkaa. Järjestelmän piirissä olevissa seurakunnissa paikallisen toimivallan piirissä olivat kaikki hinnoitteluryhmiin kuuluvat viranhaltijat kirkkoherraa ja talouspäällikköä lukuun ottamatta. Palkantarkistus voidaan tällöin tehdä virkaan tai tehtävään sovellettavan hinnoitteluryhmän palkkaluokkien asteikon rajoissa. Vuonna 2003 tarkistuksen sai noin 7 % niiden seurakuntien viranhaltijoista ja työntekijöistä, joissa sopimusta toteutettiin.

Ikärakenne ja eläkkeelle jääminen

Kirkon palveluksessa vakinaisessa palvelussuhteessa olevan henkilöstön keski-ikä on varsin korkea. Vuonna 2003 keski-ikä oli 47,8 vuotta (vuonna 1999 se oli 46,1). Suurten ikäluokkien eläkkeellelähden ja uusien rekrytointien myötä kirkko kohtaa uuden haasteen työyhteisöjen ikärakenteen polarisoitumisen myötä. Oletettavaa on, että vajaan kymmenen vuoden päästä kirkossa on töissä paljon nuoria ja vastapalkattuja työntekijöitä ja vastaavasti edelleen paljon eläkeikää lähestyviä työntekijöitä. Sen sijaan

neljänkymmenen molemmin puolin olevien – laman aikana kirkon virkaan valmistuneiden – työntekijöiden osuus on todennäköisesti matala. Tällaiset ikärakenteeltaan polarisoituneet työyhteisöt asettavat melkoisen haasteen työyhteisöjen johtamiselle ja työn organisoinnille.

Suurten ikäluokkien eläkkeelle jäämisen myötä kirkko joutuu aiempaa suurempaan kilpailutilanteeseen työvoimasta. Työmarkkinoille astuvat ikäluokat ovat kokonaisuudessaan jossain määrin eläkkeelle siirtyviä pienempiä. Vuonna 2002 kaikista suomalaisista 55–59-vuotiaita oli noin 364 000 ja 50–54-vuotiaita 414 000. Vastaavasti 25–29-vuotiaita oli noin 319 000 ja 20–24-vuotiaita 327 000. Rekrytointihaastetta ei helpota se, että kirkollisilla koulutusaloilla opiskelevien kiinnostus kirkon virkaa kohtaan ei ole paras mahdollinen.

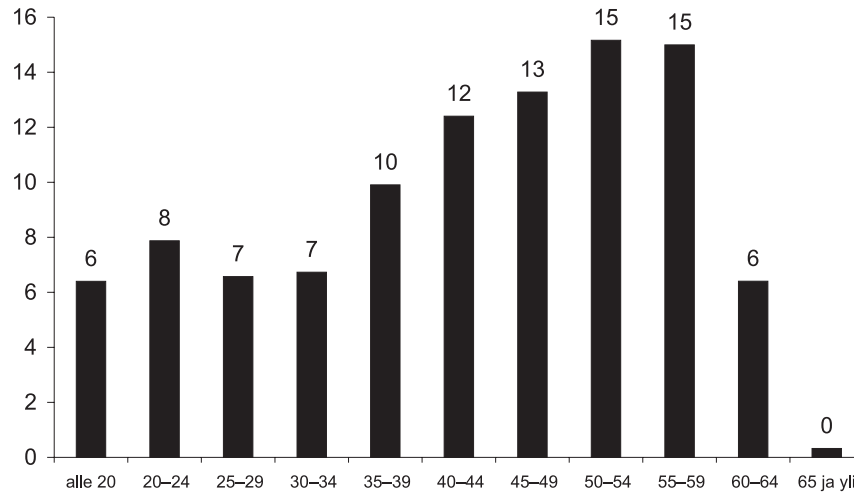
Kirkossa tultiin nelivuotiskauden aikana yhä tietoisemmiksi siitä, että kirkon tulee lähivuosina rekrytoida entistä enemmän uusia työntekijöitä palvelukseensa. Kirkon töihin kannustamiseen pyrkivä rekrytointiesite *Usko tai Älä – hyviä töitä maan ja taivaan väliltä* ja sen verkkoversio julkistettiin keväällä 2003. Vastaavanlainen esite ja sen verkkoversio ilmestyivät jo aiemmin ruotsinkielisinä nimellä *Något för dig?* – www.nagotfordig.net.

Yleinen eläkeikä on 65 vuotta. Kuitenkin ennen vuotta 1940 syntyneiden palvelussuhteessa olevien eläkeikä on 63 vuotta ja vuosina 1940–1959 syntyneiden 63–65 vuotta.

Erilaisten vuorotteluvapaa- ja osa-aikajärjestelyjen kautta on pyritty osaltaan vaikuttamaan työntekijöiden jaksamiseen työssä mahdollisimman pitkään. Kaikkiaan 15 %:ssa seurakunnista oli vuonna 2003 vähintään yksi henkilö ollut vuorotteluvapaalla. Osa-aikaeläkkeellä olevia oli 21 %:ssa seurakunnista.

Vakinaisessa palvelusuhteessa olevista kirkon työntekijöistä 28 % oli alle 35-vuotiaita. Seurakuntatyöntekijöistä alle 35-vuotiaita oli 24 %. Vähintään 50-vuotiaita vakinaisesta henkilöstöstä oli 37 %, seurakuntatyössä olevista 37 %.

Kuvio 47. Kirkon henkilöstön ikäjakauma vuonna 2003 (%).

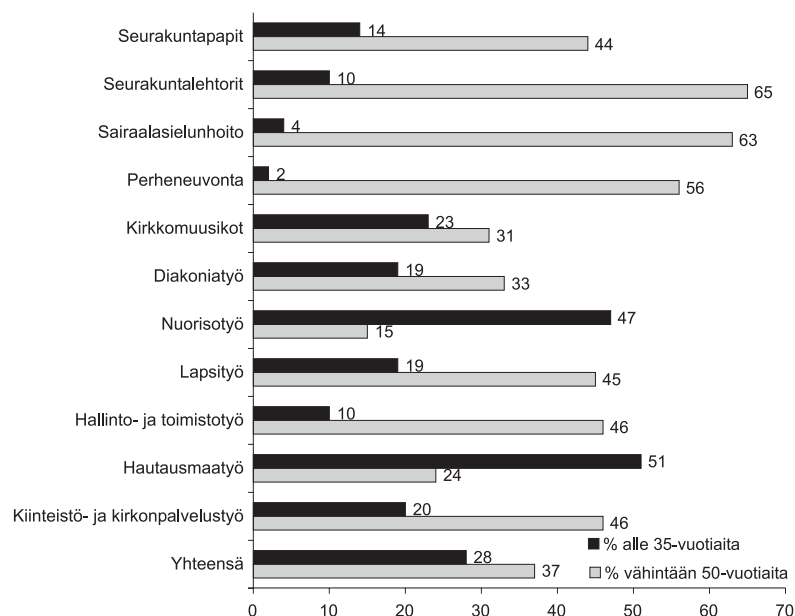

Vähintään 50-vuotiaiden osuus oli erityisen suuri ja vastaavasti alle 35-vuotiaiden osuus pieni teologisissa tehtävissä sekä lapsityössä. Seurakuntapapeista vähintään 50-vuotiaita oli 44 %, seurakuntalehtoreista 65 %, sairaalansielunhoidossa työskentelevistä 63 % ja perheneuvonnassa työskentelevistä 56 %. Yhteensä 50-vuotiaita ja sitä vanhempia (ennen vuotta 1954 syntyneitä) näissä tehtävissä työskentelevistä oli 1 150 henkilöä. Vastaavasti alle 35-vuotiaita työntekijöitä teologisissa tehtävissä oli vain 13 % (312 henkeä). Teologisissa tehtävissä työskentelevistä 290 henkilöä oli vähintään 60-vuotiaita.

Lapsityöntekijöistä vähintään 50-vuotiaita oli 45 % ja alle 35-vuotiaita 19 %. Nuorisotyössä asetelma on päinvastainen. Vähintään 50-vuotiaita nuorisotyössä työskentelevistä oli vain 15 % ja sen sijaan joka toinen (47 %) nuorisotyössä työskentelevä oli alle 35-vuotias. Kirkkomuusikkojen ja diakonien ikäjakauma on melko tasainen. Vähintään 50-vuotiaita näissä tehtävissä oli joka kolmas. Joka viides (19 %) diakoni ja joka neljäs (23 %) kanttori oli alle 35-vuotias.

Kuvio 48. Alle 35-vuotiaiden ja vähintään 50-vuotiaiden osuudet eri työtehtävissä vuonna 2003.

Myös hallinto- ja toimistotyössä ja kiinteistö- ja kirkonpalvelutyössä työskentelevien työntekijöiden ikärakenne on selvästi vino. Näissä tehtävissä työskentelevistä 46 % oli vähintään 50-vuotiaita. Hallinto- ja toimistotyössä nuoria työntekijöitä on erittäin vähän, vain joka kymmenes (10 %) työntekijä oli alle 35-vuotias. Kiinteistö- ja kirkonpalvelutyössä alle 35-vuotiaita oli joka viides (20 %).

11.3. Koulutus kirkon virkaan ja työvoimatilanne

Teologit

Teologit Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tehtäviin koulutetaan Helsingin ja Joensuun yliopistoissa sekä Åbo Akademiassa. Joensuun yliopistoon perustettiin vuonna 2001 teologinen tiedekunta. Tätä aiemmin Joensuun yliopiston humanistisessa tiedekunnassa on voinut opiskella läntistä teologiaa vuodesta 1997. Luterilaiset ovat voineet pätevöityä uskonnonopettajiksi. Uuden tiede-

kunnan perustamisen lähtökohta oli odotettavissa oleva pappispula. Tiedekunta merkitsee tukea erityisesti pohjoisille hiippakunnille, sillä pappispulan on odotettu näkyvän ensimmäisenä niissä. Teologinen tiedekunta on ekumeeninen ja koostuu läntisen teologian ja ortodoksisen teologian laitoksista, joissa molemmissa on omat koulutusohjelmansa. Läntisellä puolella opiskelijat valitaan jo pääsykoevaiheessa joko kirkon virkaan tähtäävään koulutukseen tai uskonnon aineenopettajan tehtäviin tähtäävään koulutusohjelmaan. Muissa teologisissa tiedekunnissa suoritettavista opinnoista Joensuun yliopiston teologiset opinnot eroavat siinä, että osa opinnoista on yhteisiä ortodoksisen ja läntisen teologian opiskelijoille. Myös soveltavien opintojen toteutuksessa on eroja. Soveltavat opinnot toteutetaan Joensuussa seurakuntaelämän keskellä aidoissa tilanteissa seurakunnissa. Harjoitussaarnaa ei pidetä yliopistossa, kuten muissa teologisissa tiedekunnissa, vaan jumalanpalveluksessa.

Vuosien 2000–2003 aikana Helsingin ja Åbo Akademin teologisissa tiedekunnissa sekä Joensuun yliopiston läntisen teologian koulutusohjelmassa aloitti opintonsa kaikkiaan 1 056 uutta opiskelijaa. Heistä 66 % oli naisia. Vastaavana aikana 569 henkeä suoritti teologian maisterin tutkinnon. Heistä 61 % oli naisia. Helsingissä tutkinnon suorittaneista 70 % valmistui A-koulutusohjelmasta sisällyttäen tutkintoonsa kirkon vaatimat soveltavat opinnot.

Kertomuskaudella pappisvirkaan vihittiin kaikkiaan 339 henkilöä (436 vuosina 1996–1999). Teologian maisteriksi valmistuneiden määrään suhteutettuna tämä vastaa 60 %:a vastaavana ajankohtana valmistuneista. Naisia papiksi vihityistä oli 58 %. Naisten osuus papiksi vihittävistä oli miehiä suurempi kaikissa muissa hiippakunnissa paitsi Oulun ja Lapuan hiippakunnissa. Suhteellisesti eniten naisia vihittiin papeiksi Tampereen hiippakunnassa, jossa naisten osuus vihityistä oli 76 %. Lehtoreita papiksi vihityistä oli 16, mikä on vähemmän kuin millään aiemalla nelivuotiskaudella sen jälkeen, kun naisten papiksi vihkiminen mahdollistui vuonna 1988.

Taulukko 48. Papiksi vihittyjen määrä vuosina 1980–2003.

Hiippakunta	Pappisvirkaan vihittyjä						Naisten osuus vuosina 2000–2003 vihityistä
	1980–1983	1984–1987	1988–1991	1992–1995	1996–1999	2000–2003	
Turku	44	34	102	29	60	45	69 %
Tampere	35	36	124	30	42	41	76 %
Oulu	33	32	33	63	49	40	40 %
Mikkeli	30	17	64	27	58	52	59 %
Porvoo	27	21	49	18	20	25	52 %
Kuopio	25	27	65	24	63	46	57 %
Lapua	32	21	55	26	37	43	42 %
Helsinki	69	96	236	90	107	97	61 %
Koko kirkko	295	284	728	307	436	389	58 %
Vihityistä lehtoreita	-	-	375	56	24	16	
Vihityistä naisia	-	-	517	132	223	224	

Yhteensä tuomiokapitulien kirjoissa oli vuoden 2003 lopussa 3 736 pappia. Kaikki heistä eivät kuitenkaan olleet kirkon palveluksessa, ja eläkkeellä heistä oli 587. Papeista 27 % oli Helsingin hiippakunnasta. Naisia kaikissa hiippakunnissa kirjoilla olevista papeista oli 28 %. Naisten osuus oli suurin Helsingin hiippakunnassa, jossa 36 % papeista oli naisia. Kuopion hiippakunnassa naisten osuus oli lähes yhtä suuri (35 %). Suhteellisesti vähiten naispuolisia pappeja oli Oulun (17 %) ja Porvoon (18 %) hiippakunnissa.

Teologien työllisyystilanne pysyi nelivuotiskaudella vakaana. Kunkin vuoden joulukuussa työttömänä työnhakijana oli reilu sata teologia, joista pappeja alle 50. Vuonna 2003 työttömänä työnhakijana olevia pappeja oli 49. Kun työelämässä olevia pappeja vuonna 2003 oli 3 149, tarkoittaa tämä käytännössä alle 2 %:n työttömyysastetta papiston keskuudessa. Kaikkien teologisen tutkinnon suorittaneiden keskuudessa työttömyysaste on jonkin verran korkeampi. Edellisestä nelivuotiskaudesta pappien työllisyystilanne on hieman parantunut. Myös tuomiokapitulien ajoittaiset hankaluudet erityisesti pääkaupunkiseudun ulkopuolella saada väliaikaisia viranhoitajia kertovat hyvästä työllisyystilanteesta. Helsingin hiippakunnassa puolestaan oli koko kertomus-

kauden selvästi enemmän tarjokkaita papiksi vihittäviksi kuin oli mahdollista vihkiä.

Taulukko 49. Hiippakunnissa kirjoilla olevat papit hiippakunnittain.

Hiippakunta	Miehet	Naiset	Yhteensä	Naisia papeista %	Papeista eläkkeellä
Turku	403	137	540	25	126
Tampere	328	143	471	30	35
Oulu	316	63	379	17	14
Mikkeli	285	113	398	28	95
Porvoo	245	55	300	18	70
Kuopio	173	94	267	35	45
Lapua	292	86	378	23	88
Helsinki	638	365	1 003	36	114
Yhteensä	2 680	1 056	3 736	28	587

Helsingin yliopiston rekrytointipalvelun tekemien selvitysten mukaan vuonna 2003 valmistuneista vähän yli joka toisella oli tiedossa työpaikka valmistumishetkellä. Lähes joka kolmas ei ollut hakenutkaan töitä. Työttömänä oli 17 %. Joka neljäs valmistuneista meni seurakuntavirkaan heti valmistumisen jälkeen.

Seurakuntalehtoreiden työllisyystilanne oli suhteessa työntekijöiden määrään sen sijaan heikko. Työttömänä työnhakijana oli vuosittain 11–14 lehtoria, samalla seurakuntavirassa lehtoreita oli vuonna 2003 vain 31. Kaikkiaan tuomiokapitulien kirjoilla oli 99 lehtoria, joista 17 eläkkeellä.

Taulukko 50. Työttömänä työnhakijana olevien teologian maistereiden, pappien, seurakuntalehtorien, diakonien ja kirkkomuusikoiden määrät vuosina 2000–2003. Työministeriö.

Vuosi	Teologian maisteri	Muu teologian koulutus	Ev. lut. pappi	Seurakuntalehtori	Seurakuntadiakoni tai seurakuntasisar (diakonissa)	Kirkkomuusikko
2000	109		45	11	72	19
2001	114	1	44	14	76	25
2002	117	2	40	13	72	22
2003	127	2	49	11	70	33

Kirkkomuusikot

Kirkolliskokous hyväksyi kertomuskaudella uudet säännökset kanttorin virkoihin kelpoistavista tutkinnoista. Muutos astui voimaan elokuussa 2003. Tämän myötä aiempi jako A-, B- ja C-kanttoreihin poistui. Uudistuksen myötä kanttorinvirka voidaan perustaa piispainkokouksen määrittelemää laajaa yliopistotutkintoa, ylempää korkeakoulututkintoa tai muuta piispainkokouksen hyväksymää tutkintoa edellyttäväksi viraksi. Laajalla tutkinnolla tarkoitetaan käytännössä musiikin lisensiaatin tai tohtorin tutkintoa tai ns. kaksoistutkintoa. Ylempi korkeakoulututkinto on maisterin tutkinto, ja kolmas piispainkokouksen hyväksymä tutkinto on ammattikorkeakoulututkinto. Kanttorin virka voidaan painavasta syystä perustaa osa-aikaisena. Siirtymäsäännöksen mukaan henkilö, joka on saanut kelpoisuuden kanttorinvirkaan aikaisempien pätevyysvaatimusten mukaan, säilyttää kelpoisuutensa vastaavaan virkaan. Toisen asteen kirkkomuusikon tutkinto ei piispainkokouksen päätöksen mukaisesti enää anna pätevyyttä kanttorin virkaan (siirtymäkausi vuoteen 2007). Pätevyysvaatimukseksi tuli vähintään ammattikorkeakoulutasoinen tutkinto.

Kanttorinviran kelpoisuusehtona oleva ylempi korkeakoulututkinto oli mahdollista suorittaa Sibelius-Akatemian Helsingin ja Kuopion yksiköissä. Oulussa, Turussa, Pietarsaareissa ja Tampereella on ollut mahdollista suorittaa musiikin koulutusohjelman kirkkomusiikin suuntautumisvaihtoehdon mukainen kirkkomuusikon tutkinto (AMK). Uutena Pirkanmaan ammattikorkeakoulussa käynnistyi syksyllä 2000 kirkkomusiikkialan koulutus. Kertomuskauden aikana kirkkomusiikin koulutukseen hakeutuminen väheni.

Kirkkomuusikoista työttöminä oli kertomuskaudella 19–33 henkeä. Käytännössä tämä tarkoittaa noin 3 %:n työttömyysastetta.

Kertomuskauden aikana jumalanpalveluskoulutuksen välineeksi luotiin moduleista koostuva jumalanpalveluselämän pitkä erityiskoulutus (25 ov), jonka kokonaisuuteen integroitiin myös kirkkomusiikin koulutus. Kirkkomusiikin täydennyskoulutusta päätettiin suunnata aiempaa enemmän virkauransa alussa oleville

kanttoreille (alle kaksi vuotta seurakunnassa toimineille). Tavoitteena on luoda täydennyskoulutuksesta ”pastoraalikoulutuksen” tapainen koulutuspolku.

Diakoniatyöntekijät ja nuorisotyönohjaajat

Diakonia-ammattikorkeakoulu vakinaistettiin vuonna 2000. *Diakonia-ammattikorkeakoulu Diak* oli kertomuskauden lopulla yli 2 900 opiskelijan ammattikorkeakoulu, jolla oli kahdeksan yksikköä.

Diakonissakoulutusta pidennettiin 20 opintoviikolla vuonna 2003. Samassa yhteydessä hyväksyttiin erilliset koulutusohjelmat. Nämä ovat sosiaalialan koulutusohjelma (140 ov) diakonien koulutukseen ja hoitotyön koulutusohjelma (160 ov) diakonissojen koulutukseen. Kumpikin sisältää kirkollisen suuntautumisvaihtoehdon, joka valitaan hakuvaiheessa. Tämän myötä diakonian virkaan kelpoistaa kaksi eripituista koulutusta.

Diakonin virkakelpoisuuden sisältävän sosionomin tutkinnon on voinut suorittaa Diakin Helsingin, Järvenpään, Lahden, Oulun, Pieksämäen ja Porin yksiköissä. Näitä tutkintoja suoritti Diakonia-ammattikorkeakoulussa yhteensä 392 henkeä, joista naisia 86 %. Lahden ammattikorkeakoulun diakonian instituutissa tällaisen tutkinnon suoritti 20 henkeä (2 miestä).

Diakonissan virkakelpoisuuden sisältävän sairaanhoitajan tutkinnon on voinut suorittaa Helsingin, Lahden, Oulun ja Pieksämäen yksiköissä. Näissä yksiköissä tällaisia tutkintoja suoritettiin yhteensä 134. Tutkinnon suorittajista 97 % oli naisia.

Kirkon nuorisotyönohjaajan virkaan kelpoisuuden antavan sosionomin tutkinnon suorittaminen oli mahdollista Diakin Helsingin, Järvenpään, Kauniaisten ja Pieksämäen yksiköissä. Yhteensä näitä tutkintoja suorittaneita Diakin yksiköissä oli 310, joista 79 % naisia.

Seurakunnan nuorisotyönohjaajan virkaan pätevyyden antavan suomenkielisin tutkinnon on voinut Diakonia-ammattikorkeakoulun ohella suorittaa Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun Ylivieskan yksikössä. Siellä ammattikorkeakoulussa tutkintonimikkeenä on yhteisöpedagogin tutkinto (140 ov). Ruotsinkielisen seurakunnan diakonian tai nuorisotyönohjaajan virkaan päte-

vöittävän sosionomitutkinnon on voinut suorittaa Yrkeshögskolan Sydvästin yksikössä Karjaalla.

Diakonia-ammattikorkeakoulussa opiskelujärjestelmän ja -rakenteen muuttumisen on pelätty johtavan heikkoon sitoutumiseen kirkon virkaan. Siirtyminen ammattikoulujärjestelmän piiriin on merkinnyt opiskelijoille monialaisuutta ja ammatillisten mahdollisuuksien lisääntymistä. Valmistumisen jälkeen ei itsestään selvästi hakeuduta seurakuntiin, vaan on olemassa muita vaihtoehtoja, jotka erityisesti konkretisoituvat harjoittelujen aikana. *Katja Raskin, Sakari Kainulaisen ja Sina Pasasen* tutkimuksen mukaan Diakonia-ammattikorkeakoulusta valmistuneet pitävät koulutuksen antamia valmiuksia kirkollisen identiteetin rakentamiseen osin riittämättöminä. Vain noin kolmasosa Diakista valmistuneista nuorisonohjaajista ja puolet diakoniatyöntekijöistä piti saamiaan valmiuksia riittävinä. Myös esimiesten keskuudessa ilmeni tyytymättömyyttä valmistuneiden kirkollisiin valmiuksiin. Vain kolmannes esimiehistä oli tyytyväinen Diakista valmistuneiden nuorisotyönohjaajien kirkon tuntemukseen, reilu puolet kirkolliseen identiteettiin ja kaksi kolmesta hengelliseen identiteettiin. Diakoniatyöntekijöiden kirkon tuntemus arvioitiin jossain määrin myönteisemmin. Tulevaisuuden haasteeksi tutkimuksen tekijät nostavat kirkollisen ja kristillisen tietämyksen ja ennen kaikkea kirkollisen identiteetin vahvistamisen Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijoiden keskuudessa.

Sami Ritokosken ja Minna Valtosen (2002) Diakonia-ammattikorkeakoulun kirkollisen koulutuksen yhteydessä toteuttamassa tutkimus- ja kehittämishankkeessa ilmeni, että opiskelijat arvioivat omaa suuntautumistaan ennen kaikkea opiskeluaajan harjoittelukokemusten perusteella. Tämän vuoksi harjoitteluun ja tehtäviin sen yhteydessä tulisi paneutua seurakunnissa erityisen huolellisesti. Onkin havaittu, että merkittävä osa Diakonia-ammattikorkeakoulussa opiskelleista opiskelijoista, jotka aloittavat opintonsa kirkollisella orientaatiolla, päätyy muihin töihin. Tutkimuksen perusteella kutsumus on asia, joka voi muovautua ja jota voi pohtia ja kysellä niin opiskelujen aikana kuin niiden jälkeenkin työelämässä. Sille pohdinnalle tulisi kuitenkin antaa nykyistä enemmän mahdollisuuksia.

Diakoniatyöntekijöistä työttöminä oli vuosittain noin 70. Kun seurakuntien palveluksessa oli vuonna 2003 kaikkiaan 1 462 diakoniatyöntekijää, tämä vastaa noin 5 %:n työttömyysastetta.

Lastenohjaajat

Lastenohjaajan perustutkinto laajeni kertomuskaudella lapsi- ja perhetyön perustutkinnoksi. Samassa yhteydessä opinnot laajenivat 100 opintoviikosta 120 opintoviikkoon. Uusi tutkinto on mahdollistanut työn laaja-alaistamisen perhetyön, koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan ja päivähoidon uskontokasvatuksen tukemisen sekä verkostotyön suuntaan. Suuntaus on mahdollistanut lisääntyvän yhteistyön koko seurakunnan kasvatustoiminnan sisällä ja suhteessa esimerkiksi diakoniatyöhön. Uusi koulutus alkoi syksyllä 2001.

Lastenohjaajakoulutusta järjestettiin kertomuskaudella seuraavissa oppilaitoksissa: Jaakkiman kristillinen opisto, Jyväskylän kristillinen opisto, Kalajoen kristillinen kansanopisto, Karhumäen kristillinen opisto, Kaustisten evankelinen opisto, Kristliga folkhögskolan i Nykarleby, Lahden Diakoniainstituutti, Portaanpään kristillinen opisto (Lapinlahti), Seurakuntaopisto (Järvenpää), Sisälähetysseuran opisto (Pieksämäki), Turun kristillinen opisto ja Ylitornion kristillinen opisto. Lastenohjaajia valmistui kertomuskaudella kaikkiaan noin 1 100. Heistä naisia oli 98 %.

Muu henkilöstö

Seurakuntien taloudellis-hallinnollinen henkilöstö on peruskoulutukseltaan valtaosin ammattikorkeakoulu- tai opistoasteen tai sitä alemman asteen ammatillisen tutkinnon suorittaneita. Varsinainen seurakuntatyön ammatillinen kokemus on useimmiten hankittu ainoastaan työkokemuksen kautta. Tätä paikkamaan taloudellis-hallinnollisen alan henkilöstökoulutus vahvistui nelivuotiskauden aikana. Talouspäälliköiden mentorointikoulutus sekä taloudellis-hallinnollisten esimiesten koulutus aloitettiin. Uusi talouspäälliköiden koulutusohjelma käynnistyy vuonna 2004. Taloudellis-hallinnollista koulutusta on pystytty suuntaamaan

myös uusille henkilöstöryhmille. Kertomuskaudella toteutettiin myös seurakuntien arkistovastaavien koulutus.

Suntion ammatillista koulutusta annettiin kertomuskaudella Jyväskylän kristillisessä opistossa, Sisälähetysseuran opistossa Pieksämäellä sekä Seurakuntaopistolla Järvenpäässä. Suntion ammattitutkinnon suoritti yhteensä 57 henkeä, joista naisia 26 %.

11.4. Henkilöstökoulutus

Henkilöstökoulutus on osa seurakunnan toiminnan ja talouden suunnittelua sekä toiminnan tukifunktio. Henkilöstökoulutuksella tarkoitetaan Kirkon henkilöstökoulutussopimuksen mukaan koulutusta, jota seurakunta työnantajana järjestää tai hankkii henkilöstölleen kehittääkseen seurakunnan toimintoja sekä parantaa henkilöstön työskentelyvalmiuksia.

Seurakunnan tulee kirkon henkilöstökoulutussopimuksen mukaisesti määrittellä henkilöstökoulutuksensa tavoitteet ja kulloisetkin painopistealueet talousarviovuotta useammaksi vuodeksi laadittavassa koulutussuunnitelmassa, joka on osa seurakunnan toiminnan ja talouden suunnittelua ja jossa koko henkilöstö otetaan huomioon. Vuonna 2003 tällainen koulutussuunnitelma oli 69 %:ssa seurakuntia ja 75 %:ssa seurakuntayhtymiä.

Henkilöstön koulutukseen seurakunnat käyttivät keskimäärin 1,13 % palkkavaroista. Osuus oli alhaisin 4 001–8 000 jäsenen seurakunnissa (keskimäärin 0,96 % palkkavaroista). Suurin osuus oli 8 001–12 000 jäsenen seurakunnissa (1,17 %). Seurakuntayhtymissä osuus oli selkeästi korkeampi kuin itsenäisissä seurakunnissa (1,65 %).

Kirkon henkilöstökoulutusta antoivat Kirkon koulutuskeskus ja muut Kirkkohallituksen yksiköt, hiippakunnat, oppilaitokset ja kristilliset järjestöt. Seurakuntayhtymät ja isot seurakunnat järjestivät varsin itsenäisesti henkilöstölleen koulutusta. Henkilöstökoulutuksen monilta osin jäsentymätöntä kenttää pyrittiin selkeyttämään tehostamalla nelivuotiskauden aikana kirkon henkilöstön koulutuksen koordinointia. Vuonna 2002 kirkkohallitus hyväksyi henkilöstökoulutuksen koordinaatiotyöryhmän mietinnön *Kirkon henkilöstökoulutuksen kehittäminen* (Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto, sarja C 2001:6) linjauksineen. Niiden perusteella

Kirkon koulutuskeskus sai tehtäväkseen selvittää kirkon ruotsinkielisen koulutuksen koordinaatiota ja mahdollisuutta perustaa koulutusrahasto. Sillä pyritään tukemaan seurakuntien henkilöstökoulutusta ja lisäämään koulutuksellista tasa-arvoa seurakuntien ja hiippakuntien kesken. Kirkkohallitus pyrki myös kehittämään yhteistyötä kouluttavien laitosten ja järjestöjen kanssa. Periaatelinjaukset on kirjattu keväällä 2003 valmistuneeseen selvitykseen *Kirkon keskusrahaston tuki kirkon virkaan kouluttaville laitoksille ja järjestöille* (Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto, sarja C 2003:2). Yhtenä koulutusta antavien tahojen yhteistyötä kehittävänä forumina toimi Kirkon koulutuskeskuksen järjestämä kouluttajaforum. Kouluttajaforumissa on tarkasteltu yhteiskunnan koulutusjärjestelmän muutosta ja sen vaikutusta kirkolliseen koulutukseen sekä kirkon henkilöstökoulutuksen tehtäviä. Tämä on merkinnyt kirkollisten järjestöjen ja kouluttavien laitosten tarjoaman koulutuksen integroimista osaksi kirkon henkilöstökoulutusta.

Kirkon koulutuskeskuksen toiminnan käynnistymisestä tuli kuluneeksi 30 vuotta vuonna 2000. Juhlavuonna Kirkon koulutuskeskus nosti voimakkaasti esille edellä tarkastellun kysymyksen kirkon työntekijöiden hengellisen elämän vaalimisesta. Se oli keskeinen teema koulutuskeskuksen toiminnassa koko nelivuotiskauden. Kertomuskauden aikana järjestettiin hengellisen matkakumppanuuden kursseja niin, että nykyisin jokaisella hiippakunnalla on käytettävissään hengellisiä ohjaajia. Koulutuksen koordinoinnista tuli kertomuskaudella yksi Kirkon koulutuskeskuksen vahvistuvista toiminta-alueista. Kertomuskaudella toteutettiin Kirkon koulutuskeskuksen toiminnan arviointi. Arviointi oli ensimmäinen vaihe suunnitteilla olevaa koko kirkollisen koulutuksen arviointijärjestelmän luomista.

Pastoraalikoulutuksen uudistus

Merkittävin kertomuskaudella tapahtunut koulutustoiminnan uudistus oli vuonna 2002 käyttöön otettu uudistettu pastoraalikoulutus. Uudistuksessa pastoraalikoulutusta tarkastellaan koulutuspolkuna, joka alkaa teologian ylioppilaiden seurakuntaharjoittelusta ja jatkuu koko työuran. Pastoraalitutkinto on osa tätä koko-

naisuutta. Pastoraalitutkinnossa painotetaan entistä enemmän kurssimuotoista opiskelua myös hiippakunnallisissa osioissa. Tutkinnon uudistus on saanut myönteistä palautetta. Tutkintoon sisältyy nyt uutena opintokokonaisuutena *Seurakunta työyhteisönä*, joka on saadun palautteen perusteella osoittautunut erittäin tarpeelliseksi ja toimivaksi.

Uuteen pastoraalikoulutukseen liittyvänä osana teologian opiskelijoiden soveltuvuustutkimus otettiin käyttöön vuonna 2002. Pastoraalikoulutuksen kokonaisuuteen sisältyy myös pappien työhön perehdyttäminen.

Pastoraalitutkinnon suoritti vuosina 2000–2003 kaikkiaan 368 henkeä, joista 45 % naisia. Naisten osuus pastoraalitutkinnon suorittaneista oli korkein Helsingin (57 %) ja Mikkelin (56 %) hiippakunnissa ja alhaisin Oulun hiippakunnassa 8 %. Ylemmän pastoraalitutkinnon suorittaneita oli 26, joista naisia joka neljäs.

Taulukko 51. Pastoraalitutkinnon ja johtamisen tutkinnon suorittaneet vuosina 2000–2003.

Hiippakunta	(Alemman) pastoraalitutkinnon suorittaneita	Joista naisia %	Ylemmän pastoraalitutkinnon suorittaneita	Johtamisen tutkinnon suorittaneita	Joista naisia %
Turku	44	48	3	52	27
Tampere	44	36	3	72	21
Oulu	37	8	5	73	10
Mikkeli	25	56	4	51	29
Porvoo	17	47	1	18	6
Kuopio	46	41	5	60	23
Lapua	57	53	1	65	18
Helsinki	98	57	4	125	25
Koko kirkko	368	45	26 (joista naisia 23 %)	516	21

Johtamisen koulutus

Vuoden 2002 alusta alkaen kirkkoherran virkaan on vaadittu seurakuntatyön johtamisen tutkinnon suorittaminen. Tutkinnon korvaa

ylempi pastoraalitutkinto tai pastoraalitutkinto, joka on suoritettu arvosanalla ”korkeimmalla kiitoksella hyväksytään”.

Tutkinnosta annetaan arvosana – kiitettävä, tyydyttävä tai välttävä – jossa otetaan huomioon sekä opintokokonaisuus että soveltuvuustutkinta. Tuomiokapituli voi myös hylätä suorituksen, ja arvosanaa on mahdollista korottaa tuomiokapitulin luvalla.

Kertomuskaudella johtamisen tutkinnon suoritti kaikkiaan 516 henkeä. Heistä vain 21 % oli naisia, vaikka seurakunnassa työskentelevistä papeista naisia oli 32 %. Erityisen vähäinen johtamisen tutkinnon suorittaneiden naisten osuus oli Porvoon hiippakunnassa, jossa tutkinnon suorittaneista vain 6 % oli naisia. Oulun hiippakunnassa tutkinnon suorittaneista joka kymmenes oli nainen. Johtamisen tutkinnon suorittaneiden naisten osuus oli suurin Mikkelin hiippakunnassa, jossa 29 % tutkinnon suorittaneista oli naisia.

Kirkon johtamiskoulutuksen uudistava mietintö *Kirkon johtamiskoulutusohjelma 2005* valmistui joulukuussa 2003. Piispainkokous päättää sen aiheuttamista toimenpiteistä vuonna 2004. Työalajohtamisen koulutustarve on viime vuosina kasvanut, kun keskiportaan johtamisen merkitys on korostunut seurakunnissa muun muassa tiimiorganisaatioiden muodostumisen ja uusien työalajohtavien virkojen myötä.

Bolognan-julistuksen vaikutukset

Piispainkokous asetti syyskuussa 2003 työryhmän, jonka tehtävänä on selvittää Euroopan koulutusjärjestelmän kehittämiseen tähtäävän Bolognan-julistuksen vaikutuksia kirkolliseen koulutukseen sekä ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen tarjoaman koulutuksen suhdetta. Tavoitteena on vahvistaa korkeakoulujen ja työelämän yhteyksiä sekä saattaa eurooppalainen koulutusjärjestelmä yhdenmukaisemmaksi. Koulutuksen laajuuden arviointiin on kehitetty ECTS (*European Credit Transfer System*) -pisteytys. Bologna-prosessi vaikuttaa kirkon henkilöstökoulutukseen ainakin siten, että esiin nousee mahdollisuus kirkollisten koulutusten ja yliopistokoulutusten molemminsuuntaiseen hyväksilukemiseen.

Useilla koulutusaloilla, kuten diakoniatyöntekijöiden, nuorisotyöntekijöiden ja teologien koulutuksessa, käynnistettiin ns. ydin-

osaamistyöskentely. Tavoitteena on selkeyttää kirkon työn näkökulmasta näiden ammattien keskeiset ydin- ja erityisosaamisalueet. Kuvauksia käytetään ammatillisen peruskoulutuksen tavoitteiden ja sisältöjen määrittelyssä, työn kehittämisessä seurakunnissa sekä täydennyskoulutuksen sisältöjen suunnittelussa.

Työyhteisöjen hoitaminen, työnohjaus ja sielunhoidon koulutus

Työnohjauksesta on tullut kirkon työntekijöiden keskeinen tukimuoto. Kirkkomme hiippakunnittain organisoitu työnohjaajaverkosto on yksi kattavimpia järjestelmiä, mitä kirkkojen piirissä tiedetään olevan. Kirkon työnohjaajat nauttivat luottamusta myös oman organisaationsa ulkopuolella. Aktiivisia työnohjaajia on noin 200 ja ei-aktiivisia noin 100. Uusien työnohjaajien tarve tulee lähivuosina kasvamaan, koska koulutuksen saaneista kolmasosa on jo poistunut työelämästä ja eläkkeelle siirtyvien määrä kasvaa jatkuvasti.

Kirkon koulutuskeskuksen tehtävänä on ollut järjestää seurakuntatyön työnohjaajakursseja sekä yhteistyössä Kirkon perhetyön ja Kirkon sairaalasielunhoidon kanssa sielunhoidon työnohjaajakursseja. Kun 1990-luvun lamakauden jälkeen työelämä muuttui nopeatemposeksi ja työsuhteet monimuotoisiksi ja lyhyemmiksi, työnohjauskaaret ovat lyhentyneet. Näiltä osin onkin ryhdytty puhumaan konsultatiivisesta työnohjauksesta. Kertomuskauden aikana päätettiin, että työnohjaajaresurssien lisäämiseksi vuonna 2004 käynnistetään seurakuntatyön työnohjaajakurssin lisäksi toinen rinnakkainen kurssi.

Sielunhoidon koulutustarve oli kertomuskaudella suurempi kuin mihin käytettävissä olevat henkilöstöresurssit olisivat riittäneet. Sielunhoidon erityiskoulutus on toteutettu yhteistyössä Kirkon koulutuskeskuksen, Kirkon perhetyön ja Kirkon sairaalasielunhoidon kanssa. Kun sairaalapappien, perheneuvojen ja vankilapappien koulutustarve on eri syistä kasvanut uuden vuosituhannen alkaessa merkittävästi, seurakuntien työntekijöiden koulutusmäärät ovat suhteessa vähentyneet. Heidän sielunhoidon koulutuksensa on toteutettu hiippakunnallisina erityiskursseina viimeksi Oulun ja Lapuan hiippakunnissa.

Kirkon koulutuskeskus on järjestänyt bibliodraamakoulutusta vuodesta 1986 osana sielunhoidon koulutusta. Bibliodraamasta on tullut osa seurakuntatyötä aikuisten, nuorten ja lasten parissa.

Kirkon ohjaajakoulutusta kehitettiin vahvistamalla yhteistyötä kouluttavien laitosten ja hiippakuntien kanssa harjoittelujen järjestämisessä ja laajentamalla eri tehtävissä toimivien ohjaajien koulutusta. Lapuan ja Tampereen hiippakunnissa toteutettiin moniammatillinen ohjaajakoulutus. Ohjaajatoiminnan tueksi valmistui 2003 *Oppiminen ja ohjaus työelämässä -opas seurakunnille*.

Työyhteisön kehittäminen on konsultin ohjauksessa tapahtuvaa työyhteisön yhteistä työskentelyä, johon yhteisön sovittu joukko osallistuu säännöllisesti. Kertomuskaudella kaikkiaan 44 %:ssa seurakunnista toteutettiin työyhteisön kehittämisprojekti. Useimmiten mukana oli koko henkilöstö, mutta joka neljännessä kehittämisprojektia toteuttaneessa seurakunnassa mukana oli vain osa henkilöstöä. Seurakuntayhtymistä 51 %:ssa oli toteutettu työyhteisöprojekti, ja joka toisessa mukana oli koko henkilöstö.

Uusien työntekijöiden uudessa työssä aloittamista on pyritty helpottamaan uusien työntekijöiden perehdyttämiskoulutusten avulla. Kuitenkin vain 30 % vuonna 2003 aloittaneista uusista työntekijöistä oli saanut perehdyttämiskoulutusta. Yhtymien uusilla työntekijöillä perehdyttämiskoulutus oli selvästi yleisempää kuin paikallisseurakuntien työntekijöillä.

11.5. Kirkon virkarakenneuudistus

Kirkolliskokous asetti tammikuussa 2000 komitean selvittämään kirkon virkarakennetta. Komitean tehtävänä oli selvittää nykyisten diakonian, musiikin ja kasvatuksen virkojen yhteen kokoamisen mahdollisuuksia ja selvittää avoinna olevat kysymykset. Sen työskentely oli jatkoa aiemman diakonaattikomitean työlle.

Kirkon virkarakenneuudistusta valmisteleva virkarakennekomitea luovutti mietintönsä *Palvelijoiksi vihityt* arkkipiispalle elokuussa 2002. Virkarakennekomitean mietinnön mukaan papin ja piispan virkojen rinnalle muodostettaisiin kolmanneksi säikeeksi diakonaatti. Diakonaattiin kuuluisivat mietinnön mukaan kanttorit, lehtorit, diakonian viranhaltijat sekä katekeetat eli kasva-

tukseen liittyvät virat, joille mietinnön ehdotuksen mukaan tulisi virkaan vihkiminen kuten papeilla. Katekeettoja olisivat nuorisotyönohjaajat, lapsityönohjaajat ja päätoimiset lähetyssihteerit. Ehdotuksen mukaan piispa vihkisi diakonaattiin kuuluvat työntekijät. Vihkimys merkitsisi elinikäistä sitoutumista kuten papeillakin.

Piispainkokous antoi lausuntonsa uudistuksesta maaliskuussa 2003 ja esitti, että virkaan vihittäisiin diakonit, diakonissat, nuorisotyönohjaajat, lapsityön johtajat ja -ohjaajat sekä lähetyssihteerit. Kanttoreita ja lehtoreita piispainkokous ei sen sijaan vihkisi virkaansa kuten virkarakennekomitea oli esittänyt. Piispainkokous myös korvasi diakonaatti-termin käsitteillä diakoni ja diakonin virka. Tällöin viran kolmijako olisi vakiintuneitten käsitteitten mukainen: piispa, pappi ja diakoni.

Kirkkohallitus puolestaan antoi huhtikuussa 2003 lausunnon virkarakennekomitean mietinnöstä. Kirkkohallitus kannatti ehdotetun uudistuksen tavoitteita, kirkon hengellisen työn ja viranhaltijoiden sitoutumisen vahvistamista. Komitean ehdotus edellytti kirkkohallituksen mielestä kuitenkin vielä jatkovalmistelua.

Kirkkohallitus piti kanttorien kuulumista diakonaattiin mahdollisena, muttei välttämättömänä. Lehtorin viran säilyttämistä kirkkohallitus piti myönteisenä, kunhan se avataan myös miehille. Kirkkohallitus piti ongelmallisena sitä, että lastenohjaajat jätettäisiin diakonaatin ulkopuolelle lyhyemmän koulutuksensa takia, jos muut lapsi-, nuoriso- ja perhetyön virat tulevat vihkimyksen piiriin. Virkaan vihkimisen edellytyksenä tulisi olla vähintään puolen vuoden kokoaikainen tai vuoden osa-aikainen virka kirkon tai seurakunnan palveluksessa.

Kirkolliskokous teki marraskuussa 2003 periaatelinjaukset kirkon virkarakenteen uudistuksesta. Niiden mukaan uudistus koskee diakonian, nuorisotyönohjaajien ja kanttorien virkoja. Kirkolliskokous päätti liittää myös kanttorit uudistuksen piiriin. Kirkolliskokouksen perustevaliokunnan tekemän pohjaehdotuksen mukaan uudistus olisi koskenut vain diakonian virkaa ja nuorisotyönohjaajia.

Kirkolliskokouksen periaatelinjausten jälkeen uudistus annettiin Kirkkohallituksen valmisteltavaksi.

11.6. Henkilöstön hyvinvointi ja kirkon virkaan sitoutuminen

Kirkon työntekijöiden spiritualiteetti, kirkollinen identiteetti ja virkaan sitoutuminen

Kirkon työntekijöiden hengellisen elämän eli spiritualiteetin vaaliminen ja kirkon virassa olevien ja alalla opiskelevien sitoutuminen kirkon virkaan nousi kertomuskaudella monin tavoin huolenaiheeksi kirkossa. Huolta herättivät niin käytännön kokemukset seurakunnista kuin julkisuudessa käydyt keskustelut. Kirkon työntekijöiden hengellisen elämän vaaliminen oli keskeinen teema myös Kirkon koulutustoiminnassa koko nelivuotiskauden.

Kirkon koulutuskeskuksen 30-vuotisjuhlavuonna elokuussa 2000 koulutuskeskuksessa pidetyssä *Spiritualiteetti nyt!* -seminaarissa alustaneen arkkipiispa *Jukka Paarman* mielestä mukaan kirkon työntekijöiden järjestelmällinen hengellinen ohjaus on hyvällä alulla, mutta vielä lapsenkengissä. Esimerkiksi teologiksi tai nuorisotyönohjaajaksi opiskelevien hengellinen hoitaminen ja yhteydenpito tulevaan työnantajaan opintoajan tärkeiden ratkaisujen aikana on liian vähäistä. Arkkipiispa Paarman mukaan kirkon koulutuksen tulee antaa kirkon työntekijöille valmiuksia kohdata haasteet, joita maallistuminen, moniarvoistuminen sekä uskontojen ja aatteiden kilpailutilanne aiheuttaa.

Useat kertomuskaudella valmistuneet tutkimukset nostavat esiin huolen kirkon työntekijöiden ja alalle opiskelevien kirkkoon sitoutumisesta. *Katja Raskin*, *Sakari Kainulaisen* ja *Sina Pasasen* (2003) tutkimusten mukaan nuorisotyönohjaajista ja diakoniatyöntekijöistä vahvin kirkollinen identiteetti on vanhemmilla työntekijöillä. Diakoniatyöntekijöistä heikoimmaksi hengellisen identiteetinsä arvioivat Helsingin hiippakunnan työntekijät. Nuorisotyönohjaajien keskuudessa ei ollut alueellisia eroja.

Pontus Salmen (2001) tutkimuksen mukaan papit ja diakoniatyöntekijät ovat seurakunnan hengellisen työn tekijöistä kutsumustietoisimpia niin opintoihin suuntautuessaan kuin työssään. Heikoin kutsumustietoisuus on nuorisotyönohjaajilla ja toiseksi heikoin kanttoreilla. Alle 40-vuotiaiden kutsumustietoisuus on

alhaisempi kuin vanhempien työntekijöiden. Miestyöntekijät arvioivat kutsumuksensa olleen voimakkaampi opintoihin lähtiessä kuin naiset.

Kirkon tutkimuskeskuksen vuonna 2001 toteuttaman työntekijäkyselyn mukaan seurakuntien työntekijöitä sitoo työhönsä ennen kaikkea työn sisältö ja kutsumus. Suurimpia syitä hakeutua muihin tehtäviin ovat kokemus huonosta palkasta, väsyminen työmäärään tai työajattomuuteen sekä ongelmat työyhteisössä. Hengellisen työn tekijöistä 37 % ei ollut lainkaan harkinnut lähtemistä pois seurakunnan palveluksesta ennen eläkkeelle jäämistään, kun taas 28 % oli harkinnut vakavasti siirtymistä muualle. Eniten muita työpaikkoja katselivat nuorisotyöntekijät, joista vain viidennes ei ollut lainkaan harkinnut siirtymistä muualle.

Seurakuntatyöhön sitoutuneimpia olivat kirkkoherrat, joista 60 % ei ollut edes harkinnut siirtymistä pois kirkon palveluksesta. Muita sitoutuneempia olivat myös diakoniatyöntekijät, joista lähes puolet ei ollut harkinnut hakeutumista pois seurakunnan palveluksesta. Naispuoliset papit olivat virkaveljiään sitoutuneempia seurakuntatyöhön. Pappisnaisista 38 % ei ollut harkinnut muuta työnantajaa, pappismiehistä samoin ajatteli 25 %. Kyselyn perusteella erityisesti nuoret ja vähän aikaa työssä olleet seurakunnan työntekijät ovat haaste kirkolle työnantajana. Alle 40-vuotiaista papeista 41 % harkitsi vakavasti työnantajan vaihtamista. Vain 18 % alle viisi vuotta seurakunnassa työskennelleistä ei ollut lainkaan harkinnut siirtymistä pois seurakunnasta. Työuran alkuun sijoittuvat pätkätyöt heikentävät osaltaan sitoutumista.

Kirkon uskonelämään sitoutuminen sitoo työntekijää myös kirkon työhön. *Kati Niemelän* (2004) seurakunnan työntekijöiden uskonnollisuutta tarkastelevan tutkimuksen mukaan valtaosalle työntekijöistä usko on vahva voimavara työssä ja arjessa. Yhdeksän työntekijää kymmenestä saa uskosta apua usein tai jatkuvasti. Yhtä moni kokee Raamatun antavan vastauksia useimpiin ihmisen elämän tarkoitukseen liittyviin kysymyksiin. Kolme työntekijää neljästä pitää Jumalaa ja uskoa erittäin tärkeänä osana elämäänsä. Yhtä moni rukoilee päivittäin. Yli puolet työntekijöistä lukee omalla ajallaan Raamattua vähintään kerran viikossa. Aktiivisimmin Raamattua lukevat papit, lähetyssihteerit ja diakoniatyöntekijät ja vähiten kanttorit ja lastenohjaajat.

Usko näyttäytyi tutkimuksessa vahvana motivaation tuojana kirkon työhön. Erityisesti vanhemmat työntekijät painottavat sen merkitystä ja ovat nuorempia kollegojaan aktiivisempia harjoittamaan uskoaan vapaa-ajallaan. Osa erityisesti nuorista työntekijöistä koki seurakunnan toimintaan osallistumisen työskentelyseurakunnassaan kuitenkin vaikeaksi. Työssään tyytyväisimpiä ovat ne työntekijät, joille usko on henkilökohtaisesti erittäin merkityksellinen, joilla ei ole merkittäviä ristiriitoja suhteessa kirkon uskoon ja jotka myös aktiivisesti harjoittavat uskoaan yksityiselämässään. Herätysliikkeisiin sitoutuneet työntekijät olivat herätysliikkeisiin sitoutumattomia paremmin sitoutuneita myös töihin seurakunnassa. Heikoimmin kirkon uskonkäsityksiin ja spiritualiteettiin sitoutuneet työntekijät olivat asennemaailmaltaan muita nautinto- ja muutoshakuisempia ja myös muita taipuvaisempia haikailemaan pois kirkon töistä.

Kuka sitten kelpaa kirkon töihin? Piispojen odotuksia selvittävän *Maria Saarisen* (2002) tutkimuksen mukaan piispojen odotukset pappiskandidaateja kohtaan ovat suhteellisen väljiä. Piispat haluavat jättää pappiskandidaateille kasvun- ja liikkumisen varaa. Piispat ensinnäkin odottavat pappiskandidaatin tuntevan kutsumusta työhön ja olevan sitoutunut kirkkoon instituutiona, sen oppiin, opetukseen ja uskoon sekä olevan halukas tekemään työtä kirkon hyväksi. Piispoilla on myös odotuksia papin esikuvallisuuden ja yksityiselämän suhteen. Piispat odottavat papin olevan suvaitseva ja inhimillinen ja elävän elämää, joka ei herätä seurakuntalaisissa pahennusta. Lisäksi papiksi vihittävän odotetaan olevan virkansa tasalla eli tuntevan kirkon opin ja osaavan papin tehtävät pääpiirteissään. Piispat kuitenkin sallivat kandidaateille epäilykset ja epävarmuuden, mutta kokonaisuutena oppiin tulisi voida sitoutua.

Pappisviralla on kuitenkin rajansa. Kertomuskaudella pappisvirasta erotettiin kaksi henkilöä, toinen Helsingin ja toinen Lapuan hiippakunnassa. Syynä Lapualla oli se, että erotetun papin katsottiin irtaantuneen kirkon tunnustuksessa. Tuomiokapituli totesi muun muassa, että erotettu pappi oli levittänyt Jumalan sanan ja siihen perustuvan kirkon tunnustuksen vastaisia oppeja. Pappetta ei ole tuomiokapitulin mukaan tarkoitettu ensisijaisesti itsetoteutuksen välineeksi, vaan seurakuntaa, Jumalan sanan saarnaa ja

sakramenttien jakamista varten. Helsingissä syynä oli pappisviralle sopimaton käytös ja virkavelvollisuuksien laiminlyönti. Neljä henkilöä haki oma-aloitteisesti eroa pappisvirasta. Määrääjäksi erotettiin seitsemän pappia. Perusteina mainittiin sopimaton käytös ja virkavelvollisuuksien laiminlyönti. Yhdelle papille annettiin varoitus virkavelvollisuuksia vastoin toimimisesta ja niiden laiminlyömisestä ja sopimattomasta käytöksestä.

Työtyytyväisyys ja henkilöstön hyvinvointi

Seurakunnan työntekijät ovat eri tutkimusten mukaan pääosin tyytyväisiä ja motivoituneita työhönsä. Vuosina 2001 ja 2003 Kirkkohallituksen ja Työturvallisuuskeskuksen Tilastokeskuksella teettämään Kirkon alan työolobarometrin mukaan lähes koko kirkon henkilökunta kokee työnsä hyödylliseksi ja merkitykselliseksi. Erityisen myönteisenä piirteenä työssä koetaan se, että työntekijät pääsääntöisesti kokevat voivansa vaikuttaa niin työtehtävien sisältöön, työtahtiin kuin töiden jakamiseen työntekijöiden kesken enemmän kuin suomalaiset työntekijät keskimäärin. Lisäksi työntekijät kokevat voivansa käyttää ammattitaitoaan ja kykyjään työssään. Kuitenkin erilaisia ristiriitoja työpaikoilla koetaan enemmän kuin työpaikoilla keskimäärin. Erityisesti esimiesten ja alaisten välisiä ristiriitoja koettiin usein ja selvästi useammin kuin keskimäärin suomalaisilla työpaikoilla. Myös työpaikkakiusaamista koettiin useammin kuin muilla työpaikoilla. Vuonna 2003 työpaikkakiusatuksi koki itsensä 8 % työntekijöistä. Se oli myös lisääntynyt vuodesta 2001.

Vapaa-ajan pirstoutuminen on selkeä ongelma erityisesti hengellisessä työssä. Seurakuntatyössä työskentelevistä joka kolmas koki tekevänsä viikoittain ylipitkiä työpäiviä. Kaksi kolmesta koki tekevänsä ylipitkiä päiviä vähintään kerran kuussa. Erityisesti naiset kokivat työn ja vapaa-ajan suhteen ongelmalliseksi. Vakavan työuupumuksen uhka myös oli kasvanut vuodesta 2001. Kaikkiaan 19 % (12 % vuonna 2001) koki työuupumuksen vakavana uhkana vuonna 2003 ja lisäksi joka toinen ajatteli työuupumuksen vaaraa silloin tällöin. Tiedonkulun avoimuus näyttää olevan kirkon työyhteisöjen heikko kohta. Yli 60 % katsoo, että työpaikalla on piilossa olevia asioita, joista tulisi

keskustella avoimesti. Ongelmaksi nähdään myös se, etteivät työyhteisöjen johtajat puutu riittävästi ristiriitoihin eikä heillä ole aikaa johtamistehtävien hoitamiseen.

Marketta Rantaman (2001) evankelis-luterilaisen kirkon hengellisen työn viranhaltijoiden käsityksiä työajastaan ja työn kuormittavuudesta tarkastelevan tutkimuksen mukaan vain reilu neljännes työntekijöistä ei koe työajattoman työn kuormittavan tai kokee sen kuormittavan vain vähän. 40 % kokee työn kuormittavan jossain määrin ja joka kolmas kokee kuormittavansa työmäärän alla paljon tai erittäin paljon. Parhaiten työnsä kanssa jaksavat diakoniatyöntekijät. Kuormittavimmaksi työnsä kokivat nuorisotyönohjaajat. Työtä kuormittavat ylipitkät työpäivät, jotka monilla johtavat uniongelmiin. Vapaa-ajan pirstoutuminen aiheuttaa myös sitä, ettei työkyvyn kannalta keskeistä elpymisaikaa ehdi muodostua. 76 % työntekijöistä kokee kuormittavuuden lisääntyneen viime vuosien aikana. Noin joka kymmenes Rantaman tutkimukseen osallistunut työntekijä oli ollut tutkimuksen suorittamista edeltävän vuoden aikana sairauslomalla työuupumuksen takia.

Pontus Salmen (2001) väitöstutkimuksen mukaan seurakuntien hengellistä työtä tekevien työmotivaatio on pääsääntöisesti hyvä. Salmi eritteli työmotivaation yleiseen motivaatioon, kasvumotivaatioon ja arvostusmotivaatioon. Yleinen työmotivaatio ilmaisi, missä määrin työntekijä koki olevansa omalla alallaan ja miten halukkaasti hän toimi ammatissaan. Kasvumotivaatio puolestaan kuvasi, miten monipuolisena ja mielenkiintoisena henkilö piti työtään ja missä määrin se soi hänelle mahdollisuuksia omien kykyjensä hyväksikäyttöön ja luovaan toimintaan. Hengellistä työtä tekevien yleinen motivaatio ja kasvumotivaatio osoittautuivat tutkimuksessa erittäin hyväksi. Sen sijaan arvostusmotivaatio oli vain kohtalaisen hyvä. Sillä kuvattiin, missä määrin seurakunnan hengellisen työn tekijöiden työtä arvostetaan ja palkitaan ulkoapäin ja miten paljon se vahvistaa heidän itsetuntoaan. Tutkimuksen perusteella erityisesti nuorisotyönohjaajien ja alle 40-vuotiaiden työntekijöiden arvostusmotivaatiossa olisi parantamisen varaa.

Virkakäytöksen liittyvät työyhteisöongelmat olivat erityisesti Valkealan seurakunnan tilanteen myötä kertomuskaudella

monin tavoin esillä kirkossa. Kokonaisuudessaan kertomuskauden aikana seurakunnan työntekijöiden keskuudessa naispappeuden hyväksyvien määrä lisääntyi. Vuonna 2004 työntekijöistä 88 % hyväksyi naispappeuden ilman muuta. Vuonna 1999 osuus oli ollut 76 %. Vastaavasti naispappeutta vastustavien osuus oli laskenut 11 %:sta 5 %:iin. Niitä vastustajia, jotka kieltäytyivät toimimasta yhteistyössä oli vain 1 % (3 % vuonna 1999). Samalla ymmärtämys naispappeuden vastustajia kohtaan väheni. Vuonna 2004 58 % seurakunnan työntekijöistä ilmoitti, ettei voi ymmärtää naispappeuden vastustajia, kun vuonna 1999 osuus oli ollut 44 %.

Ammattiliitot ovat pyrkineet antamaan toimintaohjeita kirkon työntekijöille. Suomen kirkon pappisliitto julkaisi vuonna 2001 papiston ammattieettiset ohjeet. Ohjeissa on pyritty ilmaisemaan se ihanne tai tavoite, miten pappi menettelee eri tilanteissa, jotka viran hoidossa tulevat vastaan. Siten ne ovat eräänlainen kunnia- taulu siitä, millainen on hyvä ja ammattinsa hallitseva pappi. Diakoniatyöntekijät saivat eettiset ohjeet vuonna 2001 ja nuorisotyöntekijät vuonna 2000.

11.7. Luottamushenkilöt

Seurakuntien luottamushenkilöt toimivat seurakuntien hallinnon Seri tasoilla. Uudet luottamushenkilöt valittiin vuonna 2002 seurakuntavaaleissa. Seurakuntavaaleissa puolueista parhaiten menestyi Keskusta, joka sai kolmasosan kirkkovaltuustopaikoista. Keskusta sai kirkkovaltuustopaikoista 33 % (32 % vuonna 1998), Kokoomus 11 % (13 %) ja SDP 10 % (11 %). Porvarillisten puolueiden yhteislistat saivat paikoista 4 % ja vasemmistopuolueiden yhteislistat 1 % sekä muut poliittiset listat 2 %. Suurin osa puolueiden ulkopuolisista listoista oli niin sanottuja sitoutumattoman seurakuntaväen listoja, jotka saivat paikoista 13 %. Vanhoillisles-tadiolaisten listat saivat valtuustopaikoista 3 %.

Lähes neljännes (23 %) valtuustoihin valituista valittiin muulta ei-poliittiselta listalta. Muihin ei-poliittisiin listoihin kuuluviksi laskettiin myös ne luottamushenkilöt, joiden taustaryhmää seurakunnat eivät ilmoittaneet. Poliittiset tunnukset olivat seurakuntavaaleissa sallittuja kolmatta kertaa. Silti monissa poliittisin perustein kootuissa listoissa ei käytetty puolueen nimeä.

Kirkkovaltuustoihin valituista naisia oli 53 % (52 % vuonna 1998) ja seurakuntaneuvostoihin valituista 57 % (54 % vuonna 1998). Enemmistö luottamushenkilöistä oli iältään yli viisikymppisiä. Luottamushenkilöistä vain 6 % oli alle 30-vuotiaita, 13 % 30–39-vuotiaita, 22 % 40–49-vuotiaita, 32 % 50–59-vuotiaita ja 27 % yli 60-vuotiaita.

Paikallisseurakunnissa luottamuselimissä oli yhteensä 28 002 jäsentä ja seurakuntayhtymissä yhteensä 2 737 jäsentä. Paikallis-seurakuntien kirkkoneuvostoissa oli yhteensä 3 114 jäsentä. Kirkkovaltuustoissa jäseniä oli yhteensä 7 460. Seurakuntaneuvostojen jäseniä oli kaikkiaan 1 603. Seurakuntayhtymien neuvostoissa jäseniä oli yhteensä 406 ja yhtymien valtuustoissa jäseniä oli yhteensä 1 585.

Annika Aroharjun (2004) Kirkon tutkimuskeskuksen vuonna 2002 sadan seurakunnan luottamushenkilöille ja työntekijöille toteuttamaan kyselyyn pohjautuvan tutkimuksen perusteella neljännes seurakunnan työntekijöistä pitää luottamustoimintaa mielekkäänä. Joka viides kokee sen puolestaan turhauttavana. Enemmistö työntekijöistä sijoittuu näiden ääripäiden väliin ja kokee luottamustoiminnan välillä mielekkäänä, välillä turhauttavana. Eri työntekijäryhmistä kirkkoherrat suhtautuvat myönteisimmin luottamushenkilötoimintaan. Kirkkoherroista 54 % pitää toimintaa mielekkäänä ja vain 8 % turhauttavana. Kielteisintä suhtautuminen on lapsityönohjaajien, lähetysseurakuntien ja nuorisotyönohjaajien keskuudesta. Heistä alle joka viides pitää toimintaa mielekkäänä.

Luottamushenkilöistä enemmistö on kokenut seurakunnan luottamushenkilönä toimimisen mielekkäänä. Vain 8 % on kokenut toiminnan turhauttavana. Joka kolmannen arvio on siltä väliltä. Erilaisista luottamustoimintaan kuuluvista kokouksista mielekkäimpinä pidettiin kirkkoneuvoston tai seurakuntaneuvoston kokouksia.

Erityisesti vanhemmat luottamushenkilöt pitävät työtään seurakunnan luottamuselimissä mielekkäänä. Yli 64-vuotiaista luottamushenkilöistä 72 % pitää toimintaa mielekkäänä ja vain 3 % on kokenut toiminnan turhauttavana. Alle 35-vuotiaista alle puolet pitää toimintaa mielekkäänä ja joka kymmenes turhauttavana. Loput pitävät toimintaa välillä mielekkäänä, välillä turhauttavana.

Seurakunta-aktiivisuudella on selkeä yhteys toiminnan mielekkääksi kokemiseen. Vähintään kerran kuukaudessa jumalanpalvelukseen osallistuvista luottamushenkilöistä 64 % pitää toimintaa mielekkäänä ja harvemmin, vähintään muutamia kertoja vuodessa osallistuvista 55 %. Kerran vuodessa tai harvemmin jumalanpalveluksessa käyvistä luottamushenkilöistä vain 37 % pitää toimintaa mielekkäänä.

Kaksi kolmesta (69 %) luottamushenkilöistä piti mahdollisuuksiaan saada omaa ääntään kuuluville vähintään melko hyvinä. Erittain hyvinä niitä piti joka viides luottamushenkilö, huonoina joka kymmenes. Erilaisten ryhmien mahdollisuuksia saada ääntään tasapuolisesti kuuluville seurakunnan luottamustoiminnassa pidettiin pääosin kohtuullisena.

Sekä seurakunnan työntekijät että luottamushenkilöt toivovat usein luottamushenkilöille lisää valtaa käytännön seurakuntaelämästä päättämiseen. Puolet luottamushenkilöistä toivoisi lisää valtaa seurakunnan painopistealueista ja toiminnan kehityssuunnista päätettäessä. Seurakunnan työntekijöistä joka kolmas antaisi näissä asioissa luottamushenkilöille lisää päätäntävaltaa. Sen sijaan työntekijöiden mielestä luottamushenkilöiden valtaa pitäisi vähentää erityisesti työalojen määrärahoista päätettäessä ja uusia työntekijöitä valittaessa. Luottamushenkilöt itse olivat pääosin tyytyväisiä mahdollisuuksiinsa vaikuttaa näissä asioissa.

Sekä työntekijät että luottamushenkilöt pitävät tärkeänä sitä, että luottamushenkilöt ovat sitoutuneita seurakunnan toimintaan. Poliittista aktiivisuutta ei pidetä luottamushenkilölle kovin tärkeänä, vaikkakin luottamushenkilöt ovat poliittisesti varsin aktiivisia (60 % kuuluu johonkin puolueeseen). Luottamushenkilöiden ja työntekijöiden näkemykset siitä, miten vallan seurakuntahallinnossa tulisi jakautua luottamushenkilöiden ja työntekijöiden kesken, poikkeavat toisistaan.

Luottamushenkilöt arvioivat yhteistyön eri tahojen kanssa pääosin hyväksi. Myönteisimmin arvioitiin yhteistyö seurakunnan eri työntekijäryhmien kanssa: yhteistyötä kirkkoherran kanssa piti hyvänä 77 % vastaajista, muun papiston kanssa 83 %, muiden hengellisen työn tekijöiden kanssa 81 %, talouspäällikön kanssa 77 % ja muiden seurakunnan työntekijöiden kanssa 83 %.

Eri työntekijäryhmien mahdollisuuksia saada ääntään kuuluville seurakunnan hallinnossa ei sen sijaan pidetä aivan tasaveroisena. Talouspäälliköillä nähdään olevan liikaa valtaa. Työntekijöistä näin ajattelee joka toinen, luottamushenkilöistä joka neljäs. Sekä työntekijät että luottamushenkilötkin näkevät työntekijäryhmistä erityisesti muiden kuin papiston ja talouspäällikön vaikutusmahdollisuudet usein liian vähäisinä. Itselleen lisää valtaa seurakunnan hallinnossa toivoo 37 % työntekijöistä ja 16 % luottamushenkilöistä. Poliittisten taustaryhmien vaikutusmahdollisuuksia sen sijaan halutaan vähentää.

Helmikuussa 2002 Tampereella oli Kirkkopalveluiden järjestämä suuri luottamushenkilötapahtuma, joka kokosi yhteen lähes tuhat seurakuntien luottamushenkilöä. Kirkkopalvelujen Kristillinen opintokeskus järjesti kertomuskaudella luottamushenkilöille koulutusta seurakuntaehtaisesti, hiippakunnittain ja valtakunnallisissa tapaamisissa sekä oppaiden ja verkkosivujen avulla.

- » Kirkon henkilöstöstä huomattavan iso osa jää eläkkeelle lähivuosina. Eläkeikää lähestyvien työntekijöiden määrä on erityisen suuri papiston ja lapsityöntekijöiden keskuudessa. Tämän myötä kirkossa tulee yhä voimakkaammin kiinnittää huomiota ikääntyvän työväestön työssä jaksamiseen.
- » Suurten ikäluokkien eläkkeelle jääminen asettaa kirkon selkeään kilpailutilanteeseen työvoimasta. Kirkossa tulee pitää huoli siitä, että sen työt ovat työolojen ja palkkauksen puolesta kilpailukykyisiä. Kirkon virkaan opiskelevien ja kirkon työssä toimivien työntekijöiden kasvua kirkon virkaan ja kirkon virassa on tuettava. Hyvä huolehtiminen kirkon virkaan opiskelevien seurakuntaharjoittelusta on kirkon työhön rekrytoinnin kulmakivi.
- » Henkilöstön määrä on kasvanut kertomuskaudella. Tämä on mahdollistanut seurakunnan toiminnan monipuolistumisen. Kasvu ei voi kuitenkaan jatkua loputtomiin. Eläkkeelle jäämistensä myötä avautuvia virkoja täytettäessä ja uusia perustettaessa tulisi huolellisesti tarkastella, mille työaloille on tarpeellista resursoida työvoimaa ja mistä sitä olisi järkevää vähentää.
- » Työyhteisöjen hyvinvointi on yksi työssä jaksamisen peruspilareista. Siihen on jatkuvasti kiinnitettävä huomiota. Johtajien on oltava aktiivisia ja puututtava työyhteisössä esiintyviin ristiriitoihin. Johtajilla tulee olla myös riittävästi aikaa vastata johtamistehtävästään.

- » Valtaosa luottamushenkilöistä kokee toiminnan mielekkääksi. Työntekijöistä sen sijaan vain joka neljäs pitää luottamustoimintaa mielekkäänä. Luottamushenkilöillä ja työntekijöillä on jossain määrin ristiriitaisia odotuksia ja näkemyksiä seurakunnan toiminnasta ja hallinnosta. Yhteisen työnäyn löytämiseksi luottamushenkilöiden ja työntekijöiden vuorovaiikutusta on vahvistettava. Myös eri tahojen tasapuolisia mahdollisuuksia saada ääntään kuuluville seurakunnan hallinnossa on tuettava.

12. Kirkolliset herätysliikkeet ja järjestöt

- Herätysliikkeillä on edelleen vankka kannatus kirkossamme. Joidenkin liikkeiden toiminnassa paikallisseurakunnissa on kuitenkin vähenemisen merkkejä. Erityisesti evankelisuuden, joidenkin uuspietististen liikkeiden ja karismaattisen liikkeen toiminta paikallisseurakunnissa vähentyi kertomuskaudella. Mikään liike ei ole vastaavasti mainittavasti laajentanut levinneisyyttään.
- Lestadiolaisuus, erityisesti vanhoillislestadiolaisuus, on suomalaisten keskuudessa tunnetuin herätysliike. Vanhoillislestadiolaisuudella oli kertomuskaudella myös toimintaa useammassa seurakunnassa kuin millään muulla liikkeellä.
- Herännäisyydellä oli seurakunnan työntekijöiden keskuudessa eniten vaikutusta ja evankelisuudella kirkon luottamushenkilöiden keskuudessa. Kansanlähetyksellä puolestaan oli maantieteellisesti kattavimmin toimintaa eri puolilla Suomea.
- Kirkollisten järjestöjen ja säätiöiden palveluksessa oli vuoden 2003 lopussa noin 2 400 työntekijää. Järjestöillä ja säätiöillä on keskeinen merkitys monien kirkon kannalta tärkeiden tehtävien hoitamisessa.

12.1. Herätysliikkeet ja järjestöt osana kirkollista elämää

Herätysliikkeillä on monipuolinen merkitys suomalaisessa kirkollisessa elämässä. Maassamme vaikuttavat laajasti lestadiolaisuus, herännäisyys, evankelisuus, viidesläisyys, karismaattisuus sekä uusia tuulia ja toimintatapoja kirkkoon tuovat liikkeet, kuten Tuomasyhteisö ja hiljaisuuden liike. Vaikka liikkeillä on vahva jalansija monissa seurakunnissa, joidenkin liikkeiden levinneisyydessä on kertomuskaudella tapahtunut pientä hiipumista. Mikään liike ei vastaavasti ole juurikaan laajentanut levinneisyyt-

tään. On myös merkille pantavaa, että monet alun perin maaseudulla syntyneet liikkeet vaikuttavat nykyään useammin kaupunkiseurakunnissa kuin maaseudulla.

Suomalaisista joka kymmenes (11 %) kuuluu *Kirkkomonitor 2004* -tutkimuksen mukaan johonkin herätysliikkeeseen kiinteästi tai väljästi. Lisäksi joka kymmenes on saanut ajattelunsa vaikutteita jostain herätysliikkeestä. Seurakunnan työntekijöistä kaikkiaan 53 % kokee kuuluvansa kiinteästi tai jossain määrin vähintään yhteen liikkeeseen. Joka kolmas (32 %) työntekijä kokee kuuluvansa yhteen liikkeeseen, 9 % kahteen liikkeeseen, 6 % kolmeen ja 6 % useampaan kuin kolmeen.

Kirkolliset järjestöt ja säätiöt ovat vakiintuneet osaksi kirkollista elämää. Ne hoitavat monia kirkon kannalta keskeisiä tehtäviä, kuten lähetystyötä, diakoniatyötä, evankelioimistyyötä, lapsi- ja nuorisotyötä sekä kustannustoimintaa. Kirkollisilla järjestöillä on keskeinen tehtävä myös kirkon työntekijöiden koulutuksessa.

Kirkollisten järjestöjen ja säätiöiden palveluksessa oli vuoden 2003 lopulla noin 2 400 työntekijää. Määrä vähentyi kertomuskauden aikana noin neljänneksen. Suurin osa työskenteli joko kirkon virallisten lähetysjärjestöjen tai diakonia- ja sosiaalialan järjestöjen palveluksessa.

Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla oli seitsemän virallista lähetysjärjestöä. Niiden palveluksessa oli vuoden 2003 lopussa 716 päätoimista työntekijää. Määrä vähentyi kertomuskauden aikana 17 %. Lähetysjärjestöistä kerrotaan lähemmin luvussa III 8.

Diakonia- ja sosiaalialan järjestöjen palveluksessa oli noin 900 päätoimista työntekijää vuonna 2003. Nämä järjestöt toimivat yleensä varsin itsenäisesti. Joillakin niistä on jopa kiinteämmät siteet valtion ja kunnan viranomaisiin kuin seurakuntiin. Niiden toiminta keskittyy pääosin hoito- ja palvelulaitoksiin sekä oppilaitoksiin.

Kirkollisille nuoriso-, kasvatus- ja kulttuurialan järjestöille kirkko on uskonut muun muassa erilaisia lapsi- ja nuorisotyön kehittämiseen, materiaalin tuottamiseen ja jatkokoulutukseen liittyviä tehtäviä. Niiden palveluksessa oli vuonna 2003 kaikkiaan noin 150 työntekijää.

Kirkkohallituksen kertomuskaudella solmimat ns. Järki-sopimukset selkeyttänevät jatkossa järjestöjen ja kirkkohallituksen

välisen yhteistyön malleja. Järjestöt ja Kirkkohallitus -toimikunta laati kolme yhteistyömallia, joista kaksi oli sopimus pohjaista ja yksi avustuspohjainen. Sopimukseen perustuva yhteistoiminta olisi joko pitempikestoista tai projektiluonteista yhteisten tehtävien hoitoa. Avustuspohjainen yhteistoiminta olisi harkinnanvaraista ja kertaluonteista. Yleisavustuksista pyrittiin luopumaan. Kirkkohallitus päätti tammikuussa 2002, että pitkäkestoista sopimus pohjaista yhteistyötä tehtäisiin suurten palvelujärjestöjen kanssa, joilla on seurakuntajäseniä tai jotka hoitavat valtakunnallisesti kirkon niille antamaa erityistehtävää. Näitä järjestöjä ovat Kirkkopalvelut, Seurakuntien Lapsityön Keskus (SLK), Suomen Poikien ja Tyttöjen Keskus (PTK), Nuorten Keskus (NK), Församlingsförbundet ja Suomen Merimieskirkko. Näistä järjestöistä suurin on Kirkkopalvelut ry., jonka palveluksessa vuonna 2003 oli 193 työntekijää. Kirkkopalvelut toimii monipuolisesti eri toimialoilla. Näitä ovat koulutuspalvelut, seurakunta- ja järjestöpalvelut, diakonia- ja sosiaalipalvelut sekä kustannus- ja julkaisutoiminta. Kirkkopalvelut järjestää joka toinen vuosi Kirkkopäivät yhdessä paikallisseurakuntien kanssa. Järjestöryhmittelyssä toiseen ryhmään kuuluvat Kirkkohallitukselta avustusta nauttivat järjestöt.

12.2. Lestadiolaisuus

Pohjois-Ruotsissa 1800-luvulla toimineen papin, *Lars Levi Laestadiusin* julistuksesta alkunsa saanut lestadiolaisuus on jakaantunut lukuisiin haaroihin. Sata vuotta jatkuneen hajaantumiskehityksen tuloksena voimme löytää koko maailmasta 16 lestadiolaisuuden suuntausta. Suomessa vaikuttaa yhdeksän itsenäistä ryhmää. Merkittävimmät osaryhmät Suomessa ovat Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen vanhoillislestadiolaisuus, esikoislestadiolaisuus, Rauhan Sanan ryhmä ja uusiheräys. Laestadiusen syntymän 200-vuotisjuhlia vietettiin vuonna 2000.

Päähaaroista suurin on vanhoillislestadiolaisuus, joka puolestaan on jakautunut eri suuntauksiin. Vanhoillislestadiolaisuudella oli vuonna 2003 toimintaa kahdessa seurakunnassa kolmesta (67 %) kuten myös vuonna 1999. Säännöllistä, kuukausittaista toimintaa sillä oli joka kolmannessa seurakunnassa. Liikkeen

selkeästi vankinta kannatusaluetta on Pohjois-Suomi. Liikkeellä oli vähintään jotain toimintaa jokaisessa Oulun hiippakunnan seurakunnassa vuonna 2003. Vähintään kerran kuukaudessa toimintaa oli 91 %:ssa alueen seurakunnista. Liikkeellä oli omat kokoustilat 75 %:ssa Oulun hiippakunnan seurakunnista. Seuraavaksi eniten vanhoillislestadiolaisuus oli levinnyt Lapuan hiippakuntaan, jossa sillä on kuukausittaisista toimintaa 53 %:ssa seurakunnista. Vähiten vanhoillislestadiolaisuudella oli toimintaa Porvoon hiippakunnassa ja Turun arkkihiippakunnassa. Toiminnan laajuudessa ei tapahtunut kertomuskaudella muutosta.

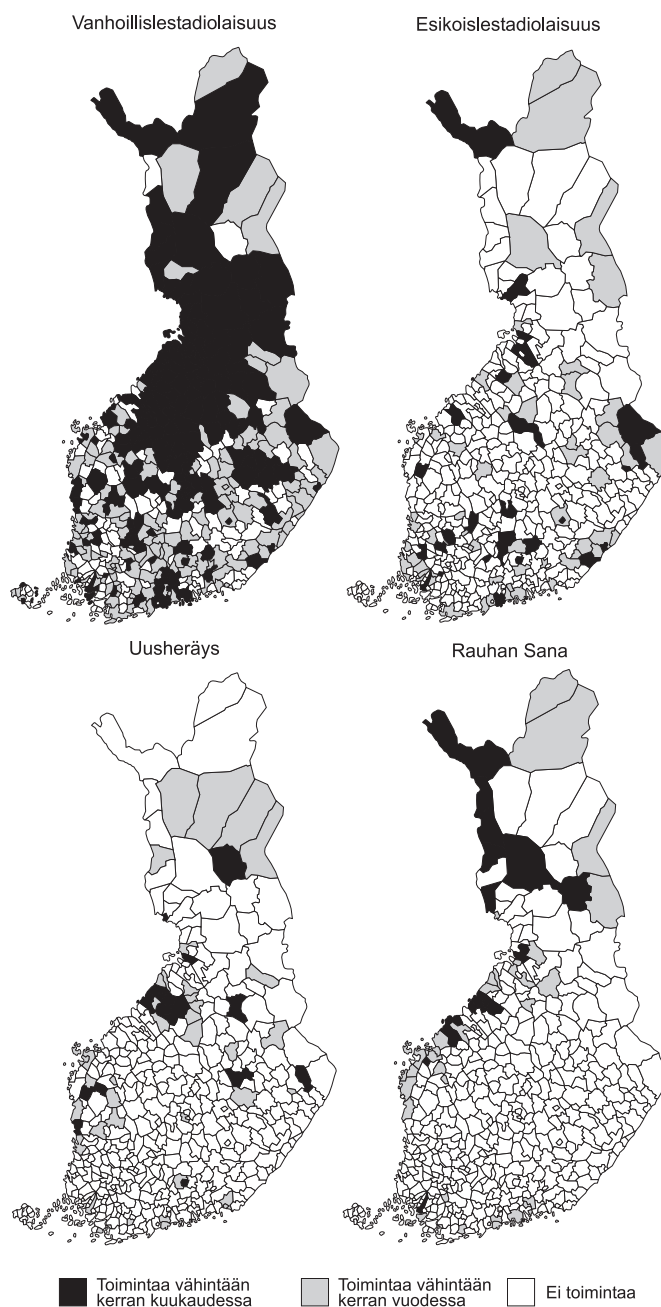
Vanhoillislestadiolaisuuden enemmistösuuntauksen kattojärjestö on *Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry* (SRK), jonka palveluksessa oli 30 päätoimista työntekijää vuoden 2003 lopussa. Järjestön keskeiset toimintamuodot olivat sananjulistus ja sielunhoito, lapsi- ja nuorisotyö sekä kustannustoiminta.

Kesäisin järjestettävät vanhoillislestadiolaisten kesäjuhlat, Suviseurat, olivat vuosittain yksi Suomen suurimmista hengellisistä tapahtumista. Ne keräsivät vuosittain noin 60 000–70 000 osallistujaa. Liikkeen kannattajia on varovaisestikin arvioiden 100 000. Liikkeen pää-äänenkannattajana on *Päivämies*-lehti. Yhdistyksellä on 200 rekisteröityä paikallisyhdistystä. Rauhanyhdistyksen järjestämiin rippikouluihin osallistui vuonna 2003 kolme prosenttia kaikista rippikoululaisista (1 740 rippikoululaista).

Työntekijöistä 2 % kuuluu vanhoillislestadiolaisuuteen ja 5 % on saanut liikkeestä vaikutteita. Vanhoillislestadiolaisuus vaikuttaa eritoten kanttorien ja kirkkoherrojen keskuudessa. Vanhoillislestadiolaisuuden vaikutuksesta on myös syytä panna merkille, että liikkeeseen tyypillisesti kuulutaan kiinteästi; väljät vaikutteet liikkeestä ovat sen sijaan liikkeeseen kiinteästi kuuluvien osuuteen suhteutettuna harvinaisia. Eniten vaikutteita vanhoillislestadiolaisuudesta on saatu Oulun hiippakunnassa, jossa lähes joka neljäs työntekijä kertoo saaneensa siitä vaikutteita. Seurakuntien luottamushenkilöistä joka kymmenes on saanut vaikutteita vanhoillislestadiolaisuudesta.

Vanhoillislestadiolaisuudesta eriytyi 1960-luvun alussa Elämän Sanan ryhmä eli ns. pappislinja. Se julkaisee *Elämän Sana* -lehteä. *Elämän Sana* -ryhmä ei ole koskaan ollut varsinainen kansanliike, mutta sitäkin merkittävämpi on ollut sen kirkollis-teologinen

vaikutus, erityisesti Oulun hiippakunnan alueella. Helsingissä toimivan *Laestadiolaisen ylioppilaskodin* taustavaikuttajat nousevat lähinnä Elämän Sana -ryhmästä.

Uusheräys syntyi protestina lestadiolaisuuden väljentymistä vastaan 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Tahdottiin palata ensimmäisen herätyksen aikaan ja korostettiin yksilöllistä kääntymistä, uutta heräystä. Uusheräys on alusta alkaen ollut kirkollisesti avoin lestadiolaisuuden haara, joka on aktiivisesti osallistunut muun muassa kirkon lähetystyöhön. Uusheräyksellä oli vuonna 2003 kuukausittaista toimintaa 3 %:ssa seurakunnista ja satunnaisempaa 8 %:ssa seurakunnista. Toiminta vaikuttaa seurakuntien oman ilmoituksen mukaan jossain määrin hiipuneen kertomuskauden aikana; vuonna 1999 liikkeellä oli toimintaa 14 %:ssa seurakunnista. Voimakkaimmin liike vaikuttaa Oulun hiippakunnassa, jossa sillä on toimintaa vähintään kerran vuodessa 37 %:ssa seurakunnista.

Uusheräyksen keskusjärjestön nimi on helmikuusta 2000 alkaen ollut *Lestadiolainen Uusheräys ry*. Sen keskeisiä toimintamuotoja ovat seuratilaisuudet, raamattu- ja lähetyspiirit sekä lähetystyö Venäjällä yhteistyössä Inkerin kirkon kanssa ja Kelton koulutuskeskuksen tukeminen. Uusheräys on päälinjaltaan yhä enemmän luterilaisen kirkon lähetyspalvelujärjestö, joka tekee lähetystyötä Suomen Lähetysseuran, Kylväjän ja Kansanlähettyksen kautta. Suunnan julkaisu on *Lähetäjä*-lehti.

Ruotsin länsilestadiolaisuus eli esikoislestadiolaisuus levisi Suomeen vuodesta 1902 alkaen. Sillä oli vuonna 2003 toimintaa joka viidennessä seurakunnassa (20 %). Voimakkainta vaikutus oli Tampereen, Mikkelin ja Kuopion hiippakunnissa, joissa vuosittaista toimintaa oli noin joka neljännessä seurakunnassa. Esikoislestadiolaisuuden keskus on Lahdessa. Liikkeellä oli 24 paikallisosastoa, joissa oli jäseniä yhteensä noin 4 200. Yhdistyksellä on seuratoimintaa, joista merkittävin on kesäisin järjestettävät Lahden juhannusseurat. Yhdistys tekee lähetystyötä (saarnamatkoja) Venäjälle pääosin Inkerin alueelle ja Baltian maihin. Esikoislestadiolaisuuden oma lehti *Rauhan Side* täytti 25 vuotta. Kertomuskaudella yhdistyksen toimesta valmistui ja julkaistiin kolmiosainen *Lars Levi Laestadiuksen* kaikki tunnetut saarnat käsittävä kolmiosainen saarnakirja.

Rauhan Sana eli niin sanottu pikkuesikoisuus syntyi vanhoillislestadiolaisuuden piirissä kiistasta, joka liittyi Amerikan suhteiden hoitamiseen 1930-luvulla. Rauhan Sanan ryhmä edustaa maltillista

vanhoillislestadiolaista perinnettä. Ryhmä on ollut merkittävä kansanliike Tornionjokilaaksossa. Nykyään kannatuksen painopiste on Keski-Pohjanmaalla, jossa erityisesti muutamissa ruotsinkielisissä seurakunnissa suunnalla on kansanliikkeen asema. Rauhan Sanalla oli vuonna 2003 toimintaa 15 %:ssa seurakunnista. Toiminta vaikuttaisi jossain määrin hiipuneen, sillä vuonna 1999 liikkeellä oli seurakuntien antaman tiedon mukaan toimintaa joka viidennen (21 %) seurakunnan alueella. Rauhan Sana vaikuttaa eniten Porvoon ja Oulun hiippakunnissa. Rauhan Sanan keskusjärjestö on *Lähetisyhdistys Rauhan Sana* ja ruotsinkielinen rinnakkaisjärjestö *Laestadianernas Fridsföreningars Förbund*. Suunnan piirissä julkaistaan *Rauhan Sana* ja *Zions Missionstidning* -lehtiä. Kannattajia suunnan piirissä on arviolta noin 7 000.

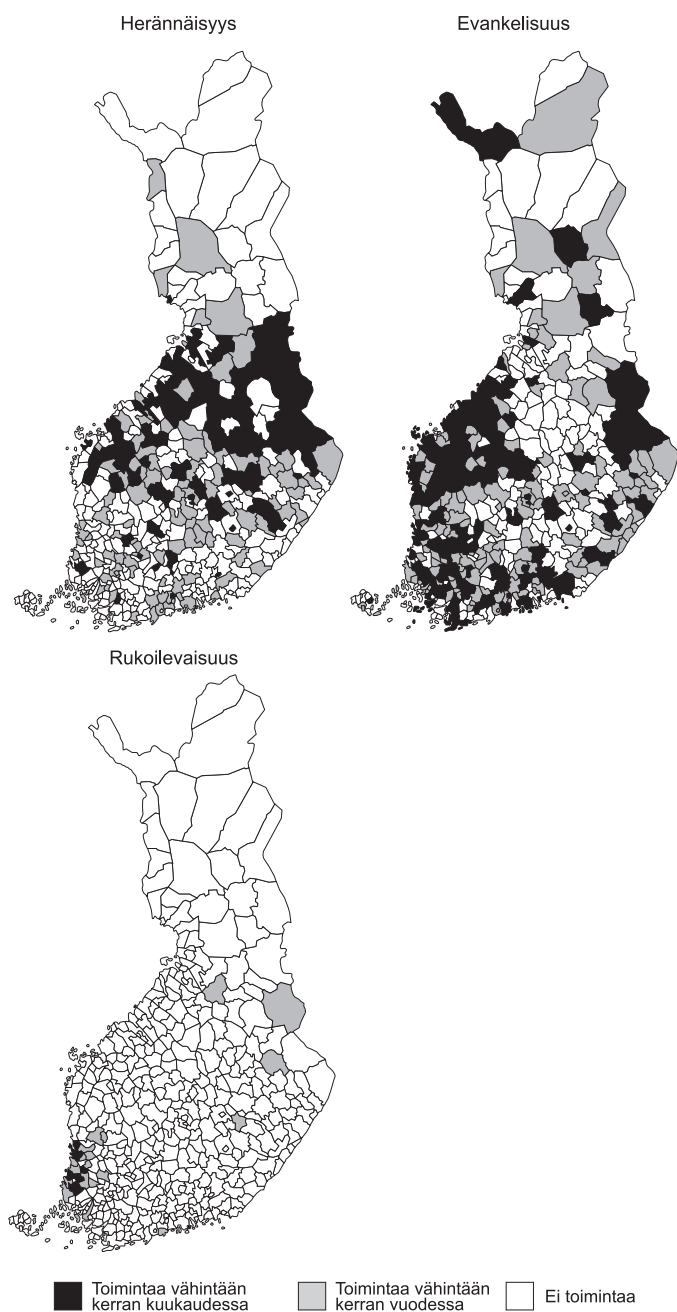
Seurakunnan työntekijöistä 1 % kuuluu kiinteästi ja 2 % väljästi vanhoillislestadiolaisuuden ohella johonkin muuhun lestadiolaisuuden suuntaukseen. Lisäksi 6 % kertoo saaneensa liikkeestä vaikutteita. Vanhoillislestadiolaisuuden tavoin niin ikään muun lestadiolaisuuden vaikutus on vahvinta Oulun hiippakunnassa, jossa joka kolmannella työntekijällä on ajattelussaan siitä vaikutteita. Tavallista vahvempaa muun lestadiolaisuuden vaikutus on myös Porvoon hiippakunnan työntekijöiden keskuudessa.

Lestadiolaisuus, erityisesti vanhoillislestadiolaisuus, on suomalaisten keskuudessa tunnetuin herätysliike. *Kirkkomonitor 2004* -tutkimuksessa selvitettiin tavallisten suomalaisten kuulumista eri herätysliikkeisiin ja sitä, missä määrin liikkeet ovat tunnettuja suomalaisten keskuudessa. Vain joka neljäs suomalainen ilmoitti, ettei tunne lestadiolaisuutta. Vaikutteet liikkeestä ovat erityisen yleisiä Oulun ja Lapin läänissä.

12.3. Herännäisyys

Herännäisyydellä oli vuonna 2003 toimintaa 63 %:ssa seurakunnista (62 % vuonna 1999). Herännäisyyden vankinta kannatusaluetta olivat edelleen Pohjanmaa, Pohjois-Savo ja Pohjois-Karjala. Sillä oli kuukausittaista toimintaa Kuopion (60 % seurakunnista), Oulun (54 %) ja Lapuan (42 %) hiippakunnissa. Kuopion hiippakunnassa herännäisyydellä oli toimintaa lähes joka seurakunnassa (90 %). Muissa hiippakunnissa säännöllinen

toiminta oli selvästi harvinaisempaa; vähiten toimintaa herännäisyydellä oli Turun arkkihiippakunnassa ja Porvoon hiippakunnassa.

Seurakunnan työntekijöiden keskuudessa herännäisyydellä on eri herätysliikkeistä eniten vaikutusta. 43 %:lla seurakuntatyön tekijöistä on ajattelussaan vähintään vaikutteita liikkeestä. 16 % työntekijöistä kuuluu herännäisyyteen kiinteästi tai väljästi. Herännäisyys on korostetusti papiston keskuudessa vaikuttava liike. Kirkkoherroista 70 % ja muista papeista 61 % on saanut liikkeestä vähintään vaikutteita. Herännäisyydellä on vahva vaikutus työntekijöiden keskuudessa kaikissa suomenkielisissä hiippakunnissa, vahvin Lapuan ja Kuopion hiippakunnissa, joissa selvä enemmistö työntekijöistä kertoo saaneensa vaikutteita herännäisyydestä, Lapualla peräti 74 %. Seurakuntien luottamushenkilöistä joka neljäs on saanut ajatteluunsa vaikutteita herännäisyydestä.

Herännäisyyden keskusyhdistys on *Herättäjä-Yhdistys*, jonka palveluksessa oli vuoden 2003 lopulla 22 työntekijää. Yhdistyksen keskeisiä toimintamuotoja olivat muun muassa seuratoiminta, herättäjäjuhlat, nuoriso- ja opiskelijatyö sekä kustannustoiminta. Ulkomailla Herättäjä-Yhdistys teki erityisesti talkoo- ja auttamistyötä Inkerinmaalla Herättäjän heimorahaston kautta. Lähetystyössä yhdistys toimi yhteistyössä Suomen Lähetysseuran kanssa. Yhdistyksellä oli 158 paikallisosastoa ja yli 6 000 jäsenrekisterissä olevaa jäsentä.

12.4. Evankelisuus

Evankelisella herätysliikkeellä oli vuonna 2003 toimintaa 62 %:ssa seurakunnista, vuonna 1999 toimintaa oli 68 %:ssa. Kuukausittaista toimintaa sillä oli 30 %:ssa seurakunnista, neljä vuotta aiemmin 37 %:ssa seurakunnista. Evankelisuuden toiminta on näin ollen hieman vähentynyt seurakunnissa nelivuotiskauden aikana.

Evankelisuuden vankinta kannatusaluetta olivat Etelä- ja Keski-Pohjanmaa ja Varsinais-Suomi. Kuitenkin myös näillä alueilla evankelisuuden toiminta oli jossain määrin vähentynyt. Sillä oli Lapuan hiippakunnassa kuukausittaista toimintaa 51 %:ssa seurakunnista (61 % vuonna 1999) ja satunnaista toimintaa joka kolmannessa seurakunnassa. Myös seurakunnan pappien osallistuminen liikkeen tilaisuuksiin ja kokoustilojen antaminen liikkeen käyttöön olivat hieman vähentyneet. Turun arkki-

hiippakunnassa evankelisella liikkeellä oli toimintaa vähintään kerran kuussa 36 %:ssa seurakunnista (44 % vuonna 1999). Vähiten liike vaikutti Kuopion hiippakunnassa.

Seurakuntatyöntekijöistä 3 % kuului kiinteästi evankeliseen liikkeeseen, 8 % väljästi. Lisäksi joka viides oli saanut liikkeestä vaikutteita. Evankelisella liikkeellä on vaikutusta eniten kirkkoherrojen keskuudessa, joista lähes puolet on saanut liikkeestä vähintään vaikutteita. Evankelisuuden vankinta kannatusaluetta työntekijöiden keskuudessa on Lapuan hiippakunta, jossa puolet työntekijöistä kertoo saaneensa siitä vaikutteita. Evankelisuudella on vahvaa vaikutusta myös Porvoon hiippakunnan ja Turun arkkihiippakunnan työntekijöiden keskuudessa.

Luottamushenkilöiden keskuudessa evankelisuus on voimakkaimmin vaikuttava liike. Kaikkiaan 40 % luottamushenkilöistä kertoo joko saaneensa ajatteluunsa vaikutteita tai kuuluvansa jossain määrin tai väljästi evankeliseen liikkeeseen.

Evankelisuuden kattojärjestö on *Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys* (SLEY). Sen palveluksessa oli vuoden 2003 lopulla 122 työntekijää. Järjestöllä oli vuonna 2003 kaikkiaan 310 paikallisyhdistystä, joissa oli jäseniä lähes 15 000. Liikkeen ruotsinkielinen kattojärjestö on *Svenska Evangeliföreningen i Finland* (SLEF). Sen palveluksessa oli kaikkiaan 19 työntekijää ja yhdistyksellä oli 45 paikallisosastoa. SLEY ja SLEF olivat kirkon virallisia lähetysjärjestöjä. Lähetystyön ohella järjestöt tekevät aktiivisesti muun muassa lapsi- ja nuorisotyötä. SLEY:n yhdessä Turun Maarian ja Mikaelin seurakuntien kanssa vuosittain järjestämät *Maata Näkyvässä* -päivät ovat suurin säännöllisesti järjestettävä kristillinen nuorisotapahtuma Suomessa.

SLEY täytti kertomuskaudella 130 vuotta. Yhdistys sai vuonna 2001 uudistetut säännöt, joiden myötä hallituksen jäsenten vaali toteutetaan yleisessä jäsenkokouksessa (eikä pienessä valitsijaryhmässä). Yhdistys korostaa edelleen säännöissään luterilaisen opin ja tunnustuksen keskeistä merkitystä. Liikkeen sisällä on ollut virkakysymyksessä kaksi selvää eri leiriä. Tämän myötä hallituksen vaalista ja jäsenkokouksesta muodostui kertomuskaudella vuodesta toiseen noin tuhannen hengen suurkokous, jossa suhtautuminen naispappeuteen muodostui yhdeksi keskeiseksi valintakriteeriksi.

12.5. Rukoilevaisuus

Maamme vanhimman yhä toimivan herätysliikkeen, rukoilevaisuuden, toiminta rajoittui lähinnä Satakuntaan ja Varsinais-Suomen pohjoisimpaan osaan. Sillä oli vuonna 2003 kuukausittaista toimintaa 6 %:ssa ja satunnaista toimintaa 21 %:ssa Turun arkkihiippakunnan seurakunnista. Sen lisäksi sillä oli satunnaista toimintaa vain muutamissa seurakunnissa.

Seurakunnan hengellistä työtä tekevistä 2 % koki kuuluvansa jossain määrin rukoilevaisuuteen. Lisäksi 8 % oli saanut liikkeestä vaikutteita. Luottamushenkilöistä 6 % on saanut rukoilevaisuudesta vaikutteita.

Rukoilevaisuudelle ovat tunnusomaisia pitkät polvirukoukset ja pitäytyminen vanhoihin, 1700-luvulta peräisin oleviin laulu-, virsi- ja hartauskirjoihin. Rukoilevaisuus jakaantui kahtia 1980-luvulla muun muassa naispappeuskiistojen vuoksi. Rukoilevaisperintöä jatkavat *Länsi-Suomen Rukoilevaisten Yhdistys* (LSRY) ja Eura-joen kristillisen opiston toimintaa tukeva *Suomen rukoilevaisen kansan yhdistys*.

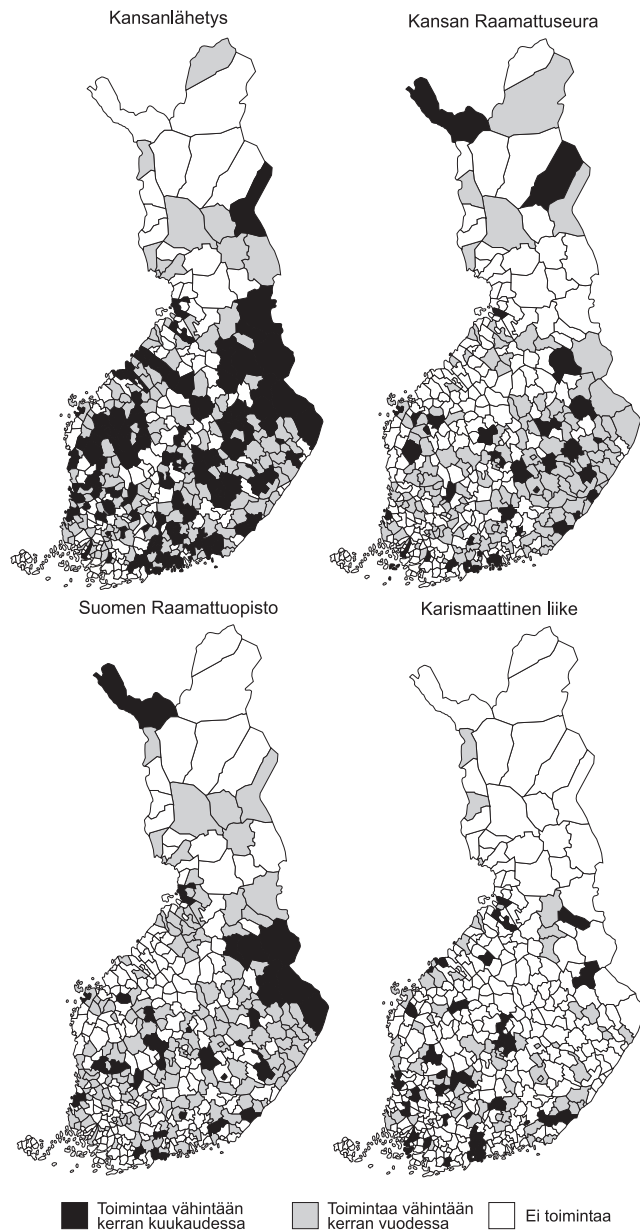
12.6. Uuspietistiset liikkeet

Sotien jälkeen syntyneille uuspietistisille liikkeille eli niin sanotulle viidennelle herätysliikkeelle on ominaista henkilökohtaisen uskonratkaisun ja parannuksenteon korostaminen. Uuspietistiset liikkeet ovat levinneet kaikkein kattavimmin ja tasa-puolisimmin eri hiippakuntiin ympäri Suomea. Erityisen vankkaa niiden kannatus on Mikkelin ja Kuopion hiippakunnissa.

Kansanlähetys on uuspietistisistä liikkeistä laajimmalle levinnyt. Sen vaikutus on kuitenkin kertomuskaudella jonkin verran vähentynyt seurakunnissa. Sillä oli vuonna 2003 toimintaa 63 %:ssa seurakunnista; vuonna 1999 sillä oli toimintaa 72 %:ssa seurakunnista. Kuukausittaista toimintaa sillä oli joka neljännessä seurakunnassa (25 %; 28 % vuonna 1999). Kattavimmin kansanlähetyksellä oli toimintaa Kuopion ja Mikkelin hiippakunnissa, joissa sillä oli toimintaa yhdeksässä seurakunnassa kymmenestä. Porvoon hiippakunnan seurakunnissa liikkeellä ei juurikaan ollut toimintaa. Sen sijaan kaikissa muissa hiippakunnissa liikkeellä oli

aktiivista tai satunnaista toimintaa vähintään joka toisessa seurakunnassa.

Seurakunnan hengellistä työtä tekevistä työntekijöistä 1 % kuuluu kiinteästi ja 5 % väljästi kansanlähetykseen. Lisäksi 15 %

on saanut siitä vaikutteita. Seurakuntien luottamushenkilöistä joka viides on saanut kansanlähetyksestä vaikutteita

Suomen Evankelisluterilaisen Kansanlähetyksen (SEKL) palveluksessa oli vuoden 2003 lopussa 178 työntekijää, joista 75 oli lähetystyössä. SEKL on yksi kirkon virallisista lähetyjärjestöistä. Sen toiminnan painopisteitä ovat lähetystyön ohella muun muassa evankelioimistyö, nuorisotyö sekä koulutustoiminta kotimaassa. Kansanlähetyksen oppilaitos Ryttylässä muuttui kertomuskaudella kansanopistoksi. Järjestöllä on 18 rekisteröityä paikallisyhdistystä.

Suomen Raamattuopistolla ja Kansan Raamattuseuralla oli kummallakin toimintaa lähes joka toisessa seurakunnassa. Suomen Raamattuopistolla oli vuonna 2003 kuukausittaista toimintaa 7 %:ssa seurakunnista ja satunnaisempaa toimintaa 36 %:ssa. Toiminnan levinneisyydessä ei tapahtunut mainittavia muutoksia kertomuskaudella. Toiminta oli edelleen keskittynyt Kuopion (toimintaa 69 %:ssa seurakuntia) ja Mikkelin (57 %) hiippakuntiin.

Seurakuntatyön tekijöistä 6 % kuuluu jossain määrin Raamattuopistoon. Lisäksi 14 %:lla on liikkeestä vaikutteita. Eri työntekijäryhmistä sekä kansanlähetyksellä että Suomen Raamattuopistolla on vaikutusta eritoten diakoniatyöntekijöiden ja lähetyssihteerien keskuudessa. Luottamushenkilöistä joka kuudes on saanut liikkeestä vaikutteita.

Suomen Raamattuopiston säätiön palveluksessa oli kaikkiaan 51 työntekijää. Säätiö ylläpitää kansanopistoa (Suomen Raamattuopisto) Kauniaisissa. Muita keskeisiä toimintamuotoja ovat muun muassa valtakunnallinen julistustoiminta ja nuorisotyö. Kertomuskaudella tehtyjen uudistusten myötä säätiö pyrkii vahvistamaan vapaaehtoistyön uusia toimintamuotoja. Vuonna 2003 alkoi Suomen Raamattuopiston uudistettu maallikkokoulutus nimellä Seurakuntakoulu. Suomen Raamattuopiston Ystävät ry:llä on reilu 3 000 jäsentä, ja tukijat mukaan lukien jäseniä on noin 10 000.

Kansan Raamattuseuralla oli vuonna 2003 kuukausittaista toimintaa 7 %:ssa seurakunnista ja joka kolmannessa (35 %) satunnaisempaa. Vuonna 1999 vastaavat luvut olivat 8 % ja 43 %, mikä antaisi viitteitä toiminnan hiipumisesta paikka paikoin. Laajimmin liikkeellä oli toimintaa Mikkelin hiippakunnassa, missä

83 %:ssa seurakunnista toimintaa oli vähintään kerran vuodessa (89 % vuonna 1999). Kuopion hiippakunnan seurakunnista toimintaa oli 62 %:ssa (80 % vuonna 1999). Seurakunnan työntekijöistä 1 % kuuluu Kansan Raamattuseuraan kiinteästi, joka kymmenes jossain määrin. Lisäksi joka viidennellä on liikkeestä vaikutteita. Luottamushenkilöistä joka neljäs on saanut Kansan Raamattuseurasta vaikutteita.

Opiskelija- ja Koululaislähetyskeskus (OPKO ry) kuuluu 2 % työntekijöistä jossain määrin ja 6 %:lla on liikkeestä vaikutteita. OPKO:n pääasiallisia toimintamuotoja ovat muun muassa raamattuopetus, evankeliointi ja lähetyskasvatus. Liikkeellä on 17 paikallisyhdistystä eri puolilla Suomea ja noin 4 000 varsinaista jäsentä tai kannattajajäsentä.

12.7. Uudemmat liikkeet

Niin sanottu karismaattinen liike on 1970-luvulta alkaen levinnyt Suomen seurakuntiin. Liikkeelle on ominaista Pyhän Hengen lahjojen, kuten sairaiden parantamisen, profetoimisen ja kielillä puhumisen, korostaminen. Kertomuskauden aikana liikkeen vaikutus paikallisseurakunnissa on jonkin verran vähentynyt. Vuonna 2003 sillä oli toimintaa 29 %:ssa seurakunnista, vuonna 1999 toimintaa oli ollut 37 %:ssa seurakunnista. Kuukausittaista toimintaa oli 9 %:ssa seurakunnista (11 % vuonna 1999). Kattavimmin liikkeellä oli toimintaa Tampereen ja Helsingin hiippakunnissa. Selkeimmin liikkeen toiminta on vähentynyt Tampereen hiippakunnan seurakunnissa.

Seurakunnan työntekijöistä 3 % kuuluu kiinteästi ja 5 % jossain määrin karismaattiseen liikkeeseen. Lisäksi 16 %:lla työntekijöistä on ajattelussaan vaikutteita liikkeestä. Luottamushenkilöistä joka kymmenes on saanut karismaattisuudesta vähintään vaikutteita.

Sanan ja Rukouksen illat olivat edelleen suosittuja, ja vuonna 2003 niitä järjestettiin 53 %:ssa seurakunnista. Niissä oli mukana 127 000 osallistujaa (134 000 vuonna 1999). Karismaattisuuden löyhänä kattojärjestönä on toiminut *Hengen uudistus kirkossamme* ry. Sillä on noin 1 100 jäsenrekisterissä olevaa jäsentä.

Nokian seurakunnan karismaattiset torstai-illat saivat kertomuskauden aikana paljon julkisuutta. Karismaattinen toiminta, johon liittyviä ongelmia oli käsitelty jo vuoden 1998 piispantarkastuksessa, johti uuden piispantarkastuksen pitämiseen Nokiolla kesäkuussa 2000. Piispa *Juha Pihkalan* antamassa piispantarkastuksen lehdistötiedotteessa tuotiin esille, että Nokian seurakunnan tilanteen arvioinnissa ei ole ollut kysymys suhteesta karismaattiseen herätysliikkeeseen tai herätykseen sinänsä. Taustalla oli kaksi tekijää. Ensimmäinen syy oli Nokian seurakunnassa vuosien mittaan tihentynyt jännite kirkkoherran johtaman karismaattisen ryhmän ja ”tavallisen” seurakunnan välille. Ongelma kärjistyi siksi, että seurakuntalaisten ja työyhteisön enemmistö oli kokenut, että kirkkoherran varsinainen hengellinen johtajuus oli yhä enemmän suuntautunut torstai-iltojen yhteisöön ja sen valtakunnallisiin liitännäisiin. Kirkkoherran oli siis koettu johtavan seurakunnan puitteissa toimivaa toista seurakuntaa. Toinen syy tilanteen kärjistymiseen oli torstai-iltojen karismaattisuuden kehitys suuntaan, joka herätti hämmennystä. Perinteisten armolahjojen lisäksi torstai-illoissa tavoiteltiin uusia, Raamatussa esiintymättömiä ilmiöitä (kaatumiset, pakkonaurut ja itkut, kouristukset, oudot ääntelyt, kulta- ja hopeahippujen näkeminen). Piispa Pihkala näki ongelmana myös, että uudella amerikkalaisperäisellä karismaattisuuden aallolla, johon Nokian liikekin pohjautuu, on taipumus pitää johtajiaan kaiken kritiikin ulko- ja yläpuolelle jäävinä.

Vuonna 2001 illat siirtyivät Nokian helluntaiseurakunnan tiloihin. Herätyksen johtaja, Nokian kirkkoherra *Markku Koivisto* otti virkavapaata kirkkoherran virastaan, jotta voisi täysin keskittyä herätyksen ja torstai-iltojen johtoon. Joulukuussa 2002 hän lopullisesti ilmoitti, ettei enää jatka Nokian kirkkoherrana. Kertomuskaudella Nokian liikkeen toiminta siirtyi kokonaisuudessaan pois Nokian paikallisseurakunnan toiminnasta itsenäiseksi *Nokia Missio ry:n* organisoimaksi toiminnaksi. Liike järjesti viikoittain kokouksia Tampereen Metro-Auto Arenalla.

Ruotsinkielisellä puolella toimii vastaava karismaattinen järjestö OAS sekä karismaattiset esirukousillat Luukkaan seurakunnassa. Ne ovat jatkuneet jo kolmattakymmenettä vuotta mutta ilman suurempia konflikteja seurakunnan kanssa. Niiden vetäjä,

seurakunnan entinen lehtori *Ulla-Christina Sjöman* on jo pitkään matkustanut ympäri hiippakuntaa pitämässä näitä tilaisuuksia myös muualla.

Taizé on ekumeeninen rukoushiljaisuuden yhteisö Ranskassa. Taizén yhteisön perusti *veli Roger* vuonna 1940. Useat, erityisesti nuoret suomalaiset ovat vuosien varrella vierailleet yhteisössä, mitä kautta liikkeen ajatukset ovat levinneet myös Suomeen. Vuonna 2003 liikkeen toimintaa oli 8 %:ssa seurakuntia. 4 % seurakunnan työntekijöistä kuului vähintään jossain määrin liikkeeseen ja lisäksi 15 % oli saanut siitä vaikutteita.

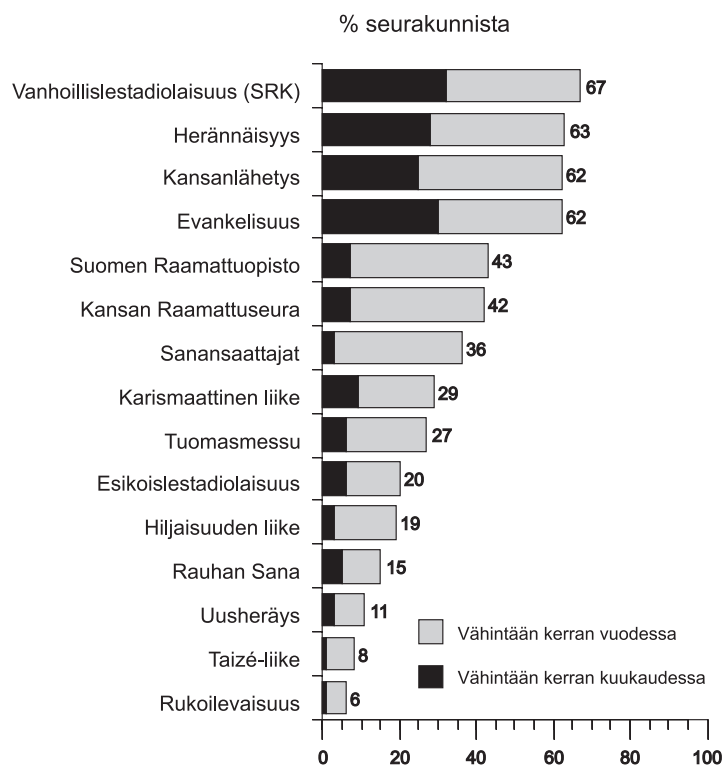
Hiljaisuuden liikkeellä oli vuonna 2003 toimintaa joka viidennessä seurakunnassa (19 %). Kuukausittaista toimintaa oli 3 %:ssa. Hiljaisuuden liikettä koordinoi *Hiljaisuuden Ystävät ry*, jonka tarkoituksena on johdattaa hiljentymiseen, raamattumietiskelyyn, sisäiseen rukoukseen ja siihen kristillisen teologian perinteeseen, josta nämä nousevat. Hiljaisuuden Ystävät järjesti muun muassa retiriittejä ja retiriitinohjaajakoulutusta. Seurakunnan työntekijöistä kaikkiaan joka neljäs koki liikkeen läheiseksi. 3 % kuului siihen kiinteästi ja 5 % väljästi. Luottamushenkilöistä joka kymmenes on saanut liikkeestä vähintään vaikutteita. Hiljaisuuden Ystävät ry:n jäsenrekisterissä olevia jäseniä on noin 1 600.

Joka neljännessä seurakunnassa oli Tuomasmessutoimintaa vuonna 2003. Seurakunnan työntekijöistä joka kolmas (34 %) oli saanut vaikutteita ajatteluunsa Tuomasmessusta. Tuomasmessuun kiinteästi kuuluvaksi itsensä laski työntekijöistä 2 %, väljästi 11 %. Varsinaisia jäseniä Tuomasmessun taustaorganisaatiolla, *Tuomasyhteisö ry*:llä oli vuonna 2003 yhteensä 1 200. Yhteisö järjesti viikoittain Tuomasmessun Helsingissä (vuonna 2003 kevätkaudella Agricolan kirkossa ja syyskaudella Tuomiokirkossa).

Pienryhmätoimintaa organisoiva *Kotiryhmäverkosto ry* laajeni kertomuskaudella parinkymmenen hengen yhteisöstä noin 200 aktiivin yhteisöksi. Verkosto on pääkaupunkiseudulla syksystä 1999 alkaen vaikuttanut soluyhteisö, joka painottaa kristillistä elämäntapaa ja yhteisöllisyyttä. Verkosto toimii luterilaisen kirkon sisällä yhteistyössä paikallisseurakuntien kanssa.

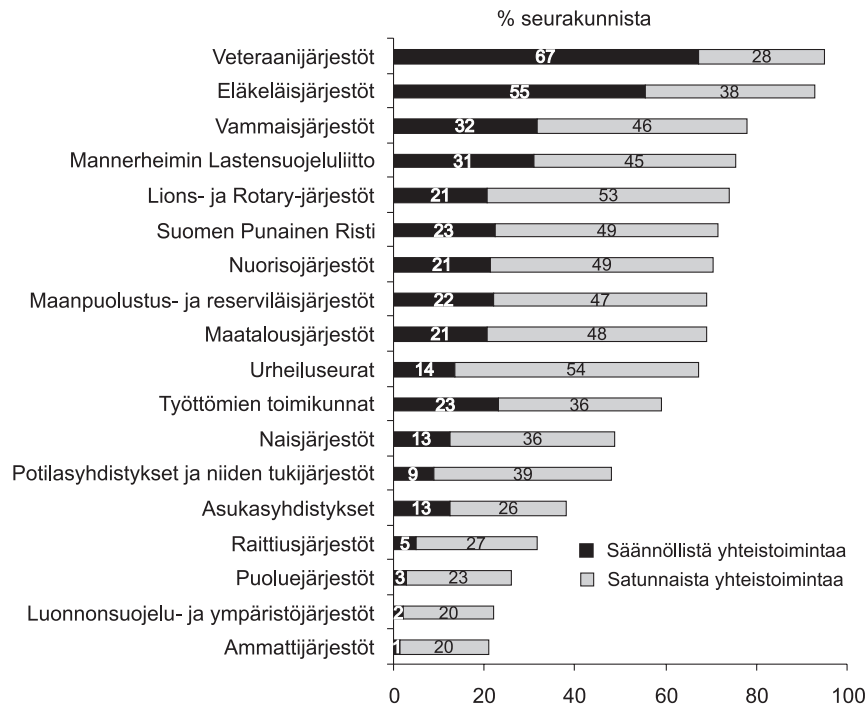
Kuvio 49. Herätysliikkeiden toiminta seurakuntien alueella vuonna 2003.

12.8. Yhteistyö muiden yhteisöjen kanssa

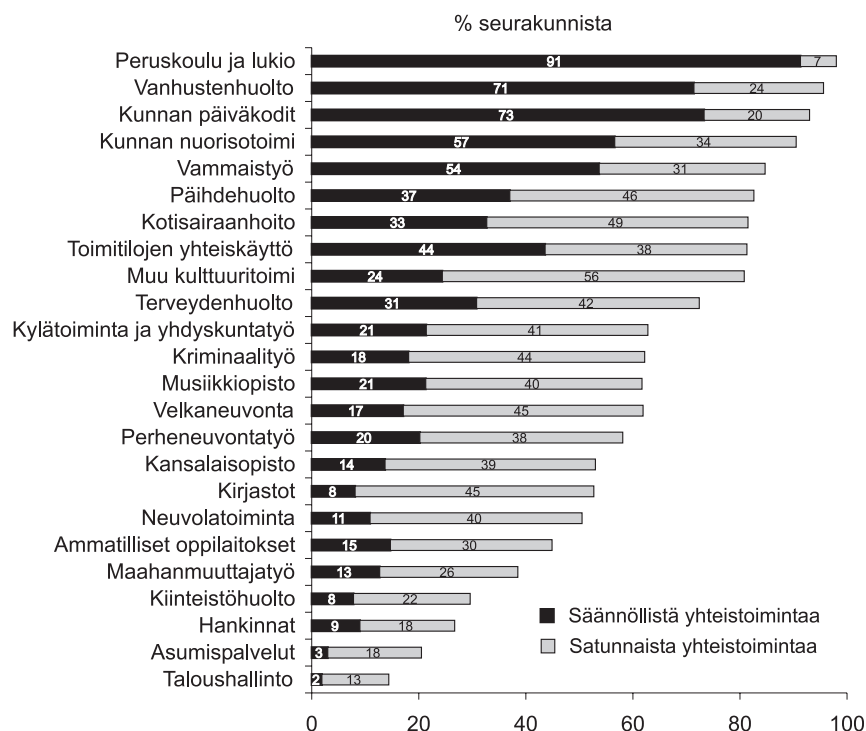
Seurakunnilla oli yhteistoimintaa myös monien ei-kirkollisten Sjärjestöjen ja seurojen tai muiden yhteisöjen kanssa. Yhteistyöhakuisuus on myös ollut selkeä painotus kirkossa kertomuskaudella. Lähes kaikilla seurakunnilla oli jonkinlaista yhteistoimintaa veteraani- ja eläkeläisjärjestöjen kanssa. Kolmella seurakunnalla neljästä oli yhteistoimintaa vammaisjärjestöjen, Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Lions- tai Rotaryjärjestöjen kanssa. Lähes yhtä monet seurakunnat olivat yhteistyössä Suomen Punaisen Ristin, nuorisjärjestöjen, urheiluseurojen ja maanpuolustus- ja reserviläisjärjestöjen kanssa. Useammalla kuin joka toisella seurakunnalla oli yhteistoimintaa työttömien toimikuntien kanssa ja joka toisella naisjärjestöjen ja potilasyhdistysten kanssa.

Kuvio 50. Seurakuntien yhteistoiminta muiden kuin kristillisten järjestöjen kanssa vuonna 2003.

Seurakunnilla oli aktiivista yhteistoimintaa myös kunnan eri toimintamuotojen kanssa. Aktiivisinta yhteistyö oli peruskoulun ja/tai lukion kanssa, joiden kanssa yhteistoimintaa oli lähes kaikissa seurakunnissa. Säännöllistä yhteistoimintaa oli yhdeksässä seurakunnassa kymmenestä. Lähes yhtä aktiivista yhteistoimintaa oli vanhustenhuollon kanssa. Päiväkotien ja kunnan nuorisotoimen kanssa yhteistoimintaa oli useammalla kuin yhdeksällä seurakunnalla kymmenestä. Myös vammaistyössä, päihdehuollossa ja kotisairaanhoidossa yhteistyö oli erittäin yleistä.

Kuvio 51. Seurakuntien yhteistyö kunnan eri toimialojen kanssa vuonna 2003

- » Herätysliikkeiden paikallisseurakunnassa harjoitettavan toiminnan tulee olla paikallisseurakuntien toimintaa tukevaa, ei kilpailevaa toimintaa. Se tulee myös nähdä seurakunnissa voimavarana ja seurakunnan toimintaa rikastuttavana eikä uhkana.
- » Herätysliikkeiden vaikutus paikallisseurakunnissa on kokonaisuudessa hieman vähentynyt kertomuskaudella. Liikkeillä on perinteisesti ollut tärkeä merkitys hengellisen elämän vaalimisessa ja kristillisen identiteetin vahvistamisessa. Merkitseekö tämä kehitys kirkon hengellisyyden heikkenemistä tai muutosta?
- » Seurakuntien yhteistyö kuntien ja erilaisten ei-kirkollisten yhdistysten ja järjestöjen kanssa mahdollistaa kirkon monipuolisen läsnäolon elämän eri sektoreilla ja sellaistenkin ihmisten tavoittamisen, jotka eivät muutoin osallistuisi seurakunnan toimintaan. Yhteistyön muotoja on edelleen kehitettävä, että molemmat osapuolet voivat kokea ne mielekkäiksi ja tavoitteitaan palveleviksi.

IV JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA TULEVAISUUDEN HAASTEITA

Muuttoliike on ollut lamavuosien jälkeen voimakasta. Kertomuskauden aikana paikkakunnalta toiselle muutti vuosittain yli neljännesmiljoona ihmistä. Noin puolet muuttajista oli iältään 15–29-vuotiaita. He muuttivat valtaosin maaseudulta aluekeskukseen tai niistä pääkaupunkiseudulle opiskelun tai työn perässä. Nuorten lähtömuutto vaikutti samalla muuttotappioalueiden ikärakenteeseen keski-ikää nostamalla. Lisäksi saman kunnan sisällä muuttaneita oli vuosittain yli puoli miljoonaa. Suurissa kaupungeissa kunnan sisällä muuttaminen merkitsee usein myös kotiseurakunnan vaihtumista.

Muuttaminen uudelle paikkakunnalle on yksi kriittinen vaihe, jossa sitoutuminen kirkkoon helposti heikkenee ja tapahtuu kirkosta eroamista. Seurakuntaan muuttaneiden kohtaaminen on erityinen haaste seurakunnille.

Myös maahanmuutto on ollut vilkasta. Suomen ulkomaalaisväestö on nopeasti kasvanut. Siitä huolimatta Suomi on edelleen etnisesti ja uskonnollisesti poikkeuksellisen homogeeninen maa. Lisääntyvä kristillisiin kirkkoihin kuulumattomien määrä asettaa kuitenkin kasvavan haasteen sekä kirkon lähetystehtävälle että uskontojen kohtaamiselle ja uskontodialogille.

Haasteena kirkon työlle ovat myös suomalaisten uskonnollisuudessa tapahtuneet muutokset. Institutionaalinen uskonnollisuus on heikentynyt ja uskonnon yksityistyminen on jatkunut. Erityisenä haasteena on, miten kirkko kykenee vastaamaan ihmisten hengellisiin tarpeisiin sekä miten yhdistää individualistinen uskonnollisuus kirkon olemukseen kuuluvaan yhteisöllisyyteen.

Kirkon sanoma on pysyvä, mutta sitä välitettäessä on otettava huomioon erilaiset ihmiset. Eri-ikäisten asennemaailmat poikkeavat huomattavasti toisistaan. Nuorten aikuisten asennemaailmassa korostuvat asiat, jotka liittyivät elämästä nauttimiseen, hauskanpitoon, tapahtumien keskipisteessä olemiseen sekä voimakkaiden tunnekokemusten, jännityksen ja vaihtelun hakemiseen. Suurten ikäluokkien asennemaailmassa taas järjestys,

yhteiset tavoitteet, henkisten voimavarojen etsiminen sekä alkuperä ja juuret ovat tärkeässä asemassa. Nämä erot on selvästi tiedostettava kirkon toimintaa suunniteltaessa. Luottamushenkilöt kirkon hallinnon eri tasoilla edustavat valtaosaltaan suuria ikäluokkia. Nuoria tulee rohkaista aikaisempaa enemmän kirkon ja seurakuntien luottamustehtäviin, jotta myös heidän äänensä kuuluu toimintaa suunniteltaessa.

Kirkon jäsenten osuus suomalaista on laskenut kirkosta eroamisen ja lisääntyneen maahanmuuton myötä. Kysymys kirkon jäsenyydestä on keskeinen kirkon säilymiselle kansankirkkona. Varsinkin jäsenistön suuren hiljaisen enemmistön usein ohuilta näyttäviä siteitä kirkkoon on lujitettava. Kirkon missionaarisuutta voidaan vahvistaa hyödyntämällä lähetystyössä ja ulkomailla saatua kokemusta ja toimintamalleja kotimaan työssä, jossa pyritään tavoittamaan evankeliumilla kirkkoon kuulumattomat ja myös kirkosta vieraantuneet jäsenet.

Kansankirkko kohtaa edelleen valtaosan suomalaisista kirkollisten toimitusten kautta. Kirkollisten toimitusten asema on erittäin vahva ja niitä arvostetaan, vaikka ne eivät suurilla paikkakunnilla olekaan enää itsestäänselvyys. Mahdollisuus kirkollisiin toimituksiin on keskeinen kirkkoon kuulumisen syy. Kirkkoon kuulumisen syissä korostuvat muutenkin kirkon yhteisöä vahvistavat tehtävät. Toiminnan kehittämiseksi on hyvät lähtökohdat olemassa olevan laajan kosketuspinnan kautta. Kirkolliset toimitukset eivät ole vain siirtymäriittejä vaan niissä ollaan kirkon ydinsanomien äärellä. Niiden kautta tavoitetaan myös harvoin kirkossa käyvät. Etenkin kasteisiin liittyvät toimituskeskustelut tarjoavat luontevan väylän seurakuntaelämään muuten passiivisesti osallistuvien nuorten aikuisten kohtaamiseen.

Jumalanpalvelusuudistus on käsikirjojen osalta toteutettu. Näin on luotu uudet työvälit. Uudistetun jumalanpalveluksen myötä jumalanpalveluskasvatus on tullut entistä tärkeämmäksi. Uusi messu tarjoaa runsaasti mahdollisuuksia erilaisiin toteutustapoihin. Samalla on kuitenkin tärkeää, että seurakuntalaiset voivat kokea messun omakseen riippumatta siitä, millä paikkakunnalla he messuun osallistuvat. Jumalanpalvelusten toteuttamisessa on tärkeää ottaa huomioon myös ne, jotka osallistuvat vain harvoin jumalanpalveluselämään. Jumalanpalvelusosallistumista voidaan aktivoida kirkkopyhillä, joihin kutsutaan joitakin seurakuntalaisryhmiä. Uudistettu jumalanpalvelus tarjoaa maallikoille monia

mahdollisuuksia osallistua jumalanpalvelusten suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Kristillisellä kasvatuksella on keskeinen merkitys kansankirkon tulevaisuudelle. Sillä on myös yhteiskunnallinen merkitys, koska se vaikuttaa yhteiskunnan arvopohjaan. Monilla kirkon kasvatustyöhön liittyvillä työmuodoilla tavoitetaan paitsi lapset ja nuoret myös heidän vanhempansa. Nämä ovat tilanteita, joissa kirkko voi tukea kotien kristillistä kasvatusta. Kirkon haasteena koko yhteiskunnassa on lapsuuden suojeleminen ja lapsen tarvitseman kasvurauhan esillä pitäminen.

Suomalaisten ikärakenteessa tapahtuneiden muutosten tulisi näkyä kasvatustyön painopisteissä ja henkilöstörakenteessa. Lasten määrä on vähentynyt, mikä on vaikuttanut lapsityöhön osallistuvien lasten määrään. Päiväkerhoihin osallistuvien osuus 4–6-vuotiaiden ikäluokasta on pienentynyt myös esiopetuksen laajenemisen myötä. Samalla uusia ikäryhmiä on tullut toiminnan piiriin ja koululaisten iltapäivätoiminta on huomattavasti laajentunut.

Rippikoulu on seurakuntien nuorisotyön kulmakivi. Sen suosio on pysynyt vakaana. Uusi rippikoulusuunnitelma pyrkii tekemään rippikoulusta ajalliselta kestoltaan aiempaa pidemmän ja sitä kautta tarjoavan nuorille enemmän mahdollisuuksia tutustua kotiseurakuntaansa. Rippikoulu tarjoaa luontevan väylän myös rippikoululaisten perheiden kohtaamiseen vanhempainiltojen kautta.

Perheen ja avioliiton puolustaminen on tehtävä, jossa kirkon äänen odotetaan kuuluvan nykyistä vahvemmin. Projektiluontoiset parisuhteen kehittämiseen tähtäävät tapahtumat ovat tavoittaneet hyvin nuoria aikuisia. Kirkon tarjoamalle perheneuvonnalle on vahva tilaus: perheneuvonnassa kysyntä on jatkuvasti huomattavasti suurempaa kuin tarjonta.

Kirkon työn arvostus ja julkinen asema ovat vahvistuneet. Seurakunnat ja kokonaiskirkko tekevät yhteistyötä eri viranomaisten kanssa. Verkostoituminen ja yhteistyö voidaan nähdä kansankirkollisena lähestymistapana. Kirkko on läsnä siellä, missä ihmiset muutenkin ovat ja toimivat, rakenteita myöten. Kirkon on kuitenkin suhtauduttava kriittisesti pyrkimyksiin siirtää eri viranomaisten tehtäviä kirkolle, esimerkiksi hyvinvointipalvelujen tuot-

tajana. Samalla kirkon on kuitenkin muistettava, ettei se voi hylätä ketään hädässä olevaa.

Vapaaehtoiset ovat monen kirkon toimintamuodon onnistumisen edellytys. Diakoniatyössä heidän merkityksensä on erityisen suuri. Riittävän arvostuksen, koulutuksen ja tuen antaminen vapaaehtoisille on kirkon kaikkien työntekijöiden asia. Kirkon on syytä varautua vapaaehtoistyön merkityksen kasvuun tulevaisuudessa. Väestön ikääntyminen tulee lisäämään yksinäisten vanhusten määrää. Vapaaehtoisten merkitys heidän auttamisessaan tulee lisääntymään. Erityisen voimakasta tämä kehitys on muuttotappioalueilla, joilla vanhusväestön suhteellinen osuus kasvaa työikäisen väestön muuttaessa kasvukeskuksiin.

Viestintäkentässä on tapahtunut huomattavia muutoksia. Media vaikuttaa mielikuviin – myös kirkkoa koskeviin mielikuviin. Silti henkilökohtainen vuorovaikutus on keskeisin mielikuvan muokkaaja kirkosta. Kirkon osallistumisen julkiseen keskusteluun pitäisi olla proaktiivista reaktiivisen sijaan. *Vuoropuhelun kirkko* antaa hyviä eväitä, kunhan niitä kirkon eri tasoilla käytetään.

Kirkon tulee olla mukana verkkoviestinnän kehityksessä. Yksi käyttäjän kannalta suurimmista ongelmista on edelleen kirkon ja seurakuntien Internet-palvelujen organisaatiolähtöinen lähestymistapa. Suunnitteilla olevan portaalin lähtökohtana on käyttäjälähtöisyys ja se toteutetaan muutenkin vuorovaikutteisena. Samaa lähtökohtaa käyttäen myös seurakuntien www-sivut palvelevat seurakuntalaisia mahdollisimman hyvin. Kansankirkon tulee olla mukana ihmisten arjessa – verkko on jatkuvasti yhä enemmän suomalaisten arkea.

Kirkon julkisuuskampanjat ovat lisänneet suomalaisten tietoisuutta kirkon erilaisista hankkeista kuten seurakuntavaaleista ja Yhteisvastuukeräyksestä. Kirkon on syytä jatkossakin hyödyntää julkisuuskampanjoita silloin kun ne arvioidaan hankkeen kannalta tarkoituksenmukaisiksi.

Henkilöstömäärä ja -rakenne on kirkossa sellainen, että sitä on pakko tarkastella tulevaisuudessa kriittisesti jo yksin talouden, muuttoliikkeen ja kirkon jäsenmäärän sekä ikärakenteen muuttumisen vuoksi. Huomattava osa kirkon työntekijöistä jää eläkkeelle 5–10 vuoden kuluessa. Kirkon työnantajana on huolehdittava siitä, että ikääntyvät työntekijät jaksavat työssä mahdollisimman hyvin.

Työssä jaksamisen kysymyksiin ja työyhteisöjen ongelmiin tulee etsiä aktiivisesti ratkaisuja. Suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle koulutetusta työvoimasta syntyy kilpailua. Kirkon tulee olla työnantajana kilpailukykyinen.

Kirkon kansainvälisen vastuun kokonaiskuva on pirstaleinen. Lähetystyö, kansainvälinen diakonia, ekumeeninen työ, lähialuetyö, ulkosuomalaistyö, maahanmuuttajatyö ja ystävyysseurakuntatoiminta mielletään yhä selkeämmin yhdeksi seurakunnan kansainvälisen vastuun kokonaisuudeksi. Tähän liittyviä seurakuntien suunnitelmia syntyy jatkuvasti lisää. Monet niistä ovat toteutusvaiheessa. Kansainvälisen vastuun kokonaisuuden hahmottaminen osana paikallisseurakunnan työtä asettaa haasteita eri toimijoiden yhteistyön lisäämiseen myös kokonaiskirkon suunnittelun, päätöksenteon ja toteutuksen tasolla.

Ekumenia voi Suomessa kokonaisuutena hyvin. Lainsäädäntö, asiakirjat, kirkkojen ja yhteisöjen viralliset suhteet sekä vuosittain toistuvat teemaviikot ja -päivät takaavat ekumerialle paikan kirkkojen ja yhteisöjen elämässä. Paikallisella tasolla on kuitenkin suuria eroja, jotka johtuvat kirkkomaantieteestä ja seurakuntien johtajien sekä muiden työntekijöiden ekumeenisesta asenteesta. Kaikkien seurakuntien haasteena on ekumenian esilläpito esimerkiksi koulutuksen kautta. Eri kirkkojen kanssa toteutetuissa neuvotteluissa saavutetuista tuloksista tulisi aktiivisesti informoida myös paikallisseurakuntia.

Ulkosuomalaistyö on uusien haasteiden edessä. Suomalaisen siirtolaisuuden ja maailmalle lähtemisen voimakas rakennemuutos ja pirstoutuminen aivan uusillekin alueille on kirkon ulkosuomalaistyölle kova haaste. Se pakottaa myös entistä voimakkaammin kehittämään yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Laajana haasteena perinteisissä ulkosuomalaistyön maissa kuten Ruotsi ja Saksa ovat vanhenevat ulkosuomalaiset, jotka odottavat tukitoimia myös Suomesta ja Suomen kirkolta. Turistityö on ulkosuomalaisytyön vahva ja yhä laajentuva ala. Sen puitteissa kirkon toimintaan tulee aktiivisesti mukaan ihmisiä, jotka Suomessa ollessaan eivät juuri olleet kirkon kanssa missään tekemisissä.

Muuttoliikkeen seurauksena syrjäseudut ja kasvukeskukset eriarvoistuvat. Väestön epätasainen jakautuminen asettaa myös seurakunnat ja hiippakunnat eriarvoiseen asemaan sekä talouden

että jäsenmäärän suhteen. Kun työpaikat keskittyvät isoihin taajamiin, muualla väestö vähenee ja vanhenee ja sen vuoksi tulotaso alenee. Tämä kehitys näkyy suoraan seurakuntien verotulotilastoissa. Lähivuosien aikana monet vähävaraiset seurakunnat joutuvat tekemään kirkkojärjestyksen mukaisia toimenpideohjelmia alijäämän kattamiseksi. Koko kirkolla on vielä mahdollisuuksia tukea taloudellisissa vaikeuksissa olevia seurakuntia, jotta löydettäisiin niille parhaiten soveltuvat ratkaisut menojen saamiseksi tulojen tasolle. Tämä asettaa haasteita kirkon avustusjärjestelmille. Myös seurakuntaliitoksia tulee voida avoimesti harkita.

Seurakuntien on syytä varautua tulevaisuudessa talouden heikkenemiseen. Merkittävin yksittäinen kysymys kokonaiskirkon taloudessa on kirkon eläkelaitos. Sen tulevaisuus on ratkaistava seuraavan nelivuotiskauden aikana.

Kirkolle on laadittu yhteinen strategia *Läsnäolon kirkko*, monet työalat ovat saaneet omat strategiansa ja seurakuntien on laadittava omat pidemmän aikavälin suunnitelmansa. Strateginen työskentely ei saa jäädä dokumentteihin, vaan niiden antia tulee käyttää työn suunnittelussa ja arvioinnissa. Hengellisen elämän syvin olemus ei avaudu inhimilliseen arviointiin eivätkä monet kirkon keskeisistä tavoitteista ole mitattavia. Silti on monia alueita, joilla tavoitteet voidaan ja tulee asettaa selkeästi, jotta niiden saavuttamista voidaan arvioida. Tällöin voidaan myös arvioida sitä, keskitytäänkö olennaiseen ja käytetäänkö resurssit oikein. Vuosittain laadittavat kirkon tilastot perustuvat suurelta osin paikallisseurakunnilta kerättäviin tietoihin, samoin kirkon nelivuotiskertomus. Nämä tilastotiedot voivat palvella paitsi koko kirkon myös yksittäisten seurakuntien oman toiminnan arvioinnissa osoittaessaan eri työmuodoissa tapahtuneita muutoksia.

Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on paljon vahvuuksia ja hyvät toimintaedellytykset. Kertomuskauden muutokset viittaavat siihen, etteivät ne kuitenkaan ole itsestäänselvyyksiä. Kirkkoa tulee kehittää – siten kuin se inhimillisesti katsoen on mahdollista – hengellisestä tehtävästään ja identiteetistään tietoisena kansankirkkona, joka on läsnä ihmisten arjessa ja yhteiskunnan elämässä muutosten keskellä.

Asiasanahakemisto

A

Aalto, Kirsti 192
adventti 62–63, 103–104, 107, 109, 116,
128, 140, 215, 232, 260
adventtikirkko 41, 43–44
Agricola, Mikael 104, 109, 118, 143
Aho, Esko 17
Ahonen, Risto 238
Ahonen, Tiina 238
AIDS 247–248, 253, 255
akordirahasto 210
Alfa-kurssi 122
ALIS-projekti 179
alustusmenettely 74
ammattikasvatus 179
anglikaaninen kirkko 11, 17, 223–224
Annan, Kofi 15
apokryfikirja 109, 133
Arajärvi, Pentti 137
arkkipiispa 11, 75, 81, 105, 143, 208,
217–218, 230, 292, 318, 320
Arnold, John 225
Aroharju, Annika 8, 326
Artteli-projekti 211
arvot 10, 12–13, 30, 32–33, 37, 58, 94,
141, 143, 145, 178–179, 193, 205,
212–213, 223, 227, 255, 324
asenteet 9–10, 19, 32–36, 38, 216, 231,
239, 252, 254–255, 322
Asumispalvelusäätiö ASPA 212
ateisti 52
atk 8, 196
Auvinen, Juha 251
avioliitto 37, 94, 106, 109, 122–125, 127,
182–183, 187, 189, 193, 223
aviopari 122, 188
avohoito 182, 190
AV-toiminta 259, 274–275
avustukset 31, 77, 198, 202, 210, 235,
277, 282–283, 286, 290, 293–294, 331

B

Bach, Johann Sebastian 134
baptistiyhdyskunnat 41, 218–219
Barret, David 15
Birgitta 139, 142, 229, 261
Bolognan-julistus 316
Buchert, Maria 190
buddhalaisuus 15, 44

C

Cassidy, Edward Idris 230
Charta Oecumenica 10, 17, 215, 227

D

debriefing 209
diakonaatti 318–319
Diakonia ja yhteiskuntatyö 76, 87
diakonia-ammattikorkeakoulu (DIAK) 177,
310–311
diakoniatyö 8, 87, 194–200, 202, 214, 233,
298–299, 312, 330
diakoniatyöntekijä 64, 79, 82, 151,
166–168, 183, 194–201, 208, 214,
296–297, 310–312, 316, 320–321,
324–325, 341
digi-televisio 275
Donner, Jörn 142

E

Edström, Jan 219
eettiset kannanotot 61
ehtoollinen 50, 81, 106, 109, 115–116,
119–120, 132, 139, 167, 190–191, 222,
234
eko-ohjelma 84
Ekumeeninen instituutti Pohjolaa varten
(ENI) 17
ekumenia 17, 63, 215–216, 219, 228, 230
Ekumenian hyvät tavat -suositus 215, 219
Elämän Sana 332–333
elämänkatsomustieto 13, 46, 259, 271
ennakkoäänestys 66
erityisnuorisotyö 175–176
Erkkilä, Eero 135
esikoislestadiolaisuus 331, 334
esiopetus 144, 147, 153, 180
Espoon hiippakunta 189
ETYJ 228
Euroopan ekumeeninen kirkko ja yhteiskun-
ta -komissio (EECCS) 227
Euroopan katolisten piispainkokousten neu-
vosto (CCEE) 17, 215, 227
Euroopan kirkkojen konferenssi (EKK) 11,
17, 142, 192, 215, 220, 227, 238
Euroopan unioni (EU) 12–13, 80–81
evankelioimistyö 240, 248, 330, 341
Evangelisluterilainen Lähetysyhdistys Kylvä-
jä 248, 250
evankelisuus 329, 337–338
Evankeliumikirja 63, 103–104, 108, 132

F

Finlands svenska kyrkosångsförbund 142
 Forsström, Tua 134
 Frank, Anne 138
 FST 268
 Församlingsförbundet 331

G

Gallup Ecclesiastica 9, 44–45, 50–56, 60,
 93, 99, 102, 124–125, 149, 239, 263,
 266–267, 269
 globalisaatio 12
 Gothóni, Raili 209
 Grönblom, Gunnar 228
 Gustafsson, Kaj-Erik 142

H

Hakala, Pirjo 192
 Halonen, Tarja 17, 137, 220, 230
 Hanson, Mark 11
 hartausohjelmat 121, 267–268, 272, 275
 hartaustilaisuus 62, 122, 198, 207, 215
 hautaus 10, 29, 57, 61, 68, 89, 94, 97,
 106, 124, 126, 141, 220, 261, 281,
 297–299
 Heikka, Mikko 68
 Hellberg, Jan 135
 helluntailaisuus 41, 63–64, 216
 Helsingin hiippakunta 64, 73, 75, 89–91,
 96, 98, 101, 113, 125–126, 130, 144,
 148, 150, 155–156, 161–162, 171–172,
 176–177, 183, 188–189, 230, 261, 277,
 281, 284–285, 307, 315, 320, 322, 342
 Heng, Bey 141
 hengellinen ohjaus 184, 314, 320
 Hengen uudistus kirkossamme 342
 henkilöstökoulutus 218, 238, 246, 312–314,
 316
 herännäisyys 141, 329, 335–337
 Hiljaisuuden Ystävät ry. 183, 344
 hindulaisuus 44, 216
 Holkeri, Harri 15, 142
 homoliitot 261
 Hovland, Egil 134
 Huotari, Voitto 110, 226
 Huovinen, Eero 222–223
 Hussein, Saddam 11
 Hytönen, Maarit 8, 206
 Hyvä työ -projekti 205
 Häkkinen, Seppo 7, 65
 Hämeen-Anttila, Jaakko 142

I

ihmisoikeudet 247
 iltapäiväkerho 82, 155–156
 Inkerin evankelis-luterilainen kirkko 221
 Internet 8, 26, 65, 107, 131, 133, 174,
 185, 189, 232, 263, 265–266, 273–275
 intranet 273–274
 investointi 22, 84, 276–277, 281, 284–286,
 288–289
 islam 21, 41, 43–44, 64–65, 142, 227,
 243, 249
 isoskoulutus 145, 172–174, 181

J

Jehovan todistajat 43–44, 216
 Jeltsin, Boris 14
 Joensuu, Matti 187
 Joensuun yliopisto 78, 231, 305–306
 Johannes 218
 Johannes Paavali II 11, 229
 johtamisen tutkinto 71, 315–316
 johtokunta 83, 240, 246–247, 292
 joulukuu 28, 105, 113, 115–116, 119, 128,
 130–131, 140, 179, 184, 234, 270, 273
 Jumalaan uskominen 52–53, 169
 jumalanpalvelus 18, 30, 47, 49–50, 61, 63,
 65–67, 76, 81, 85, 93–94, 103–105,
 108–121, 128–129, 131–134, 136–138,
 144, 153, 163, 169, 178, 203, 206–207,
 216, 220, 224–226, 229, 253, 257, 260,
 267–271, 273, 309, 327
 Jumalanpalveluselämä ja musiikkitoiminta
 76
 jumalanpalveluskasvatus 110, 127, 144, 349
 Jumalanpalvelusten kirja 63, 103–104, 108,
 117, 132
 jumalanpalvelusuudistus 105, 110, 137
 Juusten, Paavali 104
 juutalaisuus 44, 216, 219, 227
 Jäätteenmäki, Anneli 18

K

Kainulainen, Sakari 311
 Kansan Raamattuseura 189–190, 341–342
 Kantola, Ilkka 68, 192
 kanttori 79, 110, 126, 166, 203, 296, 301,
 304, 309, 318–319, 321, 332
 karismaattinen liike 261, 342
 Karpela, Tanja 31
 Kasper, Walter 230
 kaste 21, 41, 57–58, 60, 70–71, 89,
 94–95, 101, 103, 106, 109, 122–124,

- 127–128, 136–137, 139, 145, 160, 170, 178, 181, 183, 193
 kasuaalitoimitus 106
 Kasvatus ja nuorisotyö 145, 159, 175
 Kataja ry. 188–189
 Katakombi-projekti 209–210
 Katekismus 62, 79, 145, 164, 209, 260, 265
 katolinen kirkko 15
 Kauneimmat joululaulut 130
 Kaurismäki, Aki 143
 kehitysvammatyö 201–202, 209
 kehitysyhteistyö 142, 248, 253–256
 Kemppi-Repo, Eeva 228
 kenttäpiispa 207
 Kettunen, Paavo 200
 Kiiski, Jouko 187
 Kinnunen, Mari 226
 Kinnunen-Riipinen, Lilja 140
 Kirkko ja poliisi -projekti 203
 Kirkko kaikille -symposium 87, 200–201
 Kirkkohallitus 9, 37, 65, 69–71, 74–78, 80–81, 83, 87, 107, 128, 137, 139, 176, 192, 209, 224, 236, 259, 282, 291, 294, 313, 319, 330
 Kirkkojen maailmanneuvosto (KMN) 11, 16, 225–226, 234, 238, 252
 kirkkokuoro 132
 kirkkokäsikirja 104–105, 107–109, 133
 kirkkolaki 17, 70–72, 82, 139, 215, 223
 Kirkkomonitor 9, 40, 51–52, 58, 111–112, 124, 126, 239, 330, 335
 kirkkomuseo 128, 139
 kirkkomusiikki 110, 132–134, 140, 143, 222, 309
 kirkkonäytelmä 140–141
 kirkkoon liittyminen 89, 100, 102–103, 162
 Kirkkopalvelut 63, 77–78, 80, 121, 137, 140, 200, 211, 328, 331
 Kirkkopäivät 64, 67, 175, 331
 kirkkovaltuusto 70, 83, 263, 325
 kirkkovuosi 63, 104–105, 110, 116, 128–129, 132, 136, 140, 213
 kirkolliset toimitukset 60, 94, 103, 122–123, 128, 178, 349
 kirkolliskokous 7, 17, 27–28, 31, 38, 62–63, 65, 68–70, 72–75, 77–78, 80, 82–83, 103–105, 107–110, 128, 139, 209, 219, 223, 225, 235, 266, 290, 309, 318–319
 Kirkollisten toimitusten kirja 103, 105, 107, 127
 Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus (KDYK) 208, 213
 kirkon eläkelaitos 290–291, 295, 353
 Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskus (KJMK) 105, 110
 kirkon jäsenyys 27–28, 40, 43, 65, 70–71, 73, 87, 89–90, 93–95, 98–101, 103, 123, 125–126, 128, 167, 177, 194, 231, 259, 261, 295, 349
 Kirkon keskusrahasto 31, 62, 72, 86, 225, 253, 277, 283–284, 286, 288, 290, 293, 314
 Kirkon koulutuskeskus (KK) 68, 76, 313–314, 317–318, 320
 Kirkon lähetystyön keskus (KLK) 232, 235
 kirkon museoasiain neuvottelukunta 139
 Kirkon nuorisotyön keskus (KNK) 76
 Kirkon perheasiain keskus (KPK) 189
 Kirkon perheasiain yksikkö (KP) 189
 Kirkon sairaalasielunhoidon keskus (KSK) 193
 Kirkon sopimusvaltuuskunta 74, 83
 Kirkon sosiaalifoorumi 211
 Kirkon tiedotuskeskus (KT) 76, 208, 259, 262–264, 266–267, 274–275
 Kirkon tutkimuskeskus (KTK) 7–9, 76, 100–101, 111, 177, 208, 265, 321, 326
 kirkon ulkoasiain neuvosto 65, 71, 83, 221, 225, 243
 Kirkon Ulkomaanapu (KUA) 221, 227, 230, 235–236, 242, 252, 255, 257
 kirkosta eroaminen 261
 Kobia, Sam 226
 Koko kirkon missio -mietintö 234–235, 256
 Kokoomus 325
 konfirmaatio 106, 163, 170
 Kosonen, Ulla 224
 kotikäyntityö 182, 191, 194, 198, 214
 Kotila, Markku 250
 Kotimaa 264–265
 Kotiryhmäverkosto 344
 kotiaänestys 66
 koulupastori 178
 kriisivalmius 84, 207, 214
 kriminaalityö 202–203
 Kristillinen Kulttuuriliitto 143
 kulttuuripalkinto 141
 Kuopion hiippakunta 90–91, 150, 157, 161, 210, 277, 284–285, 307, 334–335, 337, 339, 342
 Kustaa II Adolf 30
 kutsujumalanpalvelus 117–118
 kymmenen teesiä 68, 145–146
 käsikirjakomitea 104–105, 107
 käsikirjavaliokunta 105, 108
 köyhyys 14, 143, 210, 251–253

L

Laden, Osama bin 10
 lama 89, 97, 155, 184, 186–187, 191, 197,
 200, 214, 281, 296, 303, 317
 Lankinen, Juha 192
 lapsikuoro 135, 152
 lapsityö 77–78, 110, 144–147, 151–154,
 160, 167, 180–181, 212, 297–298, 300,
 304, 319, 326, 328, 331
 lapsityöntekijä 110, 154
 Lapuan hiippakunta 90, 96, 125–126, 157,
 171–172, 177, 277, 289, 306, 317, 322,
 332, 337–338
 lastenohjaaja 110, 151–152, 312, 319, 321
 Laulaja, Jorma 235–236
 lehtori 9, 74, 191, 201, 298, 300, 304,
 306–308, 318–319
 Lemberg, Robert 140
 Leo 218
 Leskinen, Tapio 255
 lestadiolaisuus 325, 329, 331–332, 334–335
 Lindén, Suvi 27
 Lindgren, Juhani 251
 Lindqvist, Martti 192
 Liski, Paavo 141
 luottamushenkilö 9, 66, 200, 206, 213,
 267, 296, 325–327, 329, 332, 337–339,
 341–342, 344
 Luterilainen maailmanliitto (LML) 11, 215,
 222–223, 238
 Luther, Martti 141, 219
 lähetyskannatus 242
 lähetyspiiri 240–241, 334
 lähetys sihteeri 237, 240, 251, 319, 321,
 326, 341
 lähetystyö 8, 106, 136, 206, 219, 232,
 234–249, 256, 330, 334, 337, 341, 349,
 352
 lähetystyöntekijä 235, 238–239, 243–245,
 247
 Lönnrot, Elias 143
 Löytty, Jaakko 135

M

maahanmuutto 7–8, 21, 41–42, 348
 maakuntamuseo 128, 139
 maallistuminen 320
 maastamuutto 21, 231
 Maata Näkyvässä -tapahtuma 175, 338
 mainoskampanja 266
 Malk, Per-Olof 251
 Malmberg, Niilo Kustaa 141

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL)
 156, 159, 176, 188, 212, 345
 Martikainen, Tuomas 41
 Matka jatkuu -pariprojekti 188
 mediasäätiö 259
 merimieskirkko 77, 232–233, 331
 messu 344
 messusävelmistö 104, 108, 132
 mielenterveys 18, 191, 199, 212
 Mikkelin hiippakunta 80, 90, 148, 155,
 158, 170, 172, 177, 197, 280, 316, 339,
 341
 missio 219, 223–225, 234–236, 256, 335,
 343
 Moderni kirkkokansa 46
 Moisio, Miia 208
 moraali 12, 190, 193
 mormonit 44, 216
 MTV3 268
 muistotilaisuus 126
 museoala 128, 139
 museoasiain neuvottelukunta 139
 musiikki 50, 65, 76, 105, 110, 121,
 128–136, 141, 143–144, 152, 169, 273,
 309
 Mustakallio, Sami 261
 muuttoliike 7, 10, 19, 89, 96, 103, 113
 Myyrmanni 18, 67, 207, 261
 Mäkelä, Jussi P. 111
 Mäkipää, Pekka 251

N

naispappeus 63, 65–66, 79–80, 168, 225,
 260–261, 325, 338–339
 Niemelä, Kati 8, 164, 321
 Nikula, Paavo 127
 Nissilä, Keijo 63
 Nokian herätys 261, 343
 Nordiska kyrkliga studierådet (NKS), Poh-
 joismainen kirkollinen opintoneuvosto
 140
 nuorisotyö 8, 24, 57–58, 82, 88, 95, 115,
 141, 145–146, 151, 154, 156–159, 162,
 164, 167–172, 174–176, 180–182, 203,
 206, 222, 237, 249, 296–299, 301, 304,
 310, 316, 319–321
 nuorisotyöntekijä 115, 174, 176, 203, 237,
 299, 316, 321, 325
 Nuorten Keskus 77–78, 159, 174–175, 179,
 212, 331
 Nälkäryhmä 210, 260

O

opetusministeriö 31, 78, 154

Opiskelija- ja Koululaislähetys 342
 oppilaitostyö 178–179
 ordinarium-musiikki 132
 Oulun hiippakunta 63–64, 90, 126, 148,
 150, 153, 158, 160–161, 170, 172, 260,
 264, 280, 315–316, 332–335
 Outinen, Kati 135

P

Paarma, Jukka 143, 209, 217, 229–230,
 320
 paavi Johannes Paavali II 229
 paikallisradio 271–272
 Pajunen, Mika 224
 pakolaiset 15, 142, 252
 palkkaus 300, 302
 Palveleva puhelin 64, 184–185, 194, 203
 Pappisliitto 64, 300, 325
 parisuhdekurssi 182, 189
 partio 59, 157–158, 174, 181, 206
 Pasanen, Leena 142
 Pasanen, Sina 311, 320
 pastoraalikoulutus 310, 314–315
 pastoraalipsykologia 192
 pastoraalitutkinto 71, 315–316
 Paunonen, Seikku 246
 Peiponen, Matti 227
 Pelastusarmeija 44, 216
 Pentikäinen, Antti 235
 Perheasiat 76, 208
 Perhehoitoliitto 211
 perhekerho 136, 145, 152, 180
 perheneuvonta 182, 186–188, 193,
 298–299, 304, 350
 perhepäivähoito 153
 perhetyö 145, 152–153, 164, 188–189, 194,
 199, 312, 317, 319
 perustuslaki 13–14, 17–18, 27–28, 30, 81,
 109
 Peura, Simo 68
 Pihkala, Juha 105, 225, 228, 343
 piispa Henrik 134
 piispainkokous 17, 38, 69–71, 74–76,
 78–83, 105, 107–108, 164, 167, 187,
 215, 227, 235, 237, 242, 309, 316, 319
 piispanvaali 63, 261
 Pohjoismaiden ekumeeninen neuvosto 215
 Porkka, Jouko 173
 Porvoon hiippakunta 77, 91, 98, 101, 133,
 148, 150, 152, 154–155, 157, 160,
 172–173, 177, 202, 213, 264–265, 268,
 271, 277, 316, 332, 335–336, 338–339
 Porvoon julistus 17, 75, 223
 presidentti 14, 17, 30, 63, 137–138, 220,
 230, 253, 261

proprium-musiikki 132
 puolustusvoimat 109, 207
 Putin, Vladimir 14
 pyhäkoulu 144, 149–151, 154, 177, 180,
 206
 Pyhän Henrikin messu 229
 Pyhän Marian kirkko (Pietari) 253
 päihdetyö 202
 päivähoido 144, 147, 153–154, 312
 päiväkerho 57, 59, 82, 144, 147–149, 151,
 155–156, 180, 182, 206
 pääjumalanpalvelus 104, 112–117, 119–120
 pääsiäinen 62, 105, 128, 138, 140, 215,
 220
 Pöysti, Lasse 135

R

raamattuopetus 122, 342
 radio 51, 111, 133–134, 251, 254,
 257–259, 268–271, 273, 275
 Radio Dei 257, 272
 Radio Nova 270
 Radio Suomi 269
 Radio Vega 271
 Raiser, Konrad 226
 Raittila, Anna-Maija 142
 Rantala, Tapani 224
 Rantama, Marketta 324
 Rantanen, Leena 62
 Rask, Katja 311
 Rauhan Sana 331, 334–335
 Raulo, Sylvia 227
 re-configuration 226
 Renqvist, Henrik 141
 retriitti 122, 183, 344
 Riekkinen, Wille 268
 Riemuvuosi 2000 62, 215, 247
 Rimpiläinen, Olavi 105
 Rinne, Riku 142
 Rintala, Olavi 218
 rippi 106, 114, 183
 rippikoulu 58, 61, 79, 81, 95, 101, 122,
 145, 160–170, 172–173, 181–182,
 189–190, 201, 206, 295, 332
 rippikoulusuunnitelma 79, 145, 164–167,
 169
 rippikoulu-uudistus 167–168, 182, 295
 Rissanen, Seppo 246
 Ritokoski, Sami 311
 rovastikunta 74, 80, 221, 234, 241, 294
 rukoilevaisuus 339
 rukous 30, 67, 79, 106–109, 115, 122,
 132–133, 136, 138, 164, 169, 191, 193,
 215, 220, 226, 229, 260, 343–344

rukoushetki 63–64, 106–107, 122, 191,
215, 220, 226, 229
rukouspäivät 30
Runeberg, J. L. 135
ruokapankki 59–60, 210–211
Ruotsalainen, Kari 187
Ruotsalainen, Paavo 141

S

saamelaiset 62, 75, 107
Saapas-toiminta 175–176, 178
Saarelma, Antti 226
Saarinen, Maria 322
Saarinen, Risto 223
saarna 104, 133, 233, 258, 322, 334
saattohartaus 191
Sacred Media -kongressi 259
Sairaalasielunhoito 76, 182, 190, 192, 298
Sairaalan hyvät -projekti 211
Salmi, Pontus 324
Salmi, Samuel 63
Salonen, Sulo 142
Sanan ja rukouksen ilta 122, 342
Sanansaattajat 248, 251, 272
sananvapaus 14, 257–258
Saraneva, Tapio 235, 254
Sariola, Yrjö 104
sars 12, 243
SDP 325
sekularisaatio 45
Setälä, Päivi 142
seurakuntalehti 50, 262–265
seurakuntavaalit 66, 261, 265–266, 271
Seurakuntien Lapsityön Keskus 77, 145,
160, 212, 331
Seurakuntien vaikuttajakysely 206
seurat 332, 334
Sibelius-Akatemia 134, 140, 309
sielunhoito 76, 94, 114, 127, 182–183,
185–187, 190–193, 202, 207–208, 218,
227, 237, 299, 304, 317, 332
siirtolaisuus 231, 234, 254
sisäasiainministeriö 203
Sisälähetysseura 312–313
skientologia 44, 216
soitinmusiikki 132
Sollamo, Raija 109
Sorri, Hannu 184
sosiaali- ja terveysministeriö 38, 192
sosiaaliturva 12–13, 211
sotilaspappi 207
spiritualiteetti 110, 320, 322
Stiftsrådet i Borgå stift (Porvoon hiippa-
kunnan hiippakuntaneuvosto) 133, 202,
213
Suomen ekumeeninen neuvosto (SEN) 215,
219, 227
Suomen Evankelisuterilainen Kansanlähety-
s (SEKL) 248
Suomen Keskusta 18
Suomen Kirkko-Mediat 264
Suomen Kirkon Seurakuntaopiston Säätiö
211
Suomen kristillinen rauhanliitto ry. (Fin-
lands kristliga fredsrörelse) 142
Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys
(SLEY) 175, 248, 338
Suomen Lähetysseura (SLS) 130, 232–233,
239, 245–246, 248, 253, 334, 337
Suomen Merimieskirkko 77–78, 224,
232–233, 331
Suomen Pipliaseura (SPS) 248, 250
Suomen Poikien ja Tyttöjen Keskus –
PTK ry. 331
Suomen Punainen Risti 156, 254, 345
Suomen Raamattuopisto 341
Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys
(SRK) 331–332
Suomen Vapaakirkko 41, 44, 216–217
sururyhmä 182–183, 191
Svenska Lutherska Evangeliföreningen i
Finland (SLEF) 248–249

T

Taizé-liike 345
Talola, Ville 275
talous 11–12, 14, 22, 31, 73, 78, 83–84,
91, 187, 205, 221, 235, 242, 260,
276–278, 290, 294, 313
Tampereen hiippakunta 89–91, 96, 98, 101,
130, 135, 148, 172–173, 189, 197, 230,
306, 318, 342
televisio 14, 18, 51, 111, 131, 133,
257–259, 267–269
teologinen tiedekunta 78, 305
terrorismi 10, 14, 22, 220, 251
tiedotus 8, 19, 80, 205–206, 246, 262,
264–265, 272
tiekirkko 120–121
Tikka, Kari 141
toiminta- ja taloussuunnitelma 73, 83–84,
262, 276
toimituskeskustelut 103, 106, 123, 126–128,
183, 349
Toivo ja Ilona -lastensuojeluhanke 211
tulevaisuus 19, 22, 31–32, 81, 85, 143,
179, 192, 202, 211, 213–214, 232,
245–246, 290, 294–295, 300, 311
Tuomarla, Irmeli 142
Tuomasmessu 116–117, 344

tuomiokapituli 9, 63, 66, 73–75, 77, 79,
82–83, 86, 121, 208, 295, 307–308,
316, 322
turistikappeli 120–121
Turun arkkihiippakunta 73, 89, 91, 148,
155–156, 158, 171–172, 177, 332,
336–339
työehtosopimus 302
työllisyystilanne 307–308
työministeriö 308
työnohjaus 185, 187, 190, 193, 317
työntekijävaihto 239
Työriinoja, Pirjo 223
työttömyys 21, 24, 197, 307, 309, 312
työuupumus 200, 323–324
työyhteisö 80, 302, 317–318, 321,
323–324, 328, 343
täydennyskoulutus 187, 309–310

U

ulkomaalaiset 10, 21, 41–42, 70–71, 237,
251
ulkosuomalaisytyö 231–234, 256, 274
uskonnollisuus 9–10, 41–42, 45–50, 55,
138, 164, 177, 321
uskonnonopetus 28, 179, 261
uskonnonvapaus 10, 12–13, 26–30, 68, 89,
97, 179, 216, 218, 220, 239, 260–261
uskonnonvapauslaki 10, 26–28, 30, 179
uskontoteologia 246
uusheräys 334
uuspietismi 329, 339

V

Valkeala 65–66, 260
valtio 10, 13, 15, 26–27, 30–32, 71, 81,
108, 138, 142, 210, 216, 220, 228–229,
233, 249, 252, 260, 278, 330
valtioneuvosto 30, 210
valtiovarainministeriö 31
Valtonen, Minna 311
vammaistyö 200–202, 346
Vanhanen, Matti 18
vanhemmuusosaprojekti 189
vanhustyö 59, 194, 209, 214
vankilapappi 203, 317
vankilatyo 175, 203
vapaehtoistyö 64, 128, 177, 205, 213,
341, 351
vapaakirkko 41, 44, 216–217
vastuuviikko 206–207, 216
velkaneuvonta 205
verkkoauttaminen 185

verkkoviestintä 257–258, 273–274
verotulot 19, 276–279, 283, 288–289, 295
viestintä 22, 84–87, 232, 257–259,
262–263, 265–267, 269, 273–275, 351
viestintästrategia 86–87, 257–258, 275
viidesläisyys 329
Viika, Kaarle 187
viittomakieli 109, 133
Vikström, John 142
virkarakenneuudistus 318
Viro 13, 20, 42, 120, 221, 230, 237, 244,
249
virsi 28, 63, 65, 106, 109, 111, 119,
131–137, 143–144, 179, 202, 207, 232,
268, 339
Virtaa välillämme -suhdekurssi 189
visio 19, 85–86, 88, 213, 235, 250
Vuoropuhelun kirkko 86, 257–258
Väkivallasta sovintoon 227
väkivalta 11, 199, 212, 227, 253
Välitä viestiä! -materiaali 262
Vänskä, Osmo 135

W

Waltari, Mika 135
Williams, Rowan 11
Wróbel, Józef 218
www 208, 219, 257, 264–265, 270, 273,
275, 303, 351

Y

Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista
222, 229
yhteiskunnallinen työ 204–205
Yhteisvastuukeräys 138, 159, 206, 210–212
yhteisövero 31–32, 72, 218, 260, 276, 278,
284, 293
YK 15, 145, 207, 213–214, 228
YLE 268–271
Ylen Hyvä 254
yliopisto 78, 107, 137, 177–178, 230, 293,
305–306, 308–309, 316
ylivelkaantuminen 187
ympäristödiplomi 205
ystävyysseurakunta 8, 221–222, 234, 256,
352

Å

Åbo Akademi 230, 305–306
Åström, Nina 141